

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -18-

Atatürk'e Eğilen
Bir Sürgün

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -18-

Atatürk'e Eğilen
Bir Sürgün

Atatürk'e Eğilen Bir Sürgün / Refik Halid Karay

© 2017, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Genel yayın yönetmeni Ahmet Bozkurt

Yayıma hazırlayan Mine Şirin

Kapak uygulama Gökçen Yanlı

Sayfa tasarım Yasemin Çatal

ISBN: 978-975-10-3746-6

17 18 19 20 7 6 5 4 3 2 1

İstanbul, 2017

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

Faks : (0212) 496 11 12

posta@inkilap.com

inkilap.com

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -18-

Atatürk'e Eğilen Bir Sürgün

Hazırlayan
Tuncay Birkan

 İNKILÂP 90.yıl

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk'ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, *Sabah* gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte *Aydede* mizah dergisini çıkarmıştır.

Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı *Vahdet* gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, *Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu gerçeğini; *Gurbet Hikâyeleri* ve *Sürgün* gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, *Kirpinin Dedikleri* gibi mizah eserlerinde; *Bir Avuç Saçma*, *Makyajlı Kadın* gibi kroniklerinde; *Minelbab İlelmihrab* ve *Bir Ömür Boyunca* adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. *Anahtar*, *Nilgün*, *İki Cisimli Kadın*, *2000 Yılın Sevgilisi*, *Bugünün Saraylısı* gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Memleket Yazıları serisini oluşturan yazıların izini
sürerek, uzun ve yorucu bir yolculuk sonucu bu örnek
projenin hayata geçirilmesini sağlayan
Tuncay Birkan'a değerli ve titiz
çalışmaları için Karay Ailesi olarak
gönülden teşekkür ederiz.

İçindekiler

Memleket Yazıları 1938-1965.....	17
“Memleket Yazıları”nın Ardından Birkaç Kişisel	
Not ve Teşekkürler – Tuncay Birkan.....	19

Önsöz

Refik Halid: Atipik Bir Türk Yazarı – Murat Belge.....	23

Atatürk’e Eğilen Bir Sürgün

Üç İhtiyar İle Üç Hûri.....	31
“Yaşa!” – “Kahrol!”.....	38
Atatürk’e Eğilen Bir Sürgün.....	40
Kıskanılan Matem.....	44
Sönmiyecek Işık.....	46
Eski ve Yeni Nizam.....	48

Hürriyet ve Disiplin.....	50
Büyük Adamlar Galerisine Kimlerin Resimleri Asılmalı?.....	52
Yaz, İşte Başlıyor.....	54
Halka İnnek – Kendine Gelmek	56
Harp İçinde Eğlence Lüzumu.....	58
“Basit”i “Muğlak” Yapmıyalım	60
Dünü Unutma; Bugünü İyi Anlarsın!	62
Atatürk Ölmedi.....	68
Vurgunculukla Güreş, İhtikârla Mücadele	73
Vurguncunun Hak Ettiği Ceza	79
Yeni Türkiye’nin Doğum Günü.....	81
Pek Yerinde Bir Tenkid	83
Günde Bir Milyon Lira	85
Bir Sulh Başvekilini Anarken.....	87
Yirmi Yıl Önceki Çift Cepheli Zafer	89
Dört Yaşına Basan Uğursuz	94
Önce Normal Yol.....	96
İki Manalı Bir Bayram.....	98
Gelecek Bayram İçin	103
Onlar Korktu, Biz Bayram Ettik!.....	105

Millî Mücadele Yıllarının Ateşi	107
Daima Uyanık Bulunmak İçin.....	109
Jandarmanın Beklediği Yer	111
İkinci Cihan Harbi'nde "Atatürk"ün Yeri.....	113
Gösterilmesi Lüzumlu Hakikatler	118
İki Haftalık Fark.....	120
Bir Harfi Yerinden Oynamıyan Kanunlar	122
Köylü İle Alay Eden Kim?	124
Satış Salonlarına İhtiyaç.....	126
Sendin! Sizziniz!.....	128
Olmuşu Tenkitten Önce	132
Politika Zaferleri.....	134
Acı Günler Karşısında	136
Yine Avucumuzu Yalamıyalım!.....	138
Pek Lüzumlu Bir Makam.....	140
Ayıp Örtten Yer	142
Örnek Gösterme Merakı	144
Devamlı Zafer	146
Üç Atatürk Olabilseydi... ..	148
Dolgun Maaşlı Az Memur	152

İyi Örnek – Kötü Örnek	154
Atatürk'ü Gücendirmediğimizin Bayramı	156
Kan Tahlillerile Kana Boyanıp Kansız Kalacak Vatan!.....	159
Geçti Bunun Pazarı, Sür Eşeğini Dışarı.....	162
“Türkçü” Sözü Üzerine	165
Niçin “Fesatçı” Dedik?.....	167
Aziz Yurt Üstünde Gene Vızıltı Var!.....	169
Hakkımız Olan Sulh Mükâfatı.....	175
Sağlama Bağlanan Yarın.....	177
Gönlümüzde Yatan Arslan	179
Söz Götürmez Bir Delil.....	181
Bir Tek Borcumuz Var: Sana!.....	183
Has Ekmek – Has Siyaset.....	185
Yanlış Anlaşılmasın	187
Ayak Politikacılığı	189
Elbette Memnunsun, Atatürk!.....	191
Bir Partici Tipi	194
Jüri Meselesi.....	196
Yardım Bir Zarurettir	198
Hayal Sukutları.....	200

Mebus Tipi.....	202
Dört Yıllık Diploma.....	204
Hatiplere Öğütler.....	206
Seçimde Valiler.....	208
Büyük Bir Fark.....	210
Meclis'te Yeniler.....	212
Demokraside Mizaç ve Görgü.....	214
İşe Düzen Vermeli.....	216
Mebusluk Elden Gidince.....	218
“Muhafazakâr” ve “Mürteci”.....	220
Eski Bakanlara Maaş.....	222
Parti – Partici – Partizan.....	224
Karakol Korkusu.....	226
Hoşa Gitmek İçin.....	228
Meclis'te Nüktesizlik.....	235
Bazı Sözler Üzerine.....	237
Kaç Türlü Mebus Vardır?.....	239
Belediyelerin İflâsı.....	246
Ekonomik Vesayet.....	248
Grev ve Lock-Out mu?.....	250

Hürriyete Dair.....	252
Tadile Muhtaç Kanun Maddesi.....	255
“Lâf Ola” Kabîlinden.....	257
Kabine Beyannameleri.....	264
Bayramın Hatırlattığı Bayram.....	266
Tamamlayıcı Meziyet.....	268
Bir Hatırlatma.....	270
Beklenilene Doğru.....	272
Kaşığı Üfleme Siyaseti.....	274
Örfî İdare ve Filistin.....	276
Memur ve Servet.....	278
Nerede O Zat?.....	280
Bakanlıklar Arası Gerginlik.....	282
Demokrasiyi Sindirmek İçin Lüzumlu Bir Teşkilât.....	284
Halkevleri, Türk Ocakları.....	286
Ehemmiyetini Kaybeden İrtica.....	287
Son 50 Yıl İçinde Hayatımıza En Çok Tesir Etmiş	
20 Türk Şahsiyeti Kimdir? – Sadeddin Gökçepınar.....	288
Türkiye’de İlk Yabancı Sermaye.....	291

Takke Nümayişi.....	294
Kefalet-i Mütessesile.....	297
Bir Noktai Nazar	299
Listeler Hengâmesi.....	302
Değeri Artan Bayram.....	305
Dayak Atılamaz.....	308
Bitaraf Bir Müşahede.....	311
Netice-i Kelam	314
Hangi Tehlike Daha Yakın?	317
Yaşayan Heykeller	319
General Eisenhower'ın Raporu ve Türkiye	321
Aynı Raporlar Bugün Yazılmıyor mu?	323
Karşılık Beklemiyoruz	325
Sağ Olsun Gençlik	327
Başbakan'ın İntibaları	328
Ne Yazık, Ne Yazık!	330
Hasan'ın Böreği.....	332
Dertli Başbakan	334
Kâse-i Fağfur.....	336

Yakışık Almayan Sözler.....	338
“Fikir Hürriyeti Nereye Gidiyor?” Anketi	
Fikir Hürriyeti Dâvası Daima Sürüncemede	
Kalmağa Mahkûmdur!	340
Parti Anlayışı.....	343
Demokrasi Ne Değildir?	345
Hoca Gibi.....	347
Hep O Dava	349
Eskinin Kötüsüne mi?	351
Böyle Olur Bizde de	353
Onların Hürriyeti	355
Biraz da Biz Yaşasak	356
Partilerimizde Hilkat Garabeti	358
Silâhlanma Merakı	360
İyi Konuşmaya Alışalım	361
Binbir Çeşit	363
Bir Örnek.....	365
O’nu Düşünürken.....	367
50 Sene Gerilik	368
Dilenci Dâvası.....	369

Kurtarıcı Hazırlıklar.....	370
Safra Atmak.....	371
Acaba?	372
Bayrağa Selâm	373
Ciddi Çalışmalar.....	374
Umumî Tasvip.....	375
Çadır ve Çarık	376
Mâruf Vecize.....	377
Sinirlilik.....	378
Küsmekten Çekinelim.....	379
Asıl Teselli	380
Genç İdareciler.....	381
Cumhuriyetimiz	382
Atatürk'ün Talihi	383
Medenî İdare	384
Bir Gün Hakkında.....	385
Benimseme	386
Harb ve Sulh.....	387
İnsafsızlık.....	388
Bizi Bekleyen.....	389

Ferah Bayramlar	390
Toplantı İsrafı.....	391
Petrol	392
Zafer.....	393
Kulp	394
Katmerli Sevinç.....	395
Atatürk	396
1960 Yılıının Bir Günü Tarihimize	
Bir Bayram Daha Kazandıracak.....	399
Yeni Ekonomi Rejimi Hakkında Akla Gelenler.....	400
Halecanlı Bir Yaz Geçirdiğimize Şüphe Yok.....	402
Kırtasiyeciliği Yıkıp İdare Yollarını Ferahlatacak	
Bir Herkül Lâzım.....	404
Büyük Canlılığı ve Dinamikliği Beğenilen Memleket.....	406
Bu Yılın Cumhuriyet Bayramı	408
Bu İş Bu Kadar Mükemmel Olur	410
Cumhuriyet Bayramımıza Rastlayan Mondros.....	412
Yayımlanmış İç Politika Kitap ve Yazıları	415

Memleket Yazıları 1938-1965

Edebiyat tarihi kitaplarında ve üzerine yapılan çalışmaların çoğunda Refik Halid Karay'la ilgili değerlendirmeler genellikle yazarlık kariyerinin ilk dönemi diyebileceğimiz 1908-1922 arasına yoğunlaşır. İkinci sürgünlük döneminde (1922-1938) Halep'te çıkan iki gazeteye yazdığı çok sayıda yazıya ulaşılabilmiş değildir; bu yazıların sadece *Bir Avuç Saçma* ve *Bir İçim Su* kitaplarında toplanmış küçük bir kısmına ulaşılabildiği için bu dönem halen araştırmacıların ciddi ilgisine muhtaç durumdadır.

Refik Halid'in yazarlık ve gazetecilik hayatının son ve en uzun dönemi, yani 1938 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren af kanunu sayesinde memlekete dönmesiyle başlayan dönem ise esasen romanları üzerinden değerlendirilir. "Muharrirlik" kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan gazeteci ve fıkracı yanı büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Halbuki Refik Halid geçimini sadece kalemiyle kazandığından, 1965'te vefatına kadar *Tan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Zafer* gibi dönemin en çok ses getiren gazete ve dergilerinde sayısız yazısı yayımlanmıştır. 1940'ların ilk yıllarında kitaplarına girme şansı bulmuş bazı yazılar hariç bunların çok büyük bir kısmı okurlarla buluşamamıştır.

Bu yüzden de Türkiye tarihinin bu belki de en hareketli döneminde memleketin geçirdiği siyasi, kültürel, kentsel dönüşümler konusunda Refik Halid'in neler düşündüğü, Osmanlı geçmişini nasıl değerlendirdiği ve hatırladığı, tek parti iktidarı sırasında ve demokrasinin tesis edilmeye çalışıldığı yıllarda memleket gündemine nasıl baktığı belirsiz kalmıştı.

Halen tam da bu konular üzerine bir kitap çalışmasını sürdüren Tuncay Birkan'ın editörlüğünde hazırladığımız **Memleket Yazıları 1938-1965** dizisinde işte bu boşluğu doldurmayı amaçlıyoruz. 18 kitap olarak planlanan bu dizide Refik Halid Karay'ın bu dönemdeki yazılarından İstanbul, Edebiyat, Hatıra, Tarih, Dil, Yemek, Doğa, Mizah, İç ve Dış Siyaset, Sanat gibi temalar etrafında yapılacak kapsamlı seçkiler ve ikisi gezi kitabı olmak üzere üç tefrikası yayımlanacak. Yayın tamamlandığında, *Memleket Hikâyeleri*'nin unutulmaz yazarının artık “Memleket Yazıları” ile de anılmaya başlayacağını umuyoruz.

Bu dizide yayımlanacak bütün kitaplarda Refik Halid'in kendi imlası büyük ölçüde korunacak, sadece günümüz okurlarının takip zorluğu çekmemeleri için özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılacak, bazı özel isimlerin imlası günümüze uyarlanacak, Refik Halid öyle yazmadığı halde uzun zamandır bitişik yazılan bazı kelimeler birleştirilecek (“hiçbir”, “birkaç”, “birdenbire”, “basmakalıp” gibi) ve Osmanlıcadan miras alınan, vurguları parantez içine alarak yapma uygulamasının yerine italik veya tırnak içinde yazma seçeneği kullanılacaktır: Örneğin “(Akşam) gazetesi” yerine “*Akşam* gazetesi”; “(Hakk-ı Sükut) hikâyesi” yerine “Hakk-ı Sükut” hikâyesi.

“MEMLEKET YAZILARI”NIN ARDINDAN BİRKAÇ KİŞİSEL NOT VE TEŞEKKÜRLER

2014 yılının Ocak ayında *Hep İstanbul*’la başladığımız “Memleket Yazıları” dizisi, Refik Halid Karay’ın belki de bütün bu dizinin hazırlanmasına vesile olduğu söylenebilecek siyasi yazılarını içeren, elinizdeki *Atatürk’e Eğilen Bir Sürgün* cildiyle sona ermiş oluyor. Bütün bu 18 cildi üç sene içinde yayınlama süreci, bekleneceği üzere, oldukça zorlayıcı oldu; elbette yazım hataları başta olmak üzere epey hata da yaptık. Bunlar için bütün Refik Halidseverlerden samimiyetle özür dileriz, ama sonraki baskılarda bunları gidermeye çalışacağımızdan emin olabilirler. Gözümüzden kaçmış, sonradan bulduğumuz yazılar, söyleşiler de oldu; bunlar da ilgili ciltlerin yeni basımlarına eklenecek kuşkusuz (özellikle edebiyat cildine eklenecek epey bir söyleşi çıktı!). Sırası gelmişken ilk ciltte yaptığımız çağırımı yineleyelim: Refik Halid’in bu ciltlerde yayımlanmamış yazılarına, hatta bu yazıların künyelerine rast gelebilecek bütün okurların yayıneviyle veya benimle iletişime geçmesi ricamız bakidir!

Yine de bu süreçten benim adıma kalacak hisler, elbette, çektiğim zorluk ve zahmetlerle, kaçınılmaz olarak yaptığım hatalarla ilgili hisler değil. Sonuç itibarıyla, büyük bir yazarın külliyyatına ölümünden elli küsur yıl sonra 18 cilt

eklemenin verdiği muazzam bir tatmin hissi var üstümde öncelikle: Hakikaten iyi, hayırlı bir işe vesile olmuş olmanın verdiği sevinç ve gurur var. Refik Halid'in yıllarca gazete ve dergi köşelerinde kalmış olmalarına rağmen hiç mi hiç küflenmemiş, aksine müthiş bir tazeliği olan, çoğu zaman eğlenceli, nadiren hüzünlü, ama hep oyuncaklı, birbirinden güzel binlerce yazısını okumanın, tekrar gün ışığına çıkartıp başkalarının da okumasını sağlamanın benzersiz keyfi var. Refik Halid sayesinde koca bir dönemle, o döneme damgalarını vurdukları halde bugün haksız yere unutulmuş kalem erbabıyla tanışmaya başlamış olmanın ve bu tanışma isteğinin gittikçe derinleşmesinin verdiği mutluluk var. Başka yazarlar için de benzer çalışmalar yapılması için araştırmacı ve yayıncıları teşvik edebilme umudu var. Memleketin, memleket sevgisinden hiç nasibini almamışlarca içine sürüklendiği bu korkunç dönemde biraz da bu işi yapmak sayesinde akıl sağlığını, maneviyatımı ve insan sevgimi koruyabildiğimi bilmenin bilinci var. Darısı diğer araştırmacıların başına!

Bütün bu güzel hisleri yaşamamı sağlayan bu işi yaparken birçok kişiden yardım aldım. Öncelikle İnkılâp Kitabevi Genel Yayın Yönetmeni Ahmet Bozkurt'un adını anmak gerek; onun bana ve bu projeye duyduğu sarsılmaz inanç ve Refik Halid'e duyduğu gerçek sevgi olmasa, ekonomik olarak pek de akılcıca bir iş gözüyle bakılamayacak bu dev dizi projesi gerçekleşmeyecekti. Bütün Refik Halidseverler gibi benim de kendisine büyük bir teşekkür borcum var. Refik Halid'in torunları Aslıhan Karay ve Erten Karay'a da bu süreci kolaylaştırdıkları ve en baştan beri desteklerini esirgemedikleri için şükran borçluyum. Başta Burcu Bilir Agalar ve Yasemin Çatal

olmak üzere birlikte çalıştığım tüm İnkılâp Kitabevi çalışanlarına da, sonu gelmez isteklerime sabırla ve samimiyetle cevap vermeye çalıştıkları için teşekkür etmem şart.

Bütün bu ciltleri belli bir bağlam ve tema çevresinde düzenlediğimizden, okura daha fazla yardımcı olabilmek için her kitabı tanıtacak birer önsöz yazacak doğru isimleri bulmak önemliydi. Bu önemli işi yaparak okurun Refik Halid’le aramıza yılların soktuğu mesafeyi daha kolay kat etmesini sağladıkları için Selim İleri, Tanıl Bora, Behçet Çelik, Artun Ünsal, Erol Üyepazarcı, Aslı Biçen, Levent Cantek, Gökhan Akçura, Savaş Kılıç, Hanneke van der Heijden, Ayfer Tunç, Mustafa Apaydın, Selahattin Özpalabıyıklar, Yavuz Selim Karakışla, Uğur Kökten, Hakan Kaynar, Nuray Mert ve Murat Belge’ye çok teşekkür ederim.

2011’den beri kapısını ve gazete-dergi ciltlerini aşındırdığım İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı çalışanlarına (özellikle de Nergis Ulu’ya), fırsat düşürebildikçe gittiğim Beyazıt Devlet Kütüphanesi, (Tozan Alkan başta olmak üzere) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve İzmir Milli Kütüphane çalışanlarına da teşekkür etmemek, görünmez emeklerinin hakkını vermemek vefasızlık olur.

Ulaşamadığım bazı gazete ve dergilere ulaşabilmem için işlerini güçlerini bırakarak benim için kütüphanelere gidip saatlerce çalışmaktan, sahaflarda ısmarladığım dergileri bulmak için eşinmekten yüksünmeyen arkadaşlarım Eylem Can, Özgür Gökmen, Cem Soydemir ve Gürol Koca’ya; bu dev iş yüzünden çalıştığım yayınevinin işlerini arada sırada da olsa aksatmak zorunda kalmamın lafını bile etmeyen mesai arkadaşlarım Müge ve Semih Sökmen’e özel olarak

teşekkür etmek isterim. Son olarak beğeni ve takdir hislerini ve elbette bazen de eleştirilerini benimle paylaşma nezaketi gösteren, tanıdığım tanımadığım birçok okura da “sağ olun, var olun” diyorum.

En büyük teşekkürü, zamanından en çok çaldığım kişiye, hayat arkadaşım Aslı Biçen’e borçluyum elbette; pek çok şeyi olduğu gibi bu işi de onun (hem bana hem Refik “amcamıza” yönelik) sevgisi, teşvik ve eleştirileri sayesinde yapabildim.

Önsöz

REFİK HALİD: ATİPİK BİR TÜRK YAZARI

Murat Belge

Refik Halid Karay bende “atipik bir Türk yazarı” izlenimi uyandırır. Ne bakımdan “atipik”?

Öncelikle “kendini hafife alması” ile diyeyim. Bizim ülkemizde yalnız edebiyat değil, “kamu hayatı”nın herhangi bir kenarında köşesinde duran biri için geçerlidir; “ağır adam” olmak. Refik Halid’inse böyle bir çabası yoktur. Hattâ belli ki biraz sıkılır “ağır” olmaktan. Önemsiz görünen işlerle, konularla uğraşmaktan kaçınmaz. Ama bana bu duyguyu vermesinde en çok “popüler” denen alandan kaçmaması etkili. Ellilerde *Hayat* dergisi çıkacak, tıfdruk falan, “popüler dergi” olacak –hiç daha önce görülmemiş bir cinsi. Gidip Refik Halid’i buluyorlar (artık, Şevket Rado mu, kimin “samimiyeti” varsa). “Böyle böyle” diye anlatıyorlar, ondan da “tefrika” istiyorlar. Yakup Kadri olsa nezaketle reddeder, Abdülhak Şinasi belki söylenir de; Refik Halid “Tamam,” diyor, *Karlı Dağdaki Ateş* diye bir “piyasa romanı” çırpıştırıyor.

Para için mi? Evet, herhalde para için; ama zaten para

için yazmayı aşılamıyor. Meşru bir amaç bu. İnsan her zaman “vatani kurtarmak için” yazmaz ve her zaman o kadar sıkıcı olmak zorunda değildir. Dolayısıyla *Dişi Örümcek, Yeraltında Dünya Var, İki Bin Yılın Sevgilisi, İki Cisimli Kadın...* Yazmış. Birilerine, bunları okuyarak hoşça vakit geçirtmiş.

“Atıpkı” dedim, sonra da “kendini hafife alıyor” dedim. Bu hafifliğe rağmen, başına işler gelmiş. Demek herkes onu hafife almıyor. İlk Mahmud Şevket Paşa suikastında Refik Halid başka birçok muhalif, yarı-muhalif yazar ve aydınla birlikte Sinop’a sürülür. Birkaç yıl devam eder bu. Ziya Gökalp araya girmese daha da edecektir. Derken 1922’de kapağı dışarı atar. Sezgisinde haklı olduğu Yüzellilik listesine girmesinden anlaşılır. Bu sürgün bayağı uzun sürer; ta 1938’e kadar.

Son derece İstanbulludur Refik Halid. Onun için de bu uzun sürgün bayağı ağır gelmiş olmalı. Ama bundan da bir “tragedya” çıkarmaz, en azından kendine acınan yazılar yazmaz. Büyütmez yani.

Bu ciltte okunacak siyasi yazıları, öyle 16 yıl sürgünde tutulacak azılı bir rejim muhalifi filan olmadığını da gösteriyor.

Doğuştan “liberal” bir adamdır Refik Halid. Bu da, onu “atıpkı” yapan bir özellik, çünkü “Türk yazarı” diye anılan kişilerin pek azı dünyaya liberal bir tavırla bakabildi.

Refik Halid özellikle İttihatçılar karşısında bu özelliğinin azizliğine uğradı. “Siyasi Düşünceler Tarihi” okuyup da, “En iyisi ben ‘liberal’ olayım” diyen biri değildi; o tip bir insan değildi. “Doğuştan” diyorum ya. Örneğin Ahmed Samim’i seviyordu, bir insan, bir dost olarak. İttihatçılar Ahmed Samim’i öldürdü. Refik Halid “solcu” falan da değildi,

ama İştirakçi Hilmi ile ahbablığı, yakınlığı vardı. Hilmi'yi de İttihatçılar öldürdü. Ne yapsın Refik Halid?

Ve son olarak, Mütareke'den sonra, sürgün olmasına yol açacak siyasî tavrı benimsemesi de İttihatçılar'dan kaynaklanır – onlara muhalefetinden. Anadolu'da direniş hareketi başladığında, bunu “İttihatçılar'ın son direnişi” olarak görmemeyi başarmak kolay değildi. Türkiye'de kalan kadroları Ankara'daydı veya Ankara'dan yana olduklarını göstere göstere iş yapıyorlardı. Mustafa Kemal'i yakından tanımayınca, onun İttihatçılar'a karşı olduğu çıkarsanamazdı. Herhalde Refik Halid de, 1926'da İzmir'deki suikast girişimine kadar, neyin ne olduğunu pek anlayamadı.

Ama bu arada hayatının önemli bir kısmı sürgünde geçti. Bu yılların hiç değilse bir kısmında Türkiye ile bağlantı kurduğunu ve Hatay'ın Suriye'den Türkiye'ye geçmesi sürecinde rol üstlendiğini tahmin ediyorum.

Refik Halid'in bir “siyasî öğreti”si olmamıştır. Çevresindeki herkes gibi milliyetçidir. Bu onun memleketini sevmesinin sonucudur. Burada da olayı abartmaz ve milliyetçiliğini faşizan raddelere getirmez. Hayatının 16 yılı sürgünde geçmiştir ama o yıllarda Türkiye'de yapılan işler (yani Batılılaşma) Refik Halid'in karşı çıkacağı şeyler değildi. Batılılaşma onun da benimsediği bir projeydi. Refik Halid, Refik Halid olduğu için, burada olsa, yapılan bazı işlere karşı çıkardı diye düşünüyorum. Hiç olmazsa eş dost sohbetinde parlak espriler çıkarırdı. Örneğin Serbest Fırka'nın kapatılması gibi bir olay “Kirpi”den birkaç sıyrık alırdı. Ama uzun vadede, büyük politikaya baktığım zaman, burada Refik Halid'in önemli bir anlaşmazlığı olacağını sanmıyorum.

“Sağduyu”... Birçok alanda olduğu gibi siyaset alanında da Refik Halid yolunu şu ya da bu siyasî öğretiye bakarak değil de, bildiği “sağduyu”ya bakarak çizmiştir. Bunu bir övgü olarak söylemiyorum. Pek çok durumda böyle tanımlanarak benimsenmiş tavırlar facia olmuştur. Çünkü “sağduyu” denilen şey de kendini üreten bir entelektüel cevher değildir; içinde olduğu toplumun, toplumsal ideolojinin biçimlendirdiği bir şeydir. Çok zaman, “öğreti”yi reddedip “sağduyu” denen “anonim bilgelige” yönelmek faşizan pozisyonlara sürükleylebilir. Ama Refik Halid’de bunlar olmamıştır.

Bunlar olmamıştır ya, Refik Halid’in “siyasi deha”sından da söz edemeyiz herhalde. Gene, “kendini hafife alan adam” temasına geleceğim. Burada da bir “büyük iddia”sı yoktur. “Kızıl Elma”ları, ütopyaları yoktur. Varolan düzenle ciddi bir anlaşmazlığı da yoktur. Siyasetin bu gibi “büyük” konularını, kararlarını siyaset dünyasının önderlerine bırakır. Ancak, idealleri ve ütopyaları uğruna sade insanların hayatlarını karartmalarına da eyvallah demez.

Eski Türkçe öğrenirken içinden çıkamadığım yerde Latin alfabesi transkripsiyonuna bakmak üzere çalışıyordum. Böyle okuduğum kitaplardan biri Refik Halid’in *Tanıdıklarım*’ıydı. Baktım, eski Türkçe ilk baskısında bir “Enver Paşa” bölümü var. Latin alfabesinde bunu çıkarmış. Neden acaba? Düşündüm, herhalde Cumhuriyet döneminde, ondan hiç hoşlanmayan Atatürk de öldükten sonra, “Türk milliyetçiliği” yeniden inşa edilirken, Enver ve Talât gibi İttihatçılar’ın “rehabilitasyonu” –sessiz sedasız– yapıliyordu ve Refik Halid bu ortamda Enver hakkında düşündüklerini yüksek sesle telaffuz etmenin hoş karşılanmayacağını düşündü. Haksız

mıydı? Bence, hayır; olaya *bu* veriler içinde bakacaksak, haksız değildi. Ama bu da onun bu alanda “sivrilik” yapmadan durma siyasetinin parçasıdır. Bu kısmen onun doğal tavrıydı; kişiliğinden gelen bir şeydi. Kısmen de, hayatını yaşarken öğrendiği bir şeydi, çünkü başına gelmeyen bela kalmamıştı.

Toparlamaya çalışayım. Refik Halid siyasette “araziye uymalıyım” diye bir tutum geliştirmede. İçinden geleni söyledi. Bu “içinden gelen”in anlaşılır nedenleri vardı, haklılığı vardı. Ama siyaset Refik Halid’in böyle “içinden gelen”e uymasından hoşlanmadı. Çünkü bu toplumda öteden beri, “içinden” değil, “dışından” gelen önemlidir. “Dışından” deyince de, öyle herhangi bir yerden gelen değil. “Bu memleketin sahipleri var.” Gelecek olan onlardan gelir.

Dolayısıyla siyaset gelip gelip Refik Halid’in yakasına yapıştı. Bakıyoruz, ellilerin başında Refik Halid Demokrat Parti’nin seçim kazanmasından şikâyetçi değil. Ama Demokrat Parti seçim kazanarak, herhangi bir seçimle kazanılmayacak başka şeyler de kazanma davasına düşmüş. O zaman Refik Halid gene başlıyor, varolan iktidarın hoşuna gitmeyecek sesler çıkarmaya.

Kendini siyaset alanının bir “vazgeçilmez”i olarak görmemiş Refik Halid; onun için her olaya önce siyasetten bakmıyor. Ama hiçbir zaman “apolitik” bir insan da olmamış. Belki Türkiye’de hayat da izin vermemiş böyle olmasına.

Atatürk'e Eğilen Bir Sürgün

ÜÇ İHTİYAR İLE ÜÇ HÛRİ

Fantezi Piyes 1. Perdecik

Eşhas: 3 ihtiyar-3 hûri

[Sahne: Radyum gibi kendiliğinden ışık salan ve içinden eleğimsağmanın renkleri durmadan çağlayan gibi akan bir cins sihirli billûr köşkün gökyüzüne uzanmış som altın balkonu –İncecik plâtin tellerden örülmüş üç rahat koltuk–. Bu koltukların cennet kuşu tüyünden doldurulup lâhur şallarla kaplanmış yastıklarına üç ihtiyar uzanmış, sanatoryom tarasasında gibi sessiz, hareketsiz dinleniyor. –Önlerindeki forje gümüş masalarda Bohemya elmastıraşından birer sūrahi ve kadeh.– Fakat ne köşk, ne balkon, ne insanlar, ne eşya hiçbir yere dayanmıyor, tamamıyla boşluktadır; gayet hafif, iç açıcı, gönül ferahlatıcı bir hava esiyor ve pek uzaktan, kulakları rahatsız etmiyen bir nihavent saz semaisi çalınıyor. – Manzara tatlı bir nur içinde yattığından sabah mı, akşam mı, vakit belli değildir.]

Birinci Meclis: Üç İhtiyar

Birinci ihtiyar – Çoktandır dünya ahvali ise meşgul değiliz; 1939 senesi yazına ulaşmışız, istirahatte dalıp kalmışız. Hele, şöyle memlekete [?]* olsun yukardan bir nazar atalım.

* Okunmuyor. (hzl.)

(Biraz eğilip balkondan aşağıya bakar) Acayip, yine İstanbul limanında birtakım zırhlılar peyda olmuş; hayırdır inşallah! Benim gözüm pek fark etmiyor, rica ederim. Kâmil paşa öğlum, bir de siz bakar mısınız?

İkinci ihtiyar – (Çenesini geviş getirir gibi oynatarak) emredersiniz, büyük Reşit paşa hazretleri; fakat küçük Sait paşa biraderimizin gözleri daha keskindir, kendileri de daha mütecessistirler; lütûf buyurup bir tetkikten geçirsinler.

Üçüncü ihtiyar – Hay hay, bakayım (bakarak) Vah vah! Vah vah!

Birinci ve ikinci ihtiyar – Endişeyi mucip bir vaka mı var?

Üçüncü ihtiyar – Başka ne beklenebilir? Bu zırhlıların bayraklarını, işte, iyice seçiyorum. Felâket! Felâket!

İkinci ihtiyar – İngiliz bandırası olmasın!

Üçüncü ihtiyar – Canınızı sıkmak istemezdim ama benim de yüreğime ateş düştü; saklıyamıyacağım, evet, o bandıra. Galiba yeni bir harp olmuş ve yine bir şeametli mütareke aktedilmiş...

(Üçü de başlarını önlerine eğip yaslı yaslı düşünceye dalarlar.)

Birinci ihtiyar – Neyleyeyim ki benden sonra gelenler siyasetimi yürütmediler. İngiliz dostluğunun lüzumunu ilk anlayanlardan biri bendim; Lord Strafford'la beraber, himmetlerimizi birleştirerek bir ittifakname akdetmiş ve vatani istilâya çalışanları müttefik ordularımızla durdurmuştuk. Hey gidi günler hey!

İkinci ihtiyar – 1838'den bahsediyorsunuz.

Üçüncü ihtiyar – Yüz senelik bir iş...

Birinci ihtiyar – Keşke haleflerim aynı politikada devam

etmiş olsalardı da bugün o hayırlı vakanın yüzüncü senesini tesit etseydik...

İkinci ihtiyar – Bendeniz, âcizane, bu hususta elimden geleni yapmaktan geri kalmadım. Şimdi şu ahret köşesinde münakaşa çıkarmak istemem, fakat Sait paşa biraderimiz...

Üçüncü ihtiyar – Sultan Abdülhâmid’e söz anlatamadığımı, sonra da İttihat Cemiyeti’ne nüfuz geçiremediğimi dünya bilir. Yoksa ben hayatımı bile o devlete borçlu idim, sefarethanelerine sığınıp padişahın gazabından kefaletle kurtulmamış mıydım?

İkinci ihtiyar – Siyasetinizi yürütemeyince iktidar mevkiinden çekilmeliydiniz, ikbal hırsına kapılmamalıydınız.

Üçüncü ihtiyar – *Hatırat*’ımda neler çektiğimi anlatmıştım, bu târizlerinizde haksızsınız. Hem siz İngiliz politikası takip etmekle memlekete ne kazandırdınız? Bir ittifak mı aktedebildiniz, Oniki Adalar’ı, Trablus’u mu kurtardınız?

İkinci ihtiyar – Beni hep iş işten geçtiği, atı alan Üsküdar’ı aştığı sıralarda mevkie getirdiler. Mısır’dan yazıp gönderdiğim mufassal “lâhiya”yı size sadarette bulduğunuz zaman takdim etmiştim, bu âkibetleri bildirmiştim, hasıraltı ettiniz.

Birinci ihtiyar – Yo, paşalar, dünya yüzündeki hesapsız ve faydasız münakaşalarınız yetişmemiş gibi bir de burada, ebedî rahata kavuştuğumuz sırada birbirinizi rencide etmeğe, boş benlik davaları ile başınıza kan çıkarmakta mânâ yok. İkinizin de bahsettiğiniz *Hatırat* ve *Lâyiha*’larınızı sizler aşağıda didişirken bana burada okudulardı; bir incir çekirdeği doldurmaz; kelâm fiilin yerini tutmaz. Üçümüz de devletin birer emektar veziri idik, hata da işledik, savap da... Zaten, görüyorum ki, aramızda esas itibariyle ihtilâf yok.

İkinci ve üçüncü ihtiyar – İngiltere ile uyuşma siyasetinde müttefikiz.

Birinci ihtiyar – Evet ama matlûp olan âdi bir uyuşma değildir; iki devletin müsavi şartlarla ittifakıdır. Benim gayem ve hülyam şuydu: Milletimizin seviyesini maarifle, medenî kanunlarla, sanat ve ticaret müesseseleriyle yükseltmek, onu evvelâ kendi kuvvetine, kudretine inandırmak. Sonra bu itimadı Avrupa'ya da tanıtmak, tasdik ettirmek; dürüst bir diplomasi ve son nazariyelere uygun sağlam bir askerî kuvvet sayesinde dostluğu aranan bir devlet haline gelmek...

İkinci ihtiyar – Ne hoş emel! Ne zor mesele!

Üçüncü ihtiyar – Tahakkuk etmesi için asırlar gerek!

Birinci ihtiyar – (devamla)... Bu hale geldikten sonra bahsettiğimiz devletle el ele vermek ve beraberce cihan sulhünü korumak!

Üçüncü ihtiyar – “Zehî tasavvuru bâtul, zehi hayali muhal!”

İkinci ihtiyar – Ölme eşeğim ölme, yonca bitince!

Birinci ihtiyar – Ancak böyle bir vaziyete eriştikten, milleti ve devleti sağlamlayıp güvenilecek yüksek haysiyet ve kudret mertebesine ulaştırdıktan sonradır ki ittifaknameler müsavi ve tam mukabil şartlarla akdolunabilir. Yoksa Kâmil paşa biraderimizin zamanındaki gibi asker ve sivil bütün teşekküllerin anarşi içinde çalkalandığı ve Sait paşa biraderimizin devrindeki şekilde devletin padişah kaprisleriyle bocaladığı âciz vaziyette bu kabil ittifaklar, akdedilse bile, hükümleri muvakkat ve faydaları mahduttur; nitekim benimki böyle devamsız ve neticesiz kalmıştı.

Üçüncü ihtiyar – Doğru, pek doğru, fakat eski şairin dediği gibi:

Didei bahtım açılmaz, ne aceb uyhuludur;

Bizi bir uyku bastırmış, tali ters dönmüştü.

İkinci ihtiyar – Selefimiz Koca Ragıp Paşa da demişti ki:
“Kaldım o rütbe zaf ile, yok irtihale hâl!”

Devletin bünyesine zâaf âriz olmuştu.

Birinci ihtiyar – (Devamla)... Bedbinlik ruhumuzu kaplamıştı. Benim bu dileklerim, hayal bu ya, husul bulsaydı bugün şu ahret balkonundan bakıp yüreğimizin yandığı manzara yerine ne görürdük biliyor musunuz? Günün birinde, Marmara’dan doğru bir heybetli misafir filo ağır ağır geliyor, yirmi bir pare top ile şehri selâmlıyor; buna Selimiye Kışlası’ndan gümbür gümbür toplanla mukabele ediliyor. Halk deniz boyunca yığılmış, neşe içindedir. İki dost ve mütefik devlet filosu Dolmabahçe karşısında yan yana demir atıyorlar ve İngiltere’nin büyük Akdeniz filosu kumandanı bizim en yüksek sivil memurumuzla beraber rıhtıma çıkıyorlar. Durgun sular kardeş bayrakların hârelenen akisleriyle bir lâle bahçesine dönmüş, tarihte siyasî ve şanlı bir lâle devri başlamıştır. Ya dünyaya akseden haberler? Haberin düşmanlar üzerindeki aksi tesiri? Ah! Ah! Ne fırsatlar kaçırıldı!

İkinci ve üçüncü ihtiyar – Vah! Vah! Ne hatalar etmişiz; ne günahlar işlemişiz, ne âciz göstermişiz!

(Üçü birden hüngür hüngür ağlamağa başlarlar.)

İkinci Meclis:

Üç İhtiyar-üç hûri

Üç Huri – (Üçü de lepiska saçlarıyla çıplak vücutları ör-

tlmş, kâfuri bedenli, misilsiz güzellikte, iyi ahlâkları yüzle-
rinden belli, şefkatli ve tüy gibi hafiftirler) Paşalar ne oldu-
nuz? Ne oluyorsunuz? Niçin ağlıyorsunuz?

Üç İhtiyar – Hi, hi, hi! h, h, h!

Üç Huri – Ayol; zavallıların gözyaşları smklerine ka-
rışmış, sakallarından akıyor; katılıyorlar; kederlerinden, im-
kân olsa, birer kere daha ölecekler! (Çin ipeğinden nazenin
mendillerle yüzlerini silmeğē başlarlar.)

Üç ihtiyar – Ah, ah! Vah, vah!

Birinci Huri – Böyle bir günde hiç ağlanır mı? Milletiniz
bayram ederken sizlere gözyaşı dökmek yaraşır mı? Feryat
ve figanı kesiniz, memleketinize bakınız, sevininiz.

İkinci Huri – Görmüyor musunuz, müttefik devlet filo-
su İstanbul’a demir attı, İngiliz gemileri sizin şanlı bayrağı-
nızı çekti.

çnc Huri – İki devlet ricali bir masa başında yiyip içiyor,
bir salonda dans ediyor, halk “Hurra!”, “Yaşa!” diye bağıyor.

Üç ihtiyar şaşkın şaşkın birbirlerine bakışırlar, sonra yaş
gözleriyle aşığıya göz atıp vaziyeti kavrayınca glmsemeğē
koyulurlar.

Üç Huri – Ha şöyle, ahrette olsa da yine milletin şenliğı-
ne uyunuz; talili ve muvaffakiyetli haleflerinizi takdir ediniz.

Birinci ihtiyar – Benim emelim ve hlyam hakikat ol-
muş meğē... Demin gördüğümüzü fenaya yormuşuz...

İkinci ve üçüncü ihtiyar – Bizim başaramadıklarımızı
yeni nesil meğēirse istediğimizden âlâ yapabilmiş. Ne saa-
det, ne muvaffakiyet! Halbuki biz sanmıştık ki bir kara güne
daha şahit oluyoruz.

Birinci ihtiyar – Paşalar buna, böyle kuru kuruya mı iş-
tirak edeceğiz?

İkinci ve üçüncü ihtiyar – Ne yapalım?

Birinci ihtiyar – İhsan ederlerse Hurilerimizden birer hak âşıkı busesi alalım; kendimde sevinçten, gençlik duyuyorum.

İkinci ve üçüncü ihtiyar – Hay hay! Bize de bir dinçlik ârız oldu.

Üç Huri – (Bin nâz ve eda ile elmastraş kadehleri doldurup sunarlar) Evvelâ şerefe içiniz. Merak etmeyiniz, dokunmaz, Kevser şarabıdır! Size İstiklâl Marşı'nı da öğretelim; yeni zaferler hazırlanıyor, hep bir ağızdan söylersiniz.

Üç ihtiyar – (Ayağa kalkarak kadehleri yuvarlarlar.) Yaşa! Hurra!!!

(Titrek dudaklar Hurilerin yanaklarına yaklaşırken bu-
luttan bir perde ağır ağır iner.)

Tan, 6 Ağustos 1939

“YAŞA!” – “KAHROL!”

Tarih, zaman zaman bu yaygaralarla güm güm öten bir davuldur. Okuduklarımızı ve işittiklerimizi hatırlayalım: Çin, Hint, Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Yunan, Roma devirlerinden, yani medeniyetin beşiğinden bugünkü dünyanın eşiğine kadar her yerde bir feryat kopmuştur: “Kahrol!” Bir nara çınlamıştır: “Yaşa!” Hülâsa etmek isterseniz tarih dalgaları bir “İsterük!” ve “İstemezük!” med ve cezirine tâbidir. Fakat bir kısmının yaşamasını dilediği, öbür kısım için ölmesi beklenen olduğu için, tarih denilen arapsaçı, bu sayısız ve sonsuz ihtilâflardan örülmüştür.

Dikkat edilecek nokta: “Yaşa!” ve “Kahrol!” âvazesi işiti-liyorsa orada vaziyet bozuk demektir. Dahilî veya haricî si-yaset mekanizmasının birkaç dişi kırıldı, işler sarpasardı mı duyacağınız aksama sesi bu feryatlardır. O seslerin ikide bir, camları sarsıp kubbeleri inlettiği yerde ise rahat ve huzur hiç kalmamıştır. Ancak uzun seneler “Yaşa!” “Kahrol!” akis-lerile uğuldamayan ülkeleri normal kıvamını bulmuş, sükûn ve refaha ermiş addedebiliriz. “Kahrol!” sesi korkunçtur, fa-kat ekseriya boş bir ümit nağmesidir; “Yaşa!” nidası sevinç-lidir, fakat çoğu defa hiçe çıkacak olan ümidin az günde ağlayacağınız yersiz bir kahkahasıdır.

Öyle sanıyorum ki dünyayı saran şu harp ve haraplık

hengâmesinde bu iki nârayı sokaklarında işitmeyen memleket, ötekilerden mesuttur. Biz, hamdolsun, işte o memleketiz.

Tan, 24 Eylül 1940

ATATÜRK'E EĞİLEN BİR SÜRGÜN

Yalnız sayısı bile korkunç olan uzun yıllardan sonra yurda dönüşte, ben Yeni Türkiye'yi –çocuğunu kundakta bırakarak Yemen'e gönderilmiş bir eski devir neferi gibi– gelişip pazılanmış bir delikanlı halinde buldum ve bağrıma öyle bastım. Vâkıâ benim gidişimde, o askerinki gibi uzak sınırları müdafaa kudsiyeti yoktu. Bilâkis... Fakat avdet ederken yüreğim, yabancılaşmış memleketlerde iz'anını toplıyarak elinden gelen hizmeti zevkle, inanla yapmış olmanın tesellisini taşıyordu.

İşte, bu gidişle dönüş arasındaki mutlu farkı da Atatürk'e borçluyum.

Ben, ne yazık ki Atatürk'ü görmeyen, tanımayan bir adamım; yani onunla yüz yüze gelmemiş, meclisinde bulunmamış nadir talisiz muharrirlerden biriyim. Hattâ “görmeyen”, “tanımayan” kelimelerine manevî ve mecazî mânâyı da vererek demeliyim ki: “Atatürk'ün kudretini göremeyen ve nüfuzunu tanımayan adam da ben idim!”

* * *

Onun hakkındaki heyecanlarımız, hayranlık ve matemimiz pek yeni olduğu ve taze durduğu için, görüyorum ki, yazılarımız henüz kelime belâgati, sesli ve süslü cümleler

edebiyatı çerçevesinden sıyrılmadı. Elbette bir gün gelecek kaside ve mersiyelerimizde his ve fikir cihetine daha çok yer ayırabileceğiz. Bazıları diyorlar ki: “Ona lâıyk eser verilemedi.” Verilemez. Zira büyük kederlerin sıcağı sıcağına ifadesi mümkün değıldir. Gönüllerdeki müthiş çalkantı durmadan, göz, etrafındaki boşluğu iyice görüp; fikir, ayağının altındaki derinliğı tamamen ölçmeden yapılan şey, nihayet tabii sevkten kopmuş bir feryattan ibaret kalır! Henüz alınganlık, sinirlilik devrindeyiz de... En küçük bir fikir hatamız büyük şekiller ve münasebetsiz mânâlar alabilir; beklemelidir.

Atatürk’ü yakından görememiş, tanıyamamıştım. Fakat hariçte yaşamış olanlar onun nüfuz ve kudretinin nasıl yayıldığını, her gün, her yıl biraz daha yükselip etrafa nasıl uzandığını, manen ülkeler, kıt’alar fethettiğini, sağlamlaşıp keskinleştiğini içeridekilerden başka türlü, büsbütün hailsiz ve halesiz görebilmişlerdir. Tabiatte öyle kudretler vardır ki, azametini daha geniş seyredebilmek için onlardan uzaklaşmak icap eder. Bazan yakınlık, manzaranın tamamını ihataya uzaklıktan fazla mani olmaz mı? Hususile çok heybetli varlıklar, azametli dağ silsileleri gibi, yamacından ziyade ırağından kavranabilir.

Zaten gurbet yolunu tuttuğum gün ilk uğradığım yabancı şehirde, baktım, onun nüfuzu çoktan yerleşmiş... İstilâya, haksızlığa, hayal sukutuna, belki de lâıyk olduğı cezaya uğramış Müslüman halk kendisine şöhetini mihrap, ismini imam yapmış, arkasında saf saf el kavuşturup rükûa durmuş, secdeye varacaktı. Hatta fark ettim ki düşman ve ecnebi unsurlar bile gözlerinde ewelâ şaşkınlık, daha sonraları yılgınlık, maneviyatları sarsılmış bir haldedirler. Nereye uğrasam, sedef işlemeli koltuklara kurulmuş zengin şehirli-

lerden ücra dağbaşı kayalıklarına çömelmiş köylülere kadar, onun adı geçince yerlerinden fırlıyorlar, takdirlerini bildir-mededen rahat edemiyorlar ve büyük adama muhalif kalmış birine rasgelmekteki hayreti gizliyemiyorlar.

Onun ve inkılâbının muhalifi olmak gittikçe zorlaşıyor-du ve çehrede bu zorluğun rengi bile pembe olamıyordu.

Her yeni sene o şöhreti, muvaffakiyeti, heyecanı büyüttü, genişletti, yükseltti. Önce Müslüman ümmetinin bağrından ta-hassür ahları koptu; inlediler: “Ah, keşke bizim de bir Mustafa Kemalimiz olsa!” O tahassür yavaş yavaş mağlûp Frenk millet-lerine, hatta, nihayet Umumî Harp’te galip geldiklerini sanan yorgun ve başıbozuk büyük devlet vatandaşlarına da sirayet etti. Sözlerinde olmasa da gözlerinde bize gıptalar seziyordum.

Gün geldi ki benim de ilk yıllardaki bezgin ve çökkün hüviyetim değişti, millî fahirle toplanıyor, kudretleşiyor, ka-barıyordum. Hatta –samimi itiraflardan kaçınmak vicdan ezası olur– siyaseten her haktan mahrum edilmiş olduğum halde siyasî bir zorlukla karşılaşınca “Atatürk var,” diye te-selli buluyordum, “Pek haklı olarak kendisine değilse de yazılarına kayıtsız kalmadığı bir Türk muharririni icabında korur!” Kaç defa, içim yana yana dizlerine kapanmak hulya-sı beni bir haç gibi avuttu.

Yabancı illerde bana değil, en inatçı ve geri kafalı bir mu-halife bile Atatürk, Türk olmanın gururunu zorla taşıttı ve onu, gönderdiği gurbette, gurbetten çok fena olan millî meskenet-ten kurtardı. Ben o millî gururla yaşadım ve belini doğrultmuş vatanıma o sayede beli bükülmemiş, dinç ve şevkli döndüm.

* * *

Evet, ben bu feyiz ırmağının pınarında değildim; dev-riyle çağlaya yuvarlandığı ve en büyük mesahalara yayıldığı

mesafesiz yatağının bir kıyısında, harice taşıdığı yolun üzerinde bulunuyordum. Yeni doğan bu nur kaynağının ışığı gözümün önünde salına salına yürüyor, halkalana halkalana uzaklara gidiyor, önümdeki boşlukları kavıyor, şimdi şu adaya, biraz sonra ötedeki sahile, daha gerideki ülkelere, sırtlara, şahikalara güneş gibi vuruyor, uçurumlara kadar iniyor, her yere sokuluyor, siniyordu. Bu millî şöhretin beş kıta üstündeki şaşaalı seyrini, uzaktan yüreğim çarpa çarpa, istiğraka varmış, ne keyifle, ne hayretle temaşa ediyordum! Bu yalnız bir şahsın şöhreti değildi; bir millet bu şahısta tecessüm etmişti ve bu milletin mazisi de böyle bir tecessüme hak kazandıracak şanlı vakalar, şaşırtıcı silkinmeler, göz kamaştırıcı yayılmalarla dolu idi.

Bu parlak manzaranın verdiği gururladır ki, bir gün, yüreğimdeki zehirlerin eriyip tükendiğini ve taze, sağlam, sebatlı bir hüviyet aldığımı gördüm. Dünyayı kaplayan millî kalkınma nurunu seyrederken, farkında olmıyarak, benim gönlüm de onun nurile dolmuştu. Gözlerimi, bir aralık, şaşaalı sahneden ayırıp kendime çevirince benliğimin billûr gibi parlamasını sırra ulaşmış bir mutasavvıf sevincile gördüm. Artık yurduma dönmemeğim, haddinden aşırı, lüzumsuz bir ceza şeklini alacaktı. Atatürk, binlerce teferruatı ve incelikleri gözünden kaçırmadığı için uzaktaki bu naçiz nurlaşmayı da sezdi; af o lûtuflukâr sezişin neticesi ve –benim için ne acı ki ancak son aylarının– istikbalimi koruyan paha biçilmez bir hediyesidir.

Var ol Atatürk! Sağ ol Atatürk!

Zira senin varlığın, senin yolunda giden ve gidecek olanlarla gene yerinde, sağlığın ise sapasağlam bıraktığın milletimin bulad bünyesidir!

Tan, 10 Kasım 1940

KISKANILAN MATEM

Başında taç, altında taht, elinde âsâ, yıllarca bir devleti idare eden ve şevketle, saltanatla ömür sürdüğü söylenen kaç hükümdarın arkasından, toprağa yuvarlandığı günün matemi tutuldu? Veya keskin kılıncını diyar diyar, fetihler peşinde kan sızdırarak koşan serdarların matemi bir gün bile sürdü? Zaten Kral, Hâkan, Diktatör demek ancak kendine taptırmayı düşünen, velev ki babası olsa her başka şöhretten, ölülerin şöhretinden bile şüpheye düşen bir putperest demektir; öyle bir putperest ki taptığı ve tapındırdığı put bir tektir, kendisidir.

Saltanatlar, sade tahtta oturanın cülûsunu, yâni, diğer mânâda, ne kıymette olursa olsun selefinin vefatını ve sü-kûtunu şenlik sayar. Osmanlı hanedanında, ne Yıldırımların ve Yavuzların matemi tutulmuş ne de İstiklâl alâmeti olarak alınan alem ve tabel'in şenliği yapılmıştı.

Varlığını ancak taşıdığı eski isme borçlu olan küçük türedî III'üncü Napoleon bile, büyük türedî I'inci Napoleon'un ölüm gününü, şöhreti, şöhretine gölge vermesin diye, bir matem günü yapmaktan çekinmedi mi? Kırk dört sene yaşayıp Roma İmparatorluğu'nu en geniş hududile, en şa'saali şekilde kuran koca Auguste'ün halefi biçare Tibère ve arkasındakiler, sanıyorum, bu lüzumu hâırlarına bile getirmedi-

ler; Cengiz'in torunları da Çin tahtına kurulup, dünyanın en mesahalı saltanatına vâris oldukları halde, zannederim, cedlerinin matemini zihinlerinden geçirmediler.

Ölüm günü, bir milletin matem günü olan insan ne kutludur; onun halefi ne mutludur ve o millet ne ünlüdür! Zira, ziyasına acınan kimse, zayi olmamış en yüksek, en azametli, en hayırlı ve en semereli bir eser bırakmış demektir. Acı hâtıralarla dolu ve çürük temellerle kurulmuş olduğu için ölümle bir anda silinen, dayanıksız veya haris ellere düşen bahtsız bir eser değil! Atatürk kadar muazzam bir dehânın matemini tutmak bugün hangi millete nasip oluyor? Matem tutmak bahtiyarlığından mahrum olan milletler, hiç şüphesiz, bizim bu matemimizi kıskanmaktadırlar!

Tan, 11 Kasım 1940

SÖNMIYECEK IŞIK

Her ifratın tefriti, yani Türkçesi her aşırı gitmenin kısınmayı icap etmesi kaidesince fen elinden döke saça, taşıra serpiştire insanlara sunulan bol, bereketli ışık, niha-yet nazara uğradı; ziyalar seyrekleşti ve kalanlar, kendilerini, eski zamandaki hürriyet mücahitleri gibi gizlemeye ve masal kahramanları gibi başlarına birer sihirli külâh geçirmeye mecbur oldular. Şu hale bakın ki medenî adam, kendi kabahatini örtercesine artık kendi icadı olan ışığı gömmekle meşgul! Levend, servi boylu nur fiskiyeleri, birdenbire cüceleştiler ve bodur kametlerini büsbütün kısaltmak için de çömeldiler, kamburlarının altına saklandılar. Artık “geceleyn şehir” denilen güzel mefhum, o karanlığa nurla resmedilmiş büyülü lâvha bizim ülkemizden de silindi gitti.

Halbuki İstanbul –sahillerine yalılarından renk renk, sıcak sıcak, yağlı ve cilâlı nur damlaları dökülen Boğaziçisi ile, demir atmış birer kocaman eğlence gemisi gibi denize şevkini aksettiren Adalar’ı ile, ziyaların sulardan kenarlara mı, yoksa kenarlardan sulara mı vurduğu bilinemiyen durgun Haliç’i ile– gece vakti ışık ve suyun karşılıklı oyunlarına en elverişli bir memleketti. Ayrıca yedi tepeye kurulmuş inişli yokuşlu bir şehir olduğundan ziyalar, aşağıdan bakınca mahya kurmuş gibi göke yakın ışıldar, yukarıdan seyret-

tiğiniz zaman “mahfil”den Kadir gecesi büyük bir camiin iç manzarasını görür gibi yerde vıcıldardı. Yalnız Köprü üstünde durup insandan fazla ışık taşıdığına hükmettiğiniz pırıl pırıl vapurlara, denizde projektörlerin ziya cambazlıklarına, Galata ve İstanbul tarafının nurlu arabesklerine bakmak bir şehrin gece güzelliği nedir, bunu fazlasiyle anlatmaya yetişirdi. Artık ışıksız İstanbul’un herhangi bir karanlık Avrupa şehrinde farkı yoktur.

Bu harp, başka cihazları bırakalım, yalnız ışıkları söndürmek itibarıyla yirminci asra bir Ortaçağ hüviyeti veriyor, dünyayı zulmete boğuyor. Fakat daha fenası ve asıl Ortaçağ manzarası bu değildir. Yarın maddî ışıkların bambaşka bir cihazda yeniden parladığı zaman istiklâl ve hürriyet ışığının sönmüş, boğulmuş veya maskelenmiş, yani fikir dünyasının içinden kararmış olmasıdır. Bey* bir milletin öz ışığı ruhundaki hürriyet nuru olduğuna göre bunu boğdurtmamaya, maskeleyemeye çalışanlarla bir safta bulunmak ne şeref!

Tan, 22 Kasım 1940

* Gazetede böyle, doğrusu “Her” olsa gerek. (hzl.)

ESKİ VE YENİ NİZAM

Eski ile yeninin mukayesesi, lehte ve aleyhte netice versin, daima faydalıdır. Bu netice lehte olursa insanı sevindirir; aleyhte ise tâdil ve tashihe sevk eder. Meselâ bugünden itibaren hususî otomobillerin seferi yasak... Hükûmetin kararı istisnasızdır; yani hatıra, gönüle bakmadan tatbika geçmiştir. Halbuki Umumî Harp'te devlet, sağını solunu düşünmeden, aşağı tükürsem sakalım, yukarı tükürsem bıyığım demeden karar çıkarmaktan âcizdi; daha doğrusu istisnasız emir vermek baştakilerin haddine mi düşerdi? Civanbaht Şehzadeler, Şehriyar'ın damatları, âyan hazeratı, mebusanı kiram vardı; zeytinyağı, kalay, bulgur, karabiber, top şeker kralları ve hepsinin de dalkavukları vardı; ayrıca bir sürü burma bıyıklı, yani tabancalı yarân, fedailer, çeteciler vardı. Birinci kısım armalı tuğralı mektupluk kâğıtlara iki satır çırpıştırırlar; ötekiler kapma asaletlerinin icaplarından dem vururlar; berikiler intihap dairelerindeki derebeylik nüfuzunu sekteye uğratmanın devlete zararından bahsederler; diğerleri ise feslerini bastırıp “İmanım! Be kardeşim!” hitaplarıyla ayak direrler, pişmiş aş soğuk su katarlar, verilen veya verilecek kararları çorbaya, yeni tâbirle Rus salatasına çevirirlerdi.

O devirde, sanırım, bir “ışıkları söndürme” emri bile istisnasız verilemezdi; padişahın vehmine dokunmasın. Sul-

tan ürkmesin, şehzade üzülmesin, harp zengini dünyayı kara görmesin diye! O hükûmetler, böyle miskin mülâhazalarla en zarurî kararlarından vazgeçerler, vazgeçemeyeceklerini de ancak arkasız, yetim, yoksul ahali üzerinde denerlerdi. Meselâ kanuna sokulan birtakım lâstikli, loş maddelerle, değil saraylara ve nazır konaklarına, muharebe muhtekirlerinin saadethanelerine bile, muhakkak karanlık İstanbul gecelerinde bol ışıklı, avizeli, aynalı pencerelerini fora etmek hakkı verilirdi! Düşününüz ki İstibdat zamanında İstanbul halkı, beyzadeleri, paşazadeleri korumak maksadiyle askerliğe çağrılmazdı. Ne ayıp! Meşrutiyet devrinde ise harp olurken, hükûmetin hatır gönül sayarak resmen istisna ettiklerinden başka el etek öpüp kaçamak yolu bulan hamiyetsizlerden koca bir ordu teşkil olunabilirdi. Ne rezalet!

Kanunların ayırsız, gayrısız tatbikini görüp de en zorluklu günlerde “İl ile gelen düğün bayram” diyebilen bir millet mesuttur ve bunu dedirtebilen hükûmet ise tam mânasiyle bir millî hükûmettir.

Tan, 27 Kasım 1940

HÜRRİYET VE DİSİPLİN

Talebinin mektep başlığı taşımalarına ve taşıdıkları zaman ne şekilde selâm vereceklerine dair Maarif Vekâleti'nce çıkarılan “buyrultu” –yeri gelince bu güzel kelimeyi kullanmak fırsatını kaçırmamalıyız– pek lüzumluydu. Tatbik de edilir, ettirilebilirse nurün alâ nur! Mekteplerde terbiye ve disiplin günün en esaslı meselesidir. Fakat fikirde hürriyeti, harekette nizamı temin eden bir terbiye...

Biliriz ki fikir hürriyetinden mahrum kalan bir millet, çektiği ıstıraplardan şikâyet kuvvetini gitgide kaybeder; hattâ bu ıstırapları duymak kabiliyetini bile... Artık kaderin başına geçirdiği bir adama teslim olmuştur; kendisine sahip değildir; susmaktadır; susmaya ve esarete o kadar alışmıştır ki, acıklı vaziyetini bildirenlere ayrıca düşman kesilmiştir. Hürriyetsizlik bir millete böyle çirkin, haysiyetsiz ve insan şuuruna yakışmaz bir hüviyet vermekle de kalmaz, I'inci ve III'üncü Napoleon'larla son Alman imparatoru Wilhelm devirlerinde emsalini gördüğümüz gibi millî bir felâketle de neticelenmeye mahkûmdur.

Şurası var ki, teşkilâtsiz, terbiyesiz, başıbozuk bir hürriyet de aynı kapıya çıkıyor; yani teşkilâtlı bir istibdat ile teşkilâtsiz bir hürriyetin utandırıcı bir felâkete dayandığını tarihe yer etmiş büyük bozgunlar isbat etmektedir.

İdeal terbiye, hürriyetle atbaşı bir giden disiplin ve teşkilât sistemidir. İngiltere'nin en kudretli bir nümunesini arz ettiği bu marifetli idarenin beşiği bizde mektepler olacaktır. Hür tahsil sıkı terbiye! Hürriyetle düşünüş, nizamla yürüyüş! Memleketimizin inkılâp ertesindeki hususî durumuna göre taze nesli bu terbiyeye şimdilik görenekler ve aile değil, ancak devlet otoritesi alıştıırabilir. Onun içindir ki Maarif'in talebe hakkında alacağı her türlü sıkı disiplin kararını –tatbikinde gevşeklik göstererek teşkilâtsızlığa en evvel kendisi örnek olmaması temennisiyle– alkışlamak ve bumu alay mevzuu dışında tutmak, hepimizin öz vazifesidir.

Tan, 23 Şubat 1941

BÜYÜK ADAMLAR GALERİSİNE KİMLERİN RESİMLERİ ASILMALI?

Bilhassa sanatte büyük ananelere riayet, hürmet lâzımdır; ilimde ve sanatte maddeten inkılâpçı, manen muhafazakâr olmalıyız. Onun içindir ki, mazimize şeref vermiş ve irfanımıza hizmet etmiş değerli şahsiyetleri hususî galerilerde anmak ve bunlara kültür mabedimizde birer anıt yapmak çok lüzumludur.

Fakat galeride resim, bilhassa fotoğraf teşhirinin aleyhindeyim. Doğrusu yarım heykel, “buste”tür. Lâkin eski meşhurlardan çoğunun “otantik” yani tam aslına, canlısına uygun resimleri ve bittabi heykelleri olmadığı için –ve bazı kitaplarda rastladığımız gibi hayalî tasvirler koymak ve hayalden heykel yapmak da meselenin ciddiyetine uyamıyacağından– en iyisi her büyük şahsiyet için tunç üzerine hâkkedilmiş bir “kitabe” yapmaktır. Hattâ bu “kitabe”leri duvara değil, okuyanları biraz da eğilmiye mecbur edecek şekilde birer mermer sedir üzerine fasılalarla ve sırasıyla koymak daha muvafıktır.

İyi seçmeli, az seçmeli ve ölümlerinden en aşağı yirmi beş sene geçmedikçe, yani şöhretleri bir nesil sonra dahi tasdik edilmedikçe kimsenin ismine bu galeride yer vermemelidir.

Şimdi başka bir mühim noktadan bahsedeceğim: Bir milletin büyük adamları yalnız pek yüksek sanatkârlar, sanat inceliğinde şöhrete erişmiş nâdir dâhiler değildir. O mille-

tin kültürüne mahviyetli, fakat müessir şekilde çalışmış, onu elinden tutarak bir hoca, bir baba şefkatiyle, göz nuru, alın teri dökerek irfan ve medeniyet yoluna sevk etmiş şahsiyetler de büyük adamlar arasındadır. Bu itibarla bizim edebiyat galerimizde –misilsiz lisan mimarı olarak Bâki, Nef’î, Fikret, kalb şairi Fuzulî, zevk şairi Nedîm, müteceddit şair Galip Dede ve kıymetli nâsir Naimâ’dan sonra– Ahmet Mithat Efendi ile Şemsettin Sami’nin de yeri bulunmalıdır.

Ahmet Mithat Efendi, Parmentier’nin açlığa, kıtlığa karşı bir zamanlar patatesi zorla, uğraşa didişe aç Avrupa halkına kabul ettirişi gibi bizi de irfan sefaletinden kurtarıp eserleriyle Garb bilgisine doyuran, Mushaf yazısından başkasını sökemiye bir millete matbaa aşıl原因an harikulâde çalışkan, inatçı ve müteşebbis bir adamdır.

Şemsettin Sami ise; modern tekniğe uygun ilk kamusçu ve lûgatçı, misli henüz yetişememiş biricik lisan üstadıdır. Her ikisi de bizden evvelki, bizimki ve bizden sonraki nesiller için irfanımızın velinimetleridir.

Folklor bakımından bütün bir milletin karakter ve zekâsını temsil eden Nasrettin Hoca ise, galeride tam istihkakla kurulup oturacak muazzam bir varlık, değme millete nasip olmamış büyük, eşsiz bir şahsiyettir.

En fena şartlarla, yakında, filmde gösterileceğini resimlerinden anladığım ve bu suretle de maazallah Kel Hasan’a döndürölüp bütün hüviyet ve kıymetinin mahvedileceğinden korktuğum o kudsi şahsiyete galeride “kitabe” tahsisi artık bizim için yalnız bir “hakını vermekten” ibaret kalmıyor, bir ayıbı örtmek, silmek, bir vicdan borcu da oluyor!..

Tan, 8 Nisan 1941

YAZ, İŞTE BAŞLIYOR...

Bir aralık korkunç ve kanlı olacağından endişe edilen yaz, işte, başlıyor: Vapurlar, pazar gezintisine çıkan çokluklu çocuklu kabileleri renk renk kırlara, kıyılara taşıyarak; gazinolar açılıp plâjlar dolarak; balık tavalarının iştah verici kokuları yayılıp saz sesleri havalara dağılarak, eski günler, sulh günleri gibi ışıklar ve neşeli! Feryat yalnız bülbülleri-mizde, ateş ocaklarımızda, duman bacalarımızda ve top sesi bayramlarımızdadır.

Ele geçen nimetin kadrini biliyoruz: Yalnız tek bir cephesinde on milyon askerin çarpıştığı bir Cihan Harbi'nde ve bu harbin çerçevelediği bir kızıl çember ortasında, fakat sulh-teyiz. Çelik çığların yuvarlanıp ateş dahmeleri saçarak birbirleriyle çatıştıkları kıyamet günlerini sanki başka bir küreden seyrediyor, yahut dev hikâyelerini yazan bir kitaptan okuyoruz. Yurdumuz okyanusun bir yerinde, yeni zuhur etmiş ve feyizlenmiş bir mercan adası kadar göz alıcı, gönül çelici sakin bir manzara, yemyeşil bir hüviyet arz ediyor; görenleri imrendiriyor. Bunları düşündükçe dört elif miktarı medler ve aksi sadası yürekte inliyen gunnelerle tam tecvit üzere bütün hamdüsena dualarını birbir arkasına okumak istiyorum.

Sulhteyiz, bolluktayız, normal günlere yakın bir huzur içindeyiz. Devletin bu harikulâde mükemmel siyaseti mazi-

deki o sergüzeştçi politika hatamızın zararını kapatan muazzam bir kazanç temin ediyor. Filvâki etrafımızda durup dinlenmeden ıstırap çeken, kanını döken beşeriyete acıyoruz. Lâkin düşünüyoruz ki, daha yirmi sene evvel tecavüzler ve istilâlar karşısında, düşmanlarımızla, bağırmız delik deşik dövüşür ve felâketlerle boğuşurken bizi de –hattâ belki de hiç elem duymadan– uzaktan seyredenler vardı. Sulh bizim hakkımızdır; sulhümüzü kıskananlar bu sulhü eski müdafaa harplerimizin mânevî mükâfatı ve dökülen kanlarımızın gecikmiş tazminatı saysınlar!

Tan, 25 Haziran 1941

HALKA İNMEK – KENDİNE GELMEK

Ben, umumî mânâda “halk” kelimesinden ne kastettiğimi oldukça bilerek bu kelimeyi kullanan bir muharrimim. Halk, çok miktarda alinteri, tel emeği, göz nuru ve fikir yorgunluğu mukabilinde az kazanan, güç yaşayan ve kendisinden daima fedakârlık, feragat beklenmesi âdet olan bir insan ekseriyetidir. Halk, bütün dünya rejimlerinin hâlâ vaziyetini kat’i şekilde ıslah edemediği çokluktur. Bu esaslı ıslah nasıl vücade getirilebilir? “Aslan payı” sistemine nihayet verebilmekle, meşhur masaldaki insafsız aslanı ve dalkavuk tilkiyi ortadan kaldırmakla! Öyle bir kemale ermek mümkün müdür? Zehî tasavvuru batıl, zehî hayali muhal!

Türkiye’de yalnız “halk” vardır. Bu halkın arasından her devirde çıkan birkaç bin “refaha ermiş”le ne zadegân ne de bir büyük burjuva sınıfı teşekkül edebilir; bunlar gelip geçici, daima değişici, dikiş tutturamayan, kök salamayan, maddî veya fikrî serveti torununa kadar varamıyan tipler, ikbal turistlerdir. Osmanlı idaresi bir halk saltanatıydı; halktan yetişmişlerin ve yine biraz sonra halka karışmışların hükûmeti... Millet bir kazanda kaynardı, devlet kepçe vazifesini görürdü ve ikbal, daima o kazan karıştırılarak kepçeye rasgelenlere nasip olurdu. Esalet ve şerafet hakkı tanınmaz, sadarete geçirilmek için sarı çizmeli Mehmet ağa ile samur

kürklü şeyhülislâm efendinin oğulları arasında bir fark gözetilmezdi. Halbuki aynı asırlarda Avrupa’da ikbale konmak için şahadetname ibrazı şarttı: Şecere! Hususiyle bu şecerede bir de Kral piçi varsa akan sular durur, kapılar ardına kadar açılırdı. Eski Osmanlı sistemini köhne Avrupa ancak kısa bir zamandanberi, büyük bir inkılâp eseri diye öğünererek tatbika başladı.

Bizde bir tesadüf cilvesiyle muvakkaten halktan ayrılmış olanların veya kendilerini böyle sananların ruhu da yine halk ruhudur. Türkiye’de sınıf ve tabaka diye ayrı gayrı bir ruha pek raslanamaz. Görüş, duyuş, anlayış kabiliyetlerimiz hemen hemen birdir; hepimiz, pek az farklarla hep bir halliyizdir. Binaenaleyh kanlı apartımanlı, eserli, kütüphaneli, mevkili mesnetli olanlarımız da dahil; bizde, bilhassa ruh bakımından yalnız halk mevcuttur ve “halk” deyince aşağı yukarı hepimizi anlamak, o tâbir içinde kendimizi de hesaba katmak, bu itibarla da sözlerimizde hesaplı davranmak lâzımdır. Züppe edebiyatçı tâbiriyle “halka inmek”, “kendine gelmek, kendini bulmak” demektir!

Tan, 7 Ağustos 1941

HARP İÇİNDE EĞLENCE LÜZUMU

İstanbul halkı mehtap gezintileri, kır baloları ve açık yaz tiyatrolariyle eğlenceli geceler geçiriyor. “Bu zamanda, dünya ateşe yanarken ve harp bulutları ufuklarda dolaşırken!” diye şaşanlara raslıyoruz. Bunlar, tarih kadar eski olan bir hakikati kavrayamıyanlardır. Bilmeleri lâzım gelir ki insanlar tarafından kurulan bütün teşkilâtın, dinlerin, hükûmetlerin, politika sistemlerinin bir tek gayesi vardır: Milletleri maddî ve mânevî bakımdan bir nizam cenderesi içine sokmak, bunu yaparken de onların insan fıtratına uygun ve natürel olan çeşit çeşit arzu, ihtiyaç ve hürriyetlerini bizzarure kısmak, azaltmak, zincirlemek! Din ile devletin başka mânâsı yoktur.

Fakat bu teşkilâtı vücade getirenler o tahdidatı koyarlarken Baküs şenlikleri, yılbaşı ve karnaval eğlenceleri, millî ve mezhebî bayramlar gibi şetaretli toplulukları ara sıra lüzumlu görmüşlerdir. Bu müsaadenin hedefi şudur: Halka hürriyet içinde bulundukları, hürriyetlerine sahip oldukları vehmini, tesirini vermek... Zira halk ruhu, mahiyeti itibariyle dinî ve siyasî herhangi bir nizam çerçevesinden –gürültülü ve kanlı olmasa bile– sessizce, gizlice ve daima çıkmğa çabaladığı için bu tabii istidadını yalancı bir kalıpta oyalamak, avutmak lâzım gelir. Zaten musiki ve edebiyatın hizmetlerinden başlıcası da bu “nefes alışı”ı fikir yolundan temindir.

Yukarıda bahsettiğimiz nizam cenderesi ise harp zamanlarında ve her yerde gayet haklı sebeplerle en dar had-dini bulmaktadır. Binaenaleyh darlık artınca halkın ruhî ve cismanî tazyikten kurtulmak fırsatını aramasından, gezip tozmasından, eğlence peşinde koşmasından daha tabii hiçbir hareket tasavvur edilemez. Eğlenceler, halk ruhunun emniyet supabıdır: Hayatın fazla tazyikini boşaltmağa yarar.

Tan, 13 Ağustos 1941

“BASİT”İ “MUĞLAK” YAPMIYALIM

Dört tanıdık idik; birbirimize Eminönü meydanında rasgeldik. Elinde *Signal* mecmuasını tutan bir tanesi tramvayları işaret ederek dedi ki: “Teşkilât; nizam, otorite ister. Her arabada tam salâhiyeti haiz üniformalı bir memur bulunmalı, verdiği emirler kat’i olmalı; meselâ buna ‘sen bekle!’, ötekine ‘şöyle otur!’, bir başkasına ‘kalk, ayakta dur!’ demeli; bu suretle de hem izdihamı önlemeli hem de yaşlılara, hastalara, sakatlara yer vermeli. O zaman seyredin siz intizamı... Ne itişme ne kakışma rahat rahat gider geliriz!

Cebinde *Images* taşan diğer biri cevap verdi: “Ben makine haline getirilmiş ve bir kişinin hükmü altına sokulmuş intizama şu kargaşalığı tercih ederim. İşte, iyi kötü, sıkışa ezile, fakat keyfimizce binip iniyor, yine yerlerimize varıyoruz. Her meselede otoritenin sert yardımına maruz kalmak hoş bir şey değil... İnsan biraz da kendi havasına uymalı, başı boş bırakılmanın zevkini duymalıdır!”

Koltuğunun altında *L’Illustré* gazetesi göze çarpan öteki söze karıştı: “Hayır, ikiniz de yanlış söylüyorsunuz; fikrimce halkı pedagojik usullerle tedricen intizama, teşkilâta alıştırmak, dürüst hareketi, kontrole lüzum hissettirmeyen bir âdet haline getirmek lâzımdır!”

Üçü de yüzüme baktılar ve sordular: “Sen ne düşünüyorsun?”

Dedim ki: “Asıl çare şudur: Yarın sulh olunca tramvay arabalarını ihtiyaç nisbetinde çoğaltmak!” O zaman ne birinizin istediği otoriteye, ne ötekinizin hoş görmeğe çalıştığı anarşiye ne de diğlerinin lüzumlu addettiği uzun boylu bir terbiye sistemine mahal kalır. Zira idarelerin mükemmeli, insana lüzumlu olanı, insanlık haysiyetine dokunmadan ve zahmete sokmadan kolayca temin edenidir. İstanbul’da ci-han sulh içinde iken bile bir tramvay meselesi mevcut olması taşıyacakları yolcu adedine nazaran tramvay arabalarının azlığından, yâni sadece eski şirketten miras, kâr hırsına müstenit bir hesap bozukluğundan ileri geliyor: ‘Karacümle’ ile halledilecek davalara bir ‘cebir’ muadelesi mahiyeti vermi-yelim; ‘basit’i ‘muğlâk’ yapmıyalım; gözle görünen habbeyi mikroskopta kubbe cüssesine sokmıyalım!”

Tan, 29 Eylül 1941

DÜNÜ UNUTMA; BUGÜNÜ İYİ ANLARSIN!

1939 senesinin üçüncü pazar günü, sabahleyin radyo başındaydım. Londra merkezi İngiltere'nin harbe girdiğini bildirdi. Bu haberi çoktan beklemiş ve ona hazırlanmış bulunmakla beraber donakaldım.

İkinci Cihan Harbi başlamış oluyordu; bir, iki, beş veya altı ay sonra biz de, 1914'teki gibi –her çeşit zorlukları, felâketleri, facialarıyla elbette harbe girecektik, girmeye mecbur kalacaktık. Dünyayı kaplıyacak olan ateş bizi atlayıp geçemezdi; muhakkak bacamızı saracaktı; onu önleyemezdik; şüphesiz ki silâha sarılacak, kan akıtacak, kana boyanacaktık!

Bana bu korkunç kanaati veren neydi?

Mazi idi.

Maziden yılgınlık, maziye öfke, mazinin yüzlerce misal ile yüreğime soktuğu itimatsızlık.

* * *

Gözümü dünyaya açtığımdanberi Osmanlı Devleti'ni hep savaş içinde didinir, çırpınır, bocalar, ufalanır, erir bir halde görmeye alışmıştım. Yunan, Trablus, Balkan, Umumî Harp felâketlerinde daima ziyana uğramış, tali veya siyaset-

sizlik, lüzumlu veya lüzumsuz, hangi sebeplerle olursa olsun hiçbir zaman cenkten yakamızı kurtaramamıştık...

Asıl fenası, harp açış yahut harbe giriş gibi yüksek bir gayeye pek bayağı, pek alçak emeller, ihtiraslar da karıştırdı. Meselâ II'nci Abdülhamit, Rus Harbi çıkınca o vesile ile Kanunu Esasî'yi kaldırmak, istibdadı yeniden kurmak hırsına kapılmıştı. Balkan Harbi'nin birçok safhasında da âdî iç politikacılık, parti ve makam aç gözlülükleri büyük roller oynamıştı. Umumî Harb'in hikâyesi daha korkunçtur: Emniyet edilir, mühim bir kitaptan, *Zeytinadağı*'ndan öğrendiğimize göre, artık felâket baş gösterdiği sırada, biri Cemal Paşa'ya soruyor:

“Paşam, söyler misiniz, bu harbe niçin girdik?”

“Aylık vermek için!”

Ve ilâve ediyor:

“Hazine tamtakırdı; para bulmak için ya bir tarafa boyun eğmeli, ya öbür tarafla birleşmeliydik!”

Bize bu dehşetli hakikati bildiren muharrir de diyor: “Kırtasiye ve maaş imparatorluğunun tarihi işte böyle biter!”

* * *

İşte benim göz yılgınlığım da maziye ait o kötü örneklerden, ürpertici göreneklerden ileri geliyordu.

Harp olsun da biz girmiyelim veya bizi sokmasınlar... Yahut da başka birtakım karışık hesapları temizlemek için kendiliğimizden hemen içine atılmıyalım... İmkânı mı var?

O gün radyo başında, eski devirlerden arta kalmış bir yılgın yerine Cümhuriyet rejiminin yetiştirdiği bir delikanlı bulunmuş olsaydı, belki de aynı endişeye kapılmazdı. Fakat,

dediğim gibi, ben gözü korkmuş, daima yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş ve Ağustos'ta suya girse balta kesmez buz olmuş bir neslin, ne olsa kolayca kurtulamıyacağı karanlık zihniyeti taşıyordum. Kendimi toparlayıncaya kadar ilk düşüncem mazi ve ilk hissim ümitsizlik olmuştu.

Sonra fikrimde bir duruşma yaptım: Biz, vaktiyle neden cenkten baş alamıyorduk?

Bunun sebebi şunlardı: Etrafımızda kudretsizlik ve düşkünlük manzarası vermemiz; kolayca sırtımızın yere geleceği tesirini yapmamız; düşmana kolay ve ucuza mal olan bir zafer ve menfaat temin edecek vaziyette bulunmamız, hülâsa cenge hazır olmayışımız!

O zamanlar harbe kudretimizden değil, hükûmetin ve hükûmet adamlarının biçareliğinden giriyor ve yine bu sebeplerle zararlı çıkıyorduk. Şimdi daha iyi anlıyoruz ki, şayet Garp Trablusu'nda ordumuzun kadroları dolu ve teçhizatı tam bulunsaydı düşman bu harbi göze alamıyacak, alsa da istilâ teşebbüsü kendisine pek ağıra mal olacaktı.

Hiç aklımdan çıkmaz: Balkan Harbi'nden pek kısa bir müddet evvel, mebusan meclisinde tehlikeyi sezenlerin dürtüşlemesine karşı bir hariciye nazırı: "Fol yok, yumurta yok!" cevabını vermişti ve yine o harp, ufukta belirmediği halde Büyük Kabine Rumeli'deki askeri, durup dururken boşarıvermişti! Rical ve iz'an kıtlığına uğrayan bir imparatorluğun yıldızı, işte böyle söner!

* * *

Padişahlar devrinde millî bayram yoktu; bunun yerine

sarayda oturanların rahimden inişle tahta çıkışının özenti şenliği yapıldı. İlk millet bayramı 10 Temmuz idi; lâkin, şimdi zihnimi geriye götürdüğüm zaman bana bütün 10 Temmuz'lar hep o felâket içinde geçmiş görünüyor. Daima harp... Hattâ harbe rastlamayan bir yılı hatırlıyorum ki o sefer de aynı günde meşhur Aksaray yangını İstanbul'u tarihte misli geçmemiş şekilde yakıp küllerini havaya savurmuştu. İlle Birinci Cihan Harbi'ndeki 10 Temmuz'lar!

İki nazırla bir sadrâzamın baş başa vererek padişahтан, millet meclisinden, hattâ kabinedeki öbür arkadaşlarından gizlice yaptıkları bir ittifakname neticesinde girdiğimiz o hesapsız ve idaresiz harp –her zamanki gibi ordumuzun dillere yine destan olan şanlı kahramanlığına rağmen– gün geçtikçe muvaffakiyetsizliğe doğru sürükleniyordu. Bunu hepimiz görüyor, âkıbetinden titriyor, endişeden boğuluyorduk. 10 Temmuz'lar, işte bu matemli hava içinde, zorla şenlik haline sokulmak istenirken –beş, on harp zenginininden başka– kim gülebiliyor, eğleniyor, hangi aç ve çıplak gülmek, eğlenmek, hususiyle övmek mecalini bulabiliyordu?

Dört mevsimin en güneşli günlerine ve en yıldızlı gecelerine düşen o 10 Temmuz'ları, bir çeyrek asır sonra hâlâ ürke ürke hatırlarken bana hepsi de zemheriye rastlamış ve kutup iklimlerinde geçmiş gibi donuk ve donmuş görünüyor. İçim katılıyor ve sırtımda ürpermeler dolaşıyor.

Evet, Beyoğlu'ndaki Ağacamii'nin duvarına yazılmış olan vecizeyi şu bayram günü, önünden geçerken dikkatle ve ibretle okuyunuz, ey çocuklar ve delikanlılar!

Dünü unutma, bugünü iyi anlarsın!

Bugün Cümhuriyet Bayramı... Zaten iyi bir rastlayış olarak 1941 Şeker Bayramı, iştahımızı arttırmaya yarıyan bir iksir gibi Cümhuriyet Bayramı ziyafetine hoş bir başlangıç teşkil etti. Cihanın büyük bir kısmı ateşlere yanar, açlıktan kıvranır, dert çeker ve ölümü gözlerken sınırlarında sadece bacaları keyifli keyifli tüten, ocaklarında sıcak aşları kaynayıp odalarında davulları çalınan bir ülkede bulunmak ne bahtiyarlık!

İstirap çeken beşeriyete, insanlık namına acıyoruz. Fakat diyoruz ki: “Geçmiş günlerde nice bayramlarımız kan bolluğu ve gıda yokluğu içinde harcanıp gitmişti; felâket sellerinde sürüklenen bayramlarımızın haddi hesabı mı vardı? Yetişenler hatırlıyor; yetişemiyenler okuyor; Trablus Harbi’nden beri – büyük zafere kadar– on şu kadar sene ne kadar bayramımızın öksüz benzi soldu, beli büküldü, gözlerini gam bürüdü?

İkinci Cihan Harbi üçüncü senesini aşarken hem sulh hem itibar içinde bulunuşumuz, bizim gibi eskiyi bilenlere tatlı bir rüya gibi geliyor. Halbuki mucize değerini almış bir realitedir!

Bu sene bayrama bayram kattıran, bayramlarımızı katmerleyen “Takvim”, Türkiye tarihinin ve taliinin gidişine, ikbaline ve sevincine uydu: Küremizin mihveri etrafında dönüş tarzı sanki bize: “Bir bayram size azdır, yetişmez, çift olarak verdim, zevkini doya doya sürün!” diyor. Bana öyle geliyor ki gündüzleri güneş ve geceleyin ay–ve bu ayın haftasını doldurmuş en hoş şekli– kan, ateş, kar tipisi içinde yüzen bir dünyadan kaçarak bayramımıza nur salmak için yalnız bizim tepemizde salına salına dolaşıyor, yalnız bize gülüm-

süyor; yahut gökten inen ılık yağmur, mesut yurdun feyiz ve bereketini arttırmak için rahmet yerine tatlı tatlı dökülüyor!

* * *

Barıştan hazzediş, savaştan çekinme mânâsına gelmez.

Sağlam siyaset, harbe, son çare olarak başvurur. Kertesi gelmeden veya lüzumu yokken küçük hesaplar veya başarılamaz emellerle silâha sarılmak âciz ve acemi politikacıların kârıdır ve “iş” mânâsına gelen buradaki “kâr”, “kazanç” değildir, “zarar”dır.

Koşunuz yavrucuklarım, koşunuz; gezip tozunuz! Babanız, toy ve maceracı bir siyaset peşinde, boş yere hudutta harcanmıştır; ağabeyiniz, çıkmaz gayelere kurban giderek tahta bacaklı ve amcanız tek kollu değildir. Hesapsız ve aceleci emellerle ufuklarımızda artık korkunç bir Sarıkamış, bir Kanal tablosu göz yakmıyor.

Biliyoruz, iman getiriyoruz ki, bu sefer, şayet Türk silâhı patlarsa o, hakkına güvenmiş bir davacının artık yapacak başka hiçbir şey kalmadığını bize ve bütün dünyaya anlatan gür ve sağlam sesidir, hak sesidir.

Şimdi bayramını kutladığınız Cümhuriyet idaresinin gerçekten millî şu sulh ve itibar siyasetine karşı gönlünüz hayranlık ve minnet hisleriyle dolup taşarken kulağınız daima o seste olsun!

Size acı hauralarla yüklü “dün”den bahsedişim ferah verici “bugün”ün değerini takdir etmeniz, pahasını biçmeniz içindir.

Evet, “Dünü unutma, bugünü iyi anlarsın!”

Tan, 29 Ekim 1941

ATATÜRK ÖLMEDİ

Atatürk bugün 61 yaşındadır.
Atatürk bugün, üç sene daha yaşamış oluyor.

Bıraktığı eser, bütün canlılığı, hayat saçıcı tazeliği ile devam eden, devam değil de gittikçe sağlamlaşan, kök salıp temelleşen bir dâhi için cisminden ayrılış ölüm sayılamaz. Onu ölüm sayarsak eser bırakmadan silinip giden, yahut eseriyle beraber yıkılıp göçen bir adaminkine ne isim vermemiz lâzımdır? Ölmek, yalnız eser bırakmıyarak kaybolan sahici fânilerin hissesine düşer; Atatürk için ölüm, ancak arzın ölümüyle başlayabilir.

Geçen yıl, bu matem dolayısıyla yüreğimden kopup kalemime gelen yazımı şöyle bitirmiştım: “Varol Atatürk! Sağol Atatürk! Zira senin varlığın, senin yolunda giden ve gidecek olanlarla yine yerinde, sağlığın ise sapasağlam bıraktığın milletimin pulat bünyesinde dir.” İşte görüyoruz ki, o yaşıyor. Hattâ diyebilirim ki, Atatürk –“öldü” sözü çıktığı tarihten sonra– yılların geçişi nisbetinde dehasını işletiyor, gerçekten dünya yüzünde imiş kadar bu hapse sokulmaz, ışığı söndürülmez, enerjisi eksiltilmez zekâ mütemadiyen olgunlaşıyor, yaş dediğimiz en büyük kemal kaynağından yeni ilhamlar alarak, posayı atıp özü emerek memleketi çok tehlikeli bir dünya durumu içinde en emniyetli çığırdan

selâmete götürüyor. Yaş, o genç, ateşli, büyük inkılâpçıyı, karanlık ve kötü an'ane dağlarını devirip yerlerine feyizli ırmağın bereket saçtığı vadiler sıralayan o ulu varlığı olgun bir tekâmülcü dimağıyla yurdun yine başkanlığında çalıştırmaktadır. Nasıl?

İsmet İnönü, Atatürk'ün halefi değildir, devamıdır. Atatürk, geçici ve göçücü olan cismiyle değil, sonsuz olduğu anlaşılan ruhiyle, hâlâ Çankaya'da masasının başındadır. Benim aldığım tesir budur. Dünyanın tasdik ettiği hakikat de odur.

Atatürk, ölümünden sonra yalnız eseri değil, talii de devam eden bahtiyarlardandır. O duyulmadık, işitilmedik, görülmedik tali icabiyledir ki, izinde giden ve bu izi silmeden daha derine çizen bir İnönü –yerine geçti, yerini aldı diyemem– yerini boş bırakmadı, yerinin değerini ve kadrini verdi. Biri gidip öteki gelmedi, iki varlık bir oldu.

Halbuki tarih –Atatürk ayarında olmasa bile– nice parlak eserler kurmuş devlet adamlarının yerine ne cüceler ve yetsizler geçtiğini, şanlı izlerin nasıl silindiğini ve tali yıldızlarının birer birer sönüp etrafı nasıl bir karanlık bürüdüğünü yüzlerce misaliyle bize öğretiyor.

Bir Perikles devrini hatırlayınız, bir de ondan sonra, Atina'nın girdiği Isparta boyunduruğunu!

Sezar ne idi? Arkasından gelen Tiber, Klod ve Neron kimlerdi?

Büyük Petro ile II'nci Katerina'nın miskin haleflerini düşündünüz mü? Halife Ömer'den sonra Osman? Ne yazık!

Ya Timur'un halefini içinizde bilen var mı?

XIV. Louis'yi bir XV. Louis takip etmeli miydi?

Bütün kusurları ve hesapsızlıklarıyla beraber bir dahî olduğuna şüphe götürmiyen Napoleon'un boş ve çökük bıraktığı tahta, çökmüş bir zavallı Bourbon mu geçmeliydi?

Bizim Atatürk'le başlayan yeni tarihimizin talii, işte saydığım kötü örneklerle hiç benzemeyişindedir. Şüphesiz ki, bu benzemeyişten memnun olanların başında şanlı vatan kurtarıcısının her şeyden fazla vatan aşkıyle çarptığını, cırpındığını, vatanın nabızlarında attığını duyduğum ulu ruhu vardır.

* * *

Bugün, dünya kıyametine göre Türkiye'nin yaşadığı pek iyi şartlar içinde bana, Atatürk'ün matemini tutmak, Atatürk'ün de istemeyeceği bir şey yapmak gibi görünüyor.

Onu öldü dedikleri gün büyük matemimize bir de yarının korkusu karışmıştı. Büyük kederlerin verdiği bir kara görüşle Türk göğünü çökmüş, Türk toprağını göçmüş sandık. O nasıl bir yalnızlık, dermansızlık, arkasızlık, zavallılıktır! Yine Atatürk'ün mânevî kudreti ve eşsiz talii eseridir ki, onunla ayrılışımızın dördüncü senesine –en ölçülmez, hesaba girmez bir derinlikte hasret ve aşkını çektiğimiz halde– “Ah, ölmese idi bunlar böyle olmazdı; bu hale düşmezdik; bu acı günleri görmezdik!” feryadiyle girmiyoruz.

Öksüz bıraktığı çocuklarına mâneviyatının kuvvetiyle iyi yolu gösteren, onları uçurum kenarından ikide bir çekip daima selâmete götüren bir baba ruhu gibi gözlerinin gök ve ümit rengindeki nuru, muhakkak ki, her dakika üzerimizde dolaşüyor; bizi koruyor. En korkulu zamanlarımızda bu kuv-

vetlendirici, inan verici, talie güvendirici varlığı başımızın üstünde, cismanî diyebileceğim bir gerçeklikle duymaktayım.

Siz duymuyor musunuz?

Bütün bunlar içindir ki, şimdi bir ölüyü değil, ölümü hiç olmayacak bir diriye düşündüğüm kanaatindeyim. Bir mersiye yazmak istemiyorum; kurduğu devlet yapısının sağlamlığından, sonsuz dayanıklılığından dolayı büyük ruhuna hayranlığımı, şükranımı bildirmeyi daha doğru buluyorum ve böyle yaptığımdan dolayı da onun realist benliğini memnun ettiğime inanıyorum.

* * *

Fakat sen, maddî mânâsiyle de yine yaşamalıydın, Atatürk!

Büyüklüğüne yakışmayan bu şimdiki küçüklükler dünyası üzerinde maddî varlığıyla yine ağır basmalı, şu, kurtları boğuşturan dumanlı havada, yelelerini kabartıp yine dolaşmalı, kükriyecek diye yine etrafa saygı ve korku salmalıydın!

Yine, eski günlerdeki güçlülüğüyle aramızda olmalıydın; seni açık yakalı ve kısa kollu beyaz gömleğinle kürek çeker, kumsalda gezerken, uzaktan da olsa görmeliydim. Üç senedir her yaz İstanbul'un denizlerinde –yüzlerimizdeki gibi– hüzünlü bir bekleyiş, ufuklara ümitsizce bir göz dikiş, sonra yoksulcasına bir boyun büküş seziyorum. Seni hiç görmediğim, senin gezintilerini hiç seyretmediğim, bu şenliğe yetişemediğim halde ben böyle duyar, böyle öksüzleşirsem, ey seninle beraber dolaşanlar, seni yakından tanıyıp canlılığına şahit olanlar, ey bahtiyar insanlar, kumsallar, ne kadar

hasret çekiyorlar! Dimağında vuruşan zekâ ve icat şimşekleri yine, ikide bir göklerimizde çakmalı, nurların dahmelenip havaî fişekleri gibi üzerimize yağmalıydı!

Öyle sanıyorum ki, sen belki göz gezdirir, gülümsersin diye yurtiçindeki yazılarıma da başka çeşni, başka tat, başka marifet katmıya çalışırdım. Yüreğimde, o gündenberi eksikliğini daima hissettiğim hem korkulu, hem lezzetli çarpıntıyı yine duyar, hayattan şimdi alamadığımdan çok üstün bir zevke yine ulaşırdım.

Herkesi çökertip çirkinleştiren yaş, seni ne kadar daha güzel yapacaktı... Ne güzel bir yaşlı, ne yakışıklı bir Ata, bir Atatürk olacaktın!

Bunu göremediğimize acıyoruz; bizimle beraber kendi güzelliğini, kendinin de göremediğine yanıyoruz!

Tan, 10 Kasım 1941

VURGUNCULUKLA GÜREŞ, İHTİKÂRLA MÜCADELE

“**M**uhtekir”in Türkçesi “vurguncu” olabilir; “ihtikârla mücadele” de “vurgunculukla güreş!” Vurgunculukla güreşmeliyiz, didişmeliyiz, boğuşmalıyız; vurguncuyu boğmalıyız. Ata kamçı vurmıya benim de gönlüm katlanmıyor; fakat vurguncuya deynek ve sopa değil lobut vurulsa yine azımsarım. Vurguncuya vur! Vurguncuyu vur! O bizi her gün, her işte vuruyor; yere vuruyor; yerden yere vuruyor. Siz de vurun, vurana!

Bugünkü Türkiye, geçmişteki harplerin kusurlarını işlemek yolunu tutmuştur; hem dış hem iç politikada... Ne dış politikada vurgunculuk ne iç politikada! Vurguncu tipine de yeniden yer verilmeyecek! Hint ormanlarında insan etine düşkün kaplanları nasıl birlik olup avlarsalrsa, engerek yılanlarının, teşkilâtlı akınlarla nasıl başlarını ezerlerse, elde kanunun en keskin silâhı, bunlara karşı da aynı sürgün avına çıkmalıdır. Vurguncu avına çıkmak mevsimin en faydalı, lüzumlu sporudur. Vurguncunun postu üzerine yaslanıp çubuğumuzu tüttürdüğümüz av dönüşleri ne keyifli olacak! Ne keyifli olacak yine –senbolik mânâda duvarlarımızı onların sivri boynuzlu kafa taslariyle süsleyip tuzlanmış derilerini çardağa astığımız gün!

Acıma yerinde gerektir; “Merhametten maraz hâsıl olur,” derler. Bu söz sanki vurguncu için söylenmiştir: “Onu yere sermezsen yatağa serilecek olan sensin,” mânâsına...

Geçen harpte, başka memleketler halkı, harp vurguncularına “köpekbalığı” adını vermişlerdi. Bize ancak “harp zengini” dedirttiler. “Anadolu Kazaskeri”, “Darüssaade ağacı” gibi bu âdeta öğünülecek bir rütbe ve ünvan oldu; harp zenginlerine selâma durduk, karşılarında yerlere kapandık. Bu sefer “harp zengini” yoktur; “vurguncu” vardır. “Vurguncu” bir rütbeye benzemiyor; morarmış bir kırbaç izini, bir kara damgayı andırıyor, “Vurguncu”yu, başına sırmalı agel, sırtına bir ipek maşlah giydirerek “muhtekir” yapmıyalım. Bu isimle bir aşiret şeyhi tavuru takınıyor, fazla kurumlanıyor.

Vurguncu!

İşte asıl adı budur. Yüzüne bir tokat gibi çarpacak, yanına yapışacak ve yer bırakacak öz Türkçe adı!

Ceplerimizden öteberi çarpana “yankesici” deriz; evlerden eşya çalana “hırsız” deriz; yol kesip mal alana “soyguncu”, cana kıyana “haydut” deriz; yangından şunu bunu aşırana “çapulcu” deriz. “Vurguncu” da herkesin zorluğa düştüğü, şaşkınlığa uğradığı, yokluk ve darlıkla karşılaştığı, ne yapacağını bilemediği bir sırada, dumanlı havada ve bulanık suda fırsat düşürerek bire bin kârla halkı soymayı sanat haline getiren katı yürekli sefilin sıfatıdır; “vurgun vurmak” onun işidir. Nezaketlû muhtekir hazretlerinin de artık Türkçe adını koyalım ve kulağına okuyalım: “Vurguncu!”

“İhtikâr” ve “Muhtekir?” Ne tatlı, ne yumuşak, ne yüze gülücü ve gönül açıcı kelimelerdir bunlar! Arapçadaki babına uydurarak nerede ise vurguncular “ihtikâr”dan “iftihar” edecekler ve “muhtekir”den “müftehir” olacaklar! “İftial” ve “müfteil” bir yana dursun... Bize başka seste, başka kalıpta, başka tonda, bütün öfkemizi ve hıncımızı anlatan sert, katı, tok, zorlu bir kelime lâzım:

“Vurguncu!”

* * *

Vurguncu, soyguncu, çapulcu, bozguncu? Ve vurgun, soygun, çapul, bozgun? Gördünüz mü; korkunçluğu hem sesinde hem şeklinde duyulup görünen diri, kara kelimele-ri! Söylerken nasıl da insanın içini sarsıp ciğerlerinde güm-lüyor, kubbeleri inletip meydanları gürletiyor, uğultusu boş-luklarda yuvarlanıyor!

Bunların yanında “sârık, saki, muhtekir” şeklindeki Arapçaları sünger gibi kof, simit kadar gevrek, iltifat sanı-lacak derecede yumuşak duruyor. Adeta şıkırdayan cam bilezikler ve ışıldayan sırça küpeler! Öbürlerinde ise ayağa vurulmuş bukağı, ele takılmış kelepçe gösterişi var.

“İhtikâr etmek” mânâsına eski Türkçede “ağısmak” ve “buldamak” mastarlarına raslıyorsak da “vurgun, vurgun vurmak, vurguncululuk, vurguncu” kelimeleri bize daha çok yakın ve bugünkü dilimize daha uygun...

Kanunlarımız, yasalarımız Türkçeleştirilirken “raşı”, “mür-teşi”, “mürtekip”, “irtikâp” gibi cicili bicili sözlerin, Türkçeye yaraşan kunt karşılıklarını bulmalıyız. Meselâ “serseri”nin bir

Türkçesi “haymana”dır; atların başı boş gezindikleri ovaya da bu sebepten haymana demiş olacaklar! Ayrıca “boş gezen” ve “sürtük” de var; serseriliğe “boşgezenlik” ve “sürtüklük” diye dilimiz neden varmıyor? Göz süzerek, dudak bükerek, tiksini göstererek “Alışılır mı, efendim?” diyorlar. Alışılır! Hem, dedenin “serseri”ye alıştığından ve dilinin “frijider”le “vantilâtör”e yattığından daha kolay! “Elâstikiyyet” yerine “esneklik”i pek güzel alabiliriz. Ve “Elâstiki” yerine “esnek...” Ne kısa, ne çevik!

“Erşed”e niçin “ergin” ve “erişgin” denilmesin? “Erşed evlât” yerine “erişgin oğul!” Ne güzel!

Bir “esir” ve bir “esaret”tir tutturmuşuz... Türkçede bunun ayrı ayrı yerlerde kullanılacak, dile zenginlik verecek iki, belki de üç karşılığı duruyor: Satın alınmış uşak veya uşak ruhlu herhangi bir adam “köle-kul” dur; harp esirine, tek kelime olarak “tutsak” denir; bir de “tutak” kelimesi var ki, kanlı “rehine” devrinde buluşumuza, o kelimeyi pek sık kullanışımıza göre bize pek lüzumludur; “rehine”nin Türkçesidir. “Tutaklardan elli kişi kurşuna dizilmiştir,” cümlesi su katılmamış Türkçe oluyor. Yabancı istilâsına, “basu”ya uğrayan bir memleket “kölemenlik” halindedir ve istilâcılara yardım edenlerin adı “kölemen”dir. “Kölemen bir hükûmet” dediğimiz vakit o duruma düşmüş zavallı bir hükûmeti kısa yoldan ne iyi anlatmış oluyoruz! İçimizde bunu da beğenmeyecek var mıdır?

* * *

Geçen Cihan Harbi’nin son senesinde “Harp Zengini” başlığıyla *Yeni Mecmua*’nın başına yazdığım bir hafta konuş-

masında (yirmi üç sene sonra, bir başka gazetede, işte yine o işi yapıyorum; yani bıraktığınız yerde otuyorum!) demiştim ki: “Harp zenginlerinin gün geçtikçe şişip kabaran keselelerine ne kadar kâr girerse bizim de her ay biraz daha sararıp solan kanımızdan o kadar kırmızı kürecikler eksiliyor; onlar defterlerindeki fiyat faslında ne kadar darp ameliyatı yaparlarsa bizim soframızdaki yemeklerden de o kadarını tarhetmek lâzımgeliyor; onların kapatmaları ne kadar çok giyinip kuşanırsa bizim çoluk çocuklarımızın o kadar yolunup soyunması icab ediyor. Onların bolluğu bizim kıtlığımız, onların keyfi bizim derdimiz, onların varlığı bizim yokluğumuz...”

Bu yazı esmayı üstüme sıçrattı: Harp zenginleri, Sadrazam Talât Paşa’ya başvurdular, benim tekrar sürgüne gönderilmem için ayak dirediler. Emir verildi bile... Fakat koca Ziya Gökalp, telâşına karşı, gayet durgun bir sesle, kımıldanmadan bir kelimecik söyledi: “Gitmezsiniz!” ve gerçekten de gitmedim. Zira bu ulu varlık Sadrazam’a harp zenginlerinden daha ağır basmıştı!

O harp zenginleri nerededir şimdi? Evet, ben bıraktıkları yerde otuyorum, onları ise, çok geçmeden, ölüm meleği önlerine düşüp kösemenlik ederek mezbahaya sürüklediği için, dişlerinin arasında bir tutam harp yoncası, kellelerini adalet kasabının eline verdiler; Sürurî’nin:

Kel Memiş gelmemişe döndü cihana sad hayf!

tarihiyle anlattığı gibi adsız, sansız ve esersiz hiç oldular!

Vurgunculukla güreş?

“Güreş” burada pek yerindedir ve Frenkedeki “lutte”un tam karşılığıdır. Frenkler yle yerlerde, meselâ verem ile, sıtma ile, uyku hastalığıyla, bütün belâlı, zararlı, yıkıcı, g işlerle, salgınlar ve azgınlarla uğraşmıya “güreş” kelimesini yakıştırmışlardır. Hayatın fena şartları ile mücadele karşılığı da “lutte pour la vie-hayat güreşi”dir. Bu kelime “gr-kuvvet” aslından gelir: Greşmek, gürgen, gürlük, grlemek, grlt de yle... Ne güzel, ne gürbüz kelimeler!

Vurguncu?

İşte greşeceğimizin adı budur. Bir memesinden kan, bir memesinden irin akan dev anasının adı! –İngiliz liralarındaki kargılı binicinin ezdiği, mızrakladığı ejderhanın adı! “Muhtekir” kelimesiyle sslediğimiz, üniforma giydirdiğimiz hortlağın adı! z Türkçe kullanmanın tam yerini bulduk.

Bir muhtekirin dükkânını kapattığımız zaman, inmiş kepenklerin üstüne iri harflerle şu yazıyı asalım: *Vurguncu!*.. Lüzumlu görürsek göğsüne de o yaftayı yapıştırabiliriz: *Vurguncu!* Darağacına giderken olmasa bile, hiç değilse, sürgün veya zindan yolunu tutarken!

Tan, 23 Kasım 1941

VURGUNCUNUN HAK ETTİĞİ CEZA

Bulgar Ziraat Nazırı şöyle demiş: “Bugünkü durumu fırsat bilerek zengin olma ya çalışan vurguncuları hükûmet asma ya karar vermiştir.” Bulgarın şakası olmaz sanırım, asar mı asar! Eski bir usul ve bir tabir vardır: İbretten lissairin birkaç kişiyi sallandırır vermek... Yalnız onu yapmakla salgın hale gelen kötülüğün önüne geçileceğine inananlardan değilim. Ceza ile tedbir birleşmelidir ve herhalde, verilecek cezanın en yumuşağı da memleket içinde sürgün edilmektir. Şu sırada, her taraf ateşe yanarken cezaların en ağırı, ölümden beteri, vurguncuyu kolundan tutup yurtdışına atıvermek olsa gerek! Bu, cennetten yeryüzüne inmiye de benzemez; dosdoğru cehenneme yuvarlanmaktan farksızdır. Bugün, Türkiye cennetinde “memnu meyve” elma, ayva yahut benzerleri, benzetilmişleri değildir; vurgunculuktur.

Vurguncuyu ateşe atalım. Ateş, vatanımız dışı demektir. Yoksa Ali, Hayim, Karabet ve Sotiri’yi Anadolu kasabalarından birine göndermek, işlediği kötülüğe uyar bir ceza sayılır mı? Hepsini de, gittikleri yerde –Çorum, Yozgat, Kayseri veya Kırşehir’de– görür gibi oluyorum. İlk şaşkınlık geçtikten sonra, kış mevsimi gelsin kahvede tavla, iskambil... Yazın, havuzlu bahçeler de nargile ve sohbet... Bol uyku, sağlam hava besili tavuklar ve yağlı hindi dolmaları... Çeşit çeşit

hamur işleri, su katılmamış süt, gündelik yumurta... Pekmezin halisi, yemişlerin daldan kopmuşu, üzümünün buğusu üstündeki! Meraklısı isen ata biner, ava çıkar, dağa tırmanır; istemezsen çay kenarına uzanır, yahut ocak başına çöreklenir, ense yapar, sıhhat kazanırsın. Eski vurgunculuklardan artakalan para, İstanbul'dan kolay kolay gelir, seni özliyenler, eş, dost bile gel keyfim gel! Mahmut Paşa yokuşundaki Sultanhamamı'ndaki mağazada ne idi o çektiklerin? Burada iş bakımından belki kâr yok, ticaret vurgunculuğu yok amma şimdi de, işte ömrüne ömür katıyorsun, sıhhat vurgunculuğu yapıyorsun!

Ceza bu mudur? Ceza, yurtdışındadır; el yumruğu yendiği yerdedir; harp, yokluk, hastalık salgınları içinde kıvranan dış ülkelerdedir. Memleket parasının çıkarılamıyacağı ve ulaştırılamıyacağı, aç ve yoksul dolaşmak zorunda kalacağınız yabancı, yalancı topraklardadır. Vurguncuya lâayık olan ceza, oralardadır. Kanını emdiği ana bağırında kuş sütüyle beslenmekte değıl!

Tan, 25 Aralık 1941

YENİ TÜRKİYE’NİN DOĞUM GÜNÜ

19 Mayıs’ın Türk tarihinde büsbütün yeni bir devir açacağına o zaman kim anlayabilirdi? Bir uğurlu “ayak basma” ki Anadolu’dan ve bütün yurttan düşman ayağını kesip attı: Hem, yalnız bir düşmanın ayağını kesmekle de kalmadı, gelip geçmiş ve yarın için hazırlanmış daha kudretli düşmanların da gözünü yıldırđı; ayaklarını tetik atmağa mecbur etti. Tarihimizde hiçbir şahsiyetin ayağı bir toprağa bastığı zaman devlet bu derece feyiz getirmemiştir. Süleyman Paşa’nın Rumeli’ye ayak basışı Osmanlılara şüphesiz ki ülkeler kazandırdı, destanlar yazdırdı. Şüphesiz ki Fatih’in ayağı Kostantiniye surlarından içeriye bastığı zaman tarihte bir çağ devrildi, yenisi başladı. Yavuz’un Mısır’a ayağını bastığı gün, kendinden önce bu işi başarmış cihangirlerin hasetten mezarlarında kemikleri çatırdadı. Biz Vistül ve Tuna kıyılarına da ayak basmış, Nilleri, Fıratları, Dicleleri adımlamış bir milletiz. Bunların hepsi de şanlı, şerefli tarihlerdir.

Fakat 19 Mayıs’ta Samsun’a, kendi yurdumuzdaki bir kasabaya, ordusuz ve silâhsız, usulcacık basan kutlu ayağın izi, işte görüyoruz ki sonsuzluğa hakkedilmiş bir tarihin kitabesini teşkil ediyor. Zira bu, geçici bir istilâ başlangıcı değildi; bir fetihdi, öz yurdumuzun fethi idi; ana bağrına kavuşmamız ve can evimize saplanan hançeri koparıp atmamızdı.

O ayak basışla yalnız memleketin toprağı mı kurtarılmıştı? Hayır! Yurdla beraber yurdun ruhu da fethedilmiş, bugüne kadar hiçbir milletin tarihine nasip olmamış bir “yıldırım inkılâbı” da başarılmıştı. 19 Mayıs’a “Gençlik Bayramı” demekle büyük tarihi küçültmüyoruz; ona lâayık olduğu ehemmiyeti vermiş oluyoruz: Daima genç ve dinç kalmak istiyen bir devletin tarihindeki en büyük güne “Gençlik Bayramı” adı vermek bu devletin ileriye ne doğru ve ne parlak gördüğüne bir delildir. Yeni Türkiye 19 Mayıs’ta Samsun’da dünyaya gelmiştir. 19 Mayıs bir devletin, milletin ikiz olarak doğum günüdür. Bugün biz onu kutluyoruz.

Tan, 19 Mayıs 1942

PEK YERİNDE BİR TENKİD

Dedelerimizin kavuğu, cübbesi, çakşırı, diviti ile; yatıp kalkmaları, yeyip içmeleri, terbiye ve teşrifatları ile kaba kaba alay etmek; huylarıyla âdetlerinin hep kötü taraflarını belirterek onları utandırıcı mahlûklar şeklinde gözönüne sermek modasına artık son versek iyi ederiz. Millet Meclisi kürsüsünde, sayın bir mebusun bazı yerli filmleri tenkit ederken ileri sürdüğü fikirler bu bakımdan çok doğrudur ve yaptığımız münasebetsizlikler “Fındık kabuğundan çıkmış, kabuğunu beğenmemiş,” sözüne gerçekten uygundur. Biz o gibi eserlerle –değerli mebusun dediği gibi– millî varlığımıza dil uzatmış ve düşmanlarımızın bile eli varmadığını yaparak aleyhimize zararlı bir propaganda havası yaratmış oluyoruz.

Yeni nesle bugünkü inkılâbın kıymetini anlatmak için eski hayatımızı sadece bir maskaralık ve bir ahlâksızlık olarak göstermek zorunda mıyız? Yalnız kötü örnekler sıralanarak ne tarih yazılabilir ne de bir devir canlandırılabilir! “Mukayese” faydalıdır; fakat hiciv ve “mübalâğa” ancak zararlı olabilir. Genç nesli geçmiş zamandaki soyundan sopundan iğrendirmek ve utandırmak, hele dedeleriyle ninelerini her türlü ahlâk bozukluklarına uğramış birer soytarı biçiminde karşısına çıkararak güldürmeğe çalışmak bir terbiye sistemi

sayılamaz. Yeni dünyada öyle yerler, koskoca adalar var ki bugünkü şerefli ahalisinin dedeleriyle nineleri, birkaç yüz sene önce bu ülkelere eski dünya hapishaneleriyle umumî evlerinden çıkarılıp sürgün edilmiş düşkün insanlardı. O nesiller bile çıktıkları dikenli kabağa dil uzatmıyorlar; dil uzatmak nerede, aksine, büyükbabalarıyla analarının atıldıkları muhite uymak, yeniden tertemiz insan olmak için sarf ettikleri gayretten onurlanıyorlar!

Hattâ bizim, yalnız bize mahsus eşsiz iğrençlikler sandığımız, o şekilde yazıp çizdiğimiz saray entrikaları, yeniçeri isyanları, kardeş katliamları, idamlar, cellâtlar, bütün bu kanlı sayfalar Avrupa tarihiyle kıyas edilince filtrelenmiş su kadar hafifler. Meselâ, İngiltere-İskoçya tarihini dikkatli okuyanlar bilirler ki bir VIII. Henri, bir Marie Tudor, bir Elisabeth devri, kraliçelerin boyunlarını satırla uçurmak, kardeş oğullarını boğdurmak, kız kardeşlerini fahişe diye kestirmek ve yüzlerce namuslu devlet adamlarını ölüme yollamak gibi dramlarla, vahşiliklerle doludur. Ecdadımız büyük, cevherli adamlardı. Uzağa gitmiyelim: O maskara eserler oynanırken perde veya sahneye sahici dedelerimizin canlısını değil, mezar taşını çıkarsak vekar ve heybetinden ödümüz kopar. Mezar taşına kadar kendi heybetini veren, Allahın karşısına bile heybetini kaybetmeden çıkan babalarımıza saygı!

Tan, 23 Mayıs 1942

GÜNDE BİR MİLYON LİRA

Millî Müdafaa masrafımız, orta hesap günde yalnız bir milyon lira tutuyormuş... Karacaoğlan'ın başka bir vesile ile candan, gönülden söylediği gibi “Bir milyon da benden!” diye haykıracağım geldi. Şu kıpkızıl kıyamet ortasında sulh ve salah istediği için cenge hazırlanan ve bugüne kadar ne şerefi ne de bir tek eri eksilmeden, eksilmek şöyle dursun, her ikisi de artan ordumuza ayırdığımız parayı kim büyükseyebilir? İkinci Cihan Harbi'nin dün tam bininci gününde bulunuyorduk. Bu bin gün –başka devletlere ve milletlere kıyas edilince– bin gün süren sürekli bir bayramdır. Bin gündenberi dünyanın bağırıdeşilmekte, medeniyetlerin, en eskisinden en yenisine kadar, enkazı her tarafta yığılmakta, külleri savrulmaktadır.

Avrupa'da İsa adına yükselmiş kiliseler göçer, kutlu tasvirler tüterken Asya'da Buda ve Brahma için kurulmuş tapınaklar da çökmekte, Afrika'da ise camiler yerle bir edilmektedir. Din medeniyeti gibi sanat medeniyeti de sayısız fabrikaların, barajların, tersanelerin, lâboratuvarların yıkılması, yakılmasıyla ortadan kalkmaktadır. Dünya, kendinden büyük bir devin uğursuz elinde bin gündür, durmadan hırpalanmakta, temelinden sarsılmaktadır. İşte böyle bir ejder, dört yanımıza pençesini atarak asırlara kafa tutmuş medeni-

yetlerin kemiklerini dişleri arasında kırıp yutarken biz, bin gündenberi o çenenin yalnız sınır aşırı korkunç takırdısını işitmekteyiz. Bin gün geçti; ejder henüz iştahını kaybetmiş görünmemekle beraber birden bire tiksinti duymasını artık bekliyebiliriz. Onun kan dolu şiş karınla boylu boyuna yere uzandığı, tokluktan gebermiş bir lâşeye döndüğü gün başı ucunda dimdik dinç duracak millet, inşaallah, biz olacağız.

İşte, günde bir milyon lirayı böyle bir güne şerefimizle erişmek için veriyoruz. O para, yalnız bu bakımdan değil, sapasağlam kalan erlerimizin ve ecdat yadigârı eserlerimizin, yurdumuzun ve onurumuz gibi kurtulmuş olması itibariyle de olsa olsa bir millî şenlik masrafıdır!

Tan, 27 Mayıs 1942

BİR SULH BAŞVEKİLİNİ ANARKEN

Baki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş. Merhum Başvekil,* dünyanın top ve bomba sesinden sarsılıp yer yer göçtüğü, eşi işitilmemiş korkunç bir gürültü devrinde bize bu hoş sadayı, sulh ve huzur sadasını bırakmaya muvaffak olan bir bahtiyardı; talihi, kendisine ve idare ettiği memlekete yâr olanlardı. Radyodan, ara sıra duyduğumuz tok ve içli sesi daima cenge hazır bir halde bulunmamızı söylerken sulhta kalmaktan da ne kadar memnun olduğunu, buna ne derece candan çalıştığını da belli ederdi. Hükûmetin başında bulunduğu müddetçe harp veya herhangi bir sebeple elini kana ve karışık politika entrikalarına bulamaması böyle bir dünya kargaşalığı sırasında gerçekten övünülecek bir baht eseridir. Hiç şüphe yok ki işlerin o tarzda gidişinden de en fazla kendisi memnundu.

Çok dürüst, temiz yürekli, iyi niyetli devlet adamları gördük ki bütün bu faziletlerine rağmen, idare başında bulunmaları, ellerinde olmıyan sebeplerle bir facia hengâmesine, istilâlara, inkırazlara rastlamıştır. Bedbaht yaşamışlar, ümitsiz çalışmışlar, vatan yoksulu olarak ölmüşlerdir. Tarih boyunca acıdığım o kabil insanlar, hele şimdiki gibi kıyamet günlerinde pek çoktur. Yunanistan az mı misâl verdi? Bu

* Refik Saydam (hızl.)

sebeplerledir ki Hakk'ın rahmetine kavuşan Başvekil, sulh ve şerefle dinç, gürbüz kalmış vatan kucağında, yarına daha sağlam bir ümitle bakarak öldüğü için mes'uttur. Tarih onu, kurtuluş umulmıyan bir altüst oluş devrinde, memleketini sulhta yaşar görmek saadetine eren nadir rical arasında sayacaktır.

Ayrıca İstanbul şehri, bu İstanbul çocuğunu, İstanbul halkının refah ve huzuru için çalıştığı esnada, bir haftalık devamlı yorgunluktan sonra kaybetmesinden dolayı ona minnet hisleriyle bağlı kalacak ve bugün tabutunun önünde saf saf dizildiği zaman elbette hürmetle el bağliyacaktır.

Tan, 9 Temmuz 1942

YİRMİ YIL ÖNCEKİ ÇİFT CEPHELİ ZAFER

Bazı zaferler vardır ki pek büyük, pek mühim, pek şerefli, pek değerli ve kutludur; fakat ancak tek cephesiyle övünülebilir; denilir ki: “Bizden kuvvetli bir düşmanı yendik; yendik değil, yere serdik değil, çil yavrusu gibi gittik ve darmadağınık ettik de değil, tam mânâsiyle yok ettik. Aziz yurd, ordunun şerefi, millî vekar, şanlı tarih, hepsi kurtuldu. Ne kadar sevinsek, bayram etsek yeridir.”

Bütün bunlar kurtulur, lâkin o zafer, tek başına, yalnız askerce, kahramanca bir zafer olarak tarihe hâkkolunur, kalır. Zaferden sonra dünya yine o dünyadır, devran yine o devran! Saray yine, çetrefil dilli cariyeleri, kız sesli harem ağaları, redingotlu mabeyincileri ve müşir forması giydiği halde bunun içinde hırkalı gibi duran sarsak elli ve sarkık etli padişahları ile yerindedir. Hükûmeti idare edenler arasında hâlâ sarığını sallayıp sakılını sıvazlayarak fetva okuyan softalar, patrik efendinin can ciğer dostu olmasına bakmıyarak dış siyasetimizi çevirmeğe memur ettiğimiz vezir payele-ri yabancılar, sultan yatağına sokmamız yetişmiyormuş gibi nezaret koltuğuna oturtmaktan çekinmediğimiz yakışıklı delikanlı eskileri vardır. Zafer kazanılmıştır; fakat yazık ki yurd yine eski tas, eski hamamdır; içtimaî nizam, o askerlik

ve kahramanlık harikasına rağmen, bıraktığımız yerde otlamaktadır! İşte tek cepheli zafer budur, böylesidir.

* * *

Sonra zafer vardır ki –Fransa’nın 1918 zaferi gibi– arkasından bir kalkınma, bir uyanıklık, o zaferi hazmediş başlayamadığı, aksine siyasî bir kargaşalığa meydan verip rical kıtlığına yol açtığı için ancak tarihin bir köşesinde hazin bir mezartaşı gibi tek başına kalır.

Zafer vardır ki eski Osmanlı-Yunan harbindeki gibi miskin bir politikaya kurban gider, bir mağlûbiyete döner.

Zafer vardır ki İskender’inki kadar çok kısa sürer veya Napolyon’unki kadar parlak başlayıp millî bir matemle biter.

Zafer vardır ki üzerinden birkaç yıl geçince neticesizliğine bakıp tarihini hatırlamaktan ürkersiniz. Zafer vardır ki sadece kötü günlerin tesellisi olur.

Halbuki 30 Ağustos zaferi yaşayan, anılan, bayramı yapılan bir zaferdir; hem de çift cephelidir. Bugün hangi gazeteyi açsanız yirmi yıl önceki gerçekten eşsiz zaferin değerini belirtip kutluluğunu öven güzel yazılar bulacaksınız. Demek ki zafer devam ediyor.

O zaferi devam ettiren, iki cepheli oluşudur; anavatanı kısa bir müddettenberi istilâ eden ecnebi ordularını kovduktan sonra uzun zamandanberi yurda içinden musallat olan sakat ve iğreti kafalıları da yok etmesi, yahut yola getirmesidir.

Bir 30 Ağustos zaferi farz ediniz ki yine arkasından halife hazretlerini selâmlık resmi âlisinde seyretmek için yaşmaklı saraylılar yaldızlı landolarla Hamidiye Camii’nin etrafına

sıralanıyor, müzika Mecidiye veya Aziziye marşını çalıyor, duagü efendiler buhurdanlar yakıyor ve kapı önünde, boy-nuzları yaldızlı koçlar kesilirken bir sarıklı kalabalığı, birazdan dağılacak atıaların derinleştirdiği sesle tekbirler alıyor.

Manzara hoştur; tablosu yapılmağa, filmi alınmağa, fotoğrafı çekilmeğe, kartpostalı satılmağa, Pierre Loti ile silindir şapkalı elçi Marki Pallavçı'yi eğlendirmeğe cidden lâyıktır. Fakat o Çin-ü-Maçin manzarası kalsaydı şimdi bu sulh ve huzur manzarası belki de olmazdı.

İkinci Cihan Harbi'nde de bir eliyle tabancasını gösterip öteki eliyle padişahın sakalını okşayan bir hesapsız küme türer, yine memleketi nâra yakardı ve her zaman sıcağı sıcağına bir 30 Ağustos dâhisi yetişemeyeceğinden uğursuz talihin yurda astığı yabancı bayraklar yerinden sökülüp bu kadar çabuk, belki de hiç atılamazdı.

* * *

O 30 Ağustos, yalnız harp tarihine kurulmuş, destanlara sığmaz bir askeri zaferden ibaret kalmadı; siyasî ve içtimaî bir zafere de yol açtı. Askerî zaferle önceden ecnebi istilâsının bâzusu büküldü; arkasından, her yeniliğe karşı koyan Kurunuvüstaî bir pençenin tırnakları söküldü.

İkinci zafer de birincisi kadar lüzumluydu.

Zira Meşrutiyet idaresi bize asırlarca geri kaldığımız dünya ve komşu devletler seviyesine çıkartıp başka milletlerle bir hizaya getirecek hızı veremiyordu; kendimizi bulmak istedikçe karşımıza çıkan engeli tamamen yıkıp geçemiyordu. Ne yapıyorsak eksik kalmağa mahkûmdu; pürüzsüz iş görmenin bir meseleyi kesip atmanın imkânı yoktu. Düşü-

nürdük: Padişah ne der? Meşihat ne söyler? Hilâfete uyar, şeriatla bir gider mi? O gidişle yalnız heykel dikmek için birkaç asır daha beklememiz lâzım geliyordu. Bozgunları önlemek için hâlâ kadın çarşaflarını uzatmaktan meded umuyorduk. “Türk’üz!” demekten çekinirdik; Osmanlı görünmekten fayda tasarlardık. Meşrutiyet, tek kürekle medeniyet safasına çıkmaktan başka bir şey değildi. Bütün o devirden övüneceğimiz ve avunacağımız bir çift hoş hatıra, biricik tam eser kalmamıştır. Bu acaip ve kısır idare ne mazi-yi yaşıtıyordu ne istikbali hazırlıyordu. Akıntıya kürek çekiyor, yerinde sayıyordu. Bir şey, bir uyanış, bir hamle, bir ruh kuvveti, bir kurtuluş yolu bekliyorduk.

30 Ağustos zaferi o uyanıklığı, o hamleyi, o ruh kuvvetini getirdi ve memleketi, yalnız düşman çizmesi altında kalmaktan değil, her hususta altta kalmaktan kurtardı!

* * *

Siyasî ve içtimaî sahadaki zaferin de tam sırasıydı.

Zira Osmanlı idaresi son yıllarında Türk’e eskiden kalma güzel, şanlı ve heybetli nesi varsa kaybettirmişti. Kıyafet bakımından ne kaftanlı ve palâlî ne de fraklı ve silindir şapkalı idik; ikisi ortası en acaip kılıkta setre pantolonlu, fesli ve püsküllü idik. Yaşmak ve ferace bir kıyafetti; lâkin peçeli manto bir maskaralıktı. Kavuk ve cübbe bir elbise idi; fakat frak üstüne giyilen fes bir soytarılığa benziyordu. Âdetlerimizde de gülünçtük, mânâsız ve mantıksızdık: İstanbul tarafında kadınla erkeğin bir arada tiyatroya gitmesi yasaktı; fakat bunlar Kadıköyü’ndeki sinemada localara girip diz dize oturabilirlerdi. Kermesler verirdik; çarşafı ha-

nımlar eşya satar, öte yandan tramvaylar, iki cinsin arasına perde asardı. Bir tarafta Kadı hükmeder, beri tarafta hâkim karar verirdi. Müslüman kızı sahneye çıktı diye polis yakasına yapışırken yine o polis bir başka Müslüman kızının eline fahişelik izinnamesi sıkıştırırdı.

Saltanat devirlerine ait her şey daralmış, küçülmüş, ba-yağlaşmış, çökmüş veya çirkincesine sırtıtmıştı. Saraylar saraylılariyle yerinde duruyordu, içindekiler yarı aç, yarı tok! Ya devlet hazinesinin hali? Fare düşse başı yarılırdı. Borç bini aşmıştı! Ya ferdin züğürtlüğü? İpipullah, sivri külâh! Ya ticaret vaziyeti? Sinek avlamak! Hepsi berbaddı. Boğaziçi göçmüş, şehir yanıp tozları havaya savrulmuş, Anadolu kuş uçmaz, kervan göçmez bir korkunç masal diyarına dönmüş-tü. Eski eserler silinmiş, yeni ise yapılmamıştı. Yurd içinde kazma kürek ancak mezar kazmak için kullanılıyordu. Zevk san'at, sınaat, her şey ve nihayet istiklâl elden gitmişti ve öyle olunca da Chateaubriand'nın dediği gibi, ortada yarı buçuk bir memleket kalmıştı; fakat bir vatan kalmamıştı!

* * *

Bu sebeptendir ki 30 Ağustos zaferi, ardından gelen siyasi ve içtimaî başka zaferlere yol açtığı için tek cepheli değil çift cepheli bir zaferdir, evvelâ vatani, sonra vatandaşı kurtaran inkılâpçı bir zafer! Milletler tarihinde hiçbir askerî zafer, kendi misilsiz değerinden başka, ayrıca idarî zaferlerle taçlanarak bu kadar verimli, hayırlı, kurtarıcı ve şöhretli olmamıştır.

Tan, 30 Ağustos 1942

DÖRT YAŞINA BASAN UĞURSUZ

Ewelki gün, İkinci Cihan Harbi'nin üçüncü yılı tamamlandı; felâket dördüncü yaşına girdi. Üç yıldanberi felâketin bastığı yeri çökerterek uğursuz adımlarla her tarafa yürüdüğünü ve daima büyüdüğünü bize uzaktan, üzerimize bir damla kan sıçratmadan seyrettiren, fakat istiklâlini korumak için her tedbiri pekleştiren olgun ve imanlı siyasetimize hamdüsena günün ilk vazifesidir. Bir vazifemiz de şudur: Kıyas yapmak! Anlayış ve iyice kavrayış bahsinde iki şeyi, eskiyi ve yeniyi yan yana getirerek aralarındaki farkı belirtmek kadar faydalı ne vardır? 1917-18 kışını hatırlayanlara bunu şiddetle tavsiye ederim. O sıralarda bir bir arkasına her taraftan gelen haberler bir kelime ile hulâsa edilebilirdi: Ölüm... Vatandaşlarımızın ve ülkelerimizin küme küme, yer yer, ardı arası kesilmeden ölümü! Bilmeyenlere o korkunç, şeametli havayı anlatmak çok zordur. Denilebilir ki gökte ışıktan eser kalmamıştı; memleketimiz daimî bir güneş tutulması halindeydi; hava mı zehirlenerek nefes almamız güçleşmişti, kanımız mı kurumuştur da kımıldamamız imkânsızlaşmıştı? O ne derin bir ruh çöküntüsü, ne amansız bir vücut yıpranmasıydı. Tabii zamanlarımızda eskiden çektiklerimizi unutmğa belki hakkımız vardır; lâkin ahval bozulunca kötüyü hatırlamak bir tedavi kadar lüzumludur.

Bugün gazeteleri açınız ve bize doğrudan doğruya dokunmayan harp haberlerini bir tarafa bırakarak okuyunuz: Geçen kış yanan Edebiyat ve Fen fakülteleri yerine hemen yenisinin yapılmasına karar verilmiştir... İnönü gezisi açılıyor... İki bin yataklı bir talebe yurdunun inşasına başlanmıştır... Ceyhan barajı bitirilmiştir... Başvekil Erzincan'da yeniden kurulmakta olan şehri gezmiştir... Şeker fabrikaları mevsim icabı faaliyete geçmiştir. Şimdi de dünya ile aramızdaki münasebetleri sıralayalım: İngiliz mareşali Lord Birdvud [Birdwood] Zafer Bayramı'nı anarak Türk dostluğunu ve Türk ordusunun kahramanlığını göklere çıkarmıştır... Berlin radyosu milletimizi pek samimiyetle tebrik etmiştir... Amerika Cümhurreisliği namzedi Wilkie, Reis Roosevelt'in bir mektubunu Ankara'ya getirecektir. Yalnız bu kadar mı ya? Başka türlüleri de var: Almanya'dan eşya ve malzeme yüklü 250 vagon yola çıkmıştır. Memleketimize gönderilmek üzere İskenderiye'de biriken hadsiz hesapsız malların sevki devam etmektedir... Avrupa'ya ihracatımız büyük bir artma gösteriyor!

İşte harbin üçüncü senesi bitip dördüncüsü başlarken biz gazetelerimizde bu haberleri okuyoruz. Halbuki geçen harbin dördüncü senesine girerken içten ve dıştan okuduklarımız bambaşka, kapkara şeylerdi. Ak ile karayı seçmenin tam zamanıdır.

Tan, 2 Eylül 1942

ÖNCE NORMAL YOL...

İstisnâî mahkemeler kurulup vurguncular hakkında idama kadar sert kararlar verilmesini doğru bulmamış ve memlekette kıtlık değil, ancak bir pahalılık hüküm sürdüğünü, harp halinde bulunmadığımızı dikkate alarak, hemen gözümüzü yumup darağaçlarına başvurulmasını hoş görmemiştim. Okuyucularım bu fikrimden memnun kalmamışlar. Aldığım mektuplarda, nezaketli kelimelerle de olsa, beni tenkid ediyorlar. Bir zat diyor ki: “Her türlü imkâna başvuran, fakat muvaffak olamıyan hükûmetin mahsus gazabını yavaşlatacak yazılar aksi neticeler doğurabilir.” Bir başka okuyucu yurdumuzda –az da olsa– da şu fikirdedir: “Çok şükür bugün her şey var. Yokluktan şikâyet hakkımız yoktur. Ancak bu varlık, başta ekalliyetler olmak üzere yalnız gelirli vatandaşları tatmin ediyor.” Doğru... Geçirdiğimiz buhran gerçekten ehemmiyetli, diğer taraftan da öfkelenicidir. Japonlar “Yelpaze sallamakla sis dağıtılmaz,” derler. Yani yarım tedbirler ve sudan hareketlerle büyük bir belâyı defetmek mümkün değildir. Serbes satış sistemi büsbütün ters bir netice verdi; o sistem yüzünden vurgunculara gün doğdu; bizim gibi belli iratla yaşayanlarda ise şafak attı!

Fakat bir sistem beklenen neticeyi hemen vermedi veya vermiyecek diye öfkelenerek silâha sarılmak mı lâzımdır?

Gerek politika, gerek iâşe, her meselede istisnâ mahkemelerden mümkün olduğu kadar kaçınmağı bir prensip yapalım. Yurdumuzda eskidenberi ve Meşrutiyet'in ilânından sonra dahi örfî idareler hüküm sürdüğü halde, yine bunlar işlerin tabii seyrini durdurmağa yetmedi, salâh teminine ve meseleyi kökünden halle yaramadı. Yirminci yılını kutlamak üzere olduğumuz yeni rejimin uzun zamandanberi normal devlet mekanizması ile yürütülen idare sistemini değiştirmiyelim. Öyle bir çığır girmenin hiçbir tarafta, hattâ –daha tuhafı– en şiddetli kararlar alınan memleketlerde bile bir başaramama hissi vereceğini, aleyhte propagandaya sebep olabileceğini düşünmek icab eder.

İâşe buhranını önlemek iktisadî teşkilâtla, vurguncuyu tepelemek de eldeki kanunlarla mümkündür. Birincisini başarmağa, ikincisini yürütmeğe çalışalım. İstisnâ mahkemelerden başı hoşlanmıyan emektar ve tecrübe görmüş bir muharririn bu fikrini pek yabana atmayınız ve fena teville kalkışmayınız. Yarın böyle bir mahkeme kurulursa herhalde onun huzuruna suçlu olarak çıkacaklardan değilim. Sadece isim babası olduğum, fakat başkaca hiçbir münasebete girmedığım “vurguncu”nun tepelenmesine sevinirim. Lâkin bu tepeleyiş normal yollardan yapılabilirse sevincim katmerli olur.

Tan, 1 Ekim 1942

İKİ MÂNÂLİ BİR BAYRAM

Cümhuriyetimizin 19. ve Cihan Harbi'nin 4. yılındayız. Cumhuriyet yerinde duruyor, biz ateş hattı dışında bulunuyoruz ve Dünya Harbi devam ediyor.

Rejimin sağlamlığını ve devletin dürüst siyasetini anlamak için yukarıdaki cümlelerin mânâsını düşününüz: Türkiye'de hem idare hem hudut bakımından en ufak bir değişiklik olmamıştır; sulh korunmuştur; sulh ile beraber istiklâl, ordu, nüfus, imar, servet de zarardan, ziyandan esirgenmiş, hattâ kuvvetlenmiş ve artmıştır. Halbuki İkinci Cihan Harbi çeşit çeşit bölgelerde bütün bunları kökünden söküp götüren, kan deryalarında boğan bir kasırgadır. Kurbanlarını saymak lâzım gelirse komşu hükûmetlerden başlayarak doğuya ve batıya doğru ne tarafa gidersek önümüze çıkan herhangi bir memleketi gösterebiliriz. Yıllar bu acıklı listeyi gittikçe kabartıyor.

Avrupa'da birkaç ve Avrupa dışında bir tek ülkeden başka harp felâketine uğramıyan yer kalmadı.

Bu nadir ülkelerden biri olmak bahtıyarlığını Cumhuriyetin sulh esası üzerine kurulan şaşmaz kaidesine, kısacası Cümhuriyete borçluyuz.

Onun içindir ki, geçirdiğimiz 19 yılın içinde en derin bir sevgi ve güven ile kutlamamız icab eden Cümhuriyet Bayramı

ne birincisi ne beşincisi ne on beşincisidir; cihan felâketinin dördüncü korkunç yılına rastlıyan 19'uncusudur!

* * *

Yirmi yıl önce bu millet birçok şeyler isterdi.

Bunlardan bir kısmını gönlünde gizlemeye, bir kısmını da canını tehlikeye sokarak meydana vurmağa çalışırdı.

İsterdi ki, bir gün gelsin, ecnebî baskısı üzerimizden kalsın, devlet siyaseti yabancı sefirlerin oyuncağı olmaktan, korkutmalar ve ürkütmelerle idare edilmekten kurtulsun. Babiâli yokuşunu tırmanan silindir şapkalı bir diplomatın araba sesi Sadrâzâmın yüreğini hoplatmasın ve atların sırtında şaklayan kamçı, yüzüne inecek hakaretin bir habercisi olmasın!

İsterdik ki, tatlı su frengi devşirme konsolosların kuyruklu ceketleri karşısında ak sakallı valilerimiz, redingotlarının düğmelerini ilâştirip iki büklüm selâma durmasın ve belinde altı patlar, elinde yatagan taşıyan, eski taş ocakçı Karadağlı sefaret kavasî sokakta bir Fatih edasıyla dolaşmasın, caka satmasın, vezirlere, müşirlere meydan okumasın!

İsterdi ki, Türk hükûmeti, devletler manzumesi arasında bir varlık olsun, saygı görsün, dostluğuna güvenilsin, düşmanlığından çekinilsin; sözü konferanslarda ağır bassın ve sazı siyaset konserlerinde merakla, alkışla dinlensin!

Cümhuriyet bunların hepsini yaptı. Varlık olduk, saygı gördük, dostluğumuza güvenildi, düşmanlığımızdan çekinildi, sözümüz dinlendi ve sazımız alkışlandı.

İsterdik ki, yazdığımız dil, konuştuğumuza uysun; birbirimizi anlamak ve anladığımızı kolay yazılıp okunur harflerle birbirimize anlatmak imkânı bulunsun.

İsterdik ki, her terakki hamlesine ket vuran kara taassup yerine vicdan hürriyetini bağışlıyan bir açık havaya kavuşalım ve açık meydana erişelim, kadın kasap camekânındaki gibi marya etiketile ayrı çengele asılıp değer verilmez bir mal olmaktan çıksın ve malaryalı bataklıklarda sivrisineklerden korunuyormuş gibi büründüğü örtüden ve yüzüne geçirdiği kara cibinlikten kurtulsun.

İsterdik ki, sokaklarımız Avrupalıya seyir ve eğlence teşkil eden, acayip kıyafetler sergisi olamasın; ne kırmızı fesli Osmanlı efendisine, ne yeşil veya beyaz sarıklı hocaya, ne sikkeli, arakiyeli, kavuklu dervişe, ne takkeli, kalpaklı, papaklı, külâhlı serseriye, ne de mor kubbeli, baca şekilli, kolalanmış yelkenli başlıklariyle bir Ermeni ve Rum papasına, yahut rahibe çömezine, yahut da beli zünnarlı Cezvit babasına rastgelelim, caddelerimizde bedavasına Zuhurî kolundan sahneler gösterelim!

İsterdik ki, ortaçağ yadigârı olan “âşar” kalksın; mahkemeler tekleşsin, beynelmilel takvim, saat ve ölçü kabul edilsin... Demiryollarını biz kuralım, biz işletelim... Kendi bankalarımız olsun ve içinde kendi memurlarımız çalışsın... Müzelerimizi çoğaltalım, heykeller dikebilelim. Köy ve sanat mektepleri açalım... Irmaklarımızın başı boş coşkun sularını barajlarla kapatalım ve bozkırlarımıza cetveller açıp kurağı sulak, çorağı verimli ve ırağı yakın edelim. Memlekete, yap-

rak sigarasını tüttüren refahlı bir sermayedar hali veren fabrika bacaları gittikçe çoğalsın ve dumanını daha çok savursun!

İsterdik ki, Türk soyunu seksen çadırdan ibaret bir göçebe topluluğundan çıkmış bir ufak varlık olarak görmiyelim; tarihimizi Osmanlı padişahlariyle başlayan şerefli, fakat kökü toprağa işlememiş bir hikâye gibi öğrenmiyelim. Özümüzün cevherini bilelim ve benliğimizin derinliğine inelim.

Bütün bunlar oldu, olmaktadır, olmağa devam edecektir.

* * *

İnkılâp ve Cümhuriyet tarihimiz görüyorsunuz ki, sihirli deyneğin dokunduğu yerden, birdenbire, yepyeni bir hayat ve bir âlem çıkaran peri masalları kadar dinleyenleri şaşırtacak sahnelerle doludur. Yarın, eski ile yeniyi canlandıran mukayeseli bir film çevrilince göreceğimiz manzaralar, tas tamamına bir hakikat olduğu halde en parlak hayal kuvvetine sahip bir muharririn ve en marifetli bir “metöransen”ın gözler kamaştıran bir efsanesine benziyebilir.

Sanki imdada yetişen bir perinin işaretiyle gecenin ortasından, beklenmedik zamanda güneş doğmağa başlamıştır; kupkuru çöl, tam susuzluktan bunalıp yere serildiğimiz anda yemyeşil bir vaha kesilmiştir; başınıza çökecek olan kulübe yeni yapı bir saraya dönmüş, can evimize pençesini uzatan bir ejder, tam o sırada can vermiş, sulara gömülen bir gemi, ümitlerin söndüğü korkunç dakikada kanat açmış ve göklere yükselmiştir.

Tarihimizin Cümhuriyet devrine rastlıyan faslı, bu itibarla, peri hikâyelerini andırmaktadır.

Fakat bu peri hikâyesinin son perdesi hepsinden şaşırtıcı ve göz kamaştırıcıdır: Sihirli deynek Türkiye hudutlarını çepeçevrem işaretledikten sonra dört yanımızı kaplıyan harp ateşi sınırlarımıza girememiş, bu mesut ülke alev denizi ortasında yeşil ve sulak, tılsımlı bir adaya benzemiştir.

Ve bu suretle en büyük dileğimiz de gerçekleşmiştir. Zira, ardı arası kesilmiyen harplerle asırlarca yıprandığımız sıralarda isterdik ki, harp dışı kalmak, harbi uzaktan görmek, dünya harp felâketini çekerken şerefli bir sulh nimetine ermiş bulunmak bize de bir kerecik nasip olsun!

İşte Cümhuriyetin 19. ve Cihan Harbi'nin 4. yılında idrak ettiğimiz bahtiyarlık budur. Bugün peri hikâyesi kadar sihirli bir inkılâbın yıldönümünü alkışlarken yine o inkılâba borçlu olduğumuz sulh bayramını da beraber kutluyoruz.

Tan, 29 Ekim 1942

GELECEK BAYRAM İÇİN

Acaba, dünyada devletler kurulalıberi hangi tarihte, hangi bir hükûmetin güttüğü politikaya bizimki kadar –sanki bir ağızdan ve bir gönülden çıkıyormuş gibi– bütün milletler tarafından aynı hararetle, aynı heyecanla övülmek müyesser olmuştur? Düşünmeli ki siyasetimizi hayranlıkla alkışlıyan o milletler bugün birbirlerinin canına kastetmiş düşmanlardır. Bir yolun yolcusu olsalar, tek gaye ve menfaat için yürümekte bulunsalardı bile yine değerinden kaybetmiyen alkışlar, şimdi Cihan Harbi'nin dördüncü yılında büsbütün başka bir kıymet kazanmaktadır. Toplar gürler, tanklar ateş püskürür ve şehirler yerin dibine göçerken iki tarafın da bize gönderdikleri şey takdir, teşekkür ve alkıştır. Berlin övüyor, Londra övüyor, Vaşington övüyor, Moskova övüyor ve telsiz merkezlerinden memleketimize biteviye İstiklâl Marşımızın vakarlı nağmeleri aksediyor. 29 Birinci-teşrin günü ve gecesi hava dalgalarında çalkanan, çemberlene çemberlene kâinatı kaplıyan heybetli ve kuvvetli iki isim şudur: Türkiye ve Türk!

Yerden göke doğru bu isimler, ordularımızın şarktan garbe yürüyüp Nil'leri, Tuna'ları aştıkları devirlerdekinden fazla ve büsbütün başka bir mânâda, daha şiddetle yükseldi. Bana öyle geldi ki o gece tepemizde yıldızların aldığı şekil

her zaman gördüklerimize benzemiyor, bir şenlik gecesinde zafer taklarını andırıyordu: Yıldızlar yan yana, intizamla sıralanarak *Türkiye* ve *Türk* isimlerini kurmuşlardı. Bütün hava tabakaları bayramımızın sesi ve neşesiyle, dünyanın gıbtası ve hayranlığıyla dolmuştu; dünya yaradıldığındanberi beş kıtasına yayılmış beş kıtanın hep birden katıldığı böyle bir bayram daha idrak etmemişti.

Bizi böyle bir bayrama ulaştıran Dâhi Şef'in önünde tazimle eğilirken öyle bir siyaseti çevirebilmek için ona sağlam bir destek ve bir kaide teşkil eden milletimizi de kutlamalıyız. Ulu Şef milletimizdeki bu kudreti "her şeyini ordusuna vermesi ve vatan selâmeti için her sıkıntıya katlanmak kabiliyetinde olmasında" görüyor. Vermeğe sevinçle devam edeceğiz ve sıkıntıya sızılıtsız katlanmaktan geri durmayacağız. Zira bu bayramın tadı damağımızda kaldı, şerefi göğsümüzü kabarttı. İstiyoruz ki gelecek yılın bayramı daha tatlı ve şerefli olsun!

Tan, 31 Ekim 1942

ONLAR KORKTU, BİZ BAYRAM ETTİK!

Beliren âlametlere bakılınca vurguncunun cezasını göreceği günler yaklaşmıştır. “Vurguncu” mânâlı, kuvvetli bir kelimedir; fakat ancak yüz karası bir sanatı göstermekten ileri gidemez. Ona bütün iğrençliğini ve çirkin haleti ruhiyesini anlatacak bir sıfat ve bir lâkab lâzımdı; bir sıfat ve bir lâkab ki hem pek keskin ve sert olsun, hem kolaycacık her mecliste söylenebilsin hem de bir damga gibi dedesinden torununa kadar surata yapışıp kalsın: “Soysuz!” Vurguncuyu vasıflandırmak için bundan uygun, bundan utandırıcı, bundan mânâlı bir kelime bulunamazdı. Bana öyle geldi, Cumhuriyet Bayramı günü radyolarda mehabetli ve tok bir sesle en salâhiyetli ağızdan çıkan “soysuz” sözü vurguncuları insafsız yüreklerinden bir zelzele gibi sarstı, yüreklerini ağzına getirdi.

Onlar korktular ve sarardılar; bizler sevindik ve bayram ettik. Denebilir ki bayramımızın neşesini arttıran şanlı, şerefli birçok sebepler arasında hatifdan gelen ve yeri, gökü titreten o sesin, o kelimenin, vurgunculara kıyametin kopacağı, fakat halka, zalimler için ceza gününün geleceğini bildiren selasetli ve sarîh hitabın da tesiri vardı. O kadar ki daha bir dakika önce gözümüzün önünde dişleri sökülmez, pençesi koparılmaz, zararı önlenemez, can evine kargı ve

kurşun işlemez birer efsane ejderi gibi gözümüzde büyüyen vurguncuların bir dakika sonra “soysuz” sıfatını alarak “Ne kadar marifetli ve hileli olurlarsa olsunlar eninde sonunda, herhalde yakalanacaklarına zerre kadar şüphe etmeyiniz,” sözlerle mimlenmesi onları bize ıslak kedi yavruları kadar miskin ve zincire vurulmuş vahşi hayvanlar gibi zararsız gösterdi; derin bir nefes aldık.

Cümhuriyetimizi kirli menfaatlere âlet olacak bir idare sananlar o gün tamamilde aldandıklarını anladılar. Bu idarenin kuvvetini, sağlamlığını, faziletini zayıflamış gibi gören soysuzlara hakikati bildirmek için en mânâlı ve müsait zaman da hiç şüphesiz, şeref ve fazilete ihanet ettikleri ulu bayram günümüzdü. Hangi taraftan baksak, geçirdiğimiz bayramın müstesna bir hali, bir parlaklığı ve coşkunu vardı. Bir güzel tarafı da soyluyu soysuzdan ayırmak, birini sevindirmek, öbürünü acı acı düşündürmek oldu.

Tan, 2 Kasım 1942

MİLLÎ MÜCADELE YILLARININ ATEŞİ

Dünyanın başına gittikçe dal budak salan harp felâketi –öğmek için kelime bulamadığımız dâhice bir politika sayesinde– bugüne kadar kanlı pençesini yurdumuza uzatamadı, bize ulaşamadı, ilişemedi. Her zaman tekrarladığımız gibi hâlâ gecelerimiz ılık içindedir; hâlâ yazlarımız seyrirli, seyranlı geçiyor; hâlâ kışlarımız eğlenceli ve neşelidir; hâlâ bayramlarımızla şenliklerimize yas ve keder karışmadı. Bütün bu saadetler, nimetler arasında acayip bir görüşe ve hatalı bir muhakemeye düştük; âdeta şöyle düşündük: “Mademki ateş hattı dışındayız, ne harp tebliği ne sınırlarda çarpışma ne bombardıman... Mademki ölen yok, öldürülen yok, yurt sulh içindedir, sükûndadır... O halde neden yiyecek, giyecek darlığı çekiyoruz, pirinç ve zeytinyağı pahalılaşmıştır, ayakkapları kırk liraya satılıyor, rakıyı eski fiyatla içmiyoruz ve baklava, börek yemiyoruz?”

İnsaf ile düşünelim: Misli görülmemişçesine hain ve zalim bir Cihan Harbi ortasında yaşadığımızı, başka milletlerin ne müthiş yokluklara, darlıklara, felâketlere katlandıklarını, etrafımızda ne kanlı facialar oynattığını bu derece unutmaya, hülya âleminde bu kadar gafletle yüzmeğe hakkımız var mıdır? Dünya kargaşalığı, harbe karışmamış da olsak, elbette bizi sarsacaktı... Yolların kapanması, ordular

beslemek mecburiyeti, müdafaa hazırlıklarına hız verilmesi gibi sebeplerle elbette normal fiyat ve normal piyasadan uzaklaşacak, bunu az çok yoluna koymak için yine elbette mühim zorluklarla karşılaşacak, denemeler ve sınamalarla uğraşacaktık. Daha mühim bir hatamız da şu oldu: Bize öyle geldi ki, artık harp tehlikesi büsbütün atlatılmıştır; kendimizi sulh gününe burnumuz bile kanamadan ulaşmış sayabiliriz. Çalalım, oynyalım! Vuralım, kesemizi dolduralım! Yahut söylenip sızlanalım! Yapılanları beğenmemekte herkese önayak olalım!

Vaziyetin şakaya tahammülü kalmadığını anlamamız ve bu gaflet uykusundan uyanmamız için en salâhiyetli ağızdan bize aklımızı başımıza devşirtecek bir ihtar lâzımdı. Ulu Şef'in vicdandan, candan kopan nutku işte budur. *Nutuk*'ta millî mücadele yıllarının ateşini, azim ve iradesini taşıyan bir mehabet mevcut olduğuna göre fevkâlade günler yaşadığımıza artık şüphemiz kalmamıştır. Milletimiz öyle günlerde ne yapacağını bilir, bildiğini istiklâl mücadelesinde isbat etmiştir. Bilmiyenlere ne yapılmak lâzım geldiğini devlet hepimizden daha iyi bilir; iyi bildiğini de dünya bilir.

Tan, 3 Kasım 1942

DAİMA UYANIK BULUNMAK İÇİN

Sağlam bir insan bünyesinde olduğu gibi, “umumî efkâr”ın da çeşit çeşit tesirler altında kalarak sıhhatini bozabileceğini, tedaviye muhtaç bir hale gelebileceğini bu sefer pek yakından bir daha anladık. Çoktandır irademizde bir gevşeme, nefsimizden bir şüphelenme duyuyor, bozuk düzen düşüncelere ve hareketlere kapıldığımızı görüyor, fakat silkinmek kudretini kendimizde bulamıyorduk. Tedaviye gerçekten muhtaç bir duruma düşmüştük. Bu tedavi, telkin ve irşat yolile Ulu Şef’ten geldi ve tamamilе tesirli oldu. Birkaç günden beri umumî efkârın sıhhî vaziyeti iyileşmiştir; zira o zehirli ruhî hâlet değişmiş, sakat görüş ve hatalı düşünüş tarzı başkalaşmış, hükûmetin yanında ve etrafında birleşmiş, millî varlığımızı desteklemek lüzumu anlaşılmıştır. Kısacası artık şifa ve sıhhat başgösterdi. Böyle bir netice hem tedavi şeklinin iyi seçildiğini hem hasta bünyesinin şifa kabiliyetini meydana koymaktadır.

Şu kanlı kıyamet ortasında, her taraftan, dıştan ve içten sızan düşman zehrine karşı, birlik havamızı bozulmaktan korumak için yurdumuzda da –ara sıra lâfı geçtiği gibi– küçük ölçüde, fakat sağlam verimli bir propaganda şubesi kurulmasının faydasını bir daha incelemek belki lüzumludur. Bu teşkil, ufak broşürler, resimler, sinemalarda ufak film-

ler radyoda kısa hitabeler, gazetelerde, hususî sütunlarla umumî efkârı daima uyanık ve aydın bir halde tutmağa yarayabilir. Harbin ilk aylarında bir müddet yapıp sonra bıraktığımız şekilde dilimizi tutmak, boş laflara kapılmamak, dedikoduları bir yerden bir yere taşıyıp yaymamak lüzumunu bildiren gazete çerçevelerini tekrar ele almak, duvar afişlerine kadar götürmek de faydasız sayılamaz. Sonra yine çerçeveler, afişler, söylevler, fotoğraflar, broşürlerle hileli ticaretten ve israftan çekinmek, hükûmetçe alınan kararlara harfi harfine uymak hususunda irşatlar, ihtarlar yapmak, hele başka memleketlerde çekilen zorlukları kötü iâşe vaziyetlerini, açlık ve sefalet yüzünden uğranılan kayıpları, harp ve istilâ felâketlerini tarafsız ve doğru istatistiklerle halkımıza muntazaman bildirmek –şayet devletçe bir mahzuru yoksa– şüphesiz ki iyi neticeler verebilir; nitekim, en ileri ve şuurlu memleketler de bu neticeyi vermektedir.

Mademki üzerimize bir propaganda silâhı çevrilmiştir, bundan faydalanmak isteyen gizli ve hain küçük bir azlık vardır, başka tedbirlere başvurulmakla beraber o silâha aynı silâhla karşı koymak ve umumî efkârı uyanık bulundurmak faydasız olmasa gerektir.

Tan, 5 Kasım 1942

JANDARMANIN BEKLEDİĞİ YER

Bir kısım vatandaşlarımı harp zamanı iâşe vaziyetimize uymıyan ve yasaklara kafa tutan savsak, şuursuz hareketlerinden dolayı çoktanberi kusurlu buluyor, tenkitten çekinmiyordum. Bana acı cevaplar verenler az değildi; fakat neticenin nereye varacağını bildiğim için dervişçesine susuyordum. Vesikalı ekmek usulü başlar başlamaz lokanta kulüp ve gazinolara – hattâ davetlere– karne yahut ekmeğimi beraber götürdüğümü söylersem ne dersiniz? Garsonlardan tutunuz, etrafımdakilere kadar herkes fazla bir yararlık ve uyarlık göstermeme gülümüyorlardı; aldırımıyordum. Hele pek sevdiğim halde baklava, börek, makarna gibi yasak yemeklere el uzatmadığıma şaşanlar çoktu. Onlar bana hükûmet kararlarına uyduğumdan, ben ise onlara, dikbaşlılık ettiklerinden dolayı şaşmakta idim. Ayrıca yine lokantalarda yemek sayısının azaltılması, tabldot usulünün konması hakkında yazılar yazdığımı okuyucularım hatırlarlar. Şekerci dükkânları için de demiştim ki: “Çeşitleri, hele süslü püslü kâğıtlara sarılı esanslı nesneleri kaldırmalı; ancak akide gibi hastalara ve çocuklara lüzumlu cinsleri bırakmalı.” Pastalara ne kuvvetle, düşmancasına, âdeta camekânları kırıp hepsini dükkâncıların yüzlerine bulaştırmak istercesine saldırdığım henüz unutulmamıştır. Harp icaplarına ve hükûmet tedbirlerine uymanın ise en ateşli taraftarı idim.

Şimdi bugünkü manzaraya gelelim. Artık ekmeğinizi yanınızda taşımağa mecbursunuz. Yakında lokantalarda çeşitler azalacak, şekerçi dükkânları tasfiye edilmiştir ve pastaların yavaş yavaş vitrinlerden çekilmesine şahit olmaktadır. Bütün bunların böylece gerçekleşmesi harbin pek tabii icaplarındandı. Öyle olmayacağını sanmak yanlıştı. Nihayet Ulu Şef'in memleket mâneviyatını doğru yola sevk hususunda çok hayırlı bir dönüm noktası olan nutku üzerine gözü açılan millet vaziyeti tamamiyle kavradı, devlet kuvvetleri yeni hamlelerle harekete geçti, yiyecek maddelerindeki yükselme durdu; hattâ düşkünlük değiştiğine, herkesin istikbale daha güvenle baktığına, fedakârlık ve uysallık lüzumuna inandığına şüphe yoktur. Bu nutuk herhalde, millî vicdana hükûmet sevgisini ve doğruluk saygısını yeniden sokmuştur.

Fî tarihinde İsviçre'de bulunduğum sırada satın aldığım bir gıda maddesini çok titizcesine tartmakla meşgul olan bakkala: "İşim acele, demiştim, biraz az veya eksik, ehemmiyeti yok!" Bakkal: "Evet amma, diye cevap verdi, jandarma var!" Etrafıma baktım. O işi anladı ve göğsünü göstererek yavaşça, nezaketle şöyle dedi: "Burada!"

Tan, 10 Kasım 1942

İKİNCİ CİHAN HARBİ'NDE “ATATÜRK”ÜN YERİ

Yabancı çizmesi altında tekmelenen, yabancı bayraklar karşısında dizüstü çöken, gırtlığında yabancı parmakların izleri gittikçe belirip bereleşen her memleket ve her millet –ne İsa ne Musa ne Hızır ne melek– onu bekliyor... Bir Atatürk!

Atatürk vatan kurtuluşunun senbolü ve programıdır.

Bugün Atatürk yalnız bizim için değil, herkes için çünkü Atatürk'ten daha büyük ve daha şöhretlidir. Bir şöhret ve bir şahsiyet ki dünya hâdiseleri korkunçlaştıkça milyonlarca el, göke doğru uzanmış, kurtarıcı ve kurtardığını koruyucu bir ilâh olarak onu çağırıyor, korkudan büyümüş ve işkenceden belermiş gözler onu bekliyor. Arz üzerinde kaç millet şimdi, secdeye kapanmış, boğuk sesle inliyor: “Bize de Türkiye gibi düşman boyunduruğundan şerefle kurtulmağı nasip et! Bizi de tekrar hürriyetimize ve istiklâlimize kavuştur! Bizde de yanan, yıkılan ülkeler eskisinden daha mamûr olsun! Biz de temeli sulhe, selâmete dayanan kararlı ve devamlı bir rejime ulaşalım!”

O duanın asıl mânâsı şudur: “Bizim de senden istediğimiz bir Atatürk'tür!” Atatürk adının felâket arttıkça bütün dünya devlet adamları ağzında, telsizlerde ve gazetelerde

tesbihden geçtiğini, bütün dünyanın “Atatürk! Atatürk!” diye zikrettiğini işitmiyor muyuz?

* * *

Zira Atatürk, hakları tanınmak istemiyen bir vatani, haklarına en kısa yoldan sahip etmeği bilen ve bunu, dünyayı altüst etmeden başarmağa muvaffak olan eşsiz kuvvettir. Felâketler karşısında şaşkınlığa düşüp sağa sola dağılan milleti bir fikir etrafında toplayarak bünyesine en uygun rejime o kavuşturur. Kurduğu yurd ve seçtiği rejim o kadar sağlamdır ki İkinci Cihan Harbi gibi önüne yurdlar ve rejimler katarak taşıp giden uğursuz bir sele tek taşı düşmeden, tek sıvası dökülmeden karşı koyabilir. Yalnız, Atatürk’tür ki ölümünden sonra bile, kendi yerine getirdiği silâh ve fikir arkadaşile aynı siyaseti yürütmek ve aynı eseri gün geçtikçe perçinlemek, daha sağlam ve ömürlü bir hale getirmek mucizesini gösterir.

Şüphe yok: Atatürk yalnız Türklerin Atatürk’ü olmakla kalmadı. Onun yaptığı sadece tek millete ait bir inkılâp değildir, bir cihan inkılâbıdır. Birinci büyük harpten sonra devletler yeşil masa başına haşmetle kurulup dünyayı keyiflerince paylaşır, keyiflerine gidene pay ayırır, sonu gelmez bir iştahla atar, atıştırır, artıklarını kölelerine kapıştırırken sofranın ortasına inen ilk şaşırtıcı yumruk Türk kahramanlığından kuvvet almağı bilen Atatürk’ün yumruğu oldu.

“Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!” emri, ikinci hedefin bu yeşil masa olduğuna bir işarettti. Biri ak, öteki yeşil her iki hedefe de aynı muvaffakiyetle varıldı. Fakat bir

üçüncü hedef daha vardı: Büyük ve küçük her milletin hürriyet ve istiklâline sahip olarak yaşamakta haklı olduğunu dünyaya kabul ettirmek!

* * *

Üçüncü hedef, işte şu sırada İkinci Cihan Harbi'nin dördüncü senesinde ve seller gibi akan kanlar pahasına, nihayet gerçekleşmek yolunu tutmuştur. Koca Atatürk'ün ulu halefi daha geçen gün, yine Atatürk'ün boş bırakmadığı şanlı ve heybetli kürsüsünden, telleri ve telsizleri titretip vicdanları harekete getiren gür sesile şöyle diyordu: "Bütün küreyi kaplamış olan harbin şimdiye kadar olan inkişafı neticesinde yeryüzünde bir tarafın hâkimiyetine dayanan bir siyaset yapısının kalamıyacağı anlaşılmağa başlanmıştır. Milletlerin, küçük büyük, hepsi için yeryüzünde istiklâl ve haysiyetle yaşamak imkânı sabit olacaktır!"

* * *

O kürsüde Atatürk de bulunsaydı bunu söyleyecekti. Zaten İnönü başka türlü söyleyemezdi. Zira Türk inkılâbının temeli bu noktadadır ve inkılâbın ruhu, büyük inkılâbçının ruhu gibi, bir noktasına hâlel gelmemek şartile gidenden gelene geçmiştir. Şayet dünya, şu felâketten sonra yeni Türk devleti kurucusu ile koruyucusunun diledikleri ve bekledikleri, daha doğrusu prensibini meydana atıp ilk defa kendi yurdlarında yürütmeğe muvaffak oldukları gibi küçük büyük bütün milliyetlerin istiklâl içinde yaşaması gayesine

ererse, yani insanlık bugüne kadar ulaşamadığı bir haysiyet derecesine yükselirse bunu Atatürk'ün yirmi yıl önce başardığı inkılâba borçlu olacaktır.

Atatürk, yarınki dünyanın nasıl kurulması lâzım geldiğini gösteren ilk mütekâmil örneği, bugünkü Türkiye'yi ortaya koymakla verdi ve o hareketile yepyeni, en adaletli bir cihan nizamının ilk sağlam temel taşıını atmış oldu.

* * *

Beyaz ve siyah esir ticaretini ferdler için yasak etmek geçen asrın bir ileri hamlesi idi. Birinci Cihan Harbi'nin sonunda bu ticareti topyekûn milletler hakkında yürütmek isteyen diplomatların önüne ilk atılan koparılmış zincir parçası Atatürk'ten geldi. XX. asırda darmadağınık edilmiş yavruklarını esirlikten kurtarıp kan sızan bağrına basmağa muvaffak olan ilk efsanevî kahraman, bizim Atatürkümüzdür. Atatürk, eski zamanın esir ticareti yasağını siyaset sahasına götürerek milletler hakkında da yürütülmesi prensibini fiilen başardığı ve eski düşmanlarını hem kendine dost hem prensibine ram ettiği içindir ki yalnız dünün ve Türkiye'nin değil, bilhassa yarınki sulh gününün rehberi ve hayırlı bir devletlerarası ihtilâlinin önderidir.

İkinci Cihan Harbi'nin galipleri, kimler olursa olsun, yeni bir dünya felâketi açmak istemezlerse Sevr-Lozan haritalarını önlerine koyarak ilk önce Atatürk'ten alınan dersi hatırlamalıdır ve onun insanlığa şeref verici direktifine harfi harfine uymalıdır.

Yeni sulh masasının kurulduğu salonda, ihtiram mev-

kiine asılması lâzım gelen bir resim de vardır. Milletler hukukuna riayetin ve insafa adalete dayanan bir uyuşmanın tek selâmet çaresi olduğunu keskin mânâlı bakışile anlatan bir insan resmi... En kuvvetli emperyalist engellerini ve en sağlam sömürge sedlerini deviren Atatürk'ümüzün vatanı istiklâle kavuşturan sarışın yelesi arslan resmi!

* * *

Fakat sen, sevgili Atatürk, bizim için, bıraktığın eserden ve kazandırdığın şereften dolayı yalnız bu sebeplerle kutlu ve unutulmaz değilsin. Biliyoruz ki o eser ve o şeref yıllar geçtikçe yıpranacağına tazeleşiyor; çökeceğine sağlamlaşıyor ve kemirileceğine geliyor. Sen vatanını parçalamak isteyenlerden sonra, daha kimsenin sırtını yere getirmeğe muvaffak olamadığı yılları ve asırları da çökerttin; ölümü yendin; elinde o yıllar ve asırlar, seni dipdiri taşıyıp sonsuzluğa kadar götüren bir şeref arabası oldu.

Bütün Türkiye ufuklarında ve Türk gönüllerinde yaşayan keskin hatlı, şimşek bakışlı, azim ve irade timsali yüzün, yıllar denilen kara bulutlara bürünüp örtüleceği yerde, ebedî bir ışık âleminde berraklaşıyor, canlanıyor, nurlanıyor. O kadar ki hasretini çekmek ihtiyacını bile duymuyoruz; seni o derece aramızda, yanımızda, içimizde, hâlâ söyler, gezer, korur, kurtarır ve elimizden tutmuş, şeref yolunda koşturur halde, sapasağlam buluyor, dipdiri görüyoruz.

Tan, 10 Kasım 1942

GÖSTERİLMESİ LÜZUMLU HAKİKATLER

Aziz meslektaş Sadri Ertem'in çıkardığı iki ciltlik *Propaganda* adındaki çok değerli eserini okumağa başladıktan sonra, geçen gün bizde de bir propaganda bürosu kurulması lüzumu hakkında tekrarladığım fikirde pek isabet ettiğimi daha iyi anladım. İnanımı kuvvetlendiren başka sebepler de belirdi. Meselâ kalem kuvvetine ve fikir hamlelerine eskiden beri hayran olduğum Falih Rıfkı evvelki gün *Tan* sütunlarında da okuduğunuz bir yazısında bize şunları öğretti: İsviçre gazeteleri Fransız karaborsasında 1 kilo tereyağının 7,5 lira, 1 kilo çayın 66 lira, 1 kilo kahvenin 42 lira, erkek papucunun 145, sabunun ve etin 6'şar liraya satıldığını yazmışlar. Bir paket âdî sigara 225, bir cılız tavuk 9 lira imiş! Yine bu gazeteler Almanya'daki iâşe durumundan bahsederlerken diyorlarmış ki: Henüz sonbahar iken lokantalarda zerzevat bulunamıyor; zerzevatçı dükkânları önünde bir domates için kavgalar çıkıyor. Berlin'de her hafta kurşuna dizilenlerin afiş listeleri görülmesine rağmen orada bile karaborsa hüküm sürmektedir. İsviçre gibi ahlakı sağlam bir memlekette 80 memur iâşe kartlarını aşırnak suçundan yakalanmış, ahali başlıca besin maddesi haline giren ekmeğin adam başına 225 gram verilmesinden dolayı sızlanmak şöyle dursun, bunu da bir nimet sayıyorlarmış.

Ulus'ta başka bir yazı daha okudum: Harp patladığından beri cephe dışında çeşitli sebeplerle ölenlerin sayısı 20 milyonu bulmuş; halbuki geçen harbin cephelerdeki kaybı ancak 12 milyondur! Yine geçen harbin umum masrafı 1,200 milyar altın frangı geçmemişken şimdi tek yılda bu rakamdan fazlası sarf edilmekte imiş. Daha neler ve neler! Öyle şeyler ki bunları okuduktan ve kısa bir kıyas yaptıktan sonra insanın şapkasını havaya atıp sevincinden zıp zıp sıçrayacağı geliyor.

İşte benim dileğim, bahsettiklerime benzeyen aydınlatıcı ve düşündürücü, yazıların salâhiyeti bir teşkil tarafından programla, düzenle ve broşür, afiş, radyo, dergi, söylev gibi vasıtalarla memlekete yayılmasını temindir. İstiyorum ki görmeyen gözlere görülmesi lâzım geleni gösterelim, gizlemeği iş güç edinmiş gizli maksadlılara karşı koyalım; görmemeği meslek haline getirenlerin zorla gözlerini açalım. Saadet kendinden iyisini değil, kötüsünü görüp nefsinde mukayese yapmakla mümkündür. Hele daha iyisinin hiç mevcut olmadığı anlırsak akan sular büsbütün durur.

Tan, 11 Kasım 1942

İKİ HAFTALIK FARK

Şunu dikkatle okuyunuz: “Harbin Türkiye’ye hiçbir zaman şimdiki kadar yakınlaşmadığını Millet Meclisi’ndeki nutkunda söyleyen Millî Şef’in on gün geçmeden bu derece hak kazanacağını kimse kestirememişti. Dışarıyı gittikçe karıştığı, yangın boyuna genişlediği içindir ki içerde gevşeyip çözülme alâmetlerine hükûmet şiddetle karşı koymak zorunda kaldı. Fiyatları düşürmek, vurguncularla uğraşmak, vergiler koymak... Bütün bu çeşit tedbirlerin tek yargısı, doğrudan doğruya veya dolayısıyla millî müdafayı kuvvetlendirmektir. En büyüğünden en küçüğüne, en zengininden en yoksuluna kadar, her işte ve her yerde, bugünkü görülmemiş harbin bütün vatandaşlara yüklediği ve belki daha da yükleyeceği ödevler vardır. Hükûmet, herkesin hoşuna gidecek, kimsenin keyfini bozmıyacak kararlar aramıyor; gittikçe yaklaşan salgın karşısında millete ‘tehlike’ işareti veriyor. Düşünmeli ki harbeden veya harp sıkıntısı çeken memleketlerde evvelâ harp kazancı denen şey menedilmiştir; sonra da tabii gelir veya tabii kazanç hiçbir devirde misli görülmiyen vergilere bağlanmıştır. Bizde bunun tamamıyla aksi görüldüğünden söylemekle yanlışlığa düşülmez: Kanunların menettiği fazla harp kazancı, kanunlarla mücadele edilerek, bu memleket imkânlarının haddi üstünde

keseleri doldurmuştur. Türkiye’de harp zenginleri üremiş, türemiştir. Fakat devletin istiklâl müdafaası masrafları bu sınıftan başkalarının sırtına yüklenmiştir. Önce zihinlerimize koyacağımız şey varımızla yoğumuzla istiklâl müdafaası masraflarını karşılamak zorunda olduğumuzdur. En büyük kanun olan devlet emniyetinin gerektirdiği vazifeleri yapmakta hiçbir mülâhaza ile hiç kimse kaçınamaz.”

Bu yazı, Necmeddin Sadak ile Falih Rıfkı’nın yeni yazdıkları iki makaleden bazı cümleler bir araya aynen getirilerek bellisiz tertip edilmiştir. Dünya ve memleket vaziyetini, devletin başvurduğu tedbirlerin lüzumunu, vatandaşlara düşen ve düşecek olan vazifeyi, son iki haftada büsbütün değişen zamanın nezaketini tamamen belirtmektedir. O satırları okuyup üstelik harbin aldığı şekli de göz önüne getirdikten sonra artık “dün” ile “bugün”ü, on beş gün evvelsi ile şimdiye birbirinden ayırmak lâzım geldiğini anlamıyacak kimse yoktur.

Dün, kabahat veya sadece ayıp olan bir iş bugün suç ve cinayettir. Dün münakaşa mümkündü; bugün değildir. Harp devam ettikçe artık bir daha “dün”ün gelmiyeceğini bilmeli ve “bugün”ün icaplarına sessiz ve sızılısız günü gününe, harfi harfine, askercesine uymalıdır.

Tan, 19 Kasım 1942

BİR HARFİ YERİNDEN OYNAMIYAN KANUNLAR

Varlık vergisini ödeyecek şahısların –ister azınlık, ister çoğunluk, ister yabancı– hangi cemaat veya sınıfta bulunsurlarsa bulunsunlar bilmeleri lâzım gelen asıl nokta şudur: Yeni kanun, başka kanunlarda ve başka inkılâp hamlelerinde yapıldığı gibi hiçbir değişikliğe uğramadan, Meclis’ten çıktığı şekilde yürüyecek, yürütülecek, kanunun bütün hükümleri bir harfine dokunulmadan yerine getirilecektir. Bunu nereden öğrendim? Biri mi söyledi? Hayır. Akıl var, yakın var. Biliyorum ki yeni Türkiye’nin en belli başlı, en belirgin vasfı, bir işe karar verince onu ne içten ne dıştan gelecek tesirlere kulak vermeden tam düşündüğü şekilde başarmaktır. Yirmi senelik tarihe bir göz atarsak başta İstiklâl Harbi olduğu halde Cumhuriyet ilânı, şapka giyme, türbele-ri ve tekkeleri kapama, yeni harfleri kabul kanunları, isyanların bastırılması, Boğazlar anlaşması, Hatay dâvası gibi akıllara sığmaz ve başarılacağı sanılmaz zaferlerin, inkılâpların, kazançların hep lüzumuna inandığını yapmak, yaparken eli titrememek, hele zerre kadar zayıflık ve yumuşaklık göstermemek, azmi, imanı sayesinde birer hakikat olabildiğini apaçık, dipdiri, sapa sağlam görürüz.

Nasıl o sosyal, siyasal ve kültürel inkılâplar en ciddi, en

hayatî sebeplerle vatanın sağığı, saadeti için lüzumlu görölüp gerçekleştirildi ise elbette bu ekonomik hamleye de yine öyle yüksek bir maksatla başvurmak lâzım gelmiştir. Ve mademki lâzım gelmiştir, artık onun da öbürleri gibi tereddüde düşmeden başarılacağında şüphe etmek yeni Türkiye'nin büyük ve şaşmaz vasfını, ruh kuvvetini bilmemek olur. Meseleyi bu bakımdan muhakeme edince ortada dönen ipsiz sapsız, abuk sabuk, bir incir çekirdeğı doldurmaz ve kuş beyninden bile çıkmaz lâflara kulak asmayarak, yani kanunda değışiklikler yapılacağı, müddet uzatılacağı, başka şekiller düşünüleceğı gibi dipsiz kiler, boş anbar hıylalara kapılmadan borcumuzu zamanında ödememiz en doğru bir hareket olur.

Bugüne kadar büyük hamlelerinde hiçbir şaşırma, sürçme ve sapma kusuru göstermemiş, tuttuğunu daima koparmış, doğru bulduğunu duraksamadan başarmış olan dinamik bir rejimden –hele Cihan Harbi'nin dördüncü yılında, en kritik bir zamanda– dizlerinin titremesini beklemek sadece hatalı bir görüş değil, basbayağı körlük sayılır.

Tan, 24 Aralık 1942

KÖYLÜ İLE ALAY EDEN KİM?

Maarif vekili, icap edenlere gönderdiği bir buyrultuda Köy Enstitüleri teşkilât kanununu ileri sürerek şöyle diyor: “Mecburî ilk öğretim, en kısa zamanda yüzde yüz gerçekleştirilecektir; okulsuz köy ve okumak bilmiyen kalmıyacaktır.” O mutlu güne kavuşacak vatan, artık ileri dünya âlemi ile arasındaki en göze batan farkı kaldırmış, bu âlemde atbaşı bir gidecek seviyye çizgisini bulmuş olacaktır. İyi haberin sağlanmasını candan dilerken *Yurd ve Dünya* dergisinde okuduğum “Köylü ile kim alay ediyor?” başlıklı bir yazıdan bahsetmek istiyorum.

Dostumuz Hüseyin Avni, Orta Anadolu’da bir tetkik gezisi yapmış; dikkatli incelemelerden, ince eleyip sık dokumalardan sonra bize değerli hakikatler öğretiyor: Zenginleşen köylü hakkında son günlerde ortaya çıkarılan gülünç fıkralar artık bu köylüyü istediği gibi bulamıyan tüccarın mübalağalı propagandasıdır. Refah seviyesi yükselen köylü, şimdi malını kasaba tüccarına yok pahasına kaptırmak zorunda bulunmadığından, sömürücü sermayedarlar bu değişmeden zarar görmekte, ayrıca köy halkının kendileri gibi refahlı yaşamak istemesini de çekememekte, uydurma hikâyelerle hınçlarını çıkarmaktadırlar. Muharrir şu hükme varıyor: “Köylünün alay mevzuu olması, daha ziyade tüccar-

la köylü arasındaki mücadelenin tezahüründen başka bir şey değildir.”

Bu mücadeleye büyük kıymet vermekliğimiz lâzım; zira ziraat memleketi olan Türkiye’de en sağlam ve sağlanması lüzumlu bir inkılâbın başladığını haber vermektedir. *Memleket Hikâyeleri*’nde çizdiğimiz otuz yıl önceki tipler, hükûmet memurları, kasaba tüccarları, geniş arazi sahipleri ve menfaatçi softalar elinde ezilen, soyulup soğana çevrilen ve nefes almasına meydan verilmeyen biçare köylülere aitti. Meslekdaşımızın bize müjdelediğine göre şimdi, onlara hiç benzemeyen mütekâmil bir köylü tipi vücut bulmaktadır; mecburî ilk öğretim kanunu da aynı tipin daha çabuk gelişmesine yarayacaktır. İkinci Cihan Harbi, ekonomik buhranile “efendi köylü”nün yoktan var olmasına yararsa her taraftaki bin şerrine bedel bize büyük bir hayır dokunmuş olacak demektir. Tevekkeli “Şer görünen bazı kere hayırdır” demezler.

Tan, 9 Ocak 1943

SATIŞ SALONLARINA İHTİYAÇ

İnşallah hacet kalmaz, bütün mükellefler* hesaplarını temizlerler, borçlarını vermeğe muvaffak olurlar, temiz kâğıtlarını ellerine alırlar, işe yeniden dört elle sarılırlar, normal ticaret yollarından tekrar kazanırlar, kazançlarından da memleketi faydalandırırlar... Fakat İstanbul Belediyesi her ihtimali göz önünde tutarak bazı acele tedbirler almak, ufukta beliren bir düzensizliği önlemek zorundadır. Ankara'da vergi borcuna karşılık bir ev eşyasının satış mahalinde kaldırıldığını ve burada açık arttırma ile satıldığını gazetelerde okuduk. Yine gazeteler bugünden itibaren haciz ve belki de satış yolile şehrimizde de tahsilâta başlanacağını haber veriyorlar. Temenni etmemekle beraber şayet İstanbul'da da bu usule başvurulmak lâzım gelirse sormak isterim: 1 milyonluk yerli ve misafir nüfusun barındığı şehirde yalnız bir Sandal bedesteni ihtiyaca yeter mi? Zaten çoktanberi İstanbul'un her kaymakamlığında bir hattâ Beyoğlu gibisinde birkaç resmî müzayede salonu bulunması icap etmez miydi?

Pek de doğru dürüst çalıştıklarına güvenemediğimiz hususî şahısların evlerde, daha ziyade dalavereli şekilde yaptıkları o "açık arttırma ile fevkalâde satış", bilmiyorum bir

* Varlık vergisi mükellefleri (hzl.)

memurla ne dereceye kadar kontrol edilebiliyor... Bildiğim şudur ki, evlerdeki satışlar halktan fazla antikacı, kelepirci gibi esnafın yahut ortaklama uyuşmalar yapan gizli kapaklı, teşkilâtlı şirketlerin işine yarar. Yabancı bir ev kapısından, açık da olsa herkes kolay kolay giremez; hele döşeli dayalı bir evden eşya almağa hiç rıza gösteremez. İlle böyle işlere alışkın olmak, ya esnaftan, yahu meraklısı bulunmak lâzımdır. Bu sebeptendir ki o gibi malların umumî müzayede yerlerine kaldırılıp sattırılması birçok bakımından daha elverişlidir.

Yine tekrarlıyorum: İsteriz ki İstanbul önümüzdeki günlerde eşya satışına meydan vermiyen bir şehir olsun, mükellefler hakkında o gibi tedbirlere pek de mahal kalmasın... Fakat her zaman için satış salonlarının çoğaltılması, hele hususî şahıslar tarafından ortaklaşa yapılagelen müzayede entrikalarının azaltılması cihetlerini düşünmek, yalnız düşünmek değil de başarmak herhalde faydalı olur.

Tan, 16 Ocak 1943

SENDİN! SİZDİNİZ!

Su verimli vatan ağacının altında durup payına düşecek yemişlerden kısmetine razı olan insaflı tüccar, dürüst vatandaş sen değildin, siz değildiniz. O ağaca, herkesi itip tırmanan ve üst dallarına ulaşip yemişlerini toplamakla kalmıyarak yapraklarına kadar yolan, sonra da bacaklarını sarkıtıp yabancı havalardan ısıklık çalan küstah adam sendin, sizdiniz!

Bire beş, on beş, yirmi beş kazanırken beş yüz, beş bin, beş yüz bin kazanmağı azımsar olmuştunuz; hâlâ öylesiniz. Çürük tireden nişasta kininine, karıncalanmış demirden nemlenmiş çimentoya, yatkın kumaştan böceklenmiş pirince kadar piyasaya kantar kantar, balya balya bozuk ve hileli mal süren, bir abdesthane penceresi camına bir endam aynası parası istiyen, bir tabanlık köseleyi bir dövüş boğası fiyatına pazara çıkaran, pamuk yağına gül yağı değeri veren sendin, sizdiniz!

Memleketin güzel, iyi, pahalı, seçme nesi varsa, mobilyası, antikaşı, tablo, halı, çini, inci veya pırlantası... Takıp takıştırarak ortasına kurulup havyarlı sandoviç ile ikinci kahvaltısı yapmak için bunları alan sendin, sizdiniz!

Fakat kuru fasulye yiyebilmek için onları satan bendim, bizdik!

Yeniden bir harp felâketi dünyayı sarınca aziz yurdu ateşten, istilâdan, bomba sağnaklarile tank kasırgalarından, hele iktisadî buhranlardan esirgemeğe çalışanların ayaklarına çelme, boyunlarına kement atan, arabanın tekerlekleri arasına sopa sokan, her karara kafa tutup eski bildiğinden şaşmayan, paramızın kıymetini düşürüp mali itibarımızı bozan, ihtar ile uslanmayıp kötüğe çanak tutan sendin, sizdiniz!

* * *

Sen ve siz, Nis karnavallarında caddelerden geçirilen üfürülmüş iri karınlı çirkin kuklalar gibi dört yıldır aramızda bize benzemiyen bir şekil, bir ruh, bir yabancılıkla sırtıkan ve soytarı, kayıtsız ve kabarık, kabarmış ve kurulmuş dolaşıp gezdiniz. Ayaklarınız yere değmiyordu, gözleriniz yerde sürünenleri görmüyordu. “Aman, harp içimize girmesin! Aman, istiklâlimize el sürülmesin! Aman, ordumuz her tehlikeye karşı koyacak bir üstünlüğe erişsin! Aman, yurdda bir darlık, pahalılık, kıtlık havası eserek mâneviyat sarsılmasın!” diye çırpınan bizdik. “Benden, bizden sonra tufan! Aman para! Biraz daha para! Daima para! Her ne olursa, kime ne olursa olsun para! Memleket ne hale düşerse düşsün ve ne belâlalara uğrarsa uğrasın yine para!” diye paramparça olan, devlet haznesine ve millet kesesine saldıran sendin, sizdiniz!

Senin, sizin yüzünüzden açlar arttı; “vurguncu”, “istifçi” gibi yeni icat yüzüzlüklere uygun, şimdiye kadar dile girmemiş kelimeler türedi; öte yandan zelzeleler yüzünden halk meydanlara yığılır, kara kışlarda asker yarı beline kadar karlara gömülü nöbet başında beklerken kılına hâlel gel-

meden, dörtbaşı mamur, bire beş yüz kazanç, içimizde biri vardı, hayır işlerine metelik vermiyen biri... Yalova kaplıcasında şiş karnına masaj yaptırıyor, yahut Yörük Ali plâjında hasbaların gergin mayolarını okşuyor, Taksim gazinosunda viskiler yuvarlıyarak İspanyol dansözünün uzun etekleri arasından külotunu gözetliyor, kilerine bisküvi tenekeleri, çikolata paketleri, karamelâ kutuları, şampanya kasaları yerleştiriyor, Sandal bedesteninde kızına elmas arttırıyor, Suadiye'de oğluna villâ kurduruyor, kulüpte karısının şanı-na veya metresinin hesabına beş bin liraya bir parti bezik oynuyor, iki taksiyi hususî otomobil diye emrinde çalıştırıyor-du. Bu kimdi? Herhalde ben, biz değildik... Sendin, sizdiniz!

* * *

Her kötü fırsat sana, size başkaldırtmış, memlekete hor baktırmış, bizi küçük görmeğe, küçük görenlerle sizin elbirliği etmenize yaramıştı. Kazanç kapılarının ardına kadar açık tutulmasını az bularak bacadan, pencereden, damdan saldıran, temele tünel kazıp ocağa incir diken sendin, sizdiniz!

Bunun sulha kadar böyle gideceğini, bu sulh memleket hakkında ister iyi, ister kötü olsun, silâh sesleri kesilince Türk parasının itibarını ökçelerinizin altında çiğneyerek millî serveti yabancı ülkelere götüreceğinizi sanan da yine biz değildik. Kim bilir bizim aklımızdan geçmiyen –sizce tatlı, bizce acı– ne hulyalar kuruyordunuz! Ufukta –sizce sevimli, bizce korkunç– ne renkte belirtiler bekliyordunuz! Paraya kanmış, servete gömülmüş olmak yetmiyormuş gibi daha başka hırslara, siyasî emellere bile kapılmadığınıza na-

sıl hükmedebilirdik? Kaç tanenizin, memlekete candan sevgiyi isbat eden hayırlı bir eserile karşılaştık? Hanginiz servetinize, kirli ve kanlı da olsa az çok göz yumduracak insanca, vatandaşça bir harekette bulundu?

Bazı güzel duygular vardır: Aza kanaat, vatana sevgi, kanuna itaat, yoksula yardım, aç merhamet, halk derdine ortaklık... Bunlardan zerre kadar nasibi olmayan sendin, sizdiniz! Sakalı tutuşana “Yaklaş, çubuğumu yakayım!” diyen ben, biz değildik; sen, sizdiniz.

Halk kitlelerini işaret ederek: “Pöh, diyordunuz, hele şunlara, şu yarı açlara, yarı çıplaklara, cepleri delik şaşkın insan sürüsüne bakın... Nasıl da sızlanıyorlar, nasıl da çırpınıyorlar, nasıl da sararıp soluyorlar, nasıl da sersem sersem dolaşıyorlar!” Hükûmet kararlarına omuz silkip “Bunu da atlatırız, bunun da kaçamaklı yolu var,” diyen sendin, sizdiniz!

Dört yıldır bâzan için için, bâzı kere bıyık altından, çok defa da katıla katıla gülüyordunuz. Dört yıldır gülen sendin, sizdiniz!

* * *

Şimdi benim, bizim!

Tan, 24 Ocak 1943

OLMUŞU TENKİTTEN ÖNCE

Varlık vergisi icabı olarak eşya haczile satışına başlanacağını gazetelerde okuyunca –on gün önce– belediyenin dikkatini çekmiş. Sandal bedesteninin bu işe yetmeyeceğini, başka semtlerde de mezat salonları açılması lüzumunu ileri sürmüştüm. Aldıran olmadı. Fakat şimdi, yumurta kapıya geldikten sonra hem gazetelerin hem de alâkalı memurların çığlık kopardıklarını işitiyorum. Sandal bedesteninin hali görülecek şeymiş, insan ve eşya kalabalığından adım atacak yer yokmuş, bunu, dünkü sayımızda Sait Kesler şöyle anlatıyor: “Bütün mezat salonları birbiri üzerine yığılmış satılık eşya ile dolu... Hiç mübalağasız beş yüz kişi bir araya toplanmıştı. Sandal bedesteninin salonları böyle satışlara müsait değildi; satılmak için getirilen eşyaya bile dar geliyordu. Bir yandan da kamyon kamyon eşya geliyor, hamallarla mezat memurları depolarında yer kalmadığından bu eşyayı nereye koyacaklarını birbirlerinden soruyorlardı.” Ayrıca öğrendiğime göre arttırmaya konan eşya nedir, ne biçim şeydir, görmek, yanına yaklaşmak imkânı bulunamıyormuş. Tam mânâsile anababa gününde, bir çıfıt çarşısı manzarası... İşte Sandal bedesteninin bugünkü hali!

Oldu mu ya! Bu, görünür kazalardan, takvimde yazılı fırtınalardandı. Vaziyetin öyle olacağı besbelliydi; “kör kö-

rüne, parmağım gözüne” idi. Belediye ile maliye erkânı elele vererek, varlık vergisi yürürlüğe girer girmez hiç olmazsa biri Beyoğlu’nda, öbürü Kadıköyü’nde iki mezat salonu hazırlayacaktı. Meselâ Kadıköyü’ndeki koca Hâl binasının bir kısmı bu iş için biçilmiş kaftandı; Beyoğlu tarafında da, yine meselâ; kaymakamlık yokuşunda bahçe içindeki yazlık kahve pekâlâ kiralanabilirdi. Olmadı; olmadı! Belediyenin teşkilâtçılıktaki kusurları tekrar meydana çıktıktan başka maliye memurlarının tedbirsizlikleri yüzünden hazine de şüphesiz zarar gördü. Artık işin yoksa, günlerce o yığılan eşya ortasında atlaya zıplaya, bağıra haykıra, ezile inleye çırpınıp dur!

Asıl idarecilik bir iş olduktan sonra telâşa düşmek değil, olacağını önceden kestirerek zamanında tedbirli davranmaktır. Asıl hayırlı gazete muharriri de olmuşu tenkitten evvel, olacağa dikkati çekendir.

Tan, 25 Ocak 1943

POLİTİKA ZAFERLERİ

Dikkat! Önümüzdeki günlerden şimdiye kadar eşine rastlamadığımız bir yalan haberler ve kötü tefsirler sağ-nağı tepemizden boşanabilir. Uydurma lâflara kulaklarımızı tıkayacak zaman, bu zamandır. Dikkat! Radyoların çalacağı her telden münasebetli münasebetsiz havalara, yanınızda fı-sıldanan politika kehanetlerine, hele haktan görünerek yana yakıla ve güya mevsuk kaynaktan anlatılan maksatlı sözlere karşı ihtiyatlı bulununuz. Dikkat! Kaç şom ağız, içtiğimiz suyu bulanık, emdiğimiz havayı puslu, yarını bambaşka, hattâ belki de harbi yakın gösterebilir. Hepsine dikkat!

Dikkat! Bugüne kadar dış politikamızı bütün tarihimiz boyunca öğüneceğimiz bir hünerle çeviren, idrâk ve zekâlî değil, dehâ derecesinde kudret gösteren hükümete güven-mekte devam etmeli, hattâ güvenimizi daha ziyade pekleştir-meli, olacakların olanlardan daha iyi olacağına inanıp iman getirmelidir. Türkiye'nin alinyazısı, okunaklı bir hat ile, harbin ilk gününden beri, önümüzde belirmiş, nurlanmış-tır: Yeni sulh dünyasında kendisine lâıyk olan yeri, dürüst politikası sayesinde alacak, harp yıllarındaki iradeli, tem-kinli, insanî ve tamamille haysiyetli hareketinin hazırladığı mevkie geçecektir. Bunun dışında ne söylenirse, ne hüküm-ler verilir, ne gibi itirazlar ileri sürülür, ne biçim kuru ve-

himelerden ve hayalî plânlardan bahsedilirse şüphelenmek hakkımızdır. Üç buçuk yıl harp zamanı politikasını cihana parmak ısırtacak bir marifetle idare eden hükümetten, gelecek günler için de tam bir emniyetle daima iyiyi, yüksek şerefi, siyasî zaferi beklemek lâzımdır ve bütün milletin de yaptığı budur.

Politika alışverişlerimizde tartısız, ölçsüz hiçbir hareket olmadığını, hele sergüzeşte zerre kadar yer verilmediğini bilmeyen kalmadı. Şimdiye kadar ne yapıldı ise iyi yapıldı; bundan sonra da ne yapılacaksa iyi yapılacağından kim şüphe edebilir? Kanaat şudur ki, İkinci Cihan Harbi Türk tarihine, birincisinin zehirini büsbütün atacak azametli bir siyasi zaferi hazırlıyor. Öğrendik ki politika zaferleri harp zaferleri kadar lüzumlu ve şerefli dir.

Tan, 3 Şubat 1943

ACI GÜNLER KARŞISINDA

Birinci Cihan Harbi'nin son yıllarında sadaret mevkiinde bulunup o zamana göre pek büyük sanılan yıkıntıya şahit olan merhum Talât Paşa'ya karşı milli vazifemizi yapıyoruz; mezarının gurbet ilinde kalmasına rıza göstermiyoruz. Bir sürgün veya firarî politikacı için en azaplı korku, gurbette ölmek ihtimalidir. Talât Paşa öyle bir âkıbetten kurtulamadı; fakat ruhunu şâdedecek tek güzel ve lüzumlu hareket ondan esirgenmedi.

Bu münasebetle düşündüm: Vatanseverliği hiç şüphe götürmeyen bir devlet adamı geçen harbin dördüncü yılında, her taraftan sızan kötü haberlerle kim bilir ne derece üzülmüş, siyasetinin bir çıkmaza girdiğini, felâketin yaklaştığını, önlenemez hale geldiğini gördükçe ne derece üzülmüş, ne uykusuz geceler geçirmiş, uyuduğu zaman da ne korkunç kâbuslar altında kalmış, kısacası hayatının ne azaplı günlerini yaşamıştır! Bu siyasete girmekte ister haklı olsun, ister yanlış hesapla hareket etmiş bulunsun, her halde kendisine iyi niyet, zafere inan, memleketi kurtarma gibi düşünceler hâkimdi; güzel ümitlere kapılmıştı; eskisinden kuvvetli, verimli, yüksek bir vatan hayalile yaşıyor, sabırsızlanıyor ve umduğuna varamayacağını anladıkça yanıp tutuşuyordu.

İşte tarihi anlarda büyük kararlar alarak devletin âkı-

betini bir devletler manzumesine bağlamanın iyi veya kötü ciheti buradadır. Şimdi, İkinci Cihan Harbi'nin dördüncü yılında dünya üzerinde aynı üzüntülerle kıvranan, işin sonu neye varacağını düşünerek yüreği kan ağlayan kaç devlet adamı var! Tabiidir ki, hırsına ve haince emellere kapılarak ecnebiye körükörüne âlet olan şahısları, hele politika gangsterlerini bu listeye katmıyorum. Acınmağa, düşünmeğe lâayık olanlar ötekileridir. Harbin neticesi belirirken ve ilk zaferler, neş'eler geçip de ufuk gittikçe daralırken vatan sevgisi ve mes'uliyet korkusile çırpınmak, âkıbetlerin en korkuncu olmak gerektir. Merhum Talât Paşa o acıyı çekmiş bedbaht bir vatanperverdi. Şimdi gerçekten istiklâline ve siyasî erginliğine kavuşmuş, harp ateşinden dört yıl uzak kalabilmiş mes'ut vatanının toprağında yerini alacak olan ölüyü, her şeyden önce bu ezasına saygı göstererek rahmetle selâmlarız.

Tan, 11 Şubat 1943

YİNE AVUCUMUZU YALAMIYALIM!

Akseden bir habere göre ipotek ve haczedilmiş gayrimenkullerin kat kat satılabilmesi için bir kanun hazırlanıyor-muş, bütün gayrimenkullere teşmil edilmek şartile bundan isabetli bir karar olamaz. Apartman tarzındaki binaların çoğalmasından sonra öyle bir kanunun çıkması zaten lüzumluydu; geç bile kalmıştır. Babalarımızla dedelerimiz arasında, vaktile iyi kötü bir ev sahibi olmayan pek azdı. Zira o zaman İstanbul şehrinde her keseye elverişli, küçük, kutu gibi evler pek boldu; az bulunanı büyük konaklardı. Şimdi, eski günleri gözden geçirdiğim vakit uzak, yakın akrabamızdan dar gelirli birçoğunun karınca kararınca, ya Üsküdar'da, ya Karagömrük'te birer mini mini evleri olduğunu, kira vermediklerini pek iyi hatırlıyorum. Bugün, o durumda, hattâ daha yüksekinde bulunan bir aile –ufak ev kıtlığından dolayı– kirada gezmek, koca koca apartmanların birer katına aylıkla sığınmak zorundadır. Herkes yirmi bin, elli bin, beş yüz bin lira sayamaz. Fakat bir kısmımız yedi, sekiz, bin lirayı belki bir araya getirebilir ve bu suretle de kırk bin liralık beş katlı bir apartmanda bir dairenin sahibi olabiliriz.

Yeni çıkacak kanun yalnız bu faydayı sağlamaz, büyük servetlerin, emlak ve akarın sayılı ellerde toplanmasını, çoğunluğun bir dikili ağacı bulunmıyan köksüzlükle daimî mu-

hacırlık hayatı sürmesini de önlemiş olur. Şu elbet de pek mühimdir: Çoğu memurlukla geçinen arkadaşlarımız ancak kat satın alabilecek kudrettedirler; ticaretle servet yapmış azınlıklar gibi palaslar kuramazlar. İstanbul şehrinde büyük emlakın yabancı, yahut başka ırktan adamlar elinde olmasının, bir inhisar manzarası göstermesinin, bizim ise kiracılıktan kurtulamayışımızın sebebi ilk önce apartman denilen büyük sermayeye muhtaç binalar sistemine düşmemizden, sonra da bu binaların kat kat satılmasını yasak etmemizden-
dir. Bir halk hükümeti için yapılması gereken çok faydalı iş yeni kanunu, komisyonlarda, encümenlerde sürünmeden, müstaceliyet kararile –varlık vergisindeki gibi– hemen çıkarmaktır. Keşke aynı kanunla bir arada çıksaydı!

Eğer bu kanun fazla geciktirilirse, şu geçirmekte olduğumuz emlak satışı curcunası yine büyük servet sahiplerine yarayacak; bizlere vurulan iri, yağlı bıldırcınların bir tek tüyü bile kısmet olmayacaktır. Yani halk yine avucunu yalıyacaktır!

Tan, 12 Nisan 1943

PEK LÜZUMLU BİR MAKAM

Başvekilin, umum devlet siyasetini ve bütün vekâletleri tam bir huzurla kontrol edebilmesi için sadece başvekil olarak kalması lâzımdır. İkinci bir vekâleti üzerine alması fazla bir yorgunluk sebebi olur, az çok işleri aksatır. Mussolini gibi ara sıra yedi sekiz nezareti nefsinde birleştirenler görülmüşse de, ne o rejim bize uyar ne de o devlet adamı her memlekete bir örnek teşkil edebilir. Böyle bir idare tarzının faydalı olduğuna dair de henüz sağlam bir kanaat sahibi değiliz. Başvekil kaptandır; aynı zamanda dümen veya çarh işleriyle uğraşmaması, zihnini sevk ve idareden başka düşüncelerle yormaması daha doğrudur. Bizde başvekilleri, çok kere ayrı bir vekâleti yüklenmezler; kabineyi kurarlar, vekâletler arasındaki âhengi sağlayacak vaziyette kalırlar.

Fakat, yazık ki zamanla başvekâlete, başka vekâletlere bağlanamayan birçok dairelerin işi ve mes'uliyeti de eklenmiştir. Yalnız İstatistik, Matbuat, Evkaf, Diyanet İşleri değil, Meteoroloji Umum Müdürlüğü bile! Bu suretle başvekâlet, aralarında hiçbir münasebet bulunmayan birtakım devlet daireleriyle büyük bir vekâlete benzemiştir. Bütün o umum müdürlüklerin direktif alacakları makam, başvekâlettir. Başvekil herhangi bir vekâletli vekil kadar gündelik işlerle başını yormak zorundadır; Meclis'e karşı da bu dairelerin

mes'uliyetini yüklenmiştir. O halde başvekil, nedense ve nasılsa başka vekâletlere sığdırılamıyan bir sıra çeşitli dairelerden kurulmuş dağınık bir vekâletin de vekilidir. Bunu idare –aralarındaki bağısızlıktan dolayı– belki de öbür vekâletlerden daha zor, daha yorucudur; zor, yorucu olmasa bile şüphesiz ki vakit kaybettiricidir.

İşte bir başvekâlet muavinliği ihdası hakkında Millet Meclisi'nde ileri sürülen fikri, saydığımız sebeplerden dolayı gayet yerinde bulmak lâzım gelir. Hele geçirmekte olduğumuz ve ne kadar süreceğini bilmediğimiz dünya buhranı sırasında bütün devlet İdare ve politika mekanizmasını, ayrı ayrı, işlerden uzak kalarak, başı dinç, daha dikkatle ve huzurla kontrol etmesi icap eden makama bir yardımcı vermek, memleket menfaatine uygun pek lüzumlu bir tedbirdir.

Tan, 26 Mayıs 1943

AYIP ÖRTEN YER

Çok doğru bir fikir. *Akşam* gazetesi Üsküdar cezaevinde sustalı çakıllarla birbirlerini vuran azılı mahkûmlar meselesine işaret ederek bütün dünyada serserilerin ve canilerin maden ocaklarında çalıştırıldığı halde bizde bu usule niçin uyulmadığını soruyor. Yerden göğe kadar hakkı var. Yukarıda bahsettiğimiz kanlı boğuşmaya karışanların hepsi de adam öldürmekten cezaya uğramış, akılları hâlâ bıçak saplamakta ve şunun bunun barsaklarını döküp leşini sermekte olan ıslah kabul etmez ağır suçlulardır. Böylelerini, kavga çıkarmağı düşünemiyecek, düşünse bile yorgunluktan çatışmaya imkân bulamayacak, iş dönüşü yatağına hemen uzanıp derin, deliksiz bir uykuya kavuşturacak bir beden hizmetine koşmamız lâzım gelir.

İmralı gibi, en ileri memleketlerde bile, eşine az raslanır örnek bir cezaevini kurabilmiş olan bir devlet, iyileri böylece mükâfatlandırmağı bildiği kadar kötülerini de, ahlâkça orta hallilerden ayırıp hak ettikleri ağır hizmette kullanmaktan çekinmiyebilir. Hem, ağır hizmet ve şiddetli ceza adlarile vasıflandırdığım bu şey, nihayet namuslu ve güzel huylu bir amelenin kendiliğinden, küçük bir ücret karşılığı gördüğü bir işten başka nedir ki? Hallerini düzeltmiş suçlulara: “Haydi,” diyoruz, “siz İmralı’yı hak ettiniz.” Peki ama nefislerini

ıslah nerede? Aksine cezaevlerini virane aralarına ve batakhane mahzenlerine çevirenlere de söyleyecek bir sözümüz olmalı: “Haydi demeliyiz, sustalı çakıları atıp elinize bu kazmaları alınız ve feneri yakıp şu maden ocağına ininiz!” İmralı’ya gitmek ümidile dürüst olmağa çalışanlar gibi, maden kampına yollanmak korkusile uslu durmağa çabalayanlar da cezaevlerindeki kötü vaziyeti düzeltmeğe yarayacaktır.

Ay geçmez ki bir vilâyet cezaevinde azılı haydutlar birbirlerinin karnını deşip kovuşları mezbahaya çevirmesinler. Yalnız bu son günlerde gazeteler aynı cinste iki boğuşma haberi verdiler. Yarın, öbür gün bir yenisini okuyacağımıza şüphe etmeyiniz. İslahtan nasibi olmadığı anlaşılanlar için ninelerimiz: “Ayıbını yer örtsün!” derlerdi. Bunlarınkini de öldürmeyip çektirmek suretile maden ocaklarında yer örtmüş olur!

Tan, 7 Haziran 1943

ÖRNEK GÖSTERME MERAKI

Bir zamanlar kendilerini ileri fikirli sanan bazı kimseler, söz memleket meselelerine geldi mi: “Japonlar gibi olalım! Japonlara benziyelim! Japonya bize örnek olmalıdır!” derlerdi. O teraneyi işide işide çoğumuz bıkmıştır; birkaçımız ise Japonlara benziyemediğimizden dolayı ıslah, iflâh olmaktan ümidimizi kesmiştik. Japonya’yı niçin beğenirlerdi? Eski nesiller onlara, kulaktan dolma malûmatla, daha ziyade terakki yolunda ileri gittikleri halde ne ki göreneklerine körü körüne bağlı olduklarından dolayı bayılırlardı. Dün temeli üstüne kurulmuş, yarı cahil ve müstebid bir imparatorluk zihniyeti için böyle bir hayranlık belki aykırı düşmez. Fakat yeni Türkiye için ve yepyeni devlet nazariyeleri karşısında Japonya hiç de mükemmel bir örnek teşkil edemez.

Zira Japonya iç yüzünde, bütün o parlak dış görünüşüne uymayan mutaassıp bir ortaçağ devri yaşamaktadır. Öbür taraftan ise zümre tahakkümüne bağlı bir endüstri ve kapitalizm burada en ağır şekilde ameleyi ezmekte, köylü ise sefaletin en derini içinde sürünmektedir. Böyle olduğu halde ne acaiptir ki, bir Türk münevveri, hem şu sırada –*Yurd ve Dünya* dergisinde okuduk– *Japon Mucizesi ve Bundan Bizim İçin Alınacak Dersler* adında bir kitap çıkarmış, Japon mucizesini Türklere “tereddütsüz, tam ve canlı bir örnek”

diye gösteriyormuş. Fakat kaynağı Alman ve Japon eserleri olan aynı kitapta şu cümleler de varmış: “Japonya’da köylü derin bir sefalet içindedir; askere alınacak delikanlıların ancak %10-12’si silâh taşıyacak haldedir. Çocuklar yetecek kadar gıda bulamaz; yüzde yetmişinde vereme istidat vardır. Fuhş bu memleketin en kirli tarafıdır; fahişeler, aileleri tarafından satılmış çok fakir, çok genç köylü kızlarıdır. Orada umumî hayatın bütün sahalarını kendi şahsî menfaatlerine ram etmek isteyenler pek çoktur!”

Bu satırları okuyunca şiddetle militarist ve emperyalist, dehşetle de kapitalist olan bir rejime benzemediğimize sevineceğimiz ve hiçbir zaman da benzemememize dua edeceğimiz geliyor. Hele şu harp içinde Türkiye’nin arkasından koştuğu yüksek insanlık ülküsüne; hak bilirliliğe, sulhseverliğe bakınca başkalarını bize değil, bizi başkalarına örnek olarak göstermenin daha doğru olacağına şüphe yoktur.

Tan, 7 Temmuz 1943

DEVAMLİ ZAFER

30 Ağustos zaferinin –son yıllarda daha derinden anladığımız– bir vasfı, belki de en büyük vasfı, devamsız zaferler asrında devamlı bir zafer oluşudur. Bu zafer 1922’de kazanıldı; 1943’te hiçbir sarsıntıya uğramadan bütün şerefi, şöhreti, özü ve tesirile sapasağlam sürüp gidiyor. Halbuki o tarihten önce ve sonra milyonluk ordular tarafından dünyanın dört ucunda ne azametli zaferler elde edilmiş, ne büyük ümitlere bel bağlanmış, fakat sağlam ve sürekli sanılan bu zaferler nasıl da çarçabuk silinip gitmiş, acı hayallerinden başka meydanda birşey kalmamıştır! Birinci Cihan Harbi’ne son veren 11 Sontesrin zaferi, dipsiz zaferlerin en büyüğü değil midir? O zamanki İtilâf Devletleri’ni sevinçten çılgına çeviren eşsiz zafer rüşd yaşına bile basmadan tarihin kara topraklarına gömüldü, heba oldu gitti. Şimdi bu zaferin kazanıldığı 1918 ve uzun bir can çekişmesinden sonra öldüğü 1933 tarihleri bir mezar taşı kitabesi kadar herkese hüznü görünüyor, eksik olan “Hüvelbâkî”sini içimizden okuyoruz. Bizim Zafer Bayramı ise devamlılık rekorunu kırarak tam rüşdünü, yirmi bir yaşını idrâk etmiş oluyor.

İtalyanlar Adisababa veya Tirana’ya girdikleri günü zafer saydılar; Almanlar Paris’e ulaşınca zaferi sağladıklarını sandılar. Lâkin birincilerin sarhoşluğu uzun sürmedi, şafak

sökmeden ayıldılar, ayılınca da gördükleri manzaradan ür-
kerek bu sefer bayıldılar. Ötekiler Stalingrad'da şüpheye
düştüler. Şimdi sırtlarında taşıdıkları en ağır yük, bu şüphe-
dir. İngiltere 1918'in arkasından çarçabuk bir Dunkerque
geleceğini, Amerika bir Pearl Harbour göreceğini o tarih-
te aklına sığdıramazdı. Ya denizden gelip Sakarya'ya kadar
ulaştığı halde ters yüzüne tekrar denize dökülen eski düş-
manımızın zaferi bir göz kapayıp açmaktan ibaret kalmamış
mıydı? Ve daha fenası o felâket henüz kapanmadan kendi
öz yurdu yabancı istilâsına uğramamış mıdır? İşte 1916-1943
yılları arasındaki dünya zaferleri bunlardır; böyledir, kök-
süzdür, saman alevidir, rüzgâr gibi gelip geçicidir. Şimdi
istenilen de kazanılacak yeni zaferi bizimki gibi sağlam bir
kaide üzerine oturtmaktan, sürekli, devamlı bir sulh haline
getirmekten ibarettir.

Bugün memleket XX. asrın daha henüz benzerini gör-
mediği o derin mânâlı ve ibret dersile dolu örnek bayramı
kutlarken her faydasını bir yana bırakıp yalnız söylediğim
noktayı düşünsek bütün dünyanın saygı ile, hayranlıkla kar-
şımızda yerlere kadar eğildiğini fark ederiz.

Tan, 30 Ağustos 1943

ÜÇ ATATÜRK OLABİLSEYDİ...

Çınar yapraklarının eski kiremit rengi bağlayıp mecalsiz uçuşlarla tek tük döküldükleri sürgün ve iğreti ışıklı, mehtaplı geceye benzeyen bir İstanbul sabahı.

10 İkcinciteşrin 1938... Dolmabahçe'deki kuleli saatin kara akrebi –bu isme ve bu renge en yakıştığı gün– her zamanki yürüyüşle 10'a yaklaşıyor.

Atatürk sordu: “Saat kaç?”

Asırların yapamıyacağı işleri saatlere sığdıran ey Apollon vücutlu ve Küpidon bakışlı yirminci asır Herkül'ü! Saatin geldi. Zaman ölçüsünü hiçe saydığın ve birkaç asrı birkaç yılda aştığın için vazifeni tez bitirdin, vakitsiz gidiyorsun!

İşte bir gün sonra, aynı saatte tabutundasın...

Herkes gibi sen de tabuttasın.

Fakat yabancı ülkelerde sana benzemek isteyenlerin hiçbiri ölümlerini ölümüne ve tabutlarını tabutuna benzetemeyecekler. Kendilerini senden daha büyük sananların hattâ sana meydan okumağa bile kalkışanların son saatleri fena çaldı. Onlar için senin gibi ölmek, senin gibi sevmek, tabutu arkasından senin gibi bütün bir insanlık ve medeniyet âlemine gözyaşı döktürmek ümidi sönmüştür.

Onlar şimdi arkada, senin hayatını, ölümünü ve tabutunu düşünce kısıkana ecel teri döküyorlar.

Atatürk'ten cesaret alarak kendi vatanlarında daha büyük birer Atatürk olmağa çabalayışların acıklı âkıbetlerine ürke- rek, ürpererek baktığımız şu 1943 yılında bizim Atatürkümü- zün kimseye benzemediğini ve kimsenin de ona benzemesine imkân olmadığını daha iyi anlıyoruz. Atatürk viran bir yurdu yabancı zorbalar elinden kurtararak şenlenmiş, şereflenmiş halde oğullarına pürüzsüz bırakan bir baba gibi öldü. Mira- sımız paha biçilmez bir servetti, servetlerin kaynağı idi, zafer arkasından gelen istiklâldi. Onun hamlelerinden hevese ge- lip anarşiye ve düşman baskısına savaş açanlar –başlangıçta- ki başarılarından şımarıp kaplarına sığamadıkları, cihangirlik sevdasına kapılmaktan kendilerini alamadıkları için– yazık ki milletlerine zaferler arkasından gelen bir mağlubiyet ve kaza- nılan istiklâl yerine esirlik bırakıyorlar.

Bunlar eksik veya fazla, yani ölçüsüz öyle Atatürklerdir ki, kendilerinden sonra asıl Atatürk'e benziyenler çıkmazsa vatanlarındaki felâket eskisinden katmerli olabilir. Atatürk gibi başarılı yaşamak nadir bir talih eseridir; fakat daha güç, hattâ imkânsız olanı –anlıyoruz ki– başardığının yaşadığı- nı yine onun gibi görerek ölmektir. Neler başaranlar, ne harikâlar yaratanlar var ki sürekli muvaffakiyetlerden sonra hudutsuz ihtirasları yüzünden bir yıkıntı ve çöküntü ülkesi üzerinde kara günler yaşamağa mahkûm oluyorlar ve bu- günlerin acısı yetmiyormuş gibi, milletlerini gelecek uzun felâket yıllarının korkusile de kıvrandırıyorlar. Şimdi o mil- letlerin bir tek feryadı şudur: Bize yeniden birer kurtarıcı, birer hakiki Atatürk lâzım!

İşte Atatürk ile başkaları arasındaki fark!

* * *

Onlar kurdukları rejimin daha hayatta bulunurlarken çöktüğünü gördüler veya çökeceğini anladılar. Atatürk'ün idaresi yirminci yıla ve ölümünden sonra da altıncısına erişti. Hem nasıl bir zamanda? Dünya ateşe yanarken! Hem ne şekilde? Ateş ortasında bir sulh ülkesi olarak!

Bugün memleketimiz bir tek acı biliyor: Atatürk'ünün ölümü! Fakat öbürleri ölümlerinin altıncı yıla bastığı gün acaba arkalarında yas tutacak bir millet ve bir insanlık âlemi bulabilecekler mi? Ne gezer! Biz Atatürk'ü anarken, dünya yarın ne derece iyileşirse iyileşsin yine de “O başında bulunsaydı birkaç misli daha iyi olurdu,” diyeceğimize şüphe etmiyoruz. Nasıl ki aynı dünya şimdiki gibi fena olduğu sırada “O yaşasaydı işler bu kadar kötü gitmezdi,” demekten kendimizi alamıyoruz. Atatürk'ün bize verdiği böyle bir imanı kim, nerede, hangi millete verebilmiştir?

Asıl diktatörlerin giderayak bıraktıkları miras, hudutlara yaklaşmış veya hudutları aşmış vatanın harimi ismetine ayak basmış düşmanlar tarafından çevrili bir bahtsız ülkedir. Zira asıl diktatör, hırs gemini azıya alıp milli sınırlar dışına fırlayarak yalıncılık âleme musallat olan, böyle yaptığı için de sulha bağlı insan kütlelerini bile zorla kendi aleyhine ayaklandıran bir hesapsızdır. Milli menfaatin nereden başlayıp nerede duracağını, yapılabileceklerle yapılamıyacağı ve yapılacağın en zararsız şeklini pek isabetle kestiren büyük realiste devlet adamı denir, millet babası denir, insanlık

âşıkı denir, kısaca Atatürk denir. Hakkını almak, bu hakkı elde tutabilmek için evvelâ hakkın hududunu bilip çizerek, sonra da bu hududda durmak, başka haklara hürmet etmek lâzımgeldiğini ne iyi bildi, bilmek suretile de insanlığa ne büyük hizmet etti! 1944 umumi sulhü o esaslar üzerine kurulabilirse yaşar. Bizimkinin hâlâ, harpler ortasında bir çeyrek asra yakın sarsılmadan yaşadığı gibi...

Yarınki medeniyeti korumak için çarpışanların şimdi, neden sonra: “Büyük küçük her millet hürriyet ve istiklâline sahip olarak yaşamalıdır!” diye savaşıp haykırıştıklarını işitiyoruz. Kulağımıza yabancı gelmiyen bu sözler tam vaktinde ve ilk önce kimin ağzından çıktı ve hangi milletin öz dileği oldu? Gittiği uçurumu göremiyen kör dünyanın yüzüne bunları o zaman Atatürk vurmuştu. Şimdi, Arz, dört yandan bize o sesin akislerini işittiriyor. Denebilir ki ölümünden beş yıl sonra Atatürk hâlâ kürsüdedir ve her ağızdan tekrarlanan o sözlerle kâinata gelecek asırların dersini vermektedir. Dünya Atatürk’ün talebesi oldu.

Bu bakımdandır ki İkinci Cihan Harbi’nin ve yarınki sulhün hiç sendelememiş tek galibi Atatürk’tür. Zaman sade bize değil, bütün dünyaya Atatürk olmanın zorluğunu, daha doğrusu imkânsızlığını bugün daha iyi anlattı.

Hiç şüphe yok ki asrımızda bir Atatürk yerine üç Atatürk gelebilseydi yahut bir Atatürk üç ülkeye de hükmünü yürütseydi insanlık âlemi şu İkinci Cihan Harbi’ni görmemiş, medeniyet bir kere daha çökmemiş, yerin dibine göçmemiş olacaktı!

Tan, 10 Kasım 1943

DOLGUN MAAŞLI AZ MEMUR

Harpten sonra kargaşalıklar nihayet sona erip dünya yeni şekle girerken ve her tarafta kuvvetli hamlelerle idare mekanizmalarına çekidüzen verilirken bizim de düşünüp sağlamak zorunda kalacağımız birçok büyük meseleler vardır ki, dolgun maaşlı az adamla hem çok hem iyi iş görmek bunlar arasında birinci derecede yer tutar. Kırtasiyeciliği önleyip memur sayısını azaltmak, az fakat salâhiyeti geniş memur kullanmak belki de kalkınmanın ve deri değiştirmenin, daha doğrusu dünya gidişine uymanın ilk şartıdır. Meşrutiyet'ten beri birçok ülke kaybedip kemiyet bakımından küçüldüğümüz halde memurlarımız çoğalmakta devam etti; memur adedi gün geçtikçe kabarıyor, eskilerini doldurduktan başka yeni kurulan koca dairelere sığmaz olduk. Bir misal olarak İstanbul'da yalnız maliye ve belediye şubelerinde çalışan memurları ele alsak bunların yekûnu belki de Babiâli binasına yerleşebilmiş, eski sadaret, dahiliye, hariciye, hatta devlet şûrası memurlarından fazla tutar!

Vaktile Fransız idare sistemini kabul etmemizin, yani işi başlangıçta kırtasiyeciliğe boğup sonradan rejimler değiştirdiğimiz halde de o çıkmazdan kendimizi kurtaramamamızın zararı büyük olmuştur. Bütçemiz memur, emekli ve dul maaşlarile aşırı mertebede kabarmış, devlet muameleleri

daima aksamış ve az maaşlı çok memur kullanmak yüzünden ardi arası kesilmiyen yolsuzluklara yol açılmıştır. Hele harp ve pahalılık zamanlarında –bugün esefle görüp sızlandığımız gibi– memur ahlâkının bozulması içtimai bir dert şeklini almıştır. Anglo Sakson memleketlerinde bize örnek olacak çok daha ileri, sade, pratik ve yepyeni sistemler mevcut olduğuna göre o berbat usulden yakamızı sıyıрмаğa bakmalıyız. Ta ki yarın iktisat ve sınaat sahalarında ve bütün devlet işlerinde yapacağımız, yapmak zorunda bulunduğumuz ileri hamleler beklediğimiz kadar verimli, süratli, dinamik olabilsin. Umum Britanya imparatorluğu maliye nezareti merkezinin topu topu 63 (altmış üç) memurla idare edildiğini Samuel Hoare’ın Paris’te verdiği bir konferansta ağzım açık kalarak dinlediğim zaman kırtasiyecilik bakımından üstünkörü bir hareketin değil, bir koca inkılâbın bize ne derece lüzumlu olduğuna iman etmiştim.

Cumhuriyetçiyiz, milliyetçiyiz, halkçiyiz, lâyükiz, devletçiyiz, inkılâpçiyiz... Bütün bu müsbet ve yüksek hakikatlerden sonra menfi bir ülkümüz de yarın şu olmalı: Kırtasiyeci değiliz.

Tan, 7 Şubat 1944

İYİ ÖRNEK – KÖTÜ ÖRNEK

Mihverci idaresi kurulmuş veya Mihver istilâsına uğramış Avrupa memleketlerinden canlarını dar kurtaran büyük bilginlerin hemen hepsi bugün Amerika’da bulunmaktadır. Hattâ bunlar orada –meselâ bahriye topçuluk dairesinde patlayıcı maddeler üzerine kafa yormakta olan meşhur Einstein gibi– doğrudan doğruya veya dolayısıyla Mihverciliğin yıkılmasına yardım etmektedirler. Hollandalı kimyacı Debeye, fizikçi Alman Frank, Viyanalı Dr. Victor Hess, İtalyalı fizik üstadı Enrico Fermi şimdi Amerika üniversitelerinde profesördürler. Norveç’in kadın edibi Sigrid Undset, Belçikalı koca Maeterlinck, bestekâr Toscanini de New York’ta yaşıyorlar ve çalışıyorlar. İsimleri geçenlerden bir kısmı Nobel mükâfatını kazanmış, henüz kazanmamış olanları da kazanmağa hazır dünya şöhretleridir. Daha kaç edip, kaç bilgin, kaç fen adamı vardır ki vatanından kendini koparıp Amerika’ya sığınmış, Amerika’nın fikir hürriyetine yer, yüksek adamlara kıymet veren ferah havasında ve teçhizatlı müesseselerinde çalışmak imkânını bulmuştur. Faşizm ve harp yüzünden şimdi Avrupa’da –İngiltere, İsviçre ve İsveç gibi üç dört devlet ayırd edilirse– bütün milletler bu haldedir, en değerli evlâtlarından çoğunu gurbetlere salmıştır. Hazin tablo!

Bizde ise Ebedî Şef'in son umumî affından ve Milli Şefimizin cumhurreisliğine seçilmesinden bir Türkiye, demin isimlerini saydığım en ileri ve en demokrat üç, dört devlet manzarası arzetymekte, memleketimiz bu nadir devletler arasında bulunmaktadır. Avrupa'da birkaç devletiz ki topraklarında vatan dışına atılmış tek politika suçlusu yoktur. Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesinden sonra memleketde kalabilip de vatandaşlık hakkını kazanan büyük küçük, değerli değersiz, hepimize o vatanın bağrında bulunmak ve umumî kanunlarına uymak şartıyla ırk ayrılığı gözetilmeden yaşamak hakkı verilmiştir. Hoş manzara!

Böyle olduğu içindir ki hükümetin o güzel manzarayı bozmak, bizi Avrupa'nın kötü örneklerine benzetmek isteyen tahrikçilere karşı gösterdiği uyanıklığı alkışlıyoruz ve lüzumsuzca taşıp köpürmeden medeni şekilde aldığı ölçülü, dürüs tedbirleri de ayrıca beğeniyoruz.

Tan, 10 Mayıs 1944

ATATÜRK'Ü GÜCENDİRMEDİĞİMİZİN BAYRAMI

Bu yıl gençlik bayramına hâdiseler büsbütün başka bir değer verdi. Hattâ denilebilir ki o hâdisecikler aslında can sıkıcı olmakla beraber bizi uyanıklığa sevk ettiği, gevşekliğimizi atıp kendimizi toparlamağa, dikkat kesilmeğe yaradığı için birkaç bakımdan çok işe yaradı. Atatürk'ü Türk inkılâbının ve teceddüt tarihinin temel taşını atmak üzere Samsun'a ayak bastığı bu bayram gününde her defakinden daha diri, yüzünün keskin hatlarını daha zağlı, bakışını daha pırıltılı görüyoruz; gözlerinin mavi nuru içinde kıvılcımlar buluyoruz ve Gençliğe Hitabı'nı yılların ardından değil, kulağımızın dibinde değil, vicdanın sesi gibi benliğimizin özünde işitiyoruz.

Dinliyoruz, düşünüyoruz, diyoruz ki:

— Eğer ırkçılıkta bir fayda olsaydı bize onun “ırkçı olunuz!” demesi lâzımdı. Eğer hudutlarımız dışında milliyetçiliğe lüzum görülseydi ilkönce kendisinin Turancılığa atılması icap ederdi. Eğer faşistliğin bir millete saadet getirmesi imkânı bulunsaydı hakkını silâhla korumasını, insan kitlelerinin ardı sıra sürükleyip coşturmasını, istediği hedefe coşturmasını bilen Atatürk'ün, Türkiye'de bu sistemi herkesten evvel ve herkesten daha sağlam kurması beklenirdi.

Eğer koyu taassuptan, kuru ahlâktan, cihadı ekberden medet ummak ve medet umanların ilâhilerini ezberleyip mezarlarını kutlamak vazife olsaydı gene bunları bize Atatürk vasiyet ederdi!

Atatürk'ün uzağı ne kadar net gördüğünü o uzak, Cihan Harbi şeklinde bize yaklaşıncı ve sonu belirince, şimdi daha iyi anlıyoruz ırkçılığın felâketle neticelenecek bir kan davasından başka bir şey olmadığını ve hudutları dışına taşmak isteyenlerin hudutları içinde bile kendilerine yer bulamayacağını!

İrkçılıkla faşistliğin iflâs ettiği ve elebaşlarının günahkâr kafalarını sokacak bir delik aramağa hazırlandıkları bir sırada bu propagandaların çok geç kaldığına da şüphe yoktur. Gelecek zamanı gördüğü kadar, her işi tam zamanında ve kıvamında görmediği de bilen Atatürk dururken demiri tavında dövmediği bile beceremiyen emir kullarından ne genç ne de yaşlı ders almak ister.

Adamın biri bir meyhaneciye sormuş: “Rakın sert mi?” Meyhaneci yere yuvarlanmış olan bir müşterisini işaret etmiş, “nah, mostrası!” demiş. Bunların da bula bula bize örnek diye gösterdikleri şey, zararlı nasyonalistlik ve zehirli ırkçılık yüzünden yere boylu boyuna uzanmış veya uzanması yaklaşmış, ayılması, ayağa kalkması zor birkaç devlettir!

Atatürk öldüğü gün damarlarında bir damla Türk kanı bulunmayanlarla birlikte Türk vatandaşlarının hepsi gözyaşı döktü ve bu yaşları tahlil etmek kimsenin hatırından geçmedi. Gene o gün beyaz ve sarı ırdan siyahına kadar bütün insanlık yas tuttu ve yasta renk aramağa kimse kalkışmadı! Niçin ağladık ve niçin ağladılar?

Zira Atatürk ırkçılık, emperyalistlik gibi milletine zarar, komşularına korku, insanlığa keder veren –hem ilim bakımından çürük, hem politika itibariyle sakat– görüşlerden ve gidişlerden yüz çevirmişti. Bize lüzumlu olan vatanın da, bu vatana tehlikeli olacak ihtirasların da hudutlarını çizmeği bilmişti.

Sergüzeştçi politikacılara uymuş bulunmadığımız içindir ki Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı bugünü bir sulh ve istiklâl bayramı olarak kutlayabiliyoruz. Eğer onlara kalsa, onların boruları ötseydi şu 19 Mayıs 1944 ecnebi generallerle yerli Kisling'lerin emirleri ve bomba sağanakları altında felâketli bir güne benziyecekti... Atatürk'ü ağlatmış olacaktık.

Şimdi ise basiretli hareketimize karşı onun tatlı tatlı gülümsediğini, vatani emanet ettiği gençliğe güvenle baktığını görür gibi oluyor, büyük bir tehlike atlatmışların yüreklerde mekân tutmuş özlü sevinciyle iki başlı bayram ediyoruz. Atatürk'ü gücendirmedüğimizin bayramı!

Tan, 19 Mayıs 1944

KAN TAHLİLLERİLE KANA BOYANIP KANSIZ KALACAK VATAN!

Başka zorluklarını, münasebetsizliklerini, tehlike ve facialarını bir tarafa bırakalım, eğer memleketimizde –hayal veya kâbus bu ya!– elebaşlarının düşündükleri gibi cahilce, cânicesine, bir ırkçı idare kurulmuş olsaydı en aşağı son altı asırlık tarihimiz –damarlarında ırkçı kafasının kabul etmediği bazı karışık zerreler var diye– Yıldırımları, Fâtihleri, Yavuzları, Barbarosları, Sinanları, birçok ünlü komutanları sadrâzamları, şairleri, âlimleri, sanatkârları, âbideleri, eserleri, izleri ve milyonlarca gazileri, şehitleri, zaferleri ve inkılâplariyle Türk vatanının arka kapasından dışarıya mı dökülecek, Türk destanının göğüs kabartan şanlı sayfaları koparılarak avuç avuç ateşte mi yakılacak, düşmanlarımızın bile bize mal ettikleri bir şeref hazinesi tam takır hale getirilip Türk tarihi dımdızlak mı bırakılacaktı?

Arttırmağa, kültürleştirmeğe, daha şümüllü vatansever, daha şuurlu milliyetçi yapmağa, gürbüzleştirmeğe, uğraştığımız Türkiye Türkü'nün kan tahliline uğratılarak kanına mı girilecek, şeceresine bakılarak dalları mı budanacak, kütük kayıtları çıkarılarak ateşe atılmasına mı başlanacak, hayır ve sanat müesseseleri yerine kamplar mı kuracak ve fabrikalar işleteceğimize insan mezbahalarında harıl harıl

baltaların bilindiklerini mi seyredecektik? XXI. asra mı girecektik, yoksa bir vahşet âlemine mi dalacaktık? Başbaşa vererek dünyadan ırkçı zulmünü kaldırmağa hazırlanmış ve üstün kara, hava, deniz kuvvetlerini üstümüze çekerek –onurlu, sapasağlam ve alnı açık dururken– kendimize örnek aldıklarımız gibi tarihin yalnız en korkunç değil, en çirkin mağlûbiyetine de uğrayıp insanlık vicdanı önünde omuzları çökük ve boynu büyük bir suçlu mu kalacaktık?

* * *

Bu kâbus sona erdi. Türkiye'nin şanı şerefi, ülküsü için vatan müdafaasında silâhını kullanmış, fikir ve sanat meydanında dimağını işletmiş olanları gene o kutlu varlık için bütün bunları yapmakta bulunanları ve yapmağa hazırlananları –yâni hem dünü, hem bugünü, hem yarını– yok etmek demek olan ırkçılık Atatürk'ün, İnönü'nün, Türk vatanseverinin anladığı mânâdaki Türk milliyetçiliğinin tamamiyle aleyhinedir. Zira Türk milliyetçiliğinden maksat Türkiye'yi benimsemiş, kültürünü sindirmiş, bayramlarında yüreği neşeden taşan, yaslarında gönlünü elem kaplıyan, iyiliğine candan sevinen, ona fenalık gelmesin diye üstüne titriyen, Türkiye'nin en ileri bir memleket ve Türkiye Türkü'nün hiçbir ırktan, unsurdan aşağı kalmamış bir millet olmasını şuurile, vicdanile isteyen bütün vatandaşların iş ve ideal birliğidir. Kan ruhta aranacaktır! Öyle bir ruh kaniyle, kandaki ruhladır ki Amerika Birleşik Devletleri bir tek asırda dünyanın gerçek mânâda mihveri olabildi ve Stalingrad'da iki devletin biri lehte, biri aleyhte dönüm tarihi yazıldı.

Biz Türk milliyetçiliğini, yani Türk vatanseverliğini –zira en iyi milliyetçilik vatanseverliktir– ırkçılık ile daraltmak değil, Büyük İnönü’nün bugünkü insanlık ve devletçilik tarihine şeref veren tarifi gibi kültür esasını kabul ederek genişletmek istiyoruz. İnönü: “Türk kültürü içinde yetişerek Türk milliyetçisi olmak isteyen her vatandaş için imkân kapıları açıktır,” diyor.

Memleketi kan tahlilleriyle kana boyayıp neticede kansız bırakmak isteyenlerin ve Türk vatandaşının suratına ırk bahanesiyle vatanseverlik kapılarını örtmeğe yeltenenlerin asıl şimdi kendileri, milli adaletin üzerlerine kilitlediği kapının arkasındadırlar. Şüphesiz ki dünkü kan arayıcılarının bugün kendi yüzlerinde korkudan bir damla kan kalmamıştır.

Altüst edemedikleri vatandan yükselen tikslenme sesleri, onlara plânlarının bir daha yer bulmamak şartıyla altüst olduğunu ne celî anlatıyor.

Tan, 21 Mayıs 1944

GEÇTİ BUNUN PAZARI, SÜR EŞEĞİNİ DIŞARI

Göçmüşler arasında en çok hatırladığım, istemiyerek hatırlamak zorunda kaldığım adamlardan biri Rıza Nur’dur. Elimi Larousse’un XX. asır ansiklopedisine ne zaman atsam, hattâ odamda kitap raflarına baksam, karşımda bu eski politikacı –Türk fikir hayatına dünya pazarlarında yaptığı suikastten dolayı– bir suçlu gibi belirir. “Neden?” diyeceksiniz. Kendisi sağken de yazmaktan çekinmemiştim; her milletten milyonlarca yabancıнын irfan kaynağı olan bu ansiklopedi, ne kötü tesadüf eseridir ki, memleketimize ait malûmatı –eski bir Maarif Vekili sıfatıyla– Rıza Nur’dan almıştı. O sebeptendir ki ansiklopedide en verimli Türk münevver, en şöhretli Türk inkılâpçısı, Türk inkılâbının temel taşı kendisidir. Yâni bu adam, dürüst vicdanlı hareket edeceğine, eline geçen fırsatı tarihin, hakikatin aleyhine olarak nefsinin ögmekte kulanmış, vakaları lehine değiştirmiş, milli menfaati hırsına, kinine âlet etmiştir.

* * *

Sayfaları beraber karıştıralım: Ansiklopedi, Türk edebiyatı faslında ondan şöyle bahsediyor: “14 ciltlik *Türk*

Tarihi'ni ilk önce Arap ve Acem kelimelerinden temizleyerek yazan Rıza Nur'dur." Birkaç satır aşağıda: "Rıza Nur, ilk defa olarak (!) Fransız operalarını Türkçeye çevirmiş (!) ve gene ilk olarak hece vezniyle ve milli aruz ile telif operetler (!) yazmıştır." Fakat iş bu kadarla kalmamıştır. Rıza Nur'un kitapta pek büyük Türk münevverlerine ve inkılâp adamlarına nasip olmamış ayrı bir yeri, ismi vardır: 21 satırlık koca bir yer almaktadır... Ki Gazi Mustafa Kemal'in de yeri bu ansiklopedide ancak o kadarcık tutmaktadır!

İsmet Paşa'ya gelince –Rıza Nur'un gayreti ile olmalı– ansiklopedi nazarında bir meçhuldür, İnönü zaferlerinde bile adı geçmemektedir. Hele inkılâp hamlelerinde mevkiini tamamiyle Rıza Nur'a bırakmıştır. Rıza Nur'dur ki saltanatı ilga etmiştir; gene Rıza Nur'dur ki lâik idareyi kurmuştur. Türk edebiyatında –o, nedense hazzetmediği için– Yakup Kadri ile Falih Rıfkı'nın ismi anılmaz. Amma Nüzhet ve Ferit diye iki şair ve nice muharrir, meşhurlar arasındadır. Ömer Seyfettin bile kadro haricidir!

Fakat Rıza Nur'un kendisi, hem gazeteci, hem ediptir; politikacı sıfatıyla saltanatı ilga ettikten ve lâik idareyi kurduktan başka edip olarak, dil inkılâbını yapan (!) ve ilk öztürkçe yazan da (!) kendisidir. Hattâ ansiklopedi şunu demektedir: "Tam elli iki cilt eserin müellifidir!" (!)

* * *

İşte bugünkü fesadın dış elemanına akıl hocalığı etmiş, mecmualar çıkartmış, hattâ denildiğine göre servetinden hisse bile ayırmış koca ırkçının, eline geçen ilk ve tek fir-

satta memlekete, tarihe, milli irfana değil, sırf özüne ettiği hizmet nefesine ayırdığı pay!

İnkılâp ve edebiyat tarihimizi yağmaya vererek bulduğunu kendine mal eden böyle bir irfan talancısının önünde diz çöküp kin, hırs, fesat dersi almış çömezlerden memlekete hayır gelmiyeceği pek belliydi ve şüphesiz ki ömrü vefa etmiyen şeyhlerinin ancak ansiklopedi sayfalarında başladığı yağmacılığı çömezler, en geniş, en kanlı, en yıkıcı ölçüde bütün vatanda yapacaklardı.

“Kenarına bak, bezini al; anasına bak kızını al” derler. “Hocasına bak, talebesini al” demek de doğru olur. Bereket –bir meşhur sözü değiştirip kafiyeleştirek nakledelim– geçti bunun pazarı, sür eşeğini dışarı! Yâni geldiği yere, yabancı ülkeye...

Tan, 23 Mayıs 1944

“TÜRKÇÜ” SÖZÜ ÜZERİNE

Başka milletlerin lisanında karşılığı bulunamıyacak sözlerden biri de bizdeki “Türkçü”dür. Zira hiçbir millet o millet dışında başka bir millete kendisini nisbet edemiyeceğinden böyle bir sıfatı benimsemeğe lüzum görmez. Ancak pek yeri geldiği zaman “milli” kelimesini kullanır; fakat gene bizdeki gibi “milli roman” şeklinde, malûmu ilâm kabilinden değil! Fransa’da bir “Fransızcı” sözü yoktur; kimseye “fransist” denemez. Şimal Amerika için bir “amerikânizm” tâbiri kullanılırsa da bu da ecnebler bakımından Amerika Birleşik Devletleri idaresine, kanunlarına, âdetlerine karşı beslenen aşırı hayranlığı, yahut oradakilerin telâffuz ve üslûp ayrılıklarını belirten bir sözdür.

“Türkçü”, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Osmanlıcılığın ve İslâmcılığın benliği çürüten zoru karşısında mücadele vasıtası olarak bir mânâ ifade edebilirdi. İmparatorluğun tasfiyesinden sonra bu söz lüzumsuzlaşmıştır; olsa olsa geçmişe ait hadiseleri anlatmak için “Osmanlı” gibi bir tarih terimi diye kullanılabilir. Türk, Türktür; tabiatıyla Türkçüdür; o kadar tabiatıyla Türk ve Türkçüdür ki böyle olanları değil olmıyanları ayıracak bir kelime lâzımdır: Bir ecnebi bize “Türkçü ne demektir?” diye sorunca “Türk kültürünü, Türk dilini, Türk vatanının menfaatini benimsiyen, bunlara

yer veren, bunlarla öğünen adam,” dedik farzedelim. Ecnebi bize “Bir Türk veya herhangi bir millet için bunlar ayrı birer vasıf sayılmazlar; bir Türk elbette böyle olur, bunları yapar. Nitekim bir Fransız da öyledir, ama kendisini Fransızcı diye ayırmağa lüzum görmez!” derse duraklamaz mıyız? “Ci-cü” edatı bir ecnebi millet ismine getirilirse mânâlıdır. Meselâ “bilmem hangi sadrâzam İngilizci idi” deriz; böylelikle devletin menfaatini İngiliz siyasetine uygun tarzda korumak isteyen bir sadrâzamı kasetmiş oluruz.

Türkiye Türkü –çok şükür– yurdunda bir ekalliyet değildir; yabancı idare altında da yaşamıyor ki Türkçü Türk diye bir kümeye ayrılsın. Türkçü değil milliciyiz. Millicilik her milletin yalnız hakkı olmakla kalmaz, hiçbir kuvvetin koparamıyacağını ve hiçbir inkılâbın silemeyeceğini anladığımız belirgin vasfı, ebedî hüviyetidir.

Tan, 26 Mayıs 1944

NİÇİN “FESATÇI” DEDİK?

Kendi kendimize soruyoruz: Cumhuriyet Türkiyesinde ne gibi korkunç hâdiseler oldu, ne gibi hiyanetler, ihanetlerle karşılaştık, kimlerden ne zarar geldi ki ırkçılık yapmağa lüzum görüldü? Yurtta sükûnu, huzuru, sulhü, selâmeti bozan, milli davaya karşı koyan, birliğe uymaz ayrılıklar çıkaran, devlet emniyetini tehlikeye sokan büyük, kanlı vakalar mı geçti? Osmanlı saltanatı zamanında kötü örneklerini görüp belâsını çektiğimiz meseleler gibi ecnebi emellerine ve ayrılma heveslerine kapılmış birtakım azınlıklarla mı didişmek zorunda kalmıştık? Ne olmuştu ki millet arasında temizleme yapmak icap etti? Yoksa yanlış yolu tuttuk, harbe girdik, ezildik de mi iyi kötü, ümitli ümitsiz bir kurtuluş çaresi aramak vaziyetine düştük? Ne oldu, nemiz eksildi veya nemiz çoğaldı ki fütuhatla genişlemek veya nüfusumuzu tasfiyelerle küçültmek istiyoruz? Sulh zararlı oldu da mı harpten medet umuyor, devlet gemisi tehlikeye girdi mi ki denize düşenin yılana sarılması gibi belâlı çarelere başvuruyoruz?

Bunların hiçbirisi olmadı. Çok şükür, olacağını gösteren hiçbir alâmet de yoktur. Neden ırkçılık ve Turancılık yapmamız icap ettiğini bize kimse, hattâ perçemliler çetesi bile anlatamaz. Hoş, yapılacak bir şey de olsa herhalde bu, ırkçılık

ve Turancılık değildir. Tamamiyle aksidir; yâni İnönü'nün dediğidir, Türk kültürü içinde yetişerek Türk milliyetçisi olmak isteyen her vatandaşa imkân kapılarını açmaktır!

İrkçılığa kalkışsa idi bugün üç ayrı ırktan, üç ayrı dilden kurtulmuş vatansever bir İsviçre'nin ve çeşitli ırklardan vücuda gelmiş mükekâmil bir Amerika'nın yerinde yeller eserd. Kaldı ki Türkiye'de ne ayrı dille konuşan ne de kendisini ayrı milletten saymak isteyen vardır. Yeni Türkiye dil ve millet birliği bakımından kenetlenmiş, hiçbir parçası kopmaz bir varlık olmuştur. Ancak ırkçılık yapmaktır ki bu olmayan ayrılığı zorla yoktan var etmek imkânı bulunabilir. İşte bu sebeptendir ki biz ırkçılara “fesatçı” diyoruz.

Tan, 27 Mayıs 1944

AZİZ YURT ÜSTÜNDE GENE VIZILTI VAR!

Şef dedi ki: “Yarım asırdan beri birbiriyle zıt surette uğraşmış olan politika akınlarından uzak ve temiz zihniyette kalmak istiyoruz.”

Biz bu yarım asrın en acı, en ıstıraplı şekilde, çile içinde yaşamışların neslindeniz; o sözlerle ne demek istenildiğini, nelere işaret edildiğini pek iyi biliriz. Meşrûtiyetin ilânı üzerine yazı ki çoğumuz sadece iyi bir vatandaş, ilim, irfan, hüner sahasında faydalı bir adam olacağımıza politika cereyanlarına kapılmış, hem devlete hem nefsimize zarar vermiştik. Zira örneğimiz Lâtin ve Balkan milletleri olmuştu; Lâtin ve Balkan milletlerindeki gibi işimiz gücümüz gizli cemiyet, suikast, hükümet darbesi ve isyandı; komitecilik ve kara politikacılıktı.

Bilirsiniz ki bazı memleketlerde çoğunluk bu istidatla dünyaya gelir; böyle hadiseler içinde yetişir ve gelişir. Bazısında ise politikacılık küçük bir kümenin ciddi mesleğidir. Meselâ Lâtin ve Balkan ırkından herhangi bir adamı yoldan çevirip kendisine hükûmete geçmeyi teklif etseniz –berber, kunduracı, badanacı veya lostracı– hemen arkanızdan koşar, eteğinize sarılır, “şöyle yaparım! böyle ederim!” diye projelerinden bahse koyulur; hattâ “şöyle asarım! böyle kesirim” demesi daha mümkündür. Halbuki Anglo Saksonlar

arasında aynı teklife karşı alacağınız cevap şu olur: “Benim işim değil!” Onun işi politika yapacak adamı, reyini kullanarak seçmekten ibarettir.

* * *

“İnsan politikacı bir hayvandır.”

Bu sözü Aristo söylemiştir. Fakat Barthon’un dediği gibi Yunan filozofu her insanın –nasıl kuş uçar, maymun sıçrar veya solucan sürünürse öylece– doğuştan politikacı olduğunu, yani umumî işleri çevirmek istidadiyle doğduğunu anlatmak istememiştir. Sadece insanın düzenli cemiyetler kurmak yaratılışında olduğuna işaret etmiştir.

İlim, sonradan bazı hayvanlarda, meselâ karıncalarda ve arılarda da bu hassanın bulunduğunu meydana koyduğu için yukardaki tarif değerinden kaybetmiş oluyor. İnsanların pek azı politikacıdır. Herkesin politika yaptığı yerlerde insan felâketlerden başını kurtaramadığı gibi, politikanın çok az kişi elinde kontrolsüz kalması da aynı neticeyi verir.

Türkiye’de Abdülhamid idaresinde pek az kişi, hattâ yalnız bir kişi politika ile uğraşırdı. Meşrûtiyet’ten sonra çoğunluk politikacı kesildi. Neticeley meydandadır. Balkanlar’ı ve Lâtin memleketleri kararsızlık içinde yoran da çok miktarda adamın politikacılığa kapılması, ara sıra bunları susturup keyfi idare kuracak azılların da iktidar mevkiini kapmasıdır. Politikacının çekirge sürüsü gibi üşüştüğü ülkeden de tek başına baykuş gibi kurulduğu yerden de hayır bekleme!

Memleketimizin rahata kavuştuğu günler ikisi ortasını bulduğumuz, yani politikayı bir meslek haline getirip belli

bir zümreye bıraktığımız, politika dışında kendimize başka iş bulduğumuz son devirdir. Böyle devirdedir ki idare Fransızların “politicien” dedikleri cemaatin pençesinden kurtulup yalnız “politique”lerin eline geçer. Yâni “sokak politikacısı”ndan “devlet adamı” eline...

* * *

İkisinin arasındaki fark nedir?

Bayağı mânâda politikacı bir hastadır. Ben onu iktidarsızlık illetine uğradığı halde gözü çapkınlıkta ve aklı cinsî münasebetlerde, sar’a nöbetleri geçiren bir adama benzetirim. Haremi Hümayun’a sahip olup civan gibi hüküm sürmek isteyen bir hadım ağası! Meşrutiyet ve Osmanlı saltanatı o kabil politika hadım ağalarının hülya ile kudret nisbeti birbirini tutmıyan müvazenesizliği içinde çöktü.

İşte gerçek durumu ve imkânsızlığı sezemiyerek İslâmcılığı “Cihadı ekber”, millîciliği “Turancılık” derecesinde büyültüp zararlı hülyalar peşinde koşmamız, en acı şekilde hayal sukutlarına uğramamız bu müvazenesizliğin icabı ve neticesiydi.

İmparatorluk çökerken daha geniş bir ırk imparatorluğu kurmağa kalkışmak, İslâm âlemi döneklik ederken o tarafa dönmek ve fetvalardan medet ummak... Bu, ciddî, gerçek devlet adamı politikası değildi; bir siyaset sergüzeştçiliği politika serseriliği idi.

Siyasette ideal, bir kaşık maya atarak ve “Ya tutarsa?” diyerek Akşehir Gölü’nü baştan başa yoğurda çevirmek ümidi değildir! Buna kumar bile denilemez. Millete gerçekleşme-

si ihtimali olmıyan bir fanteziyi, ideal olarak göstermek o millete en büyük hıyanettir. Sokak politikacısının yaptığı da budur.

Asıl devlet adamı millî kudretin neyi başarmağa yeteceğini bilen, millete bu nisbet içinde bir ideal seçen, onu hayal sukutlarından esirgemekle kalmayıp aksine gittikçe idealine yaklaştıran yüksek şahsiyettir. Bunun en büyük, eşsiz örneği Atatürk'tü.

* * *

Kötü politikacılar kategorisinde daha az zararlı, fakat daha tiksindirici bir gürûh vardır ki sadece makam ve memuriyet kapmak için politika yapar. En bayağı, en düşkün mânâdaki bu politikacılar kasap dükkânının önünde makam ve memuriyet denilen kanlı ciğere ve yağlı kuyruğa göz dikmiş mahalle –haydi, nezaket gösterelim!– kedisi yaratılışındadırlar.

İcabına göre miyavlar, kamburlarını çıkararak dalkavukçasına kasabın kunduralarına sürünüp sürtünürler. Fakat fırsatını düşürürlerse kapmağa ve çalmağa bakarlar. Aralarında hırlaştıkları, boğuştukları, birbirlerine tırmık ve pençe attıkları da olur. Devlet adamının baş belâsı onlardır. Onlardır ki uyuşmak istesiniz aza razı olmazlar, birine iltifat gösterseniz öbürü suratını asar, buna yüz verseniz öteki astarını ister. Biraz pohpohlasanız omuzunuza çıkarlar, sonra hıyar verseniz iğridir diye beğenmezler.

Bıkıp kovdunuz mu, veya memnun edemediniz mi, devlet ricaline vatansızlık ithamı yağıdırmağa, gizli cemiyetler

kurmağa, hükûmet darbeleri hazırlamıya başlarlar. Hepsi de sözüm ona idealisttirler, öz milliyetçi, öz vatanseverdirler. Hakikatte ise idealleri nezaret koltuğunu aşmaz; vatanseverlikleri de makam otomobilinin gidebileceği kısa yolun dışına çıkmaz.

Meşrutiyetten sonra memleket uzun müddet o cins politikacıların uçuşları, vızılıları ve kan emişleriyle rahat yüzü görmedi. Devlet yatağının üstüne cibinliği ilk asan ve “flit”i ilk kullanan da yine Atatürk’tür!

* * *

Yurt üzerinde gene vızılı var...

Tesadüfe bakınız ki bu vızılı sürfelerin açılıp tam kanatlanacakları mevsime, yaz başlangıcına rastladı ve sanıyorum –azıcık gecikmekle beraber– mazot tulumbaları işlemeğe başladı.

Yeni politikacılar eskilerinden daha zararlıdır; iğnelerindeki zehir daha âmansızdır. Zira eskiler, nihayet sadece makam hırsiyle, koltuğa oturmak için devlet bünyesine saldırırlardı. Sonradan Avrupa’da türeyen daha sert, daha yaman, daha azılı politikacı tipleri şimdiki politika meraklısını o kadarcıkla yetsinmekten, hattâ krallığı cumhuriyete, cumhuriyeti krallığa çevirmek gibi bildiğimiz şekillerde rol oynamaktan uzaklaştırarak ona yepyeni, bambaşka, pek korkunç bir örnek verdiler: Irkçılık...

Irkçılık ancak diktatörlükle –söz, fikir, vicdan hürriyetine ket vurarak zulümle– yapılabilecek işlerden olduğundan dolayı aşırı ikbal hırsına kapılmışlar için pek cazibelidir, po-

litika hırsını tamamiyle tatmin edici mahiyettedir. Ayrıca, geniş ölçüde yağma ve çapul imkânını verdiğini de unutmamalı!

* * *

Öz kan?

Böyle bir şey farzetsek bile onu daima hayırlı bir vatandaşlık alâmeti sayamayız. Vaktiyle Fransa'ya Schlieffen plânını satan yüzü sargılı adam, bir genelkurmay subayı oluşuna göre herhalde halis kan bir Cermendi. Öz kan çirkin fikir ayrılıklarını da önlemeğe yetmez: Berlin radyosunda Almanya lehine memleketinin siyasetine hücum eden şahıs, bir İngiliz lordudur.

Kan tasfiyesi istenen bugünkü Türkiye'de ne öyle yüzü sargılı bir casus ne de hatta böyle sivri akıllı bir lord vardır.

Şimdilik elimizde hangi hesaba hizmet ettiklerini bilmediğimiz birkaç kötü niyetli adam varsa, onlar da kanımızı tahlil ederek çoğumuzu temizledikten sonra geri kalan temiz kanlıları önlerine katıp Turan'a gitmeyi tasarlıyan ırkçılardır!

Flit ve mazot tulumbaları harekete gelsin!

Tan, 28 Mayıs 1944

HAKKIMIZ OLAN SULH MÜKÂFATI

Harbe tutuşmuş büyük devletlerin ricali, harp dışı kalmış olan birkaç devletçiğe karşı eski tâbirle “çini cebin” denilen “alın buruşuğu” göstermekten kendilerini alamıyorlar; yani asık surat duruyorlar. (Biz o nesildeniz ki okulda edebiyat vazifemizi hakkiyle yapabilmek için “çin” kelimesinin malûm koca ülkeden başka “büklüm–kıvrım–buruşuk” anlamlarına geldiğini, hattâ “meyve-çin” sözündeki gibi toplayıcı devşirici demesine de kullanıldığını bilmek zorunda idik! Şimdikiler bir “Çin” bilirler; kendisi kadar bayanı da meşhur olan vatan-sever generalin hüküm sürdüğü diyar.) Bazı ecnebi gazeteler, devlet adamlarını gölgede bırakarak kendi dizilerinde harbe tutuşanlara dört başı mamur bir sulh cenneti vaadettikten sonra harpten uzak kalmışların ancak “araf”da, yani cennet ile cehennem arasını bölen seddin önünde mihlanıp belki de “irab”da bile yerleri olamayacağını söylemeğe kadar varıyorlar. (“İrab”ı, bugün anlatmağa imkân yok. Halbuki biz bilmezsek imtihanda dönerdik!)

Harpten nefret ettiklerini, harpçileri ezmeğe çalışıp ebedi sulh kurmak için kan döktürlerini söyliyenerin harbe girmediği, sulhta kaldığı için bir devleti yermeğe ve suçlu bulmağa hakları olmasa gerektir. O gibi öfkeli tenkitler bir mektep çocuğu zihniyetine ve ruh haletine benziyor. Nasıl

bu çocuklar iki parti olup birbirlerine saldırırlar ve kavga dışı duranlara kızarlarsa harpçi ve sulhçu milletler arasında da böyle soğuk sakat bir hava esmektedir. Geçen Cihan Harbi'nde eşine rastlamadığımız o zihniyeti mazur göstermek için ebedi sulhün kurulmasına yardım vazifesi ve bunun mükâfatı ileri sürülmektedir. Candan, özden, gerçek sulhçü –kendisine saldırılmadıkça– ceza veya mükâfat herhangi bir korku veya ümide karşı koyarak savaşa uzak duran, savaşı hudutlarından içeri sokmıyandır. Hele bu, Türkiye gibi harbin tâ Hint bölgesine kadar yayılmasını önliyecek bir başarı ile büyük bir dünya parçasını felâketten esirgiyecek şekilde yapılırsa... İki ateş arasına bir yangın duvarı çekilirse!

Onun içindir ki eğer lüzum görülmez de memleketimiz harbe girmezse Türkiye'nin hakkı –tenkit şöyle dursun– altı yıldan beri dağıtılmıyan Nobel sulh mükâfatından birini almak ve sergüzeşte kapılmıyarak başından çıkarmadığı zeytin dalından örülmüş çelengine sulh masasında saygı beslendiğini görmektir.

Tan, 5 Haziran 1944

SAĞLAMA BAĞLANAN YARIN

Bu yaz mevsimi İstanbul'un –güneş batarken pencerelerine yakuttan camlar geçirilen ve kiremitleri altın yaldız sağnağı altında bir Bizans kubbesi gibi mozaikleşen– çok güzel manzaralı, sulak ve yeşil bir semtine taşındım. Henüz kübik villâ flokserasına uğramamış ve yamalı asfalt yol kurdeşenine tutulmamış bir semt! Çarşısında ufacık dükkânından sebze aldığım genç, sepeti koluna taktı ve “Ben eve kadar götürüvereyim,” dedi. Sokakta konuşmağa başladık. Sordum: –Dükkânda oturan yaşlı adam babandı, galiba... –Evet, o kışın çalışır, ben yazın! –Sen neden kışları çalışmazsın? –Mektebe giderim de... –Hangi mektebe? Ortaokula mı? –Hayır, liseye... Gelecek sene bitireceğim. –Üniversiteye girecek misin? –Yok... Yetişir bana lise tahsili. Dükkânı bırakmıyacağım ki...

Memleketimizdeki maarif inkılâbı şu kısa sohbette bütün kudretiyle beliriyor. Bizim zamanımızda zerzevatçı değil vezir oğlu bile, hattâ kalem müdürü, müsteşar, çok defa nazır paşa şimdi şu elinde sepet, sattığı malı evime kadar taşımaktan kaçınmıyan çocuk kadar malûmatlı değildi. Az da olsa ne psikoloji okumuştı ne bioloji... Onların, hele umumî bilgileri pek kıttı; resmî kitabet denilen klişeciliği becermek ve hüsnübat adı verilen düzgün yazıda hüner

göstermek parmakla gösterilmeğe yeterdi. Meclisi vükelâda Bağdat hattı imtiyazı verildiği sırada nâzırların haritada, yüzük taşı gibi meydanda duran bu şehri bulamadıklarını o zaman maliye müşaviri bulunan Alman von Rafaof'un ağzından ben işitmişim; "Göstermeğe utandım," demişti. Çöl ortasında sere serbes akıp giden koca Fırat'ın yatağı üstünden parmak yürütseler Bağdad'a raslarlardı... Raslarlar değil boş kafalarını çarparlardı!

Şimdi yükümü taşıyan zerzevatçının oğliyle edebiyattan, İngiltere tarihinden, Etiler'den, bitkilerin cinsî münasebetlerinden, Darwin nazariyelerinden bahsedebilirdim. İşte lise tahsilini biterecek olan bu dükkâncı çocuğudur ki yarın memlekette aydın, şuurlu seçimi yapacak, bu hakkı bilhakkın alacak. İnkılâp rejimimizin bir fazileti de yarını sağlam kazığa bağlamasıdır.

Tan, 9 Haziran 1944

GÖNLÜMÜZDE YATAN ARSLAN

İstilâ altındaki Fransa'da "iç cephe"nin tünelleri ve köprüleri atma, dağlara sığınıp üstün kuvvetlere meydan okuma, yerli faşistlere hadlerini bildirme gibi başarıları karşısında –asıl cephe haberlerinden fazla– heyecan duyduğumuza şüphe olmasa gerektir. En ümitsiz günlerde bile gizli teşkilâta girerek can pahasına çalışan ve hesapsız kurban veren hürriyet ve istiklâl aşıklarına saygımız vardır; çoğumuzun yüreği onlarla beraber atmaktan geri kalmadı. Zaten biz İskandinavya ve Balkan topraklarındaki her taraftaki "iç cephe" hareketlerini de başlangıçtan beri büyük bir alâka ile takip ettik ve bunları –siyasî vaziyetin nezaketi icabı– gazetemizde ulu orta, lââyık olduğu coşkunlukla alkışlayamadığımızı üzüldük.

Türk milleti için o gayretlere, hamlelere, fedakârlıklara ve fedailiklere ortaklık etmekten, yakınlık duymaktan, bunları övmekten tabîî ne olabilirdi? Denilebilir ki yirmi şu kadar yıl önce Türkler aynı işlerin en çetinini yapmak ve neticeyi en şerefli şekilde almak bakımından birinci gelmişler, XX. asırdaki "iç cephe"nin kürsüsünü kurmuşlar. İlk üniversitesini açmışlardır. Hele şimdi Fransız dilinde "maki" adını alan şeyin "çete" ve "çetecilik olduğunu" söylersek daha dünkü millî savaş tarihini gözlerinin önünde canlandıranlar bu

hakikati hemen teslim zorunda kalırlar. Hususiyle uğursuz bir tesadüfün geçen harpte düşman safında bıraktığı Fransız subaylarının Cenup Anadolu’da pek kolay hatırdan çıkmıyacak dersler aldıkları, sert imtihanlar geçirdikleri, korkunç idmanlara göğüs gerdikleri ve yeter derecede bir fikir sahibi olarak geri döndüklerini de unutmamak lâzımdır. “İç cephe”ye ve “çete”ye biz muntazam ordularımızla bir de asıl cepheyi katmıştık. Nitekim General de Gaulle de önce birincisini, sonra ikincisini vücade getirmeğe çalışmıştır. Şu farkla ki o zamanki bizim vaziyet daha güçtü: Hiçbir yerden yardım görmeden, sırf kendi yağımızla kavrulmuş, kuvvetli bir devlet manzumesine değil, yalnız kendi ruh kudretimize dayanmıştır.

Öyle olmakla beraber, hattâ öyle olduğu içindir ki “iç cephe”ye karşı derin alâkamız ve heyecan dolu bir sempamız vardır. Bize o tarihten beri istilâcıyı sevdirmek imkânı kalmamıştı. Her birimizin gönlünde bugün de bir “iç cepheci” yatıyor.

Tan, 7 Ağustos 1944

SÖZ GÖTÜRMEZ BİR DELİL

Sayet İkinci Cihan Harbi kopmasa, yer yerinden oynamasaydı, büyüklü küçüklü devletler ayaklar altında çiğnenip rejimler tepetaklar devrilmeseydi Türkiye Cumhuriyeti'nin XXI. yıldönümüne sapasağlam ulaşması belki bugünkü kadar değerli ve mânâlı bir hâdise teşkil etmezdi. Herkes, fazla şaşmış görünmeden, derdi ki: "Türkiye'de Cumhuriyet idaresi kurulalı 21 yıl olmuş!" Aslını ararsanız dünya kasırgasına raslamamak şartile de bu olayı küçümsemek ve tabii görmek doğru değildir. Zira bu ve buna benzer ileri rejimin başka ülkelerde çok defa umumî efkâr uzun müddet hazırlandıktan, lüzumlu metamorfozlar geçirildikten, tasfiyeler yapıldıktan, miyanesi geldikten sonra yerleştiğini, öyle olmadıkça da meselâ vaktile Fransa'da örneklerini gördüğümüz gibi şiddetli bir tepkiye uğrıyarak yıkıldığını, tekrar eskiye, eskisinden kötüsüne dönüldüğünü hep biliriz.

Netekim bizde de o korkuya kapılanlar, bu işin verimli, hele ömürlü olacağına inanmıyanlar vardı. Meşrutiyet idaresinde kimse ağzına Cumhuriyet sözünü alamıyor, dört kişilik bir Cumhuriyet partisi bile kurulamıyor, İttihatçı ve muhalifi iki siyasi parti de padişahlığa söz söyleyenin ağzını yırtmağa bakıyordu. Uzağa gitmeğe ne hacet... Cumhuriyetin ilânına –tarih bakımından– otuz saniye kala, hem de

devlet mekanizmasında rol sahibi olanlar arasında bile Halifenin beyaz atı bana baktı diye yeltenenler, belki de hâl-yalarından ibriktarbaşılığı geçirenler de yok değildi. Hele Cumhuriyet ilân edilmesi korkusile sararanlar pek çoktu.

Fakat o korkuya tutulanlar şimdi –başarılan esere, d n-ya harbden kırılırken nasıl olup da altı yıldır sulhta kalabil-diğimize şaşarak– 21 yıl önce Cumhuriyetin ilân edilmemiş olması ihtimalini düşünerek geride kalmış bu ihtimalden korkmakta ve “Ya Cumhuriyet ilân edilmeseydi?..” diye hayali bir korku geçirmektedirler. Cumhuriyetin 21 yıl önce sırası geldiğine, kıvamını bulduğuna ise 21 yıllık devamlı, barışlı, başarılı Cumhuriyet idaresi söz götürmez bir delildir.

Akşam, 28 Ekim 1944

BİR TEK BORCUMUZ VAR: SANA!

Gene bir yas gününün yıldönümündeyiz. Fakat Atatürk'ü anmak, Atatürk'le yaşamak, Atatürk'e yanmak için bir ölüm yıldönümünü bekleyenlerden değiliz. Her iyi ve her acı gün O'nun doğum ve ölüm yıldönümüdür. Hattâ her gün, Atatürk'ündür. Hangi Türk büyüğü Atatürk kadar –hayatına gittikçe artan bir hayranlıkla ve ölümüne dinmek bilmez bir sızı ile– daima anılmaktan nasip aldı? Günlerimiz ve yıllarımız değil, bütün gelecek asırlarımız O'nundur... Mademki o asırlar, Atatürk'ün açtığı yoldan giden Türk neslinin asırları olacaktır.

Atatürk, istilâya uğramış memleketlerin birer birer hürriyetlerine kavuştuğu şu 1944 yılında, başka bir vatan kurtarıcısının kendine benziyemediği bir örnek gibi yaşamakta devam ediyor. Zira görüyoruz ki hiçbir devlet adamı ve hiçbir millet, bizde olduğu şekilde, istilâyı yalnız kendi kuvveti, kendi cevheri, kendi silâhile, başkalarından yardım görmeden yurdundan söküp atamıyor. O'nun arkasından ne eski, ne de yeni dünyanın hazneleri, orduları, silâhları, teşvikleri, teşci sesleri geliyordu. Yirmi şu kadar yıl süren bir sulh devrinden de çıkmıyorduk; Birinci Cihan Harbi'nden göz açmağa bile henüz vakit bulamamıştık; kılıcımız elimizden düşmüş, bağırmız kanamakta devam ederken üzerimize

saldırmışlardı. Mağlûplar arasında idik; fakat burunları Kaf Dağı'na ulaşmış olan galiplerden hakkımızı sığağı sığağına koparmak zorunda bulunuyorduk. İşte Atatürk Sevr'i böyle şartlar içinde Lozan'a çevirdi... Hadsizce şımarık bir dünyanın rağmına, kimseden yardım beklemeden, kimseye boyun eğmeden, bir müttefik veya bir dost ordusunu bile memleketle sokup kendi düşmanının ardına koşulmuş görmeden!

O sebeptedir ki XX. asırda sadece kendi varlığına dayanarak kayıtsız şartsız tam bir şerefle kurtulan tek memleket hâlâ Türkiye'dir ve böyle bir memleketin öyle bir kurtarıcısı olduğu için de Atatürk içinde bulunduğumuz harbde sayısı artan ve takdirlerimizi kazanan vatan kurtarıcıları arasında henüz benzeri görülmemiş bambaşka ölçüde talihli bir kahramandır.

Atatürk! Sen kurtardığın milletini kurtuluş savaşında başka milletlerin yardımına karşı şükran borcuna sokmadığın için de bizim azizimizsin, şerefimizsin! İkinci Cihan Harbi gibi tarihin en büyük savaş, istilâ ve kurtuluş destanından sonra bile borca girilmeden kazanılmış şan ve şerefle gene tek kaldın; bu sıfatla vatan kurtarıcı bütün yüksek şahsiyetlerin hâlâ üstünde duruyorsun... Dünyanın sonuna kadar orada duracağına da şüphe bırakmıyorsun! Dostlara karşı bile şükran borcuna sokmadan kurtardığın milletin –her gün olduğu gibi bugün de– gözyaşları arasında sana şükranını nasıl sunmasın? Bir borcumuz varsa, budur. Bir tek borcumuz var: Sana!

Akşam, 10 Kasım 1944

HAS EKMEK – HAS SİYASET

Ewelki gün eve getirilen has ekmeğe bakıp kaldım. Yanımda bir başkası, dikkatli biri bulunsaydı öyle sanıyorum ki beni kutlu emanetler karşısında saygı vaziyeti almış bir iman ehline benzetirdi ve beynimden sevinçli acıklı birçok tablolar, hâtıralar, düşünceler geçtiğini gözlerimin yanıp sönen, çoğalıp azalan, üste vurup dibe çöken kararsız ışığından anlardı. Has ekmek... Sulh ekmeği! Birinci Cihan Harbi'nin sonuna doğru idi; memleket bir taraftan tarihinin en korkunç günlerini yaşıyor, öbür taraftan ekmek gittikçe bulunmaz ve yenilmez bir hal alıyor, has ekmek gözlerde tütüyordu. İşte o hasretle ve sansürün müsaadesile aşağıdaki satırları yazmıştım: “Tatlılar, kaymaklar, kuzu fırınları, piliç kızartmaları, hepsi başkalarının olsun. Aramam, sormam, bakmam bile... Bana yalnız bir şey, bir ucuz ve iptidai gıda, bir ekmek versinler. Ama nasıl ekmek? Şu eski dostumuz, aziz ve sevgili ninmetimiz yok mu? İçi pamuk gibi beyaz ve yumuşak, üstü altın gibi kızarmış, fırından çıkmalı henüz yarım saat olmuş, daha ılık... Onu alsam, ellerimle ortasından açsam ve başımı içine sokup koklasam, koklasam; kadife vücuduna yüzümü, gözümü sürsem. Rayihası beni mestetsin, harareti damarlarımı yaksın, manzarası aklımı alsın. Sevincimden ağlıyayım, kendimden geçeyim, bayılayım!”

Ve nihayet bu olmuştu; mütareke yapılmış, Amerikan unundan yoğrulmuş has ekmek piyasaya çıkmıştı. Fakat mağlûbiyetten zehirlendiğimiz için damağımız o ekmeğin tadını alamamış, lokmalar boğazımıza dizilip kalmıştı. Beyaz ekmekte düşman çeşnisi vardı, düşman ekmeğini yiyorduk. Üç günden beri soframızda yer alan has ekmek bizimdir; has ekmek yediğimiz yurda tek yabancı ayağı basmamıştır ve dünya henüz harb kasırgası geçirmekte, hattâ bu kasırğa son hızile hudutlarımız ötesinde arzın bağrını deşmekte, meselâ yanımızda Atina, uzağımızda Paris bir dilim katı, kara ekmek için dumanlı ufuklardan müjdecî beklemektedir.

1945 yılının kara kışında fırından ucuzca ve kolayca alınabilen has ekmek kaç millete müyesser olan bir nimet? Onun içindir ki bu ekmekte yalnız ekmeğin haslığını değil, cihan felâketini vatana sokmamış bir has siyasetin de pişkinliğini seyrediyorum.

Akşam, 20 Ocak 1945

YANLIŞ ANLAŞILMASIN

Gazetelerdeki ateşli ve coşkun yazılara göz gezdiren bir insan kendisini de yarın muhakkak surette parti hayatına karışmak, canını dişine takarak politikaya atılmak zorunda kalacak sanıyor; “Ne yapacağım, hangi tarafı tutacağım, kimlere bağlanacağım?” gibi endişeli düşüncelere dalıyor. Sanki demokrasi ve hürriyet, her ferde bir partiye girmek külfeti yükler, partisizleri cemiyetinden deflermiş gibi... Hiç de böyle değildir. Herhangi bir memlekette, hattâ halkın doğuştan politikacı yaratıldığı Fransa ve İtalya gibi ülkelerde bile en büyük partiyi gene de partisizler teşkil eder. Yani çoğunluk bilfiil politika yapmaz, sadece seçimlerde oyunu kullanır. Kullanırken de nihayet bir partiye karşı senpatisini göstermiş olur; ondan sonra hâdiselere bakar, neticeyi bekler ve ikinci bir seçimde yeni kanaatine uyarak başka türlü oy da verebilir. Seçim hakkım var diye bir şahsın ille aktif politika yapması, politikacı olması icabetmez.

Politikacılık ayrı bir meslektir. Her meslek gibi az çok istidada ve bazı hassalara lüzum gösterir; bunu iş edinmek, bütün meslekler gibi politikacılığın da mesuliyetini üzerine almak, ortaya o sıfatla atılmak lâzımdır. Bir çiftçi, bir fabrikacı, bir araba tamircisi gibi politikacı da bir zenaat sahibidir; yapacağı iş bellidir: Devletin iç ve dış siyasetini idare

edecektir. Millete oy hakkı verilmek suretile ayrılan vazife seçim sırasında mesleğine göre o işi en iyi yapacağına inandığı vatandaşı veya firmayı iktidar mevkiine getirmektir. Önüne gelenin canla başla, her işe tercihen politikaya kendisini vermesi, geceyi gündüze katarak partizanlık etmesi devletin aleyhinedir; milleti başka sahalarda lüzumu kadar verimli olmaktan alıkoyar.

Onun içindir ki demokrasi ve geniş hürriyet denilince buna bütün ehalinin takım takım fırkalara girmesi, göğsünü bağrını açarak bayrak elde politikacılığa geçmesi mânâsını vermek hem yanlışdır, hem de istenecek şey değildir. Anglo Saksonlardaki gibi çoğunluğun oy verdikten sonra yeni bir seçime kadar işi yalnız politikacılara ve partilere bırakması ideal bir demokrasi olur.

Akşam, 28 Ağustos 1945

AYAK POLİTİKACILIĞI

İngiltere’de yoldan geçen bir adamı çevirip de “Hükûmeti ele alsan ne yaparsın?” diye sorulsa –çevirebileceğimiz şüphelidir a!– “Bu benim işim değildir” cevabını verenler çoğunluğu teşkil edermiş. Lâtin memleketlerinde ise yolcu her kimse, hangi meslekdense devlet idaresi hakkında ayaküstü hemen bir proje çizmeğe kalkar, hattâ soranın peşinden koşarmış. Bizde de bir kahve politikacılığı vardır ki “Hükûmetin yerinde olsam”la başlar “Güllük gülüstana çevirirdim”le biter. Asıl tuhafı şudur: Gün görmüş, yüksek makam sahibi olmuş, hükûmette bulunmuş adamlar arasında bile hâlâ “Kırk sekiz saat başa geçeyim, bütün işleri yoluna koyar, çıkarım” diyenlere de raslanır, parmağımız ağzımızda kalır.

Yukarıdaki sözlerin kökü mutlakıyet devirlerine iniyor ve o zihniyetin izini taşıyor. “Be adamcağız nasıl olur da hükûmetin başına geçiverirsin? Seni kim getirir? Gelmen için ancak seçimde kazanman, çoğunluğu ele alan veya deviren partide bulunman, Meclis’te kendini tanıtman, partilere hitabetmeği, hesap vermeği bilmen lâzımdır. Padişah nüfuzuna dayanamayacaksın, hürriyeti kısımayacaksın, devlet hazinesine dalamayacaksın; daima kontrol altında ve iğne üstünde duracaksın... Bu şartlarla iş görmeği göze alabilir misin?” Hiç sanmam.

Benim hukuk mektebi dühul imtihanlarına çalıştığım sırada Galatasaraylı birkaç saray mensubu arkadaş o mektebe imtihan vermeden “bâ iradei seniye” girivermişti... ama “bâ irade” diploma alıp çıkmalarına istibdadın ömrü vefa etmemiştir. İşte deminki lâfazan politikacılar, politikaya ve hükûmete öyle zahmetsiz, emeksiz girmeyi esas tutarak konuşan asır dışı adamlardır. Projelerini hep “armut piş, ağzıma düş” hülyası üzerine kurarlar, mesleğin zahmetini göze almazlar. “Bu benim işim değildir” diyeceklerin sayısını artmış görmek istersek memleket hesabına hayır dilemiş oluruz.

Akşam, 31 Ağustos 1945

ELBETTE MEMNUNSUN, ATATÜRK!

Bize bir tesellidir ki şu yedinci matem günü yıldönümünde –altı yıl dünyayı kasıp kavuran, azgın ihtirasları şaha kaldırıp nice ülkeleri yakıp yıkan, politika haritasından istiklâl ve coğrafya atlasından devlet mefhumunu kazıyan– İkinci Cihan Harbi sonunda Atatürk’e vatanımızı bıraktığı bütünlüğe, hür ve müstakil, bir kılına hata gelmemiş şekilde arzetmek bahtiyarlığına ermiş bulunuyoruz.

Onun bıraktığı topraklarda gene onun şanına şan eklediği ebedi bayrak dalgalanmaktadır. Yurdun en uzak, en ufak bir parçasında bile bayrağımız hüsufa uğramamış, bir yabancı bayrak velev geçici bir müddet için de olsa toprağımıza matem salmamış olduğundan Atatürk’ün büsbütün nur haline gelmiş, nurdan bir haleye dönmüş kahraman yüreği de elem bağlamamıştır.

Atatürk’ün kendi hayatında vatandaşlık payesine ulaştırdığı tek kişi, tek Türk vatandaşı bugün onun kabri önünde aynı sıfatla eğilmek hakkından, imkânından mahrum bulunmuyor. Bir teki, bir an için bile yabancıya boyun eğmek bedbahtlığına düşmedi; karşısında ne bir Kisling gördü, ne de bir Otto Abetz’in emri altına girdi. Vatan bakir kaldı, vatandaş da ırzına sahip!

Sana bugün gözyaşlarına karışan sevinçle diyebiliriz ki:

“Bize emanet ettiğini, bıraktığın gibi, ne düşman çizmesinden bir iz, ne düşman tarafını tutanların açtığı bir gedik, önüne tamam olarak seriyoruz. Eksiği yoktur; çiğnenmemiş, delik deşik edilmemiş, kana boyanmamış, zillet görmemiş, nüfusça azalmadığı kadar irfan ve servet kaybına da uğramamıştır. Bu vatan ne yanmıştır ne de başka bir vatani yakmıştır. Böyle yapmakla seni hoşnut ettiğimize eminiz.

* * *

Belki bazı aksaklıklar olmuştur; fakat yanı başımızda kopan kasırga müthişti ve sen bizi ne yazık ki kötü bir tesadüfle kıyametin eşiğinde vakitsiz bırakıp gitmiştin. Buna rağmen huzuruna o kıyamet sonu, toprağına el uzatılmamış bir vatan, millî vicdanına yabancıların hükmedemediği bir vatan-
daş, boş yere harcanmamış taze bir nesil ve taze bir ümitle çıkıyoruz.

* * *

Biliyoruz ki artık “yarın”a, hayatta ve başımızda olduğun kadar güveniyorsun. Zira dünya kazasını en az zararla atlatan nadir milletlerden biri de vaktile bahtı kara ellerin sevkettiği öyle bir felâket sonunda kendisini kurtarıp yükselttiğin şu ulu millettir. Bu milleti, ebedî varlığının huzurunda gene birlik halinde toplu bulduğuna, bazı fikir ayrılıklarına rağmen senin saygında tamamilen birleştiğine, sevginle tek yürek gibi çarptığına, ölümüne yas tutup yaptığın inkılâbı bayram saydığına elbette memnunsun, Atatürk!

Dünya harabeleri karşısında şimdi yepyeni açılan ufkun taze ışıklarına yüzümüzü çevirmiş, gittikçe ışıklara bürünerek beklediğin gibi bizi ön sırada ve nur içinde hiç aksama-
dan yürür, koşar görürsen elbette daha da memnun olursun... Olacaksın Atatürk!

Akşam, 10 Kasım 1945

BİR PARTİCİ TİPİ

Yeni partilerin kurulmakta olduğu ve partilerden bazı şahısların ayrıldığı şu sırada dikkate alınacak bir nokta vardır: Partiye hiçbir kıymet eklemeyen ve sadece süsten, gösterişten başka bir şey olmıyan parazit partili tipini artık kadro dışında bırakmak... Bu tip vaktile Yıldız Sarayı'na da gider gelirdi. Kilercibaşının sofrasında karnını doyurur, başkitabet odasında kahvesini içer, son sigarasını hademei hassa dairesinde söndürdükten sonra –zamana göre icabedeni yapmış olmaktan duyduğu gönül rahatıyla– asıl işinin başına dönerdi. Şöyle düşünürdü: “Darda kalırsam saraydan yardım görmekliğim için böyle hareket etmek lâzım!”

Zararlı bir adam mı idi? Hayır. Ama rejime de faydası dokunmazdı. Hattâ –ne olur, ne olmaz– ara sıra emniyet ettiği insanlar arasında biraz atar tutardı da... Meşrutiyet ilân edilince aynı adam tekrar aşındıracak bir kapı buldu. Fakat bu kapıda da samimiyetle ne ölüye ağlar ne diriye gülerdi. Vaziyet bozulunca tıpkı eskiden yaptığı gibi usulcacık yer değiştirmek ve öteki tarafta boy göstermek fırsatını kaçırmazdı. Zira bu, anadan doğma sokulgan tip siyasî bir kanaatten mahrum olduğu için heyecandan, fedakârlıktan da nasipsizdir; hele hiç de kötü gün dostu değildir. Kendisine ihtiyaç görüldüğü dar zamanda vurdumduymazlıktan gelir;

ancak parlak devirde kulaktan kapma birkaç sözle, sahte sadakat tavurları ve itaatli hareketlerle göze girmeye bilir; hiç olmazsa gözden düşmemeye temin eder. Kısacası gemi aslanıdır; ne kokar, ne bulaşır. Şu var ki toplantılarda, davetlerde arzı endam ederek sahneyi doldurur, bir varlık gibi durur ve bir kuvvet tesiri yapar. Kimse bu kuru kalabalığa “Yahu, sizi aramıza aldık, idare heyetine soktuk, şu makama kadar çıkarttık, başınız sıkışınca yardımınıza koştuk. Karşılık olarak bize ne faydanız dokundu? Parti kotra değildir ki devrilmemek için safraya lüzumu olsun? Çıkınız, Allah aşkına! Muşambadan ve gaz sandığından yapılmış dekor istemiyoruz!” demez.

Bu, böyle gelmiştir, böyle gidiyor. Halbuki partiyi çabuk yıpranmaktan korumanın bir yolu da iş sigortasına yazılır gibi partizanlık yapanların, particiliği sanat haline sokan profesyonellerin yerine imanlı yeni unsurların geçirilmesi, yetiştirilmesi olsa gerektir.

Akşam, 5 Aralık 1945

JÜRİ MESELESİ

Basın ve kadın hakkında biricik madde bulunmadığını gazetelerdeki tenkidlerden öğrendiğim Demokrat Parti programında “heyeti udul-jüri” bahsi bilmem geçiyor mu? Bilmem, diyorum; zira bu partinin programı bir broşür halinde yayımlanmadı; günlük gazetelerde çıktığından kesip saklamayan benim gibilerin elinde de icabedince tetkike yarar bir vesika kalmadı. Şu var ki tek dereceli seçimi düşünen partinin jüri meselesinde sükût etmesi –eğer ettiyse– dikkati çekebilir. Unutulmuştur, diyemiyeceğiz; bir fikre saplanılarak faydasına inanılmamıştır hükmüne varmağı tercih ederiz.

Zaten hukukçularımız ve adliyecilerimiz arasında jüri usulüne muhalif şahsiyetler bulunduğunu öteden beri işitiriz; fakat lehinde olanlar yok mudur? Kulaktan dolma, daha doğrusu tarihlerden, romanlardan, filimlerden, gazetelerden kapıp zihinde kalma güdük malûmatla cinayet dâvalarında jürinin umumî denilecek bir mahiyet aldığını çoğumuz biliyoruz. Hattâ bu malûmatımız epeyce eskidir de... Meselâ Tolstoi’nin *La Résurrection** romanındaki erkek kahraman bir jüri üyesi, galiba başkandır. Demek seksen sene önce Çarlık Rusya’da bile jüri usulü yürürlükteydi. Şimdi aynı usulü kabul etmemiş kaç memleket kalmıştır, sarıh bir şey söyleyemem;

* Diriliş (hızl.)

ama nadirattan olduğunu tahmin edebilirim. Ayrıca biliriz ki Fransız büyük ihtilâli sırası, önüne geleni giyotine gönderen mahkemede de kendi canından korkan emirkulu bir jüri, başsavcının işaretile hareket ederdi. Bu gibi misaller aleyhtarların lehine delillerdir; lehtarların dağarcığında da fikirlerini müdafaaya yarar başka misaller ve deliller çoktur. Ne olursa olsun jüri usulü asrımızda işleyen adalet makinesinin esas çarklarından biridir. Dünyanın gidişine uygun yeni partiler kurulurken bu meselenin gerek o partiler tarafından, gerek hükûmetçe tekrar tetkik konusu olması ve hukukçularımızca yeniden incelenmesi lüzumsuz sayılamaz.

Tek dereceli seçim hakkını alacak bir milletin tabiatile cinayet dâvalarında suçluluğu takdir, yahut hafifletici veya şiddetlendirici sebepleri tâyin salâhiyetini de kazanmış olması icabeder gibi görünüyorsa da bu, herkesin aklı erecek işlerden değildir. Bize sadece meseleyi hatırlatmak ve mütehassısların fikirlerini dinlemek düşer.

Akşam, 18 Ocak 1946

YARDIM BİR ZARURETTİR

Barış, bolluk, düzen zamanında bile dünyanın karşısına dikilen büyük tehlike şu idi: Harblere rağmen insan nüfusu artmaktadır; zira fennin ilerlemesi sayesinde salgın hastalıklar durdurulmuş, nakil vasıtalarının gelişmesi yüzünden de kıtlıklar eski ehemmiyetini kaybetmiştir. Fakat gıda maddeleri nüfus artışı nispetinde çoğalamamaktadır; insanların yarısı açlıktan kıvrانmaktadır. Bu hal önlenemezse dünya sıra harblerden ve devamlı kargaşalıklardan kurtulamıyacaktır. Umumî huzura kavuşmak için açları doyurmak lâzımdır, şarttır. Hattâ bazı mütefekkirlerce İkinci Cihan kıyametini koparan gerçek âmil, birincisinden sonra o işin gerektiği kadar başarılamamasından başka bir şey değildir. Kaldı ki vaktile karnını en iyi doyuran Avrupa ve beyaz ırk bile şimdi aç... Bu açlık sürüp giderse doğuracağı belâlar dolayısıyla tok olanlar da kendilerini tehlikeden kurtaramıyacaklar, felâket selleri arasında kaynıyacaklardır.

İşte bizden daha zor vaziyette bulunan devletlerin Birleşmiş Milletler yardım teşkilâtına, Unra'ya canla, başla, hattâ canını dişine takarak hizmete koşmasının asıl sebebi budur. Yani şefkat ve rikkat nev'inden yalnız vicdan ve iyi ahlâk icabı değil, kendi varlığını ve umumî düzeni korumak gibi tamamilen hayatî bir zarurettir. Birtakım kısa akıllılar "Başkala-

rını doymak bize mi kaldı? Kelden köseye yardım mı olur? Biz kendimize bakalım, harice bol keseden ihsanda bulunacağımıza gösteriş yapacağımıza nefsimizi düşünelim!” diyorlar. Bu hodbince bir fikir olduğu kadar şiddetle de yanlıştır, hesapsız ve zararlıdır. Önce biz, harbe girmemiş bir devlet olarak –pahalılık hariç– her bakımdan, hele nüfusumuzun ihtiyacından çok fazla tutan yalnız 25 milyon kental buğdayımız vesair zahiremiz bakımından iyi bir durumdayız. Yardımdan el yummamızı mazur göstererek maddi sebep yoktur. Sonra milli bir duygumuz, geleneğimiz, şöhretimiz vardır: Cömert, hayırsever, faziletli, mert olarak tanınmışız. Tarihin kazandırdığı bu yüksek şöhrete –velevki fedakârlığı bile icabettirse– söz getiremeyiz; milletlerin daha kötü şartlar içinde iken koştuğu insanca vazifeden kaçmağa, insanlık manzumesi dışında kalmağa rıza gösteremeyiz.

Biz harbde güttüğümüz barış politikası ile kendimizden ve her millettten en azı iki, üç milyon cinstişimizi ölümden esirgedik. İnsanlığı koruma gayesine giden fazilet yolunu sulhte mi şaşırıp sapıtacağız?

Akşam, 12 Mart 1946

HAYAL SUKUTLARI

Düşünmek, üzülmek, endişeye düşmek için ciddi sebepler mevcut olmakla beraber efkârda görülen huzursuzluğun asıl kaynağı sulhe bel bağlamaktan ileri gelen hayal sukutudur. Çoğumuz harb bitince ne olsa dünyanın her gün ağır adımlarla derece derece iyiliğe doğru gideceğini, zorluklar çıksa da yavaş yavaş önleneceğini, geçmişten ders alınarak aşırı ihtiraslara had çizileceğini az çok umuyorduk. “Artık,” diyorduk, “hiç değilse yeni yeni işgaller, istilâlar görülmez. Hele tehlikeden nasılsa kurtulabilmiş ve savaş dışı kalmış milletlerin vaziyeti daha çabuk düzelir, endişeler tamamen zail olur.” Nikbinler bundan fazlasını da bekliyorlardı. Netekim harb başlangıcında savaş dışı kalmamızın ekonomik durumumuzu düzeltereğine, geçen harbdeki İspanya gibi bizim de büyük faydalar sağlayacağıma inananlar çoktu. Bu olmadı; harbin sonu da bedbinlerin düşündüğü kadar kötü çıktı. İşte şimdi harb ve sulh ile alâkalı bu iki hayal sukutunun tesiri altındayız.

Halbuki harbde barış siyasetimiz –harbe girişten hiç şüphesiz bin kat hayırlı olmuşsa da– vaziyet icabı daima harbe girecek gibi hazır bulunmamız yüzünden ekonomik gelişmeye imkân bırakmamıştır. Harbin bitmesi de kimseye, hele bize güven vermediğinden, hattâ güvensizliği art-

tırdığından, bekleneni getirmedi. Türkiye için dünya hâlâ ve en aşığı harbdaki dünyadır. Böyle olunca da sulh nimetlerinden hayır ummak, kendimizi sulhe kavuşmuş saymak abestir. İşte değıştirmemiz lâzım gelen ruh haleti de bunun aksine inanmak isteyişimizden, yani ortadaki sulh konferanslarına, sulh haberlerine inanır gibi olmamızdan ileri gelmektedir. Çabuk bir sulh, bir güven, bir ucuzluk, iyiye doğru çarçabuk bir gidiş bekliyen nikbinler çeşitli hayal sukutlarına düşerek kendilerini realiteye uydurmuş olanlardan fazla ve ayrı üzüntüler çekmeğe mahkûmdurlar. Ufukta gerçekten sulh emareleri görölünciye kadar tekrar hakikat âlemine dönmemiz, hususî ve umumi hayatı bu bakımdan ayarlamamız lâzım.

“Üçler toplandı, jilet bıçağı geldi, Marsilya’ya vapur işliyor,” gibi esas vaziyete tesir etmiyen ufak tefek değışikliklere bakarak vakitsiz ümide düşmek zararlıdır. Zira hayal sukutları mâneviyatı bozar ve uzun süreceğı anlaşılan zorluklara dayanma kudretini kırar.

Akşam, 20 Mart 1946

MEBUS TİPİ

Şimdiye kadar tek parti sisteminden dolayı bir kere hükûmet listesine girdikten sonra *çantada keklik* sayılan mebusluk, artık hazır konacağınıza yüzde yüz emin olduğunuz ikbal yerlerinden değildir. Gerçek seçim akla gelmiyecek, hattâ akıl almıyacak sürprizlerle, beklenmedik neticelerle dolu bulunduğundan son dakikaya kadar –velev en nüfuzlu ve en şöhretli şahsiyetlerden olsun– kimse mebus çıkacağına güvenemez; herhangi partinin namzedleri arasına girse yine de başına ne geleceğini bilemez. Düşününüz ki bir tek reyle ümidinizin suya düşmesi ihtimali vardır. Nettekim Meşrutiyet devrinde bir İstanbul intihâbı sırası, hem de Adliye Nazırı olan hükümet namzedi bir tek rey eksikliği yüzünden mebusluğu kaybetmiş, bir tek rey fazlalığı muhalif namzedi Meclis’e götürmüştü.

Bu, böyle olduğuna göre mebus seçilmek, mebusluk etmek işi bir meslek haline geliyor demektir. Her meslek gibi mebusun da doğuştan gelen, yahut çalışarak kazanılan birtakım vasıflarla donanmış olması icabedecektir. Önce intihap dairenizde kendinizi tanıtmanız, sevdirmeniz, faydalı işler başarmanız, hükümetle halk arasında ara bulmağa çalışmanız vadetmeği bilmeniz, vaidlerinizi de az çok tutmanız, yahut, tutar görünmeniz şarttır. Somurtkanlık, ka-

yıtsızlık, uzak duruş, tembellik ile maksada ulaşamazsınız. Hattâ bir intihap dairesinde partiniz en kuvvetli vaziyette de bulunsa nihayet öyle bir adamı feda etmeğe, yerinizi intihap kabiliyeti olan daha istidatlı birine vermeğe mecbur kalır. Demek ki yavaş yavaş bizde de kendiliğinden tasfiyeye uğrayarak ortaya her yerde olduğu gibi bir “mebus tipi” çıkacaktır. Tek partinin hüküm sürdüğü devrede o tip ile memur veya emekli tipi birbirine karışır, ancak serbes seçim mebus tipine vücut verir.

Bir seçimin heyecanına katlanamıyacak, sürprizlerine karşı koyamıyacak derecede hayatiyetini kaybetmiş, hazır konmağa alışmış olanlar yerlerini daha kabiliyetli, daha verimli insanlara bırakacakları, partiler de gitgide böylelerini tercih edecekleri için yeni seçim, dinç elemanlar kazandırmak suretile en önce çoğunluk partisine faydalı olacaktır.

Akşam, 19 Haziran 1946

DÖRT YILLIK DİPLOMA

Derler ki: “Şu mebusluk da tuhaf meslektir. Mebus olacak adamda ilkokul diploması bile aranmaz; eski hizmetleri kale almaz; yaşlılığına bakılmadığı gibi, staj yapması da şart koşulmaz. Banka kapıcılığına, mahalle bekçiliğine girmek daha güçtür; zira kapıcılıkta ve bekçilikte hiç değilse bedeni kudret, boy bos, kalıp kıyafet cihetine ehemmiyet verilir.” Evet, mebusluk önüne gelene açık bir iştir ve böyle olmasından dolayı da taliplisi çoktur; her ferdin yüreğinde bir mebus yatabilmemesi için sebep yoktur. Şu var ki eğer seçim gerçekten hür yapılmışsa mebus, dünyanın en zor imtihanlarından birini geçirmiş ve kazanmış sayılır. Bu defa kazanmakla da iş bitmez; dört yılda bir yeniden imtihana girmek, dört yıllık diplomasını tazelemek lâzım gelir ki işte hiçbir meslekte ve yüksek tahsilde böyle müthiş bir kayda, şarta rastlayamazsınız. Bir ordinaryüs profesör tasavvur ediniz ki kısa ve muayyen bir müddet bitince, birdenbire son sınıf öğrencisi mevkiine iniyor ve eski yerini almak için talebesi önünde tekrar bir imtihan vermek mecburiyetinde kalıyor!

Mebus oluverince, ömür müddetince mebuslukta kalınrsa şüphesiz bu meslekten âlası, rahatı, yangeldizme müsaidi bulunmaz. Ama demokrasinin tam hüküm sürdüğü memleketlerde mebus kadar mevkiinden emin olmayan hiçbir

meslek sahibi bulamazsınız. Mebus 1480 günden eksilen her gününü kaybetmiş saymalıdır. Kaybetmemesi intihap dairesini memnun bırakmak için gayretle çalışmasına, kendini göstermesine ve yeni yeni zuhur edecek rakipler elinden daima şöhretini kurtarmasına bağlıdır. Daha kötüsü şudur: Bakan, başbakan olsanız bile tek rey eksikliği hem millet, hem devlet vekili sıfatını lâhzada üzerinizden alıverir; dımdızlak ortada kalıverirsiniz. Devre sonu yaklaştıkça yüreğiniz küt küt atar; halkın vereceği rey karşısında ne küçük, ne çelimsiz kalacağınızı düşünerek millet fermanından tirtir titrersiniz.

İşte kayıtsız, şartsız ve herkese açık olan mebusluğun güçlüğü bu noktadadır; yukarıdaki itiraz da yine bu sebepten tamamen yersiz, mânâsızdır. Her seçimin çıkardığı mebus böyle bir imtihan ve helecan geçirdiği için ne olsa daima saygıya lâyıktır. Seçim hürriyeti mebusluk kredisini yükseltmeğe yarar.

Akşam, 26 Haziran 1946

HATİPLERE ÖĞÜTLER

Parlâmento ve seçim nutukları hakkında –uzun yıllar mebusluk, nazırlık, başvekillik etmiş bir Fransız devlet adamı tarafından– yazılmış bir kitap çok faydalı öğütler veriyor. Muharrire göre nutuk için umumi bir kaide konamaz; herkes kendi tabiatına, huyuna, mizacına uyar. Fakat dinleyiciler arasında bezginlik alâmetleri görününce, alkışlar azalıp dikkatsizlik başlayınca sanatın icabı bazı ustaca oyunbazlıklardan faydalanmak lâzımdır. Meselâ nutkun daha yarısında bile bulunsanız bitiyormuş gibi bir tavır almak, kâğıtlarını toplamak yahut sonuna yaklaştığınızı bildiren bir cümle sarf etmek daima iyi tesir yapar, dikkati üzerinize toplar. Bu, yeni bir müddet kazanmak demektir. Fakat aynı oyunu tekrarlamaktan şiddetle çekinmeli. Fazla miktarda rakam ve istatistik zikri de pek lüzum olmadıkça zararlıdır. Hele ikide bir nutkun uzunluğundan ve rakamların çokluğundan dolayı özür dilemek büyük hatadır.

Muharrir, esas itibarile 6 maddelik bir nasihatname yazmış: 1. Nutuklarda başkalarının sözlerinden, eserlerinden parçalar almağı suiistimal etmeyiniz. 2. Boyuna kendi faziletlerinizi, namuskârlığınızı, doğruluğunuzu, sadakat ve imanınızı ileri sürmeyiniz; ahlâkınızdan dem vurmayınız. 3. “Gözüm iktidar mevkiinde değildir. Bakan olmak iste-

mem, ihtirasım yoktur” filân gibi ikide bir feragat göstermekten çekininiz. 4. İşinize gelmedikçe, keskin bir cevap vereceğinizden emin olmadıkça sözünüzü kesenlerin lâflarını işitmemezlikten geliniz. 5. Gürültü kopunca bunu yatıştırmak için sesinizi yükseltmeğe kalkışmayınız; susup bekleyiniz. 6. Bir hatip konuşurken kati lüzum yoksa sözünü kesmeyiniz. Bir şey söylemeniz çok lüzumluysa bunu gayet temkinli ve alâyişsiz şekilde yapınız.

Nasihatname sahibi her maddenin mucip sebeplerini pek mükemmel, uzun uzun anlatıyor ve haklı olduğuna insanı inandırıyor.

Aynı mevzular üzerine yazılmış eserleri okumanın yeni ve hareketli politika hayatımıza atılacaklar için durma devrindeki hamlığı gidermeğe, olgunluğu tamamlamağa yaraması pek tabidir.

Akşam, 28 Haziran 1946

SEÇİMDE VALİLER

Hükûmet memurlarının müdahalesine uğrayan seçim şüphesiz ki hür sayılmaz; hele polis ve jandarma kuvveti işe karışırsa artık o seçimden hayır umulmaz. Şu var ki iktidar mevkiindeki partinin seçimlerde büsbütün seyirci kalması ve eli altındaki hükûmet teşkilâtından hiç de faydalanmaması beklenemez. Çoğunluk partisi bu bakımdan öbürlerine üstündür, üstün olmasından dolayı da mevkiini kaybetmesi büyük bir memnuniyetsizliğin âlâmetidir. Meselâ Fransa'da İçişleri bakanı seçim işlerini valiler vasıtasıyla tâ başlangıçtan saati saatine takib eder, partilerin vaziyetini öğrenir, hangi namzetlerin daha fazla intihap kabiliyetleri olduğunu sorar, mufassal cevaplar alır. Valiler jandarma, polis kuvvetleriyle değil, fakat edindikleri dostlar ve taraftarlar kanalıyla kanun çerçevesi dışına çıkmadan, açığa vurmadan belki hükûmet lehine az çok gayretkeşlik gösterirler. O kadarcık bir müdahale bile olmayacağına inanmak, evliyalık beklemek safdillik sayılır.

İşte hükûmetin seçimdeki üstün vaziyeti budur, bundan ibarettir. Netekim eski Fransız devlet adamlarından biri şöyle bir vaka anlatıyor: İçişleri bakanlığında bulunurken iç Fransa'da bir eyalet mebusluğuna Hristiyanlıktan ayrılp Müslümanlıkta karar kılmış doktor Greier namzetliğini

koymuştu. Bakan validen sormuş. “Seçim kabiliyeti var mı?” Vali, “Hayır,” demiş, “işi ciddiye almayınız.” Fakat bütün seçmenlerin istisnasız Hristiyan olduğu bu bölgede hükmet namzedi ekailiyette kalarak mühtedi doktor parlak bir sayı üstnlğile mebusluğu kazanmış. Müellif diyor ki: “Doktorun Müslüman olmasına değil, hükmete muhalif Radikal partisinden bulunmasına zldm. Elime kalemi aldım. Valiyi bir iyi haşladım. Ona bizim mebusumuzun kaybını nlemediğinden dolayı fkelenmemiştim; doğruyu göremediğine, vaziyeti kavrayamamasına ierlemiştim.” Demek oluyor ki seçim sırası valilere düşen vazifelerin en mühimi teşkilâtından istifade ederek fazla nikbinliğe kapılmadan bakanlığı doğru vaziyet hakkında aydınlatmaktır.

Partiler düşer, kalkar. Eğer memurları müdahaleye alıştırırsak yarın düşüp de yeniden hükmeti ele almak ihtimali belirince o kuvvetlerin bu sefer de bizim karşımıza dikileceğini düşünmek müdahaleye meydan vermemenin en mkul bir sebebidir.

Akşam, 3 Temmuz 1946

BÜYÜK BİR FARK

Bizim gençliğimize, toyluğumuza raslayan Meşrutiyet devrinde seçim daha ziyade politikacılığı kendisine iş güç edinmiş bir azınlığı, vatandaşların pek mahdut bir kısmını alâkalandırırđı. Daha doğrusu bir partiye katılmamış, ikbal ihtirasını partinin galebesine bağlamamış olan çoğunluk seçime girmenin politika dışında milli bir vazife teşkil ettiğini aklına sığdıramazdı. “Bana ne,” derdi, “ne memur olmak istiyorum ne de bir fırkaya dayanıp hükümümü yürütmek... Hükûmete kim geçerse geçsin. Varsınlar biribirlerini yesinler!” Herhangi bir partide faal rol almıyanlar, yani doğuştan politikacı, didişkin, çekişken olmayanlar seçim işine karışmağı az çok hafiflik, hattâ ayıp bile sayarlardı. Rey sandığı başına gitmeğı yangın tulumbası sandığını omuzlamak veya Sandıkburnu’nda kafayı tütsülemek kadar mevkii için utandırıcı bulan muhafazakârlar da çoktu; efendi kısmının “O gürültüye katılmak avamın kârıdır; bize uzaktan seyirci kalmak düşer. Kendimizi bakkal çırakları, at uşakları, rençber ve köylü takımile bir mi tutacağız?” gibi bir hal aldığı muhakkaktı. Kısacası üst sınıflar seçimi “Seçimsiz de hükümet olur, iş olacağına varır,” kanaatle küçümserler, lüzumsuz bulurlar; öteki sınıflar da sandık başına polis emri diye istemeye istemeye yollanırlardı.

Bugün gördüğüm manzara ve sezdiğim zihniyet tamame başkadır. Önce, yukarıda bahsi geçen muhafazakâr, geri sınıf ortadan kaybolmuştur. Eskilerin camide namaz kı-larken –Allah karşısında bulunduklarından dolayı– her sınıf insanla bir sıraya girmekten, bir sayılmaktan kaçınmamaları, Allah emrini cemaatle yerine getirmeleri gibi şimdi de vatandaşlık vazifesi dini diyebileceğimiz bir kutsilik almış, seçim yerine gitmek, cuma namazında bulunmak nev’inden savabı çok büyük ve zevkli bir vazife mahiyetini kazanmıştır. Vatandaşlığa mahsus siyasi hakların da dini vecibeler kadar benimsenmesi ileri cemiyet vasıflarından biri değil midir? Artık doğrudan doğruya politikacı, partici, muvafık veya muhalif olmıyan fertlerin de seçim zamanı gelince –tıpkı ileri memleketlerde emsali görüldüğü gibi– bir an umumi siyasete karışmak, vicdan ve şuurundan kopan fikri bildir-mek lüzumunu ehemmiyetle duydukları muhakkaktır.

Bu haberimiz olmadan olgunlaşıp birdenbire meydana çıkan güzel neticeyi son yirmi beş yılın sanıldığından çok fazla verimli, faydalı geçmesine borçluyuz.

Akşam, 8 Temmuz 1946

MECLİS'TE YENİLER

Mebusluğun tarifini yaparken bir Fransız devlet adamı şöyle diyor: “Mebus, mebusluğu kendisine esas vazife edinen adamdır; bir mebusun diğer işleri veya mesleği şayet mebusluktan fazla vakit alıyorsa o, tam mânâsile mebus olamaz. Bazan biri, bir tesadüf veya geçici bir hâdisе yüzünden mebus seçilebilir ama mebus sınıfına girmiş sayılamaz. Mebusluk ya istidada bağlıdır, yahut bir itiyat, bir meslek, bir meleke halini almalıdır.” Gerçekten öyledir. Öyle olduğu da her devrede seçilen binlerce mebustan ancak bir kısmının Meclis’e ısınması, vazifesini benimseyip milletvekilliği işinden zevk alması, mevki yapması ile anlaşılır. Her mizaç mebusluğa elverişli değildir. Mühim idari makamlarda pek iyi hizmet görmüş nice büyük memur vardır ki mebusluğa geçince sönük, verimsiz kalır, öte yandan en küçük hükümet vazifesinde başarısızlığı ile tanınmış bir başkası Meclis’e girince tamamen değişir, incelikleri, kavrar, muhite çarçabuk adapte olur ve emsali arasından sıyrılıp parlayarak bir devlet adamı hüviyeti alır. Zira doğuştan bu adamda devlet işlerinde lüzumlu olan hünerbazlık, irade, işleklik, kısacası istidat mevcuttur; istidadını da itiyat şekline sokmuştur.

Zaten demokrasinin bir faydası da bu noktadadır, hür seçimler yolile parlâmentoya o kıratta yeni ve genç eleman-

lar yollayıp daima tazelerini yetiştirerek gelecekte rical kıtlığından devleti korumasıdır. Totaliter rejimlerde yer almak için baştakilere muhakkak hoş görünmek, nabızlarına göre şerbet vermek lâzım gelir; daha önceden yaranmışların rekabetine uğrayarak gerilerde kalmak, cevherini, bir türlü meydana koyamamak ihtimali de çoktur. Garp memleketlerinde muhalif olarak meclise girip da sonradan ekseriyet liderliğe kadar çıkmış, kabineler kurmuş, devlete büyük hizmetlerde bulunmuş mühim adamlar görülmemiş midir? Clemenceau ve Briand onlardan ikisidir.

Bu sebeplerdendir ki ekseriyet partisi namzetleri arasında ve muhakkak ki makul bir nispet dahilinde –bizde Ayan Meclisi yoktur– yepyeni, taze unsurlar bulunması pek isabetli bir karardır. İleri demokraside istikbalin büyük adamları parlâmentodan doğar... Eskiden olduğu gibi hükümet darbeleri ve komiteci kombinezonlarla değil. İşte, yeniye yer vermekledir ki hem o zihniyetler hem de yarının rical darlığı önlenmiş olur.

Akşam, 17 Temmuz 1946

DEMOKRASİDE MİZAÇ VE GÖRGÜ

Doğrudur: Demokrasi türlü memleketlerde görüldüğü gibi çeşit çeşit kalıplara girer. İngiltere ile Fransa'da özü itibariyle aynı mahiyette olan demokrasi, aynı şekilleri mi gösteriyor? Seçim usullerinden tutunuz milletvekili salâhiyetlerine, münakaşa ve müzakere tarzlarına kadar hepsi bambaşkadır. Başka olmıyan şey, millî iradenin her iki memlekette de bütün iradelerin üstünde daha ağır basması, hükmünü yürütmesidir. Irklar arasındaki karakter, gelenek, görgü farkları demokrasiye çeşitli şekiller verir. Meselâ –meşhur misallerdendir– yolda rasgele bir İngiliz'i durdurabilmeniz de hükûmete geçmesi, parlâmentoya girmesi teklifinde bulunsanız çok defa alacağınız cevap şudur: “Bu, benim işim değil!” Halbuki Fransız öyle bir teklif karşısında –mesleği ve seviyesi ne olursa olsun– hemen yumuşar; başlar kendi hususî fikirlerini, ıslahat projelerini, hükûmetin başına geçince başarmak istediği büyük tasavvurları anlatmağa! Elinden yakınızı güç kurtarır, sorup sorduğunuza bin pişman olursunuz.

Yukarıda bahsi geçen öz mahiyete, yani millî iradenin hâkimiyeti esasına dokunmamak şartıyla şeklin zamanla bizde de karakterimize, geleneğimize ve görgümüze uyması, başka milletlerinkinden farklı bir dış manzara arzemesi pek tabiidir. Şimdi başlangıçta bulunduğumuz için bu şekil

henüz belirmemiştir. Ağırbaşlı ve temkinli bir demokrasi sistemini mi benimsiyeceğiz? Yoksa fazla hareketli, heyecanlı, gürültülü patırdılı olanına doğru mu kayacağız? Malûm değil. Şu var ki Türk, esastan temkinli, soğukkanlı, hesaplı bir millet olduğuna göre, eğer seçimlerde ve Millet Meclisi münakaşalarında, bu defa ve sırasıyla birçok defalar kendisine vakar, temkin örnekleri verir, demokrasi terbiye ve görgüsünü –taşkın, ölçsüz hareketlerimizle– kendimize uymıyan bir çığıra dökmezsek bu rejimi pek centilmence, efendice yürütmüş, dünyanın takdirini kazanmış oluruz.

Yarının Türk demokrasisi hır gür içinde kıymetli zamanını kaçırın bir dernek değil, mizacımıza yakışır ağırbaşlı bir cemiyet manzarası göstermelidir. Yeni bir devir açılıyorsa onun iyi örneklerle yerleşmesini sağlamak vazife ve mesuliyeti bizim üzerimizdedir.

Akşam, 22 Temmuz 1946

İŞE DÜZEN VERMELİ

İstanbul'da bu seferki seçim, seçim yerlerinin arz ettiği manzara bakımından gerçekten hoştu, tamam; ama kır ve yayla hayatına yakışır bir derme çatmalıkta idi. Sandıkların çoğu bahçeler, meydanlıklar ortasına ve çınarlarla akasyalar gölgesine kurulmuştu. Güneş yer değiştirdikçe seçim masaları da ileriye, geriye alınıyordu. Hele parti listelerini dağıtmağa memur edilmişlerin, biraz ötelerde, önlerine nasılsa ele geçirdikleri birer masa koyarak oturup bekleyişleri bana eski zamanın Mama mesiresini ve *Yazıcı* oyununu hatırlatmıştı; gözüm bir kavuklu arıyor, kulağım zurna ve çiftenâra sesi bekliyordu. Hepsinden tuhafı, Osmanbey'deki benzin deposu kenarında ve dört yol kavşağında geceleyin rey tasnifi tablosuydu; ceketlerini çıkarmış, kollarını sıvamış askıları gevşek, yahut kemerleri çözükle sekiz on kişinin bu sokak bürosunda bütün gayretleriyle çalışmaları unutulacak “pitoresk” levhalardan değildi; seyrine doyamadım ve yarı karikatürist bir ressam olamadığıma kederlenmekten kendimi alamadım. İşten haberi olmıyan, oradakileri bir zelzele zamanı işe sarılmış yardım ekibi sanabilirdi.

Hoştu, orjinaldi... ama bu, daima o şekilde tekrarlanamazdı. Her seçim temmuz ayna raslasa âlâ! Karakışa da düşebilir; arada belediye seçimleri de olur. Sonra, asıl mühimmi

seçim gizliliğini sağlayacak tertibat almak, başka memleketlerdeki gibi perdelerle ayrılmış bölmeler yapmak zarureti vardır. O gün, zarfa koyacağım pusulayı sandık başındakilere ve etrafımdaki seçmenlere göstermemek için acayip ve münasebetsiz şekilde kusur işlercesine arkamı dönmek; beceriksiz bir hokkabaz yamağı gibi titrek ellerle listelerden birini cebe indirip yerine ötekini kaydırmak lâzım geldi. Halbuki zarfı alıp bir bölmeye girebilseydim o, hazzetmediğim duruma dşmiyecektim. Fikrimce sandık sayısı da çoktur; ikindiden sonra çoğunda saatler hareketsiz, uykulu geçti. Sandıklar azaltılırsa kontrol da basitleşir sanırım.

Seçim usul ve kanununun bunlar gibi, hattâ daha mühim birçok aksaklıkları meydana ıktı. Artık tek dereceli seçimin memleketimizde esas teşkil etmesine göre seçimi geçici iş mahiyetinden kurtarmak, hem kanunu tamamlamak hem de sandık yerlerini mevsimlerin hepsine elverişli, sağlam, ciddi, medeni şekilde düzenlemek ilk acele vazifelerimizdendir.

Akşam, 24 Temmuz 1946

MEBUSLUK ELDEN GİDİNCE

Seçim listesinde yer almamış, açıkta bırakılmış mebuslar arasında bazılarının hükûmete başvurarak şimdiden iş ve memuriyet istemeleri pek mümkündür. Ayrı bir geçim kaynağı, serveti, malı mülkü, üstelik geçindirici bir sanatı olmıyan bu vatandaşların gerçekten elleri böğürlerinde kalmış olabilir. Bir parti öyle bir vaziyete düşen âzasına karşı bir şeyler yapmak arzusu duyar, fakat sayısı çok ise kayırma hususunda zorluğa uğrar; üzülr. Şüphesiz ki milletvekillerinin herhangi bir sebeple seçilmedikleri takdirde geçim ve dışarıda çalışma imkânı bakımından hükûmetçe yardıma muhtaç olmayacak durumda bulunmaları daha iyidir. Mebusluk, tahsisatına tamah edilecek mesleklerden değildir. Aksine, her türlü tesirden uzak kalabilmek, fikir istiklâliyle çalışmak, “Viran olası hanede evlâdü ayal var” mazeretinden sıyrılmak için mebus, Meclis’ten çekilince hükûmet bütçesinden tek habbe beklememelidir.

Zira irattan, kazanma kabiliyetinden mahrum bulunan veya icabında darlık çekmeği göze alamıyan mebus bazı defa kanaati haricinde hareket mecburiyetinde kalabilir; bir partiye yahut hükûmete fazla bağlanır; sonra da çabuk yer değiştirebilir. Zaten dünyanın hiçbir tarafında mebusluk tahsisatının geçinmeğe yeter yükseklikte olmaması da gös-

terir ki bir mebusun aklını en az meşgul etmesi lâzım gelen nokta budur, alacağı mebusluk tahsisatıdır. Hattâ mebuslar ondan gelecek faydadan ziyade üstüne ayrıca kendi keselelerinden koyacakları miktarı, yani zararı düşünürler. Fransız mebusları içinde sadece mebus tahsisatıyla geçinenlerin parmakla gösterilecek kadar az olduğunu kim bilmez? İngiltere’de galiba böylesi bir zamanlar hemen hemen hiç yoktu. Şimdi işçi mebuslar çoğaldığından iki memlekette de belki sayıları artmıştır. Amma bunlar yarın tekrar çekice sarılabilirler ve balyöz sallamaktan çekinmezler. Bizde de şimdilik mebusların büyük bir kısmı emekli sınıfındandır, icabedince maaşlariyle geçinmeği göze almalıdırlar.

Hali vakti iyi veya dışarıda çalışma kudreti yerinde mebuslar ne kadar çoğalırsa Meclis’te de fikir istiklâli o kadar genişlemiş olur.

Akşam, 26 Temmuz 1907
İrâdâ kullandığımız “nâda” bakımından “con-
ark büyüktür ve bun-
saymak yanlışdır... N.
p “Ben muhafazakârın
ıleyene henüz raslamak
m mürtecilerini hissettiriye
çoktan terk edilmiş anane-
ski zamanlardaki gibi tam-
eri gibi bir idare sistemi
yen adamdır. Mut-

“MUHAFAZAKÂR” VE “MÜRTECİ”

Veni partiler arasına bir de Türk Muhafazakârlar Partisi'nin karıştığını gazeteler yazıyor. Programını okumadığım parti hakkında fikrim yok. Yalnız bildiğim bir nokta var-
'a Muhafazakârlığın daima irtica mânasına gelmedi-
le Meşrutiyet ve Cumhuriyet inkılâplarından son-
olarak muhafazakârlığa karşı bir şüphe uyandı
ha ziyade irtica şeklinde tefsir edilerek istib-
ra da padişahçılık demesine alındı. Hâlâ
zakâr” sözünü lâiklik, halk hâkimiyeti,
rılığı sanıyoruz ve “mürteci” ile bir
bukî hem lûgat hem politika gö-
eur” ve “réactionnaire” arasın-
rbirine karıştırmak, mütera-
nseler tanırım ki bir şeye
dikleri zaman –öfkelen-
Meşhuriyet’ten önce-
vani muhafazakâr
vuruyorlar.
neselâ padi-
salâhiyetle
.rı tek değişik-
ar ise sadece mev-

cut idare sisteminin değişmesini icabettirecek inkılâplara, yahut süratli hamlelere aleyhtar olan insandır. Faraza bugün bizdeki Cumhuriyet tarzını olduğu gibi, esaslı hiçbir tebeddüle uğramadan tam anayasa gereğince kabul etmiş, onun ne fazla sağa ne fazla sola kaymadan yerinde durmasını isteyen ve bunu kenisine siyasî gaye edinen şahsı, yahut partiyi pekâlâ muhafazakâr saymak mümkündür. Şu var ki umumî mânada doğru olan bu tefsir memlekete göre değişir: Fransa’da “muhafazakâr” ya kıralcı, ya imparatorcudur İngiltere’de ona yakın zamana kadar “tory” denilirdi; şimdi artık “muhafazakâr”dır ve kelime hiç de Fransa’daki gibi bir mânâyâ gelmez; daha ziyade yukarıdaki tefsire uyar.

Bakalım bizdeki “muhafazakâr” sözünden ne murad edilmiştir ve zamanla aynı söz nasıl bir mânâ alacaktır? Fakat ne olsa “mürteci” demesine gelmiyeceği muhakkaktır.

Akşam, 31 Temmuz 1946

ESKİ BAKANLARA MAAŞ

Yeni kabine ve yeni hakanlar karşısındayız. Gönül hiçbir zaman meselâ Fransa'daki gibi yılda birkaç kabine değişikliği ve daimî bir bakanlar resmi geçidi istemezse de mademki artık Meclis'te partiler vardır, hür seçimler neticesi çoğunluğun bir elden bir ele atlaması ihtimali çoğalmıştır ve icra kuvvetinin eskisi kadar uzun ömürlü olması pek zordur. Bakanlık koltuğuna çıkanların sayısı her halde geçmiştekinden birkaç misli artacaktır. Hele kifayetsizliği görülenler –umumî buhrana meydan vermemek için, ara-sıra çekilmek mecburiyetinde kalacaklarından kabine değişiklikleri dışında iktidar mevkiine gelecek bakanlarla bu sayı kabardıkça kabarcaktır. Başka memleketlerde öyle bir çoğalmanın devlet bütçesine zararı dokunmaz. Ama bizde bakanlık sıfatını almış olan milletvekiline galiba bir gün bile bakanlık etse ve emekli maaşına hiç de hak kazanmamış bulunsa üstünde taşıdığı eski bakanlık haysiyetini koruması, yoksul vaziyetten kurtulması için yüksek dereceden hayat kaydı şartile maaş bağlanıldığından o gibileri kayırmak gitgide hazineye küçümsenemeyecek bir külfet yükleyecektir.

Doğrusunu isterseniz meselâ benim gibi emekli maaşı alması imkânsız ve hususi gelirlerden mahrum bir adam için büyük ikramiyeden de iyisi bir devrede milletvekilliği-

ne seçilmek, sonra da yirmi dört saatçik bakanlığa geçerek hayatının geriye kalan kısmını emniyete almaktır. Şu var ki yaşma nazaran millet hazinesine yüküm pek ağır ve sürekli olmaz. Lâkin henüz otuzunda iken, ilk mebusluğunda bir müddet bakanlık edip çekilen talihliye orta hesapla kırk yıl maaş vermek lâzım gelir ki bu kadarı gerçekten şahane bir cömertliktir! Kanunun metnini okumadığım için bazı kayıtlar ve şartlar mevcut mudur, iyi bilmiyorum. Mevcutsa bile kanunun şimdiki vaziyet düşünülmeden o zamanki tek parti sistemine göre yapıldığına, yani geniş ve ferah tutulduğuna hükmetmek yanlış olmaz. Millet Meclisi'nin nalıncı keseri gibi kendi önüne yontar kararlar alıp kanunlar çıkarmasından başka memleketlerdeki parlâmentolar pek ürker. O yüzdendir ki mebus tahsisatları bir türlü arttırılmaz ve eski bakanlara maaş verilmesi gibi teklifler hoş karşılanamaz.

Yeni vaziyetin bakan eskitme hususunda eskisinden verimli olması ihtimali gözönünde tutularak fikrimce böyle bir maaşın ancak Meclis'ten her fert için çıkacak ayrı bir kararla ve bazı şartlarla bağlanması daha doğrudur.

Akşam, 6 Ağustos 1946

PARTİ – PARTİCİ – PARTİZAN

“**P**arti” kelimesi, bundan bir çeyrek asır önce çok kimse için ancak “beş parti tavla oynamak” yahut “iki parti eşya kapatmak” gibi mânâlarda oyun ve iş tâbiri idi; siyasi teşekkül demesine gelmezdi. Politikacılıkta o mânâyâ “fırka” ve “cemiyet” sözleri yer almıştı. Meselâ en meşhurlarından İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilâf, Ahrar gibi... bunlara cemiyet veya fırka derdik. Zaten eski lûgatlere bakarsanız “parti” kelimesi karşısında “kısım, fırka, taraf, kumarda defaten kazanmak” gibi misalsiz tarifler bulursunuz. Şimdi *Sözlük*’te şu izahlar var:

“1 – Kısım: Bir parti mal; 2 – Ortaklaşa kanışlar çevresinde birleşenlerin meydana getirdikleri topluluk; Halk Partisi (kanışlar, hikmetihüda “kanaatler” mânâsına imiş!) 3 – Bazı oyunların bir defalığı: Bir parti iskambil oynamak, satranç partisi; 4 – Harmoniyi meydana getiren melodilerden her biri; 5 – Mecaz olarak kelepir: Partiyi vurmak, kelepir ele geçirmek.”

Bunlardan başka “partici” ve “partizan” da Türkçeye geçmiş. Birincisi “partiden olan kimse” öbürü “bir partiden yana çıkan ve o yolda davranan kimse” mânâlarına kullanılıyor veya kullanılacakmış. Eskiden “parti” lisanda politikacı topluluğu demesine geldiği pek bilinmemekle beraber birine taraftar çıkanlara karşı “Partizanlık etme! Partizanlık

ediyorsun!” gibi sözler revaçta idi ama pek de makbul sayılamazdı; az çok sokak tâbirleri arasındaydı; yani bizdeki mânâsile iyi şeye partizanlık edilmez, ancak zararı görülen “partizanlık ettin!” diye çıkışılırdı. Fransızca lûgatler bu sözü Dil Kurulu’nun *Sözlük*’ünden çok daha güzel anlatırlar, “Bir şahsa, bir cemiyete, bir mezhep, meslek ve içtiha da bağlanarak bunların menfaatini koruyup müdafaa eden adam,” diyerek eksik güdük tarafını bırakmazlar. Neron’un partizanı olmak da mümkündür; kırallığın yahut meşhur Freud’le Calvin’in de...

Görüyorsunuz ki *Sözlük*’teki “partizan” kelimesinin târifi pek noksandır. Her işi sonraya bırakıp bizi kusursuz denilecek bir lûgate kavuşturmadıkça Dil Kurumu devlet bütçesine yüklenen bol tahsisatı haketmiş sayılamaz.

Akşam, 17 Ağustos 1946

KARAKOL KORKUSU

Kendimi bildim bileli karakola girmekten, işimin karakola düşmesinden korkarım. Bu korku umumidir ve dedelerimizden mirastır. Çok defa karakol korkusu sebeble haklarımızı aramaktan ve hakka hizmet etmekten kaçındığımız bile olur. Ufak tefek hırsızlıkları susup sineye çektiğimiz veya şahit sıfatile karakola götürülmekten korkarak vaka yerinden kaçıp haklı tarafın hukukunu çiğnettiğimiz, olağan işlerimizden değil midir? Halk ağzındaki “karakollara düşmek – karakol karakol sürüklenmek – karakola tıklamak” gibi tâbirler, bahsettiğim korkuyu kâfi derecede belirtecek mahiyettedir. Aksi gibi bu kelimenin başına nasılsa “karayel – kara sevda – kara koncolos – kara hümma – Kara Ali – kara toprak – kara kedi – kara gün – kara haber – kara kış – kara yılan – kara yazı – kara yağız” cinsinden hepsi de derecelerine göre korkunç ve ürkütücü sözlerle yer almış bulunan bir “kara” musallat olmuştur. Onun “toprak” mânâsına geldiği muhakkak ise de ne yapalım ki geçmişteki kara hâtıralar yüzünden isim, kendiliğinden sığara çevrilmiş, renk ve korkunçluk ifade etmeğe başlamıştır.

İçimizdeki bu, artık yer almaması lâzım gelen korkuyu söküp atmak, karakol mefhumundaki ırsi ürkmeyi güvene çevirmek elbette lâzım. Fakat karakola giren ile karakolda

oturan arasında karşılıklı tam bir zihniyet değişikliği olması zamana muhtaçtır. Ancak uzun müddet iyi örnekler görüle görüle, zabıta işleri sisteminde sağlam bir terbiye usulüne dayanan hayırlı yenilikler yerleşe kökleşe öyle bir neticeye varılabilir. Bizler karakol korkusu içinde büyümüş bir nesle mensubuz; meselâ Beşiktaş Karakolu'nun adını anmak tüylerimizi diken diken etmeğe yeterdi; hele önünden geçerken cam vurulacak, çağrılacağız diye ödümüz patlardı. Meşrutiyet devri o korkuyu hiç de azaltmadı; arttırdığı zamanlar bile oldu. Asırlardan beri karakollardan yılmış, yılmış bir cemiyetin yüreğine emniyet sokmak kolay olamaz; küçük bir aksaklık, bir vaka yahut bir rivayet o korkunun ve itimatsızlığın tekrar baş göstermesine sebebiyet verir.

Onun içindir ki karakollar aleyhindeki haberler çok kere büyültülür ve yine bundan dolayıdır ki hükûmet herhangi karakol hâdisesi hakkında mufassal tahkikat raporları yayımlıyarak halkın güvenini sağlamakta titiz davranmalıdır.

Akşam, 19 Ağustos 1946

HOŞA GİTMEK İÇİN

Hiçbir devir, hattâ “devri saadet” yoktur ki umumî efkâr mı diyelim, halk efkârı mı, her neyse, işte anladınız, bu kuvvet –çok mühim, çok ciddi meselelerden fazla– bazı ikinci, üçüncü derecede şeylere haddinden fazla ehemmiyet vermemiş, sinirlenmemiş olsun...

Meselâ, sonradan talika ve çekçek arabaların tekerleklerine bile takıldığını gördüğümüz lâstik bir vakitler, ilk çıktığında ancak devlet ricali tarafından kullanılırdı ve halkın gözünde büyür, dayanılmaz bir debdebe tesiri yapardı. “Oh, kekâh, kurulmuşlar lâstik tekerlekli arabalara, dünya umurlarında değil!” sözile zamaneden şikâyetle başlamak moda idi. Konaklar, köşkler, iratlar ve akarlar, servetin daniskası, hattâ ne atlar ne arabalar göze batmazdı da ahali dört lâstik çembere dehşetle içerlenirdi.

Arap İzzet Paşa’nın yaz akşamları Beşiktaş iskelesinden veya Galata rıhtımından kendi hususî çatanası *Dıymışk*’a binişine de öfkelenirdik. Halbuki o adamın serveti çatana değil, Transatlantik işletmeğe müsaitti. Bunu da bilirdik ama çatanası olmasını ve bir başına içine kurulup Ada’ya gitmesini bir türlü hazmedemezdik. Cavit Bey’in geçen harbde yine Ada’ya istimbotla Tokatlıyan’dan dondurma getirtmesi rivayeti az mı çalkalandıydı? Aslı olmasa gerekti; fakat o söylen-

ti kafalarda yer etti kaldı ve muhaliflerine siyasî hayatının –eğer varsa– hatalarından fazla tenkid vesilesi teşkil etti.

Mahmut Şevket Paşa'nın –nihayet içinde vurulduğu– kırmızı otomobiline İstanbul'un yarısı dil uzatmaktan kendini alamamıştı; Timurleng'in filiymiş, çarşı pazar ne bulursa sömürüyormuşçasına sızlandık durduk. Öte yandan paşanın Balkan Harbi'ne girdiğimiz zaman –vesikalara dayanarak söylüyorum– muharebe mevkillerine gönderilecek askere giyim kuşam teçhizatı bulunmaması mesuliyetinden bahsetmek o halk efkârının aklından geçmemiştir.

* * *

Halk efkârındaki bu tarz görüş ve düşüncülerin de şüphesiz psikolojik bir izahı vardır, şimdi geçelim. Şunu da unutmalıyım ki yine o efkâr yalnız muvaffakiyetsizlik gösteren idareleri değil, az veya çok başarılarını da hoşla gitmeyen birtakım devde kulak işler ve hareketler yüzünden diline dolayabilir.

Bunlar öyle işlerdir ki vazgeçmek ve çekinmek kolayca mümkündür; vazgeçilmesinden de hükûmete zarar gelmez, çok defa faydalı bile olur; yani “Ne yapalım, halk hoşlanmıyor, söyleniyor diye devleti tehlikeye mi sokalım? Prensiplerimizden mi fedakârlık edelim?” itirazına yer verecek mahiyette sayılamaz.

Psikolog bir başbakan yahut bakan o gibi hoş görülme-
yen ve uyulması Devlet idaresi için şart teşkil etmeyen fiil ve hareketlerden sıyrılır. Netekim bu bayram dinlenmek maksadile İstanbul'a gelen yeni Başbakan'ın katara bağlan-

miş hususî vagon yerine vagonilden inişi *Bayram Gazetesi*'nde bir methiye yazılmasına vesile teşkil etti; halk efkârındaki tesiri de iyi oldu.

İşte zemanе efkârının hoşlanmadığı işlerden biri de eski bakanların hususî vagon yolculuğuna can atmalarıydı. Geçmiş devirlerin lâstik tekerlekli arabası, catanası gibi bu vagonlar göze batıyor, söze yol açıyordu. Doğrusunu isterse-niz vagonlisi olan bir trende hususî vagona gerçekten lüzum yoktur. Fransa'da nazırlar, İsviçre'de devlet reisi âdi yolcu vagonlarında gidip gelirler.

Ancak bazı büyük törenler sırası birçok devlet ricali toplu halde seyahat edecekleri vakit hususî vagondan, hattâ kardan istifade edilmesine cevaz vardır. Yoksa bilmem hangi nazırın hiçten bir işi bahane ederek ve meselâ tam deniz banyoları mevsimine düşürerek Biarritz'e gittiğini, hele trene hususî vagon taktırdığını kimse işitmemiştir.

* * *

Artık tabiidir ki yeni kabine âzası, başkanlarının usulüne uyacaklarından iktidarda bulundukları müddetçe hususî vagon kullanmıyacaklar. Âlâ...

Fakat mademki halk efkârı bu noktada psikolog bir başbakan tarafından hesaba katıldı. Sırası gelmişken hem hususî vagon hem de bakanların pek aşırı mertebeye var-dırılan yerinde inceleme seyahatleri bir tüzüğe sokulamaz mı?

Dünyanın hiçbir memleketinde nazırlar bizdeki kadar seferber halde bulunmasalar gerektir. Son Cihan Harbi'ne

kadar yıllarca Fransız gazetelerini gün kaçırmadan okuyan biri olduğum için iyi bilirim, Fransa'da nazırlar işlerinin başından ayrılmazlardı; meselâ maarif nazırı kasabalardan birinde yeni bir okul açılacaktı diye kalkıp memleketin öte ucuna gitmezdi; mühim bir hâdise çıkmadıkça da bir yere inceleme seyahati yaptığı görülmezdi. Kaldı ki oradaki nezaretlerin memur kadroları nüfus sayısına kıyasla bizdekinden çok dardır. Darlığına rağmen öyle işleri memurlar görür.

Etraftan dinler, işitirim: Bizde gazeteye göz gezdirenlerin hayret ifade eden bir sesle pek sık tekrarladıkları söz şudur: "Ay, bilmem ne bakanı yine gelmiş! Ay, bizim bakan yine burada!" Muhakkak ki bakanlarımız inceleme seyahatlerinde lüzumundan fazla ileriye gittiler; harcırah ve yevmiye gibi maddi cihazları de gözönünde tutan umumî efkar ya kaşlarını çatmağa yahut mânalı mânalı gülümsemeğe başladı. Hususî vagon iptilâsından sonra yeni bir usulle düzene sokulacak işlerden biri de budur. Bir bakanın görmek için her şeye ille yerinde bakması değil, umumi manzarayı uzaktan kavraması lâzımgelir.

Peki, mademki söz açıldı hususî vagon ile ifrata vardırılan inceleme seyahatlerinden başka halk efkârının hoş görmediği nelerdir? Resmî otomobillerin aile gezintileriyle ev işlerinde kullanılması... Sabahleyin pazardan zerzevat yükleyen yahut akşamüstü çocuklarla çocuk dadılarını baraja doğru götüren resmî plâkalı bir otomobil manzarası her şeyden önce mahuk ki estetik değildir; çirkinliği göze batır; hattâ bu arada ayrıca devletin şanını temsil ediyorunıççasına o halile izzeti nefsimize dokunan bir sünepeliğe düşer. Her bakan ve resmî otomobilli bulunan her adam otomobilli bir mevkie çıktı mı

arabasını hususî işlerde kullanmıyacağına dair resmen yemin ettirilmemiş olmakla beraber kendisini bu yeminde bulunmuş saymalı ve bir talep karşısında kalınca:

– Oğlum yahut kızım veyahut karıcığım! İmkân yok, zira ahitliyim! diye kesip atmalıdır.

* * *

Yine halk efkârının diline düşen bir iş de yabancı memleketlere sebepli sebepsiz fertler ve heyetler gönderilmesi, bunun da ifratına varıldığına hükmedilmesidir.

Eh, hakikati ararsanız şu sırada devlet kesesinden her yerde kolaylık göre göre şöyle Avrupa, Amerika üzeri bir lâmelif çizmek cidden gıpta edilecek bir tâlih eseridir. Hem gez hem de üstelik bir miktar para arttırmış olarak dön... Ne mutlu ona! Umumî efkâr sızıltılarından en çok yer alan his muhakkak kıskançlıktır. Kıskançlıktır amma çok defa bunu örtüp millî dâva şekline sokacak sebepler de mevcuttur; yani mesele ihlâs ile de tenkide müsaittir. Hemen “menfi ruh” damgasını vuramazsınız. Öyle olmasa yeni kabine memleket dışı seyahatleri frenlemek lüzumunu duymazdı.

Halkın her ne sebeple olursa olsun, aslı olsun olmasın yerli ve ecnebî gazeteler diline düşmesini istemediği elçiler ve elçilikler erkânı hususunda gösterdiği titizliğe de psikolog bir devlet adamı elbette dikkat eder. Dış memleketlerden gelen haberler çok kere yanlış, mübalâğalı, bazen de uydurma olabilir. Fakat vatandaş, bir mümessilin tâlihsizliğini, yani hiç sebebiyet vermediği halde aleyhinde herhangi bir

sözün yayılmasını da affedemiyeceğinden, zira böyle şeyler gücüne gittiğinden, söylentiden bile sinirlenir. İsteddiği şey sızıltı, sızıntı çıkmamasıdır. Bazen sebepli, bazen mal şans eseri diplomatın adı bir vakaya karıştı mı onu müdafaa güçleşir. Umumî efkâr bir kere Nuh demiştir. Artık peygamber dedirtemezsiniz. Bu ismi bir müddet unutturmak, meselâ o zatı merkezde yahut başka vazifelerde kullanmak en münasip hal çaresidir.

Halk efkârı klişe haline sokulmuş cümlelerden de haddinden aşırı tekrarlanırsa haz etmez. Meselâ devlet adamlarının yurtiçi seyahatleri sırasında “Coşkun tezahüratla karşılanmıştır,” yahut bir içtima sonunda “Meclisin içten gelen saygı ve şükran hisleri belirtilmiştir” kabîlinden sözler gibi... Halkın ruh haletini gözönünde tutan iş başındakiler yeni cümleler bulurlar, buldururlar, tebliğlere taze bir çeşni katarlarsa çok isabet etmiş olurlar.

* * *

Geriye ne kaldı?

Zannederim iki meselecik daha... Bunlardan biri hikâyelerini dinlemekten usanç getirdiğimiz yine bir vagon işidir: Milletvekillerine her katarda ayrılmış hususi bölmeler... Aynı usule uyulan başka bir memleket daha var mıdır, yok mudur, bilmiyorum. Hemen “yoktur!”u bastırmıyalım. Galip bir ihtimalle olmaması lâzım gelirse de bir bakarsanız meselâ, İspanya’da mı, Portekiz’de mi, Arjantin’de mi bir yerde “vardır” derler; mahçup düşeriz.

Zaten o boş gidip boş gelen bölmelerden şikâyet daha

ziyade harbden beri yani münakalât güçleştikten, tren sayısı azalıp yolcu darlıkta kaldıktan sonra artmıştır. Normal zamanlar kısmet olup geri dönerse, hattâ beklediğimiz gibi seferler artarsa mesele kendiliğinden kapanır. Amma o günlere kavuşuncaya kadar yürürlükteki usulü, iki tarafın az çok gönlünü yapacak bir tesviye tarzına bağlamak belki mümkündür; düşünmelidir.

Sonuncusu Haydarpaşa Garı'ndaki karşılamaları en sade, şatafatsız şekline indirmek... Bu, bir protokol işi olması, memur sınıfından kimlerin kimleri karşılayıp uğurlamaya salâhiyetli bulundukları bir cetvele geçirilmelidir.

Umumî efkâr mı, halk efkârı mı, her neyse... Bütün bunlar yapıldıktan sonra yine ufak tefek bir sürü şeye takılır kalırmış, isteklerin sonu gelmezmiş. Doğru, öyledir. Fakat madem ki “Vox populi, vox Dei – Halkın sesi, Hakk'ın sesidir” ara sıra ona kulak vermek, kulak tıkamaktan hayırlıdır.

Akşam, 1 Eylül 1946

MECLİS'TE NÜKTESİZLİK

Yeni toplanan Millet Meclisi bizi beklediğimiz hoş geniliklerle henüz karşılaştıramadı; karşılaştıramadıktan başka, açılış gününde muhaliflerin ayağa kalkmamasından başlayarak mazbataların tetkiki sırasında bütün Meclis'i saran öfke buhranına kadar bazı hâdiselerle keyfimizi kaçırmağa bile sebep oldu. Yarınki kısmî seçimlerde şayet halk dünkü hararet ve alâkayı göstermezse bunda başka âmil aramamalıdır. Dileriz ki başına bakma, sonuna bak fehvasınca netice iyi çıksın. Böylesi güzel başlayıp çirkin biteninden hayırlıdır.

Son toplantılarda dikkatimi çeken bir nokta da şu oldu: Meclis'te nüktedan, hazır cevap mebusa söz düşmedi... Yani Sayın Saracoğlu ağzından geçende Türkçeye maledilen "espri"ye hiç yer verilmedi... Halbuki yine Saracoğlu'nun Amerikalı gazeteciye söylediği veçhile biz esprili bir milletiz; lâtife yapmağı, lâtifeye dayanmağı, sohbet arasına lâtifeler ve lâtif hikâyeler sokmağı, ince buluşlarımızla hasmımızı nazikâne susturmağı gayet iyi biliriz. Netekim Meşrutiyet devrindeki meclislerde, bilhassa ilkinde muvafık veya muhalif pek nükteperdas mebuslar vardı; nükteli sözlerle havanın ağırlığını giderirler, gerilen sinirlerin gevşemesine, tıkanan dimağların açılmasına hizmet ederlerdi. Hele hatırımdan hiç çıkmaz: Bir kere Talât Bey muhalifleri iktidar mevkiini

ele geçirmek hırsile ve bir cinayet işliyeceklermişçesine itham edince meşhur sarıklı hatiplerden biri kürsüye çıkmış ve nazırların oturdukları yeri göstererek “Eğer,” demişti, “mevkii iktidara geçmek bir cürüm ise o halde şimdi şu karışımızda duran zevat cürmümeşhut halinde bulunuyorlar. Hemen tevkiflerini talep ederim!” Clemenceau nutuklarıyla değil, çok defa keskin esprili birkaç cümlesile kabineler devirir yahut kabinelerini devrilmekten kurtarırdı. Nükte, hazır cevaplık, hoş bir fıkra Meclislerde pek işe yarar; zor duruma düşen bir dostun Hızır gibi imdadına yetiştiği gibi hasmın tesir yapmağa başlıyan nutkunu da birdenbire sö-nükleştirir, tehlikeli neticeyi önler. Nükte, mükemmel, aynı zamanda zararsız bir parlâmento silâhıdır.

Yeni Meclisimizde nükteci ve mizahçı diye tanınmış epeyce şahsiyet bulunmasına rağmen bir nükte yasağı konmuşçasına darlık çekilmesine akıl erdiremedim. Biraz gülümsetmek de lâzım.

Akşam, 2 Eylül 1946

BAZI SÖZLER ÜZERİNE

Demokrat Parti lideri, particilerle bir konuşması sırasında “Biz daha işin başında anayasaya mugayir kanunların değiştirilmesini istedik,” demiş. Bu sözlerle Millet Meclisi’nde o kanuna aykırı kanunların çıktığına, çıkacağına, çıkabileceğine işaret etmiş oluyor. Bazı kanunlarımız anayasaya gerçekten uymuyor mu? Bilgimiz bir hüküm vermeğe yetecek kadar derin değildir. Hoş, yetse de neye yarar? Ortada anayasaya zıt kanunları inceleyecek, yorumliyacık ve şayet öyleleri varsa düzeltilmesi için Meclis’e geri çevirecek Meclis dışında bir makam, bir heyet yoktur. Olmaması bu bakımdan daima muhaliflerin tenkidine yol açacak. “Uyuyor! Uymuyor!” gibi sözlerin ardı arası kesilmiyecektir. Meselenin herhangi bir ihtilâfa benzemediği de muhakkaktır: Anayasaya uymıyan bir kanun ve bir kanun maddesi hükûmet şeklinin az çok değişmesi, başka bir mahiyete girmesi demektir. Suçların en büyüğüdür.

Anayasanın meselâ 73’üncü maddesinde “Angarya yasaktır,” diye bir fıkra var; faraza öbür taraftan yeni bir kanun çıkıyor, bunun angarya hissi veren bir maddesi için –şimdi tıpkı polis vazife ve selâhiyetleri kanunu hakkındaki itirazlar gibi– birtakım iddialar ileri sürölüyor. En son hükmü verecek makam mevcut mudur? Kaldı ki gene o anayasanın bir

maddesinde “Hiçbir kanun anayasaya aykırı olamaz,” denilmektedir. İnsan tabiatile bu cümlelerin arkasından “Kanunların anayasaya aykırı olup olmadıklarını inceleyip karar verme hakkına şu heyet yetkilidir” gibi tamamlayıcı bir başka cümle aramıyor mu? Diğer taraftan Bakanlar Heyeti’nce çıkarılacak tüzüklerin, yürürlüğe geçmek için Danıştay tarafından incelenmesi şarttır ve eğer bir vatandaş bir tüzüğün kanunlara aykırılığını ileri sürerse meseleyi çözecek makam olarak gene anayasada Büyük Millet Meclisi gösterilmiştir. Bunları etraflıca düşünen anayasasının kendi hakkında bir şey söylememesi, sadece kanunları yorumlamak işinin de o Meclis’e ait olmasına işaret etmesi bir eksikliğe benzemektedir.

Çıkan bir kanunun anayasaya uymadığı ileri sürülünce işi tetkike selâhiyetli heyetin muhakkak Âyan Meclisi olması lâzım gelmez. Bu derece külfete tahammülümüz yoktur. Âzası gene mebuslarca seçilmek şartile gerek bütçemize, gerek bünyemize elverişli, daha basit bir mahkeme, bir heyet kurmak neden mümkün olmasın? Düşünülecek meseledir.

Akşam, 23 Ekim 1946

KAÇ TÜRLÜ MEBUS VARDIR?

Heyecan, halecan veren bir gün...

Bu, o günlerdendir ki insanlar –kadın ve erkek– hayatlarında benzerile ancak dört, beş defa karşılaşılır: Gerdeğe girerken, doğurdukları veya çocukları oldukları vakit, diploma aldıkları yahut mühim bir vazifeye geçtikleri sırada... Belki de sevgilileriyle birinci randevuda...

Evet, ilk hür ve tek dereceli seçim bu sonuncuyu, birinci randevuya gidişi andırmaktadır. Sabahleyin uyanınca yüreğimizde hoş bir eziklik, tatlı bir tiktak duymadık mı? “Sandık başına gideceğiz, dedik, gönül rızasile ve dilediğimizi kayıtsız şartsız seçmek şartile!” Seçim yeri, buluşmamızı kararlaştırdığımız köşe gibidir; sevgiliye bir de hediye götürüyoruz: Çiçek demeti değil, rey pusulası... Az veren candan, çok veren maldan!

Fakat her teşbih gibi elbette bu randevu ve âşık-mâşûk benzetisi de eksiktir, kusurludur, olana tamamen uygun düşmez. Düşmemekle beraber, temin ederim ki şu saatte içimdeki halecan gençliğimdeki o randevu günlerinin sabahı, uyanır uyanmaz duyduğum hem gıcıklayıcı hem rahatlık verici acayip kalb çarpıntı, daha doğrusu çırpıntısının eşidir. Durgun havalarda bile Boğaziçi kıyılarında oyunlarını seyredip hışlıtısını işittiği serin deniz çırpıntıları gibi bir şey...

Şu var ki sadece bir seçmen olarak bizim hafifinden duyduğumuz helecana nispetle zavallı mebus namzedinin heyecanı kim bilir ne derece sarsıcı, sendeleticidir... Biz, nihayet randevu verdiğimizle buluşamıyabiliriz; halk o gizli sözleşmeden habersizdir; talihsizliğimizin farkına varılmaz. Lâkin aday, nikâh kâğıtları asılıp her tarafa düğün davet-nameleri gönderilmişçesine artık kendisini resmen güvey veya gelin olarak meydana vurmuş bir kimsedir; onun hali yamandır. Zifaf odasından eli böğründe, yan kapıdan çıkıp gitmesi aklına geldikçe renkten renge girmesi, hafakanlar geçirmesi de pek tabiidir.

Kaç aydan, yıldan beri hazırlanıp duruyordu... Zafer veya hiç, iki ihtimalden birile karşılaştığı gün, saat, an işte gelip çatmıştır. Ne kadar aldırılmaz görünse, kayıtsızlığa vursa yüreği çarpmakta, içi ezilmektedir.

Bir rey?

Benim, sizin reyimiz veya temizlik amelesi bir vatandaşın reyi, tek rey yeri gelir, onu Leylâ'sına kavuşturmağa yeter yahut Ferhad'ından ayırabilir.

* * *

İşte her seçim, tek dereceli seçim mebusuna kıymet verdiren de budur; kimsenin neticeden emin olamayışı, yürek çarpıntılarile dolu bir devre geçirişi, o devreyi göze alışıdır.

Yeni Meclis'te yer alacak bütün mebusları –kırk yıldan beri bütün Millet Meclislerinde bulunmuş da olsalar– ilk defa seçilmiş sayabiliriz. Zira bu sefer ilk defadır ki seçim tek dereceli çok partili, neticesi önceden bellisizdir.

“Ya kazanamazsam?” diye üzüntüye düşmeyen kim var? Eskiden üzüntü parti listesine girinciye, sağlam vaat alıncıya, yani işini hususî surette görünciye kadar sürerdi. Ondan sonra yatar, uyurdun; mebusluk seni arar, Hint’te, Yemen’de olsan başına konardı. Uyandın mı gözlerini mebus olarak açacağında şüphe etmezdin. Öyle olduğu için de karakterine göre az veya çok çekingenlik duyardın. Mebus bundan böyle tramvay veya tren biletçisine bilet yerine “mebus!” derken sesini yükseltmekte, etrafa duyurmakta mahzur görmezse haklıdır. Misali en değersizinden aldım... öte tarafını siz kıyas ediniz.

İğreti gibi duran bir sıfat ve unvandan kurtuldukları için 1946 mebusları bahtiyardırlar; hele yenileri buna ne derece sevinseler azdır! Artık hakikatleri söylemekte zarar yok: Şimdiye kadar mebuslarımız, vaziyeti kavrar vatandaşlar karşısında mebusluklarını meskût geçer gibi bir hal alırlardı. Bundan böyle hangi partiden olsalar –şayet seçimi çeşitli parti teşkilâtı bulunan yerlerde kazanmışsalar– o nezaket lüzumsuzdur; bal gibi mebusurlar.

Ama demokrasi mebusu oldukları için halka kendilerini saydırıp sevdirmeleri, yeniden seçilmeleri, eskisinden daha nezaketli hareket etmelerine bağlıdır. Gerçek mebusluğun güçlüğü, ayrı bir meslek, sanat, hüner oluşu buradan gelir.

* * *

Mebusluk usullerine, âdabına uyamıyanlar çoğaldıkça bir partinin zayıflaması gayet tabiidir. Parti disiplini o noktadan da muhakeme edilmeli, partiler kendi mebuslarına me-

busluk vazifesini bütün incelikleri ve icaplarıyla yaptırmakta müsamaha göstermemelidirler. İşi tam kudretile benimsemeyen mebusun ömrü kısa, partisine zararı da büyük olur. Bir kere, dört yıl kendinden ehil bir adamın, bir lüzumlu unsurun yerini almış, partisinin kuvvetini daraltmış demektir ki partili meclislerde bunun ehemmiyeti azımsanamaz.

Dünyada kaç türlü mebus vardır?

Hepsini sayması uzun sürer. Ana hatlarından hatırıma gelenler şunlardır:

1- Hatip mebus;

2- Komisyonlarda kılı kırk yaran mebus;

3- Bakanlık kabiliyetinde mebus;

4- Nükteli ya hazırcevap mebus;

5- Bazı acayip sözleri, tavırları, kıyafetleri, âdetleriyle meşhurlaşan tip mebus;

6- Meclis'ten ziyade seçim çevresinin işlerine devlet dairelerinde çalışan muakkib mebus;

7- Bir tek ihtisasile tanınmış mebus;

8- Her vesile ile "Vatan! Millet!" diye haykıran, yırtınan ve sonra köşesine çekilip vazifesini yaptığı kanatile dinlenen mebus;

9- Mebusluk nüfuzunu pürüzlü hususî işlerini yoluna koymakta kullanan mebus;

10- Bakanlığa geçmekten başka bir şey düşünmeyen mebus;

11- İçinde bulunmasını Meclis'e büyük bir şeref sayan kurumlu, boy göstermelik mebus;

12- İlk girişte muhitini yadırgayan geçici mebus;

13- Bir hariciye mesleğinde isim yapmış süs mebus;

14- Meclis'e girmesini hükûmet erkânile münasebetini arttırmak ve Meclis dışında bir külâh kapmak vesilesi yapan içinden pazarlıklı mebus;

15- Avukatlık, mühendislik, mimarlık, müteahhitlik, bankacılık vesaire gibi esas mesleğini fırsattan bilistifade daha verimli hale getirmek kaygusunu güden işgüzar mebus;

16- Mebusluk tahsisatile "Allah millete zeval vermesin" diye kanaat eden ihtirası kıt, vazifesine devamlı, seçmenlerine bağlı, karınca kaderince elinden geleni yapan orta halli mebus...

* * *

Her millet Meclisinde ve her memlekette bu tiplere raslanılır; raslanması gayet normaldir.

Karakter bakımından hangi cemiyette bulunsa zararlı rol oynayacak bazı adamların araya karışması da imkânsız değildir. Meselâ meclislerde de söz getirip götürten, okullardaki gibi fitnecilik eden, saman altından su yürüten, gizli din kullanan ve kimseye, hiçbir partiye güven vermeyen şahıslar yok mudur?

Mebusluk beratı insana teşriî masuniyet ve kanunî imtiyazlar bahşeder ama mutlak bir hüsnü ahlâk hücceti yerine geçemez. Politikanın aldığı şekil icabı partiler ara sıra listelerine bir hizmet ve dara geldikleri zaman gördükleri bir yararlık karşılığı istemiye istemiye birkaç kişi de sokarlar... İlk fırsatta sıyrılmak karare!

Böyle yapmasalar, çığırtkanların ihtirasını tatmine hiç yanaşmasalar, daha doğrusu peygamberce bir feragat ve dürüst-

l k göstermeğe kalkışsalar o derece titizliğe gelmeyen ve esasta bir cins hırsla dayanan politikacılıkta matlûp olan gayeye, yani iktidar mevkiine ulaşamazlar yahut o yerde kalamazlar.

Demokrasiye her türlü kusura münezzehtir, dil uzatılmaz bir rejim mahiyetini vermek zaten demokrat zihniyete uymaz. Demokrasiyi de aksaklıklarla kabul etmemiz, il hlaştırmaktan ve tenkid götürmez hale sokmaktan  ekinmemiz lâzımdır. Zaten hakik i demokrasinin en güzel tarafı kendisinin tenkide tahammül edişi ve ona rağmen yaşayıp kökleşmesi değil midir? Totaliter idareler alkış ve methiye tufanı içinde çürüyüp giderler.

Demokrasinin alaya gelir taraflarını belirten birçok Garp fıkraları arasında meselâ şunu unutamam: Avam kamarası âzasından, yedi  ocuk babası bir zat, h k meti müdafaa için k rsiye koşarken başka fırkaya mensup bir arkadaş eteğinden  eker ve der ki:

“Azizim, yedi çocuğunuz da açıkta değildir, hepsi h k met sayesinde yerleşmiş vaziyettedir, bu gayretkeşliğe ne lüzum var?”

“Evet ama, karım gebedir!”

“Sakalın ak mı, kara mı?  n ne düşünce anlarsın!” sözü bir mebus namzedi için s ylenmişe benzer. Tasnif sona erip de netice ilân edilmeden –ki daima sürprizleri hesaba katmak hikmete uygundur– vaziyetinizi kestiremezsiniz.

H r seçim ile mayonez arasında andırış vardır. Başlangıçta kaskatı tutar görünürken birdenbire yumuşama alâmetleri göze çarpar; derken sulanır, kesilir, dibe çöküp tortu halini alır, yani güvenilmez... Ta k sedden çıkarıp da yemek tabağına konuluncaya, önünüze getirilinciye kadar!

Kodaman mebuslardan ziyade ilk defa seçilenlerin, seçimden Meclis'in açıldığı güne kadar başka türlü, çok zevkli bir halecanlı devri geçirdikleri muhakkaktır: Millet Meclisi binasına mebusluk sıfatı ve imtiyazile girmek, yerine geçmek, açılış nutkunu dinlemek, bizde cumhurbaşkanını seçmek... Bunların hepsi, bilhassa müzakerelere karıştıktan sonra gazetelerde ismini okumak ve hizasında lâkırdılarının tekrarlandığını görmek yepyeni heyecan vesileleridir.

Bir kısmı “Şimdi mebusum... Yarın bakan olabilirim... başbakanlık, cumhurbaşkanlığı yolu bile önümde açıktır!” diye düşünür; düşündüğünü de belli eder. Tuhafı şudur ki çok defa böyle düşünmeyen yahut düşündüğünü gizleyen o yerlere geçer. Zira taşkın ihtiras elinden partiler kuşkulandır. Hele kabineyi teşkile memur edilen zat, fazla sivrilmiş veya sivrilmeğe istidatlı muhterislere iyi gözle bakmaz. Yirmi yıl herkes tarafından bakanlığa geçmesi beklendiği halde yerinde kalan bir “Ebedî bakan namzed” tipini demin unutmuştum.

Bu bahse yine geleceğim. Denizin suyu biter, mebusluk üzerine lâf tükenmez.

Akşam, 21 Temmuz 1946

BELEDİYELERİN İFLÂSİ

Tam mânâsile zor durum: İstanbul Belediyesi'nin 1947 senesi bütçesi 28 milyon liradan ibaretmiş. Pek az. değil mi? Asırlardan beri ihmale uğramış 1 milyon nüfuslu, 250 kilometre murabba sahaya yayılmış, çok geniş, çok dağınık bir şehir o bütçe ile idare edilir, düzenli, temiz, daha doğrusu medeni şekilde muhafaza olunur mu? Dünyanın hangi memleketinden mütehassıs getirsek "Bu para ile bir şey yapılamaz," der, gider. Fakat gazetelerde okuduğumuza göre hakikatte İstanbul şehrinin bütçesi 28 milyon değildir, sadece 4 milyon liradır; zira 24 milyonu memur maaşına verilmekte, yani 21 nüfus başına bir memur isabet etmektedir. Ama murakabe ve teftiş kadrosunda ise yalnız 13 kişi vardır. İşte "zor durum" buna derler. "Zor" sözü bile yetmez; "ümitsiz", "feci", "akla ziyan" gibi tavsifler de az gelir. Müthiş şey!

Harap, her tarafı tamire muhtaç, misafirlerle dolup boşalan, ziyafetler verilen, bahçeleri sulanmak ve tarhları düzeltilmek isteyen kocaman bir konak tasavvur ediniz; işlerin görülmesi için sayısız hademe ve haşemeye lüzum var; ayrıca masrafın hududu yok. Malikâne sahibi bakıyor ki senelik geliri ancak o hademenin aylıklarını ödemeğe yetiştiriyor; geri kalan devede kulak kabilinden bir para ile bu muazzam ve yarı çökmüş "barhane"yi çekip çevirecek, ele güne karşı eki-

ni belli etmiyecek, kurtaracak! Ne yapar? Saçını başını yolar, aklını oynatır, kendisini konağın penceresinden aşağı atar, kurtulur. İstanbul Belediyesi bu haldedir. Daha garibi bu halde iken biraz da süsüne, zevkine düşkündür; öte beri yenilikler yapmak, binaya ilâveler katmak, etrafını şenlendirmek merakındadır da... İşin içinden çıkabilir mi? Mantıkan çıkamaz. Peki, ne olacak?

Maaşlara zam yüzünden belediyedeki barem içi memurlar tahsisatı 7 milyon fazlalaşmıştır; barem dışı olanlara da 5 milyon ayırmak lâzımdır; demek ki 12 milyonluk bir fark! Görülüyor ki maaşları arttırma siyaseti bütün belediyeleri iflâsa sürüklemiştir. Belediyeleri o zor durumdan ancak hükûmetin alacağı umumi bir karar kurtarabilir.

Akşam, 24 Ocak 1947

EKONOMİK VESAYET

Vitrinlerimiz gerçekten seyredilecek hale geldi. O ne bolluk, ne güzellik, ne kadar çok çeşit ve ne süslü püslü, pırıl pırıl, göz kamaştırıcı ve merak uyandırıp arzu kamçılایıcı şeyler! Hepsini bir tarafa bırakınız, yalnız kırtasiyeci camekânları karşısında hayran kalırsınız. Hele, şimdi kaba bir terkipile “dolmakalem” denilen mürekkepli kalemlere bakmak yetiştir. Her vitrin bir stilo müzesi... Dünyanın ne markası varsa memlekete sokmuşuz; mütemadiyen de yenileri geliyor. Hem öyle, eskiden olduğu gibi camekâna bir tane, yarım düzüne, bir düzüne koymuyorlar; bir çuvalı boşaltmışlarcasına yığıyorlar. Ben diyeyim üç yüz tane, siz diyiniz beş yüz! Peki fiatleri? Ucuzları bulunuyorsa da ortalama hesap adedi yirmi beş liraya!

Ya altın kapaklı, altın saplı olanlarına ne buyurulur? İbadullah! Bunları altmış, yetmiş liradan kim, kimler alıyor? Karunlar ülkesinde miyiz? Lükse, lüzumsuz gösterişe caka ve çalıma ne meraktır bu? Daha dün ajanslar bildirdi: İsveç hükûmeti o kabîl –millî serveti tüketen ve halkı israfa sevk eden– eşyanın ithalini şiddetli bir kanunla durdurmuş. Durdurulmasını isteyen de devlet bankası imiş, “Ticaret filomuzun kârı lüks eşya ithali yüzünden eriyor,” demiş. “Mürekkebi tükenmez, kurşunu bitmez, ucu kırk yıl aşınmaz”

gibi reklâmlarla piyasaya sürülen pahalı kalemler acaba hakikaten bu evsafı haiz midirler? Kim garanti ediyor? Sadece çığırkanlık mı? Bilen yok ama satın alan çok. “Almasınlar!” mı diyeceksiniz? Demeyiniz! Derseniz insan ruhunu bilmediğinize, insanın gıdasından keserek öyle şeylere para harcadığını hâlâ öğrenmediğinize hükmederler. Bakınız, İsveç hükûmeti öyle dememiş, ithalini yasak etmek cihetini realiteye daha uygun bulmuş. İsviçre de aynı suretle hareket ediyor.

Hürriyete bunlardan daha bağlı hükûmete az raslanır. Fakat ekonomi bahsinde halka vasilik etmekten çekinmiyorlar. Bir bildikleri olsa gerektir ve bildiklerini de iyi bildikleri şüphesizdir.

Akşam, 18 Mart 1947

GREV VE LOCK-OUT MU?

D ünkü gazetelerden birinde –tahakkuk etmemekle beraber– *Toptancı kasaplar bugün greve karar verdiler* diye bir başlık vardı. Memleketimizde kanunların hiçbir sanat ve meslek erbabı için tanımadığı bu hak kasaplara verilmiş midir? Elbette ki verilmemiştir; verilmediğine göre de “grev” sözünün yerinde kullanılmamış olması lâzımdır. Hayır, toptancıların yaptıkları bal gibi grevdur; daha doğru bir tâbirle grevin bir şekli olan *lock-out*’tur. Zira işi durduranlar işçi değil, patron sınıfıdır. Bu itibarla toptancı kasapların grevinde kimseye sempatik gelebilecek bir nokta, veche, gaye yoktur; grevlerin en münasebetsizi böyledir. Sonra, yine bu grevin grev hakkı tanıyan memleketlerde bile kanunî mevzuata, grevler usul ve âdabına uymayan mühim bir özrü, kabahati vardır ki o da grevden önce uzlaşma ve uyuşma yolları aranmaması; aranması şartının gerektiği ehemmiyetle yerine getirilmemesidir.

Binaenaleyh toptancı kasaplar evvelâ yasak hareketlerden biri olan greve teşebbüs ve grev yapma fiillerinden suçlu oldukları gibi, grevi de dünya mevzuatına uyarak usulünce tatbik etmemelerinden dolayı da ayrıca, âmme vicdanı karşısında mesuldürler. Hele grevin bir patron manevrası mahiyetini taşıması büsbütün çirkindir. Yazık ki bir yıldan

beri artık her mevsime, hattâ yaz aylarına da sirayet eden et buhranını önleyecek belediye teşkilâtı, belediye sermayesi yok. Abdülhamid'in korkak ve beceriksiz dediğimiz idaresi bile kasaplarla mücadelede muvaffak olmuş, her tarafta, pazar mahallerinde ve çarşılarda açtırdığı et sergileriyle toptancıların sırtını yere getirmiş, burunlarını kırmıştı. O zamanda, ki ne demiryolu Erzurum'a gider ne de demiryollarında soğuk hava vagonları işler ne de şehirde frigoriferler faraza Silivri yoğurduğunu bir yıldan ötekine kadar taze halde muhafaza ederdi.

Fikrimce, her şeyden önce toptancıların teşebbüsünü hukuk büroları bir greve yahut "lock-out"a ne dereceye kadar benzeyip benzemediği noktasından incelemelidirler. Eğer benziyen cihetler varsa başkaları için suç sayılan hareketin mesuliyetini bunlara da yükletmeli, ikide bir huzursuzluk âmili oldukları noktasını da icabında düşünmelidir.

Akşam, 24 Haziran 1947

HÜRRİYETE DAİR

İnsanlık, yüzyıllar boyunca bin fedakârlıkla elde ettiğini az kalsın bir anda kaybedecekti. İkinci Dünya Savaşı'na sebep olanlar, yeryüzünden bağımsızlığı, onunla birlikte yaşama, düşünme, söyleme hürriyetini de kaldıracaklardı. Bugün faşizm ve nasyonal sosyalizm artık tarihe karışmış bulunmaktadır. Ama ufuklarda toplanan yeni tehlike bulutları onların sebep oldukları kanlı boğuşmaya, acı da olsa bir hâtıra olarak bakmamıza engel oluyor. İnsanlığın yeni bir tehlike karşısında bulunduğunu artık anlamıyan yok. Bizim gibi, kendi bağımsızlığının kutsal sınırları içinde gelişme ve serpilme imkânlarını gerçekleştirmekten başka bir şey düşünmiyenlerin de rahatı kaçtı, yaşayışlarının düzeni bozuldu. Böyle olmakla beraber başka milletlerin büyük sarsıntılarıyla elde ettikleri demokratik gelişmeleri biz insanlığın yeni tehlikelerle kuşatılmış bulunduğu bir zamanda sarsıntısız elde ettik. Çift dereceli seçimden tek dereceli seçime geçildi. Siyasi partiler kuruldu. Bugün Büyük Millet Meclisi'nde, çoğunluk partisinin hükûmetini denetliyen Demokrat Partili ve bağımsız milletvekilleri var. Her vatandaş düşündüğünü dilediği gibi söylemekte ve yazmaktadır. Şüphesiz kanunların çerçevesi içinde. Bu hava içinde, birliğimizin gün geçtikçe kuvvetleneceği beklenir. Çünkü gerçek birlik, fikir-

ler arasındaki benzerlikten çok, tamamlayıcı, verimlendirici farklardan doğar. Bu bakımdan Demokrat Parti'nin, siyasi hayatımızda çok yapıcı bir rol oynaması mümkündür.

* * *

İnsanlık için hürriyet her şeydir. O olmazsa insanlığın en asil tarafı olan yaratıcılığı da yoktur. Totaliter rejimlerde büyük çapta ne ilim ne de sanat eserlerinin doğmamış olması hep bu hürriyetsizliktendir. Bu böyledir ama, insanlığın şartı olan hürriyet mutlak bir durum alırsa toplum hayatının çözülmesi de gecikmez. Totalitarizm esaretin sebebi ise çözülme anarşizmin neticesidir. Mutlak hürriyet, hürriyet yokluğu kadar tehlikelidir. Bunun içindir ki Montesquieu'nün "Hürriyet kanunların imkân verdiği her şeyi yapmaktır," tarifi tazeliğini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Gerçekten, kayıtsız şartsız insanın, düzenli bir toplumun kurulduğu görülmemiştir. Yaşama, düşünme, düşündüğünü söyleme ve yazma hürriyeti, kanunlarla, toplum vicdaniyle sınırlanmıştır. Böyle olmakla beraber, bu gerçeklerin birtakım şöhret ve siyaset oyuncularından çiğnendiği de görülmemiş değildir. Geçen ay *Büyük Doğu* dergisinde çıkan, Büyük Kurucu'Ebedî Şef Atatürk'ün yüksek şahsiyetini kötüler mahiyetteki yazılar hatırlardadır. Böyle yazılar ancak demokrasiyi, düşünme ve yazma hürriyetini hazmedemeyen kalemlerden çıkabilir. Ama bu yazıları Atatürk gençliğinin ve memleket kamoyunun tek bir kişi gibi nasıl karşıladığını da gördük.

Hürriyetten söz ederken “zaman” kavramını hatırlamamağa imkân yoktur. Zaman bazan vicdan ve kanun çerçevesinde ortaya atılan bir düşüncenin, bu düşünce doğru da olsa, mevsimsiz ortaya atılışını zararlı, bu bakımdan da haksız bulur. Bunun içindir ki hürriyet derken, millî vicdanın, kanunun yanı başında “idrake de” büyük bir yer ayırmak gerekir. Bilhassa siyasi alanda, bir düşüncenin ne zaman ortaya atılması gerektiğini, ne zaman atılırsa faydalı, ne zaman atılırsa yurt selâmeti bakımından zararlı olabileceğini bu idrak tayin eder. İşte hürriyet, bu kayıtlarla insan için, toplum her şeydir. Toplumu, kişiyi, onun en yüksek meyvaları olan düşünceyi ve sanatı, ne kadar serbest olursa o kadar yukarılara çıkar sanmak, uçurtmanın yükselmesine engel olan şeyin ip olduğunu sanmakla birdir.

Bunlar hep bilinen şeyler, diyeceksiniz. Olabilir. Zaten bizim maksadımız bilinmiyen bir şeyi bildirmek değil, bilinen bir şeyi tekrarlamaktır. Yerinde tekrarın, hiç olmazsa yeni fikirler kadar verimli olduğuna inanıyoruz.

*** imzasıyla, *Sanat ve Edebiyat Gazetesi*,
No: 27-28, 12 Temmuz 1947

TADİLE MUHTAÇ KANUN MADDESİ

Önümüzdeki ay zarfında biri Haydarabad nizamının küçük gelini, öbürü de Mısır hanedanından Mehmet Ali'nin zevcesi iki prenses daha memleketimize gelecekmiş. Varan dört... Başka hükümdar aileleriyle sıhriyet peyda etmiş eski Osmanlı hanedanına mensup sultanların öz vatanlarına tekrar ayak bakmak fırsatını bulmalarına, vatan havasını koklamalarına, vatan topraklarına yüz sürmelerine itiraz edecek olan herhalde –gurbet çilesinin pek uzununu çekmiş olan– ben değilim. Bundan evvel gelenlerin duydukları zevkteki derinliği ve yüksekliği de yine herhalde en iyi anlıyanlardan, karşıcı çıkmamak, peşlerinde koşmamakla beraber sevinçlerine tamamen iştirâk edenlerden biri de şüphesiz yine benim.

Bizde de “loi salique” denilen anane icabınca ben memleketlerdeki gibi, hanedan erkânından kadınların tahta çıkamayacakları, hükümdarlık mevkiine geçemeyecekleri malûm olduğuna göre zaten Osmanlı prenseslerinin yurda girmelerinde bir mahzur tasavvur edilemez. O bakımdan yürürlükteki kanun fazla takyidat taşımaktadır. Şu var ki kanun, kanundur. Netekim birkaç prensesin yurda dönmeleri için ayrı bir kanun çıkarılmasına lüzum görülmüştür. Amma denilebilir ki bahsi geçen prensesler ikamete değil, kısa ve

mahdut bir müddet için ziyarete geliyorlar... Kanunda böyle bir müsaadekârlık var mıdır? Galiba yoktur ve bir Türk kadını kiminle evlenmiş bulunsa yine Türk sayılacağına göre de, onların ecnebi tabiiyetinde birer adamla evli olmaları kendilerine imtiyaz bahşedemez. Asıl üzücü nokta bu genç ve güzel prenseslerden daha derinine vatan hasreti çeken bazı yaşlı prenseslerin bir Mısır veya Hint hanedanına intisap edememelerinden, yabancı kocaya varamamalarından, zengin ve nüfuzlu olamadıklarından dolayı yurdu ziyaretten mahrum kalmalarıdır.

Hem bu acı müsavatsızlığı hem de tazelerin faydalandığı hususi muameleyi önlemek için kanundaki kadınlarla alâkalı memnuiyet maddesini tadil en muvafıktır, sanıyorum.

Akşam, 15 Ağustos 1947

“LÂF OLA” KABİLİNDEN

Davulun sesi uzaktan hoş gelir; ergene karı boşaması kolaydır. Türkçemizde daha bunlara benzer sözler ne kadar çok... Bir iş doğrudan doğruya sırtımıza yüklenmiş değilse atar tutar, kolay kolay öğütler verir, yol gösterir, akıl öğretiriz.

“Ben olsam şöyle yapar, böyle ederdim!” diyenin haddi hesabı mı vardır? Gelgelelim ne evdeki hesap çarşıya uyar ne de bu taşıma sularla değirmen döner. O öğütleri dinlersiniz, fakat tatbiki kalkışınca binbir zorlukla karşılaşılırsınız, binde birini yerine getiremezsiniz.

Kabinenin değişmesi üzerine bende bile hükümet idaresile alâkalı işlere karışmak niyetinde hiç olmadığım halde birtakım tavsiyelerde bulunmak arzusu belirmedi mi? Şöyle bir düşündüm, yapılmasında fayda gördüğüm işleri zihnimden geçirdim. Sonra gülümsedim; kendime güldüm, kendime acıdım:

“A biçare,” dedim, “bu yaşta, bunca tecrübelere rağmen hâlâ olmaz işler arkasında koşan adamlara has bir hüviyet almak, heyecana kapılmak, ütopi buhranına tutulmak sana yaraşır mı? Hem sen nesen, hükümet hizmetinde başarılı ne iş görmüşsün ki zeman ricaline nasihat vermeğe kalkışıyorsun? Onlar senin bilip düşündüğün basit şeyleri sanki bilmezler, düşünemezler mi? Seninki ‘lâf ola!’”

Başkasının size söyleyeceğini daha evvel sizin kendinize söyleyebilmeniz eskiden “nefsi lewame” denilen iradenin mükemmel bir tezahürüdür; hayırlı âlâmettir.

* * *

Fakat çok ciddiye alınmamak şartile, o aklımdan geçirdiğim basit şeyleri şu konuşmaya mevzu yapmakta bir beis, bir mahzur olmasa gerektir. Zaten benim sayıp dökeceğim dileklerin bir kısmı belki kolayca yürütülecek işlerden ise de bazısını tatbik mevkiine koymak hayli zordur; zamana ve daha müsait günlerin doğmasına ihtiyaç gösterir.

Sonra –kusurumu bilirim– çoğu ilmî bir esasa, hele dünyaca maruf siyasi ve içtimaî nazariyelerden yalnız birine de uymamaktadır. Fikir olarak sağ desem değil, sol desem yine değil... Orta dahi denilemez. Tavsiyelerim daha ziyade umumi efkârı hoşlandırıp sempati celbedecek birtakım icraattan ibaret, herkesin aklından geçirdiği şeylerdir.

Mukaddime yetişir; hattâ aslın değersizliğine kıyasla uzun bile sürdü; meseleye gelelim:

Yeni vekiller heyeti meselâ kendilerine dokunmakla beraber –evvelce iki kere dikkati çekmişim– bakanlıkta bulunanlara tahsis edilen sigorta maaşını ilgaya karar verse hoşla gitmez mi? Bakınız, Recep Peker, çekilmeden üç gün kadar önce kabinesine dört yeni bakan soktu; bir tane daha ilâvesi de bekleniyordu. İşte bu zevat, o üç günlük bakanlık yüzünden ve yeni kabinedeki dört bakan da ömürleri müddetince en yüksek maaşlardan birini alacaklar. Hakk’ın rahmetine intikalden sonra hazine çoluk çocuklarından da lûtfunu esirgemeyecek.

Hesap edelim: Yarım asırda –demokrasi sistemine göre– her yıl kabineye sadece bu 1946-47 yılında gördüğümüz gibi bir düzüne yeni bakan girerse yekûnu 600'ü bulur ki Meclis'teki mebus adedinin fazlası demek olur.

Söz açılmışken bu noktaya da dokunacağım: Mebus adedi çok değil midir? Nüfusumuz arttıkça –Allah arttırsın ve biri bin yapsın– Büyük Millet Meclisi kalabalıklaşacak, hem işlerin güdümü hem bütçe itibarile bu çokluk acaba pek lüzumlu mudur, şart mıdır? Düşünülecek bir mesele de odur. Mebus tahsisatının da vaziyet normalleşince yeniden gözden geçirilmesi herhalde lâzımdır. Ne bakanlık sigortalı bir iş olmalı ne de milletvekilliği tahsisatına tamah edilen bir mevki halinde bulunmalıdır.

* * *

Zikri geçen üç madde üzerinde ağır ağır, bir gün ulaşılacak maksat olarak düşünüledursun, kanun değişikliğine ve kimseye danışmağa, kimseden izin ve rey almağa lüzum görülmeden alınacak bazı psikolojik kararlar da yok değildir. Bunlar daima yazılır, söylenir, lüzumsuzca dedikodu mevzuu olur da yine bir türlü tertibe, düzene sokulmaz; hattâ alır yürür, ifrada vardırılır:

Ecnebi memleketlere gönderilecek memurların adedini asgarî hadde indirmek, bir kişi ile iktifa mümkün iken heyetler teşkil etmemek ve kati lüzum olmadıkça adam, heyet yollamamak. Basın, ticaret ataşelerile ajans muhabirlerini de ancak pek lüzumlu yerlere ve ciddi iş görme şartile göndermek ve bütün evsafi haiz olmaları cihetine bilhassa dikkat etmek...

Diğer mühim bir noktaya geleceğiz: Bakanların müte-madi inceleme ve seyahat halinde bulunmaları, her törene, küşat resimlerine koşmaları. Hele vesileler icat ederek güzel mevsimleri İstanbul'da geçirmeleri tahdide tâbi tutulamaz mı? Ayrıca bakanlar günlük ve ihtisasa dayanan işlerle, tefer-rüatla değil, bakanlığın umumî mekanizmasile yüksek poli-tikası ve cevherile meşgul olmalı, öte yanını müsteşarlara, umum müdürlere bırakmalıdırlar.

Bir nokta daha: Acaba bir gün ne zaman bir bakan çı-kacak da şunu ilân edecek: "Beni hiçbir memur uğurlamı-yacak! Hiçbir memur karşılamıyacak! Hiçbir yerde şerefime ziyafet çekilmiyecek! Kim uğurlarsa, karşıarsa gücenirim, küserim ve hakkında fena not verir, ona göre hareket ede-rim. Resmî törenler icabı verilen umumî ve alenî ziyafetler müstesna, gittiğim ve uğradığım hiçbir yerde yemekli ve içkili hiçbir daveti kabul etmem. Malumunuz ola ey ahali! Bildik, bilmedik demeyiniz!"

Bu teşrifat ve ikramlardan yüz çevirmek büyük bir mah-rumiyet midir? Bence rahatlıktır. Halk üzerinde yapacağı tesir ise gayet müsait, ziyadesile lehtedir. O usulü kabule karar veren bakanın da göze batan hususi vagon ve uçak seferlerine de can atmaması, nefsinin bunlardan da koruması pek tabiidir.

* * *

Umumi olarak her devirde tatbiki lâzım ve mümkün olan bu işlerden başka şimdiki vaziyetle alâkalı birkaç me-sele daha var.

İki parti arasında münakaşa mevzuu teşkil edenleri, meselâ seçim, polis, basın kanunlarının hallini partilere ve gazetelerine bırakarak yalnız, doğrudan doğruya halka gündelik üzüntü verenlere dokunacağım. Kira kanunu, yarınki gelir vergisi kanunu, lüzumlu gıda ve eşya maddelerinin kontrol altına alınması, milli korunma kanununun teşmili ve muhtekirlerin tecziyesi gibi işler...

Kira kanunu kimseyi memnun etmemiştir; henüz Millet Meclisi'ne gelmiyen tadil şekli de mahzurlarını kaldırmaktan çok uzaktır. Binaenaleyh ev kanununun yeniden incelendiğini ve daha pratik biçime sokulduğunu görmek pek hoş'a gider. Hele mülk sahiplerinin mahtum beyleriyle kerime hanımlarına mesken ve dükkân teminini sağlayan maddenin tamamen silinmesi lüzumu aşikârdır. Ayrı ayrı her kata saat konmadan apartmanlarda su parasının taksimi şekil ve hesaplama usulü de muhakkak ki haksızlığa yol açmaktadır.

Zaten o hesaplama muadelesini koca İstanbul'da, belki de bütün yurttan henüz hiçbir muhasibin halle muvafık olmadığını kim bilmiyor?

Yeni vergi kanunu için çok söz söylendi, bilhassa muğlâk, fazla teferruatlı, yüklü olması ve tatbikinde yıllarca zorluk çekileceği, maliye, adliye, danıştay erkânını yoracağı ile ri sürüldü. Şimdiye kadar "Pek muvafıktır, basittir, bünye ve teşkilâtımıza uygundur!" diyen salâhiyetten tek kişiye raslamadım. Binaenaleyh bu kanunun –söylendiği gibi– mahzurları varsa bir, birkaç kere daha tetkiki keyfiyeti düşünülecek mühim meselelerden biri sayılmaz mı?

Eskiden “havayıcı zaruriye” dediğimiz yiyecek ve giyecek maddelerine tekrar kontrol koymak suretile acaba –bir daha geri dönülemeyeceği anlaşılan– 7 Eylül kararlarından doğmuş zor durumu az çok kolaylaştırmak mümkün müdür, değil midir?

İşte günün esas lâkin çetin meselesi budur; dünyanın her yerinde geçimi ucuzlatma meselesi üzerinde kafa yorulmakta, hal çareleri aranmaktadır. Bizde de uğraşıldığını görmek bile bir tesellî olacaktır. Zira eski kabine bunu kararların tabii neticesine bırakmıştı; “Ferahlık kendiliğinden gelecek,” diyordu; gelmedi.

Bir yılda gelmediğine göre esasa dokunulmadan birtakım tedbirler alınmadıkça gelmesini beklemek abestir, sanırım. Amma o tedbirler nedir? Ben, bir mütehassıs sifaile değil, müşahit olarak, sadece aksak noktaları işaretliyerek konuştuğuma göre, bu hususta elbette fikir veremem. Zaten işin fena tesir eden tarafı çareler aranmasına yanaşılmayıp bir mucize bekler gibi hareketsiz durulmasıydı. Yeni heyeti mesele üzerinde gayrete gelmiş görmekten –netice pek verimli olmasa da– ferahlık duyacağımıza şüphe yok.

Kaldı ki gayret, herhalde boşa gitmez; fiatleri düşürme-se bile geçim seviyesinin ifratla, başıboş yükselmesini önler diye düşünüyoruz; aldanmayız.

Fakat bir kısmını yazmağa yer bulamadığım bütün bu tavsiye ve temennilerim başlangıçta söylediğim gibi günün, vaziyetin şartları içinde ne dereceye kadar tatbik kudretini haizdir? Teşkilâtımız ve zihniyetimiz ne derecesini başarma-

ğa müsaittir? Bilemem. Bildiğim şudur ki büyük hamlelerden, 7 Eylül kararlarını andıran anî ve geniş değişikliklerden çekinmek hepsinden iyisidir. Teenni ile, itidalle, kılı kırk yararak ve neticeleri hesaba katarak, lâkin ölçülü adım atarak daima yürümek, iş görmek...

Galiba yeni kabinenin prensibi, programı da bu... Talihî yaver olsun!

Akşam, 14 Eylül 1947

KABİNE BEYANNAMELERİ

Fransız edebiyat ve siyaset adamlarından Louis Barthou'nun *Le politique* adlı küçük bir kitabı vardır. Başına "le" gelince umumî mânâda politika değil de politikacı demesine gelen bu kelime altında memleketinin parlâmento hayatını, âyan ve mebusan meclislerinin iç yüzünü, kabinelerin nasıl kurulduğunu, kırk yıllık müşahedelerini anlatır ve fikirlerini söyler. Hele mebuslarda hitabet bahsi pek hoştur. Fasil başlarına koyduğu vecizelerin de güzellerine raslanır. Meselâ La Bruyère'den aldığı şu sözler o kabildendir: "Bazı şeyler vardır, orta kıymette olmalarına dayanılmaz: Nutuklar gibi!" – "İyi söz söyleyecek kadar zekâ ve susmasını bilecek derecede muhakeme sahibi olamamak büyük bir sefalettir." – "Az söylemekten nadiren pişmanlık duyulur, fakat çok söylemekten hemen daima!" – "Yeni nâzır olan adamın bir gecede ne kadar çok dostu, akrabası zuhur eder!"

İşte, bu kitabı karıştırırken kabinenin beyanname okuması bahsine bir daha göz gezdirdim. Fransa'nın harbden önceki anayasasında bizimki gibi "Hükûmet, tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde Meclis'e bildirir ve ondan güven ister," diye bir madde yokmuş; yeni kabinenin beyanname okuması sadece bir anane icabı imiş. Barthou'nun fikrince zaten bu iş lüzumsuzdur; zira kabi-

nenin teşekkül tarzı kendi başına bir programdır ve yeni hükûmet Meclis karşısına çıkınca muhakkak birçok suallere, istizahlara maruz kalacağından beyanname okusa da, okumasa da yine tartışmalar olacaktır. Fakat mademki okunması âdet halini almıştır, muharrir beyannamenin kısa tutulmasını ve birtakım belâgatli cümlelere boğulmamasını tavsiye ediyor. Diyor ki: “Beyanname iki şekilde hazırlanır. Ya başvekil kendisi oturur, yazar yahut her nezaretle alâkalı yerleri o nazırlara yazdırır. Bu sonuncu yani mozaik şekil en fenasıdır. Hem uzun ve belâgatil olur hem de berraklığını, özlülüğünü kaybeder.”

Kof belâgate yer verilmeden yazılmış, kısa, açık ve yalnız lüzumluyu söyleyen beyannameleri biz de tercih etmeliyiz. O bakımdan şayet denildiği gibi kısa, veciz ise yeni kabine en iyi yolu tutmuş, güzel bir çığır açmıştır.

Akşam, 11 Ekim 1947

BAYRAMIN HATIRLATTIĞI BAYRAM

Bayram gazetesinde dostumuz M. Ragıp Esatlı gayet haklı olarak yine İstanbul'un 500'üncü fetih yıldönümü mevzuunu ele alarak pek doğru sözler söyledi. Bugün parlak bir bayramı kutlarken o bayramlar bayramına da ancak altı yıl kaldığını hatırladıkça sabırsızlanmamak ve işin içinden alınımızın akile nasıl çıkacağımızı düşünmemek imkânsız. Saracoğlu kabinesi meselenin dünya çapındaki ehemmiyetini gözönünde tutarak yıllara taksim edilmek kaydile yüz yirmi milyon lira kadar tahsisat ayırmağı kararlaştırmış, bir kanun projesi de hazırlamıştı. Kendisini takibeden kabine başkanı iktidara gelir gelmez gazetecilerin sualine verdiği cevapta bu masrafı lüzumsuz bulduğunu anlatır bir lisan kullanmış ve 500'üncü yılın alelâde şekilde kutlanmasından daha tabii bir şey olamayacağını hissettirir bir tavır almıştı. Yeise düşmüştük.

Amma demiştik ki: "Yeni kabine galiba pek idareli, pek hesaplı bir yol tutacak, fuzulî masraflara had çizecek, bütçeyi çarçur etmekten tamamilen çekinecek. O takdirde 1947 senesi muvazenesinden birkaç milyonu şimdilik çoğumsayabilir." Acaba öyle mi oldu? Herkes aksini söyledi, hattâ sadece Avrupa ve Amerika'ya gönderilen heyetlerle yurtiçinde yapılan mütemadî seyahatler yüzünden külli masraf ihtiyar edildiği, diğer taraftan bazı kararlar sebeble aşırı zararlar-

ra uğrandığı da iddia olundu. Yani “İstanbul fetih yıldönümüne bu sarfiyat arasında ne olsa iki üç milyon ayrılabilir-di,” denilmek istendi. Şimdi iktidarda bulunan kabinenin 500’üncü yıldönümünü nasıl kutlayacağımıza dair belirmiş bir fikri var mıdır? Henüz bilmiyoruz, bir soran çıkmadı, lâkin elbette çıkacaktır. Bu suale maruz kalmıyacak hiçbir kabine tasavvur edilemez. İstanbul’un acıklı vaziyetine bakınız ki milletlerarası bir kongre açıldı mı belediye otobüslerini delegelelere ayırıp ahaliyi eziyete sokuyoruz; yolların darlığı seyrüseferi durdurmuş gibidir; yarın bütün caddeler tıkanacaktır. Mevcut çirkinliğe ve sefalet manzarasına şimdi gecekondlu mahalleleri de inzimam etti; kargaşalık ve murdarlık içinde yüzmekteyiz. Esaslı para yardımı görmezse şehir altı seneye kadar güzelleşeceğine bugünden daha acıklı bir duruma düşecektir.

Neticei kelâm 500’üncü fetih yılı İstanbul’un imdadına koşmak için mumla aransa bulunmaz bir vesiledir. O şanlı şerefli bir kelime ile “mübarek” vesileden istifade edelim.

Akşam, 29 Ekim 1947

TAMAMLAYICI MEZİYET

Demokrat Parti başkanı Trabzon’da her zamanki gibi pek istifadeli hitabesinden sonra hasbihal sırası İş Bankası kurucularından olmak sıfatile hissesine düşen 85 bin lirayı –küçük memurlara az hisse düşmesinden dolayı– bir hayır hizmetine verdiğini, bu hareketinin suitevile uğrıyarak bir insanın o kadar parayı verebilmesi için en aşağı yarım milyona sahip olması lâzım geleceği ileri sürüldüğünü bildirmiş ve demiş ki: “Otuz senedir mebusum; vekillik, başvekillik yaptım. Eğer bir evimden ve birkaç hisse senedinden başka servetim olduğunu ispat eden çıkarsa bütün servetimi vermeği şerefimle temin ederim!” Güzel... Servet hırsına kapılmamış devlet ricalini kim beğenmez ve hangi millet böyle adamlarla övünmez? Meselâ Fransa’da Clemenceau, Herriot, mareşal Joffre gibi meşhurların bir şöhreti de o meziyetleridir. Adını şimdi hatırlayamadığım –galiba Monis– bir eski Fransız politikacısı ve başvekili de –zengin olsa belki de maalesef unutmazdım!– iktidardan düştükten sonra geçinmek için kasaba avukatlığı yapmış, köylülerin yumurta ve tavuk ile ödedikleri ücret mukabili davalar almıştı.

Fakat bir devlet adamı yalnız servet ihtirasından nefsi ni korumakla kalmamalı, etrafındakilerin de az çok karışık yollardan yahut himaye, şahabet görme sayesinde zenginleş-

memesine de dikkat etmeli, aşırı servet yapmalarına –kolaylık göstermek şöyle dursun– göz yummamak hususunda da titiz davranmalıdır. Biz eski devirlerde faraza Maliye Nazırı Nazif Paşa, Evkaf Nazırı Galip Paşa, Sadrazam Halil Rıfat Paşa gibi cidden dürüst birçok rical tanımıştık. Lâkin bu mücessem namus sayılacak insanlar, etrafındakilerin yolsuzluklarını önleyememişlerdi; o nezaretlerde ve dairelerde yine dalâvereler dönmekte devam eder dururdu. Hemen ekseriyeti idealist adamlar olan İttihat ve Terakki ricalini de taraftarlarından dört, beş kişiyi aşmayan şüpheli servet sahiplerinden ötürü tenkid etmemiş, hattâ mesul tutmağa kalkışmamış mıydık?

Binaenaleyh yüksek bir devlet adamında aranacak ilk vasıf şüphesiz ki söz götürecektir yollardan servet temini şaibesine uzak kalmasıdır. Amma o zatta aranacak bir meziyet daha vardır. Servet ihtirasına yol açmaması, yakınlarını ve etrafındakileri kendi vafında adamlardan seçmesi, servet hırsile taraftarlık edenlere yüz vermemesi!

Akşam, 1 Kasım 1947

BİR HATIRLATMA

U mumî aftan bahsedildiği sırada bu affı desteklemekten tabii ne olabilir? Bilhassa öyle bir aftan vaktile istifade ederek yeniden dünyaya gelmişler için! Âdî suçlular hakkında kanuna bazı kayıtlar konması, af şümulünün daraltılması fikri doğru olabilir; lâkin siyasî cürümlerden mahkûm bulunanların aftan istisnasız faydalandıklarını görmek hususunda zannederim umumî efkâr birliktir; zaten her memlekette de usul ve teamül böyledir. Vesile zuhur etmişken bir noktaya dikkati çekmek isterim: Bir kanun ve mahkeme kararı olmadan yahut da sadece vekiller heyeti kararına istinaden tabiiyetten ihraç suretile yurtdışında kalmış, suçlu iken sonradan ıslahı hal etmiş, hattâ çeşitli yollardan vatan hizmetinde bulunmuş kimseleri de düşünmek lâzım gelmez mi? Yakından bildiğime göre hariçte bu kabilden pek çok eski yurttaş vardır. Bazısı yolunu bulup zaman zaman içeriye girmekte, bazısı nereye başvurduysa netice alamayıp yabancı diyarlarda sürünüp durmaktadır.

Cumhuriyetimizin 25'inci yılı hürmetine umumî bir af yapılması esas itibarile kabul edilirse bir tarihte zaman ve cereyan icabı haklarında kolaycacık tabiiyetten ihraç kararı verilmiş olanların listesi de ariz ve amik incelenerek yirmi, yirmi beş yıl önceki kabahatleri değil, bugünkü vaziyetleri

gözönünde bulundurulmak şartile büyük lûtuftan bunlara da hisse çıkarmak adalet mefhumunda müsavatu gözetmek bakımından hemen hemen elzemdir. Zira gerek tabiiyetten ihraç, gerek emniyet müdürlüğünce avdetlerine mümana-at sebepleriyle dışarıda kalanlar herhangi afta –muayyen bir kanun ve mahkeme hükmüne dayanılmadan cezaya uğradıklarından– daima unutulmakta, daha ağır suçlular istifade ettikleri halde bunlar mahrum kalmaktadırlar. Meselâ Suriye’de memleket dâvasını ellerinden geldiği kadar benimseyerek sürten, 25 değil, 27 yıldan beri gurbette kalmış epeyce insan bulunduğunu ben biliyorum. Başka diyarlarda da mevcut olsa gerektir.

İçişleri Bakanlığı’ndan listeleri getirtilerek ve aleyhlerinde birikmiş yalan yanlış raporlara ehemmiyet verilmiyerek iyi niyet, iyi yürek sahiplerinden kurulmuş bir heyet bu adamların vaziyetini inceler, lâıyk olanları ayırır, lûtfı uğrattırsa af kanununa giremeyen bir madde noksanı ortadan kalkmış olur.

Akşam, 10 Kasım 1947

BEKLENİLENE DOĞRU

Demokrasi elbette ki sadece baskısız yazı yazmak ve söz söylemekle tamam olmaz. Meclis komisyonlarında da kendini göstermeli, bilhassa bütçe komisyonunda devlet varidatının kontrolünü da “Hükûmet böyle istiyor, ilişmeye-
lim,” zihniyetile değil, tam bir hürriyet ve kanaatle yaparak Meclis’in esas vazifelerinden en mühimini bihakkın başarmalıdır. Bu defa o komisyonun aldığı iki karar büyük bir memnunlukla karşılanmış, yeni yıl bütçesinin pek ince ele-nip sık dokunacağına bir işaret olduğundan ayrıca gayet mü-sait bir tesir hasıl etmiştir: Umumi müfettişliklerin ilgası ve ecnebi devletler nezdindeki basın ataşeliklerinin, üç mühim merkez hariç, kaldırılması. Eğer Meclis’in umumi heyeti de o kararları tasdik ederse –ki edeceği umulur– sene başından itibaren iki teşkilâtın da yükünden bütçemiz kurtulacaktır. Şu ciheti de dikkatten kaçırmıyalım: Komisyon kararları iki partiye mensup mebusların –sadece iki kişi müstesna– oy birliğiyle kabul edilmiştir. İşin bir güzelliği de buradadır.

Yani Demokrat Parti ilga taraftarı görünüyor diye Halk Partisi mebusları zıt fikirde ısrar etmemişler yahut Halk Partililerin arzusuna uymamak için Demokratlar aksini id-diaya kalkışmamışlardır. Her iki parti mensupları da şim-diki şeklile hakikaten hikmeti vücudunu anlayamadığımız

umumi müfettişliklerin lüzumsuzluğunda birleşmişler ve yine biraz da adam kayırma hissini veren ve işe yaramadıkları uzaktan bile iyice sezilen basın ataşeliklerini kaldırmakta tamamiye anlaşılmışlardır. Gerek partilerin komisyonlarda çalışma tarzı, gerek ekseriyet partisi mebuslarının iş bütçeye taallûk edince hükûmet noktai nazarını ille kabul gayretine düşmemeleri itibarile bu hadiseyi yeni gidişin faydalı tezahürlerinden biri saymalıdır. Kaldı ki galiba bundan önceki kabine umumi müfettişlerin ve basın ataşeliklerinin sayısını arttırmak yolunu tutmuştu. Şimdi birinciler ilga, ötekiler en makul haddine irca ediliyor.

Bütçe böyle incelenir, bu gayretle, bu mütecanis ruhla ayıklanır, başta şimdiki gibi hesaplı bir hükûmet de bulunursa yeni seneye girişimiz gerçek mânâda hür rejimin ve millî hâkimiyetin başlangıcı olur. Zira demokrasinin bir vasfı da bütçede ayağını yorganına göre uzatmaktır. Hür olmayan rejimler müsriftir.

Akşam, 29 Kasım 1947

KAŞIĞI ÜFLEME SİYASETİ

E msali görülmemiş değildir: Bazı defa yeni kurulan bir hükûmetin ilk tesiri kuvvet ve kudret ifade eder; sanılır ki uzun ömürlü, icraatlı olacaktır; tuttuğunu koparacak, hayırlı ve büyük işler başaracaktır. Bir müddet sonra ya lüzumsuzca sert veya hesapsızca hamleli hareketlerle umumî efkârda memnuniyetsizliğe yol açar; tenkidler karşısında öfkeye kapılır, kapıldıkça sarsılır, sarsıldıkça hataya düşer, nihayet tutunamaz, mevkiini bırakmak mecburiyetinde kalır. Bizde olduğu gibi Fransa'da da örneklerine raslamışızdır. Meselâ bir zamanlar, İkinci Dünya Harbi'nden önce Leon Blum, sonra da Herriot kabineleri –büyük bir parlâmento ekseriyetine dayandıkları halde– öyle olmuşlardı; az günde tavsamışlardı. Yine harbden önce bir amele partisi hükûmeti İngiltere'de ekseriyete rağmen mevkiinde tutunamamış, hemen çökmüştü.

Bazı defa da yeni bir kabine, teşekkülü sırasında ve ilk günlerinde kâfi derecede techizatlı görünmez; hattâ geçici tesiri bile yapar; “İdarei maslahat” kabinesi diye vasıflandırılır. Ha gitti ha gidiyor gibi zahirî bir hali vardır. Netekim yine benim tanıdığım Fransa'da böyle hükûmetler de iktidar mevkiine gelmiş, tahmin edildiğinden fazla iş başında kalmış ve o kuvvetli sanılan kabinelerden daha verimli icra-

atile de kendini tanııtma imkânını bulmuştur. Her devletin hükûmet idareleri tarihinde bu iki çeşit nümunelere rastlanır: İlk hükümlerin yanlış çıktığı çok kere vakidir. Bu, neden böyledir? Tahlili kabilse de şu sütun köşesine sığdırmak güç olur. Fakat başta gelen sebep başbakanın mizacıdır. Bir kısım devlet adamları çok söylerler, yüksekten konuşurlar, arkadaşlarını da fazla natıkapervaz, fazla vaitçi ve hareketli insanlardan seçerler. Bu kendini beğenmişlerin yahut kendine güvenenlerin hepsi bir araya gelince işten ziyade kuru gürültü çıkar; zira idare dizginini her biri bir tarafa çeker. Buyrukların ve başbakanlığa göz koymuşların çoğunluğu teşkil ettiği bir kabineden devamlı ve programlı icraat beklenmez. Böyleleri ancak hamle yapabilirler; her hamle de iyi netice vermez.

Şu kısacık tahlilden sonra bir noktaya daha dikkati çekmek lâzımdır: “Zayıf” ile “durendiş” mizaç ve bünyeyi derhal fark etmek, bir teşhis koymak politikada kolay değildir. İcraatin ille “vakalı” olması yani hâdise şeklini alması da lâzım gelmez. Hele süratli, yıldırım kararlardan ağız yandıktan sonra kaşığı üflemeğe vakit bırakmak memleketin lehine olur.

Akşam, 13 Ocak 1948

ÖRFÎ İDARE VE FİLİSTİN

Demokrasiye, daha doğrusu insanların hürriyet haklarını korumağa alıştığımız şu sırada etraftan alınacak dersler çoktur. Bu dersler eski kafamızı temizlemeğe, yeni bir zihniyet sahibi olmamıza yarayabilir. Meselâ bizde öteden beri örfî idare ilânına fazla ehemmiyet verilmez; örfî idare hükûmetin hemen hemen normal idare tarzlarından biri gibi telâkki olunur; âdeta zabıtai mânia makamında kullanılır. Devlet ricalinin vazifelerini kolaylaştırdığı, sivil idare ile emniyet teşkilâtına rahat nefes aldırıldığı için de müddetleri boyuna uzatılır. İlânı kolay, ilgası güçtür. Halbuki hür memleketlerde tamamen aksidir; gayet güç konulur, gayet kolay ve çabuk kaldırılır. En parlak nümunesini son hâdiselerden öğreniyoruz. İngiliz parlâmentosunda alâkalı nazırdan soruyorlar: “Filistin’de örfî idare ilânını düşünmüyor musunuz?” Cevap şudur: “Hükûmet buna aleyhtar değildir. Fakat o bölgedeki askerî idare, örfî idarenin ilanına henüz lüzum görülmediği fikrindedir.”

Hayret! Hayrete sebep ewelâ askerî idarenin idarenin işlerini pek kolaylaştıracak olan öyle bir idareyi –hükûmetçe tasvib edilmesine rağmen– ilâna yanaşmamasıdır. Boş otomobili havaya uçurulan Filistin komutanının yerinde ben bulunsaydım hükûmetten ilk isteyeceğim salâhiyet örfî ida-

re ilânına müsaade olmaz mıydı?” “Aman,” derdim, “çabuk karar çıkarınız, izin veriniz; vermezseniz mesuliyeti üzerime alamam; çekilirim!” Kimse beni haksız bulmazdı. Nasıl bulabilir ki, yalnız şubat ayı zarfındaki vukuat sırasında bu bölgede 499 kişi ölmüş, 400 kadarı da yaralanmıştır. Kasım ayından beri ölenlerin sayısı 1300’dür; 3000’den fazla da yaralı vardır. Bombalar pathıyor, binalar yıkılıyor, mahalleler yakılıyor; iki taraflı çeteler en son sistem silahlarla çarpışıyor. Yerli ahaliden gayri her gün İngiliz vatandaşı da harcanıp gidiyor. Örfi idarenin ilânı için başka ne bekleniyor? Meydan muharebeleri mi? Vefeyat miktarının 24 saatte bin adedini aşması mı? Doğrusunu isterseniz İngiliz komutanının ve hükûmetinin zihniyetini çoğu milletin kafası almaz. Bir Alman, bir Rus, bir Balkanlı için, yani hürriyetin tam değerini kavramıyacak doğuş ve terbiyedeki unsurlar için Filistindeki hareket tarzı gülünç bir hamakattır.

Şüphesiz ki İngilizler derecesinde hürriyete bağlı ve soğukkanlı davranmak imkânsızdır. Bu hâdiseden öğreneceğimiz şudur: Örfi idare ilânında, bilhassa idamesinde geçmişteki gibi lâübalî hareket hür rejime uymaz ve hür kafaya sığmaz.

Akşam, 5 Mart 1948

MEMUR VE SERVET

Memur zengin olur mu? Yahut başka bir ifade ile zengin memur diye bir sınıf mevcut bulunmasına imkân var mıdır? Babadan veya aileden kalanlar dışında herhangi memurun ne kadar yüksek maaşlı vazifelere geçmiş ve ne derece muktesit davranmış olsa zengin denilecek bir serveti elinde tutmasına ihtimal verilemez. Kaldı ki memurlar arasında zaten ecdat yadigârı mal, mülk ve nakitle zengin olmuşlar bizde hem pek azdır hem de gayet malûmdur. Hattâ halk o “ecdad”ın da kim olduklarını ve parayı nasıl kazandıklarını bilir. Çoğu II. Abdülhamid devrinden arta kalmadır; Meşrutiyet devrinde nasılsa çulu düzeltmiş ve işini yoluna koymuş nadir birkaç simayı da hepimiz tanırız.

Onları tanıdıktan sonra büsbütün yenilerini neden tanımayalım? Zamanede ismi zengine çıkmış memurların yirmi yıl önceki para vaziyetleri de yine belli değil midir? Meselâ farzedelim ki bir çeyrek asır evvel bir kaza kaymakamı vardı; sırasile ilerledi, parladı, mutasarrıf, vali, mebus, bakan, isterseniz devlet bankalarında müdür, hattâ başbakan, ne bileyim ben, bütün derecelerden geçti. Öyle bir adamın maaş ve tahsisat diye aldıklarından arttırarak bir ev, azıcık da gelir sahibi olması belki mümkündür. Fakat Amerika ve İsviçre bankalarına para yatıracak bir servet seviyesine ulaşmasına ihtimal verilebilir mi?

Kaldı ki Maliye Bakanı'nın Gazeteciler Cemiyeti'nde dediği gibi maaşlara zam bakımından yüksek dereceli memurlara kâfi bir intibak yapılamamıştır; yani harbde ve harbden sonra o sınıf memurlar aldıkları maaşlarla çok zor geçinmektedirler. Doğrudur. Binaenaleyh esasen sıkıntı çeken küçük maaşlı memurlar gibi bunlar da, pek imsak içinde yaşasalar bile bir "servet" edinemezler. Netice şuna varıyor: Memur zengin olamaz, zengin memur kaideten yoktur. Daha doğrusu bir memurun hele harb çıktıktan sonra para arttırmasını, küllî miktarda bir parayı bankaya yatırmasını yahut emlak sahibi olmasını tasavvur etmek değme safdil adamın daha kârı değildir. Vaktile İstibdat ve Meşrutiyet devrinde maaşların yüksekliği, altın bolluğu ve hayret verici ucuzluk gibi sebeplerle yüksek memurlar için bir miktar dünyalık temini mümkündü. Son yıllarda ise maaşla zengin olmak şöyle dursun, lâyükile geçinmek bile kabil midir? Mebuslarımız meydanda... İşittiğimize nazaran mühim bir kısmı tahsisatını zamanından evvel harcıyıp avans almak zorunda kalmaktadır. Onlarınkı kadar yüksek barem derecesi ise yoktur.

Demek ki bir memurun sırf maaşile servet sahibi olamayacağına göre memleketimizde mantıkan zengin memur yoktur. Varsa böylesi zan ve şüphe altındadır.

Akşam, 6 Mart 1948

NEREDE O ZAT?

Yeni kurulmuş olan Telif Haklarını Koruma Cemiyeti'nin ilk uğraşacağı işlerden biri fikrimce şudur: Üniversite profesörleri heyetinin hazırlayıp Millî Eğitim Bakanlığı'na tevdi ettiği lâyihaya kanun tasarısı şekli verilerek bunun Millet Meclisi'ne hemen sevkini temin. Bu lâyiha nedense –yahut pek çoğu gibi– bir yere takıldı kaldı, bir daha bahsî edilmez oldu. Halbuki hazırlanması için büyük emek sarfedilmiş, üzerinde aylarca çalışılmıştı. Ona benzer daha ne kıymetli lâyihalar aynı âkıbete uğramış, neticesiz kalmış değil midir? Önce hepimize bir hız, hararet gelir; tezkereler yazılır, toplantılar yapılır, demeçlerde bulunulur. Sanırsınız ki böyle ateşli bir çalışma ile sarıldığımız işi kısa bir zamanda bitirip bütün formalitelerini ikmal ederek derhal tatbik sahasına koyacağız. Hayır. Hepsi saman alevidir, hercailik eseridir; tuttuğumuzu koparamayız, netice evrak dosyasının kabarmasından ibaret kalır.

Fikir ve sanat mahsulleri haklarını koruyacak bir kanuna esas teşkil etmek üzere, işi tabiatile pek ciddiye alarak çalışan o bilginleri boş yere neden uğraştırdık? Bu zevat dünya kanunlarını uzun uzadıya incelediler; ciltlerce kitap karıştırdılar; günlerce münakaşa ettiler; yazdılar, çizdiler; nihayet ortaya mükemmel bir eser çıkardılar, makama sundular.

İyi niyetten ve memlekete hizmetten gayri bir maksatları, çıkarları, mükâfatları yoktu. Daha doğrusu, tek mükâfat o gayretin, himmetin, yardımın fiilî neticesini görmektir; gö-rerek vicdan hazzı duymaktır. Dâvayı yarıda bırakmak sure-tile hem bir hak korunamamış hem heyet âzasının gayreti boşa gitmiş, hem de bundan sonra herhangi bir mesele için fikri sorulacakların çalışma hevesi kırılmış oldu. Mademki yapmıyacdktık, o profesörlerin vaktini niçin aldık? Kıymetli kafalarını neden yorduk? İlim ve fikir adamları bakanlıkların bu gibi geçici arzularına, bir günlük heveslerine, kısacası kaprislerine hizmetle mükellef hademe vaziyetine sokmağa ne hakkımız var? İhtiyaç duyulmasaydı heyet kurulur, fikir sorulur muydu?

Şüphesiz ki telif ve fikir çalışmaları haklarının korunma-sına şiddetle muhtacız. İrfan ehli ıstırap çekiyor. Bu lâyihayı uykusundan kaldıracak, yola sokacak devlet adamına bütün kalem erbabı minnettar olacak. Nerede o zat?

Akşam, 19 Mart 1948

BAKANLIKLAR ARASI GERGINLİK

Yüce Divan müzakereleri bazı mühim noktalar hakkında bizi tenvir ediyor. Fakat bu noktaların o dâva ile alâkası yoktur; zaten olsa bahis mevzuu edemem. Anlatacağım noktalar umumî nazardan hükûmet işlerinin tedviri şekliyle münasebetlidir. Misal olarak bir tanesini alalım: 30 Mart tarihli celsede şahit diyor ki: “Ben Tekel Bakanı iken Tarım Bakanlığı fabrikaya tomruk vermiyordu. Bu konuda her iki Bakanlık arasında sebebini anlamadığım mânevî bir gerginlik vardı. Meseleyi Bakanlar Kurulu’nda açtım. Başbakan şifahî emir verdi fabrika tomruk almağa başladı.” Bakanlar ve bakanlıklar arasında sebebi bilinmeyen o mânevî veya maddî gerginlikler hoş değildir; bakanlar birbirlerine zorluk çıkarmamalıdır; çıkarmaları iş randımanına fena tesir eder.

İstibdat devri nazırları olmadık vesileler icadile arkadaşlarını müşkülâta sokarlardı; gizli yahut sinsî bir yenişme halinde idiler; zahiren hoş geçinir görünürlerdi amma saman altından su yürütürlerdi. Fakat o nazırlar Meşrutiyet ve Cumhuriyet devri nazırlarına kıyas edilemez. Zira ortada hakikî mânada bir kabine yoktu: Padişah istediği nazırı sadrâzama sormadan değiştirir, yerine bir başkasını hattâ rakibini getirirdi. Maalesef Meşrutiyet’te de nazırlar arası gerginlikler olurdu ve zorluk çıkarma zihniyeti devam etmişti. Biri bir

şey yapmak istedi, işi de öbür nezarete düştü mü eğer arada bir ziddiyet mevcutsa netice almak imkânı azalırdı, bin dereden su getirilir, akıl almadık güçlükler çıkarılırdı. Neden böyle yaparlardı? Bazen menfaat, bazan antipati, muhtelif sebepler aranabilir.

Gönül ister ki bakanlar arasında, elbirliğiyle birbirinin işini kolaylaştırma zihniyetine hiç hâlel gelmesin; sebebi bilinmeyen maddî ve mânevi gerginlikler kökleşmeden hemen önlensin. Kabinelerimiz şimdilik tek partiye mensup zevattan teşekkül etmektedir; yarın muhtelif parti âzasından ittihat ve temerküz kabineleri kurulursa halimiz nice olur?

Aydede, 2 Nisan 1948

DEMOKRASİYİ SİNDİRMEK İÇİN LÜZUMLU BİR TEŞKİLÂT

Hürriyet ve demokrasiyi en son ve en iyi şekilde tarifleri, izahları ile okuyup öğrenmek içimize sindirmek, zihniyetimize maletmek lâzım. Her şeyden önce ikisinin de faziletine ve kuvvetine inanmamız, şüphelerimizden kurtulmamız lâzım. Gençler, öğrenmek ve yaşlılar şüphelerini gidermek için okumalıdır. Ben okuyorum; meselâ bir haftadır Andre Maurois'nin *Amerika Tetkikleri* isimli kitabını okumaktayım. “Amerika Birleşik hükümetlerinin üç gizli silâhı” faslında bu muharrir diyor ki: Silâhlardan biri hürriyettir. Yirmi senedir kaç kere ve ne kadar istihfaf ile totaliter filozoflar bize şunu söylemişlerdi: “Demokrasi, devletleri zayıflatır. Evvel emirde siyasî hürriyetinizden fedakârlık etmedikçe ne milletlerarası ve ne de iktisadi emniyete sahip olabilirsiniz!” Halbuki iki harb ve iki zafer ispat etmiştir ki hürriyet, zaaf şöyle dursun, bir kuvvettir, en büyük kuvvettir. Zira milletin birliğini idame ettirir ve o millete kendisinin müdafaasından mesul bulunanları daimî kontrolü altında tutmak imkânını verir.

Maurois böyle diyor; kitabının başka bir faslında da Harvard Üniversitesi profesörlerinden birinden şu cümleleri iktibas ediyor: “Her millet için en mükemmel mânevi

gıda kaynağı kendi mazisidir; kendi mazisinin yeniden yeniye keşfi ve daima yenilenmesidir. Ananesini inkâr eder bir millet tarihî hüviyetini kaybeder ve mânevi hayatının pınarını kurutur. Diğer taraftan yalnız ananelerine bağlı kalan bir millet de durgun sulara, tefessüh eder. İlle ihtilâl veya irticadan birini seçmek zorunda değiliz. Önümüze açılan üçüncü yol var: İstikbale doğru çevrilebilen basiretli bir nüfuzu nazarla mazisine sadakat...”

Memleketimizde yıllarca demokrasi aleyhtarı neşriyat yapıldı, hattâ zalim Japon idaresini bize nümune gösteren kitaplar çıkarıldı. Zehirlerin tesiri henüz tamamille giderilememiştir. Demokrasiyi sindirmek, sevmek için demokrasiyi tanıtan eserleri okutmak yolunda –klâsikler tercümesine benziyen– bir teşkilât kurmak icabeder.

Akşam, 26 Nisan 1948

HALKEVLERİ, TÜRK OCAKLARI

Eski Türk Ocakları reisi Hamdullah Suphi Tanrıöver, birkaç arkadaşı ile birlikte Türk Ocakları'nı yeniden ihyaya çalışıyormuş...

Hâlâ bir Halk Partili ve onun milletvekili olan Hamdullah Suphi'nin bir şikâyeti şu:

–Türk Ocakları'na ait bazı binalar, halen Halk Partisi'nin elindedir. Yani, demek istiyor ki: Uğraşacak, didinecek, bu binaları geri alacağız...

İyi amma, gençlerin başlarını soktukları, çeşitli fikir ve beden hareketleri yaptıkları bu binaları neden geri almalı?

Hamdullah Suphi, Halkevleri'nin maksada uygun bir şekilde çalışmadıklarına kani ise, ikilik yaratacak yerde, onların ıslâhı için uğraşmamalı mı? Kendi partisini ikaz etmesi en yerinde, en doğru bir hareket olmaz mı?

Kaldı ki, Halkevleri, isim değiştirmiş, Türk Ocakları'nın yerine ikame edilmişti... Bundaki maksat da, müfrit milliyetçiliğe bir son vermek, bu hudutlar içerisinde yaşayan her cins insanın anayasa hükümlerinden müsavi bir şekilde faydalanacağı zihniyetini ortaya koymaktı...

Demokrasinin her türlü fikir hürriyetine meydan veren faziletine, Türk Ocakları gibi sabit bir fikir etrafında dirije bir disiplinle çalışan mahfillerden ziyade Halkevleri gibi modern irfan teşekkülleri daha uygun düşer.

İmzasız, *Aydede*, 30 Ekim 1948

EHEMMİYETİNİ KAYBEDEN İRTİCA

Meclis'te ezan okunma hâdisesine lüzumundan fazla ehemmiyet vermek taraftarı değiliz. Zira ezancılar, dünyanın her yerinde emsaline rastlanan ruh hastalarıdır. Lâikliği en ileri götürmüş ve tamamen yerleştirmiş memleketlerde de böyle hastalar görülür; akla gelmez tuhaflıklar ve bazan da cinayetler yaparlar. O bakımdan Meclis, kazayı Arapça bir ezanla hafif atlattığından dolayı memnun bile olmalıdır. Din, sofuluk veya mistik hezeyanlar cinnet nevilerinden biri ve tehevür şekline çevrilenidir. Ezancı deliler çok şükür sâkin delilermiş, işi değme akıllı sandıklarımızdan daha gürültüsüz hattâ dayaksız tokatsız, pek usluca bitirdiler.

Şuna da memnun olduk ki memlekette taassup ve irtica namına yapılanlar artık Arapça ezan okumak yahut bir yere kapanıp sekiz, on kişiye Bektaşî babalığı taslamaktan öteye gidemiyor. Daha dünkü Şeyh Sait ve Menemen ayaklanmaları nerede, hamd olsun bu gülünç zabıta vak'acıları nerede? İrticaları hekimleriyle adlî alâkalandıracak olagan vak'alar haline gelmiştir.

İrtica kanlı, korkunç bir dram menzilesinden bir tulûat tuhaflığına indi; gülümsedik. Maamafih yine de uyanık duralım. Delileri kıskırtan fırsatçıların akıllarını başlarına getirelim.

İmzasız, *Aydede*, 9 Şubat 1949

SON 50 YIL İÇİNDE HAYATIMIZA EN ÇOK TESİR ETMİŞ 20 TÜRK ŞAHSIYETİ KİMDİR?

Sadeddin Gökçepınar

Değerli edibimiz Refik Halid Karay'dan anketimize cevap vermesini rica ettim. Dedi ki:

–Bu anketinizle bizleri müşkül vaziyete soktuğunuzu elbette biliyorsunuz. Zira liste tertibinde ve isimler sıralamakta henüz hayatta olanlar bahis mevzuu olunca bunlar dört gözle ne diyeceğimizi beklerler; adlarını saymadıklarımıza gücenirler. Hele bazı politika ricalinin mim koyması da mümkündür. Hesaplı hareket etmek lüzumunu duyarlar.

Sonra, sempatilerimiz ve antipatilerimiz rol oynamaz mı? Hattâ kıskançlıklarımız? Bazan işe –İnsanız, biz!– hoşagitmek gibi menfaatler de karışır. Hele meseleye siyaset burununu sokarsa! Binaenaleyh hayatta bulunanlar hakkındaki mütalâalarda tam mânâsile tarafsız olmak güçtür.

Diğer taraftan müspet tesir yaptığını samimiyetle iddia edeceğim bir şahsiyetin ismini zikretmekliğime müdahene mânâsı verilmesi kabildir. Zikretmeyişimin şahsî husumet telâkki edilmesi gibi! Hem liste neden dolayı 20 kişi de fazla iki düzine değil?

Fikrimce zamanımız üzerinde müspet tesir yapan adam-

lar kadar müesseseler de mevcuttur. Mesela eski Galatasaray Sultanisi, eski Harbiye, Mülkiye, bilhassa Tıbbiye mektepleri... Ayrıca birkaç mühim teşekkülü de unutmamalı: *Serveti Fünun*, *İttihat ve Terakki vesaire* gibi. Bunlar yarım asırlık tarihte çok müspet tesir yapmış topluluklardır.

Her neyse, bana göre hava hoş. Madem ki liste istiyorsunuz, bir tane vereyim:

Liste

1 – Türkiye tarihinin en büyük inkılâpçısı: Mustafa Kemal.

2 – Memleketi umumî harbe sokmamak suretile Sovyet ve Alman işgali felâketinden kurtaran büyük politikacı ve diplomat: İsmet İnönü.

3, 4, 5, 6 – Dört büyük şair: Rıza Tevfik, Mehmet Akif, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet.

7, 8 – İki fikir adamı: Sabahaddin Bey ve Ziya Gökalp.

9, 10, 11 – Üç şahika romancı: Halid Ziya, Hüseyin Rahmi, Halide Edib.

12 – Medenî cesaret sahibi ilk parlâmento adamı: Lûtfi Fikri.

13 – Garb usûlü ilk mizah üstadı: Düyunuumumîye direktörü Âli Bey.

14, 15, 16 – Yine Garb'e doğru yürüyen bir edebiyatın hamisi ve müşevviki üç baş: Recaizade Ekrem, Tevfik Fikret ve Ahmet İhsan.

17 – Halka tarih zevki aşılayan bir yayıncı: Ahmet Refik.

18 – Tam bir müellif ve muharrir: Ahmet Rasim.

19 – Tek virtüöz: Tamburî Cemil Bey.

20 – Meşrutiyet'te meydana çıkanların baba ve anaları-

na matbaa harflerini söktürmek, okuma hevesi vermek suretile memlekete menfî tarafı olmıyan en büyük iyiliği yapmış ulu hocamız: Ahmet Mithat.

Sayın Refik Halid sözlerini şöyle bitirdi:

– Türkçede sadelik cereyanına edebî mahiyette ilk ön ayak olan ve lisanımıza Avrupaî hareket kabiliyeti veren nâsırları unutmadım amma kadroda yer kalmadı. Hem onların kadrini yarınkiler daha iyi bilecek. Keşke başka ilim ve sanat şubelerinde müspet rol oynamış mümtaz şahsiyetlerin isimlerini de sayabilseydim... Sayamadım. Saymamaklığım, onların mevcut bulunmamasından ziyade, benim bu şubelerde bir fikir sahibi olmamaklığımdan ileri geliyor. Haddimi bilir, özür dilerim.

Akşam, 26 Şubat 1950

TÜRKİYE'DE İLK YABANCI SERMAYE

Y*eni İstanbul*, geçen gün, yukarıdaki başlık altında, bir İngiliz firmasının büyük bir araziyi 12 milyon lira sermaye koyarak işleteceğini haber veriyordu. Bunun hayırlı bir başlangıç olmasını dileriz. Ecnebi sermayesini memlekete sokmamak politikasının mânevi bir iyiliği olmamış değildir. Vaktiyle Maliye Nazırı Cavit Bey “Bütçe açığının terbiyetkâr fazileti vardır,” demişti; onun gibi kendi yağımızla kavrulmak siyaseti de bize “nefsimize güvenme” terbiyesi verdi. Lâkin maddî bakımlardan o terbiyelerin zararı görüldü.

Hele imar faaliyetini hep devlet hazinesine yüklemenin hem bütçe açığını genişletmeye hem de birçok lüzumlu işlerin zamanında yapılamamasına, bu yüzden de gelişmemizin gecikmesine sebep olduğu muhakkaktır. Meselâ yurdumuz şosesiz kaldı; kaldığı için de inkılâp ve hamleler içerilere işleyemedi. Halbuki bir Amerikan otomobil firmasının muayyen müddet zarfında memlekete sadece kendi markasını taşıyan otomobiller sokulmak şartıyla teklif ettiği bütün yurda şâmil şoselendirmek plânı kabul edebilseydi şimdi vaziyet büsbütün başka olacaktı. En başta Şark vilâyetleri bir hükûmet doktoruna “Hayvan isem ahır, insan isem mesken isterim” dedirtecek kötü durumdan kurtulmuş olacaktı. Aynı firma bütün Balkan memleketleri ve Yakınşark için

İstanbul'u transit merkezi seçeceğinden şehrimiz ayrıca faydalanacaktı. İstanbul'a servet çekecek ve imarını hızlandıracak başka bir teklifle de karşılaşmıştık. Yine muayyen bir müddet Boğaziçi'nde otel ve gazinolar yapmak ve işletmek mukabili bir firma eski rayıcı ile yüz milyon dolar harcayacaktı. Öyle bir plân yalnız Boğaziçi'ni değil, İstanbul'un tamamını nasıl şenlendirirdi; kolayca tasavvur edersiniz. Tabii güzelliğine hayran olduğumuz Boğaz, gerek bizim, gerek seyyahların rağbetini çekecek, yalılar ve köşklerle dolacak, ağaçlanacak, dünyanın en bakımlı mamurelerinden birine dönecek, başta yer alacaktı; beş yüzüncü Fetih yılına hazırlıklı girecektik.

Yıllar boşuna geçip gitti. Kuruçeşme gibi yamaçları koru, havası mutedil, şehrin yanında lâtif bir köşe kömür deposu oldu. Âdetâ milletlerarası şöhret yapmış bir Göksu kum ve çakılla kapandıktan başka kenevir kokulu fabrikalarla çerçeveselendi; rağbette bir mesire iken mezbeleye döndü. Dedelerimizin mehtap safasına kanmadıkları Kanlıca ve gurub manzaralarına bayıldıkları İstinye körfezleri metrûk yat, sakat gemi barınakları ile kapatıldı. Bugün –o tekliften yirmi şu kadar yıl sonra– Boğaziçi'nde otel denilecek tek bina yoktur. Büyükdere'ye ilk devirlerdeki insanların sular üstüne kazıklarla kurdukları köyler nevinden ahşap barakalar sıralanmıştır. Boğaziçi gazinoları bunlardır!

Abdülhamit tarafından verilen ve Boğaziçi'ne viadükler üzerinden sırtları takiben geçecek tren işletme imtiyazının Meşrutiyet hükûmetlerince takip edilmemesi de bu semti şimdilik kırk iki sene geri bıraktı. Soğukkanlı olarak düşünelim: Zincirlikuyu civarında yeni kurulan mahalleler şayet

bir ecnebi sermayesiyle vücade gelseydi herhalde bir şeye benzeyecek, şikâyetlere yol açmıyacaktı. Önlerinden geçerken öfkelenmiyecek, bilâkis zevkle seyrine koyulacaktık. Zira ecnebi eliyle ve parasiyle yapılacağından kılı kırk yararak müsamahalı davranmıyacak, hatır ve gönüle bakamıyacaktık. Yabancıyı terletmesini iyi biliriz. İstanbul Tramvay ve Elektrik Şirketi'nin başına az mı iş açardık! Şirket gitti; hem de çıkardığımız bütün zorluklara rağmen ziyan etmeden... Yerine gelen devlet idaresi ise hesapsız kolaylıklar gördüğü halde iyi işletilmemekte, gittikçe zarara uğramaktadır. Geçen gün Taksim durağına bir bir arkasına dört tane Kurtuluş arabası gelmişti. Bir çeyrek bekledim; grev olmuşçasına başka semte ait tek araba görünmedi.

Evet, hususî yabancı sermayeden uzun zaman kaçındık; lâkin dünya siyaseti öyle icap ettirdi ki, bir başka devletin maddî yardımını biz de, başka devletlerin çoğu gibi kabul zorunda kaldık. Artık hususî sermayeye –iyi şartlarla– kapımızı açmaktan çekinmememiz icap eder. Binaenaleyh *Yeni İstanbul*'un “Türkiye’de ilk yabancı sermaye,” başlığını gazetelerde iri harflerle manşet olmaya lâayık, büyük ehemmiyette bir haber telâkki edersek doğru düşünmüş oluruz.

Dünya o vaziyete gelmiştir ki, ecnebi sermayesi bir devletin başına belâ olmaktan ve politika manevraları çevirmeye yaramaktan çıkmıştır. Şimdi büyük ve sermayeli devletler, çingar çıkarmak şöyle dursun, küçüklerin gönüllerini fethetmenin, gözüne girmenin yolunu aramaktadırlar.

Yeni İstanbul, 3 Eylül 1950

TAKKE NÜMAYİŞİ

Kıyafet Kanunu demokrasiye aykırı bir kanun mudur? Tetkike değer; fakat bu kanun yürürlüktedir. “Yürürlük” kelimesini “meriyyet”ten güzel bulduğuma ve lisanın jeni’sine uygun mahdud sayıda yeni kelimeleri himaye lüzumunu duyduğuma işaret edeyim. Yürürlükte olan bir kanunu tatbika memur olanların zihniyet değişti diye kendiliklerinden gevşetmeleri ise devlet mefhumunu zaafa düşüren en kötü alâmetlerden biridir.

İki tesir altında Kıyafet Kanunu’nun bazı icaplarına riayet edilmeye başlandı. Bunlardan bir tanesi hac seferleriyle alâkalıdır. Galata Rıhtımı’ndan vapura binen hacı namzetlerinin başlarında beyaz takkeler vardı ve döviz muamelesi yapan Merkez Bankası merdivenlerinde beyaz takkeliler günlerce çömelip nöbet beklemişti. Hükûmet hiçbirine tekelerini ancak vapura bindikten, daha doğrusu Hicaz topraklarına ayak bastıktan sonra giymekte serbest olduklarını, şimdilik kanunun tâyin ettiği serpuşlarla gezip dolaşmaları lâzım geldiğini söylemedi. Göz yummayı tercih ettik. Vazifeli memurlar bazı kimselerin “Vay dinsiz vay!” ve âmirlerinden “Ne idaresiz, idraksız mahlûksun!” itâbına uğramaktan çekinendi, galiba...

İkincisine gelelim: İtiraf etmeliyiz ki bugün memlekette

süren hava kararsızlıktır. Sebebi de hükûmet programının biraz vuzuhsuz kalması yahut böyle bir telâkkiye uğramasıdır. Memur şaşaladığı için bazı kanun ve nizamları harfiyen tatbika kalkışınca kendisine söz getireceği vehmine kapılarak idarei maslahat yolunu tutuyor. Bu cümleden olarak caddelerde *papas*, *marabet* ve *sör* dediğimiz kıyafette Hristiyan tipler çoğaldı. Bu sabah evin önünden üç tane Katolik papasının geçtiğini de gördüm. Dün de yaşlı bir kadın kolalı beyaz kulaklıklarını mukaddes beyaz fil azametiyle sallayıp gidiyordu.

Hepsi de ecnebî tebaasından ziyaretçilerdir, belki... Ve yine belki kanun öylelerine geçici bir hak da tanımıştır; bilmiyorum. Bildiğim –şapka mı, kıyafet mi, ayrı ayrı veya bir tek şey mi, her ne ise– başımıza ne giyeceğimizi belleten kanun yahut kanunlara aldırış edilmediğidir. Mesele kanunun tenkidi değil ilga olunmadığı halde ilga edilmişçesine tatbikte ihmale uğramasıdır. Kendisini pek hafif de hissettirse ecnebîden çekinme emareleri peyda olduğuna da dikkati çekeceğim. Bizim nesil o yüzden hırpalandı; Abdülhamit devri hep böyle geçti; Birinci Cihan Harbi'nde müttefikimizin, Mütareke zamanı ise istilâcıların tahakkümü de yüreklerimizi yaktı. Sonra hepsinin acısını çıkaracak bir ruh istiklâline kavuşulmuştu. Buna toz kondurmamak şarttır; mâneviyatımızı daima muhafaza ve kontrol etmeliyiz.

Hamdolsun, kanunun mahiyetine dair birkaç söz söyleyecek hürriyete de sahibiz: Memlekette otuz sene önceki kıyafetleri yayılmış görmekten değil yeni nesil, bizimki bile incinir. Belirten ve gittikçe salgınlasmaya yüz tutan tehlikeli cereyanları seçim gibi vesilelerle kayırır görünme –gerçek-

ten ilk defa övünmeye değer, ileri şekilde başarılan- seçimlerin saman altından su yürütülürcesine işlenen tek kusuru oldu. Sünnet derecesindeki hac ve hakkında hiçbir hüküm bulunmayan serpuş ile, esastan ziyade teferruata ait bir nümayiş karşısında kaldık.

Evet, Kıyafet Kanunu, inkılâbı zorla korumak ve bir zihniyeti zorla gizli tutmak lüzumuna dayandığı için hürriyetçi bir kanun sayılamaz. Lâkin demin bahsettiğim takke nümayişi bunun ilgası zamanı gelmediğini gösteriyor. Kaldırıldığı takdirde neler olacağını kolaylıkla kestirebiliriz. Müfrit solculuk cereyanını önleme kaygısının ön plâna alındığı bir sırada müfrit sağcılık temayüllerine yol açacak hareketlerle mücadeleyle ihmal edemeyiz. Memleketi, Şarkkârî kıyafetlere düşkün Garp müelliflerine tekrar mesire yapmıyalım.

Bunlar, şu tayyare asrında birkaç yüz kilometre uzağımıza kolaylıkla gidebilirler ve kavuk, takke, sarık, papas şapkası bir arada kaynaşırken zevklerini bol bol tatmin edebilirler. Meşrû her hükûmet, ilga etmediği kanunları harfi harfine tatbikle mükelleftir. Basmakalıp gibi görünen buna benzer bazı sözler vardır ki hikmet bakımından süslü, marifetli nice vecizelerle meşhur sözlere taş çıkarır. İnsanın etrafına bakınarak “Anlatabildim mi?” diye soracağı ve “Anladım!” cevabını verecek birini arıyacağı geliyor.

Yeni İstanbul, 13 Eylül 1950

KEFALET-İ MÜTESELSİLE

Sular İdaresi'nde bir memur, o idarenin bütçesine nispetle değil, milyarlık sermayelerle işliyen bir müesseye için bile büyük sayılacak mikyasta bir ihtilâsta bulundu; cinayetini başka bir cinayetle yani intiharla mânen ödedi; lâkin maddeten borçlu gitti. Gazetelerde okuduğumuza göre şimdi hükûmet o açığı kapatmaya uğraşıyormuş ve –bilmem doğru, bilmem yanlış– kapatma çarelerinden biri de “kefalet-i müteselsile” olacaktı. Bu usul, dünyanın en insafsız, fazlasiyle iptidai, esasî adaletsizliğe dayanan bir nevi “suçsuzu suçlu yerine cezalandırma” kaidesidir.

Ortaçağ ve daha geri devirlerdeki icrayı adalet sistemin-den hiç farkı yoktur; belki ona da taş çıkarır. Düşününüz ki bir memur, hileli yollardan kasayı tedricen veya bir hamlede soyacak; bol bol para harcıyacak, uzun yahut kısa bir müddet vur patlasın, çal oynasın keyif sürecek; dünya nimetlerinden faydalanacak. O müddet zarfında, arkadaşları darlık çekmektedirler; bakkal dükkânına korka korka girmekte, kasaba ise yanaşmak cesaretini gösterememektedirler. Öbürü çalgılı gazinoda mayonezli levrek ısmarlarken, bunlar palamut akınını beklemektedirler. Aradaki farkı tafsilâtiye belirtmeye lüzum yok. Bilip gördüklerinize, çektiklerinize dayanarak iki hayatın yüzlerce sahnesini gözünüzün önünden geçirebilirsiniz.

Günün birinde bakıyorsunuz, maaşınızdan bir kısmı ke-

silmiş. Sebebi? Usul böyle: Başka birinin kabahatini size çek-tirmek; onun yediği paraları size ödetmek. Meğerse ihtilâs eden meslektaşınız mayonezli levreğini sizin kesenizden atıştırmış. Siz ki Çingene palamudunu eve götürmek için bu balığın sokaklardan arabalar dolusu geçmesine intizarda idiniz? Meğerse siz yatağınızda ay başını nasıl bulacağım diye derin düşüncelere daldığınız sıra onun Akıntıburnu'nda çalgıcılara gönderdiği elli liralığın elli kuruşu olsun haberiniz yokken maaşınızdan gidiyormuş. Revayı hak mıdır bu?

Kaldı ki suçu yalnız muhtelis işlememiş. Kasayı –aylarca mı, yıllarca mı; rivayet muhtelif– kontrol etmiyen müfettişler ve dolayısıyla idare o muhtelisın bir bakıma suç ortağı olmuştur. Ama gerek müfettiş beyler, gerek idare başındakiler –mevzuat ve mahut “kefalet-i müteselsile” çerçevesi dışında kaldıkları için– maaş kesintisine uğramıyacaktırlar. Kanun bir tek ciheti teminat altına almak için konmuş: Ne derece haksızlık, adaletsizlik olsa dahi suçlunun yediği parayı temin: Hem de kimlerin, hangi zavallıların cebinden? Üzerlerinde büyük para mesuliyeti taşıyan küçük maaşlı memurlardan.

Bilmiyorum, hâlâ aynı usulde mi gidiyoruz: Vaktiyle bir posta müdürünün açığı çıkarsa galibe müvezziler de dahil bunu idarenin bütün memurları öderlerdi. Peki, bu ruhta, bu zihniyette bir kanunun, ileri ve ilmî esaslara dayanması icap eden modern adalet mefhumıyla telifi mümkün müdür? Başka memleketlerde muhafaza edilmiş bile olsa biz yırtıp atmamız.

Yırtıp atacağımız bunun gibi eski ve zaman geçirmeden kabul edeceğimiz “telif hakları” ve “Bern Anlaşması” gibi yeni, hepsi de itibarımızı yükseltecek nice kanunlar var. Çoğu incir çekirdeği doldurmayan sual takrirleri sağnağı altında teklif, tetkik etmek fırsatını bir türlü bulamıyoruz ki...

Yeni İstanbul, 24 Eylül 1950

BİR NOKTAİ NAZAR

Adalet Bakanlığı'nda büyük bir faaliyet müşahade edilmektedir. Zira bir taraftan eski kanunlarda değişiklik yapılmakta, öte yandan yepyeni kanunlar hazırlanmaktadır. Meselâ tekrar istinaf mahkemeleri kurulacak, mahkemele-
rin Teşkilât Kanunu tâdil edilecek, Milli Korunma Kanunu gözden geçirilecek, Vilâyet İdareleri Kanunu lüzumlu tâdillere uğrıyacak, daha birtakım kanunlar zamanın icaplarına göre değiştirilecektir. Yeni kanunlar arasında bir tanesi “demokrasiyi koruma”, diğeri de “fikir eserleri,” yani “telif hakları” kanunudur.

“Telif hakları” kanununun esası üzerinde münakaşa bile caiz değildir, sanırız. Zira memleketimiz Lozan Muahedena-
mesi'ne ek bir protokolde o kanunu muayyen bir müddet zarfında kabul ederek Bern Mukavelenamesi ahkâmına tâbi olacağını imzalamıştı. Milletlerarası bir taahhüdü yerine getirmesinden tabî ve lüzumlu ne olabilir? Kaldı ki muayyen müddet çoktan geçmiş, dünya efkârında taahhüdümüzü ifa etmediğimizden dolayı ağır şikâyetler yükselmiştir. “Telif Hakları Cemiyeti” eğer şikâyetlerin vesikalarını meydana koymuyorsa bu, kanunun behemehal kabul ve tatbik edileceğine inanmasından, başka bir bereket yolu olmadığına hükûmetin de inanmış bulunmasındandır. Ancak, yeni ka-

nunun imkân nispetinde mütercimleri ve tabileri zarardan koruması, müelliflerin haklarını ise olanca kuvvetiyle teminat altına alması lâzımdır.

“Demokrasiyi koruma kanunu”na gelince: İşte benim kühnünü ve mahiyetini anlamakla beraber, şekline taraftar olmadığım tek kanun projesi budur. Demokrasiyi hususî kanunlar değil, anayasanın umumî heyeti korumalıdır. Elimizdeki anayasa şayet esas umdesini teşkil eden demokratik rejimi sıyanet edemiyorsa kifayetsizliğini, zaafını göstermiş demektir. Zaten anayasamızın yürürlükte olduğu zamanlarda sürüp giden tek parti idaresi de anlatmıştır ki bu, “kanunlar özü kanun” birçok yerinden hava kaçırarak yapıdadır. Yahut ikinci bir teşriî meclisin bulunmaması yüzünden hava deliklerinden kaçak havayı kontrol etmek mümkün olamamıştır. Yoksa Kanunu Esasisi’imiz efradını câmi ve ağyarını mâni bünyede vücuda getirilse, ayrıca yüksek bir mürakabe heyeti onun tatbikına nezaretle mükellef bulunsaydı belki yine kaçamaklar olurdu ama kanunun ruhuna ve taahhüdüne hiç uymıyan bambaşka bir idare tarzı teessüs edemezdi.

Demokrat isek, demokrat kalacaksak, demokrasiyi koruyacaksak o işi evveliyetle anayasanın tekeffül ettiğini görmek, daha fazla güven, sağlamlık ve ferahlık sağlamaz mı? “Halkçıyız”, “lâikiz”, şu ve buyuz gibi bir devir ve bir parti kanaatini ifade eden az çok geçici vasıflar yerine “demokratız” demeyi, daha doğrusu denilmeyip kanunun temelini bu zihniyetle ve tam vuzuhla atıp belirtmeyi elbette tercih ederiz. Zira demokrasiyi koruma namı altında bir kanun –tıpkı İstiklâl Mahkemeleri’ne yol açan malûm kanun gibi– bir çırpıda kalkabilir; yerine başkası konulur. Halbuki Anaya-

sa'nın tâdili daha güç bir meseledir; sarahati haizse hilâfına kanun çıkarmak büsbütün zordur.

Anayasa demokratik rejimi sarîh ve oyunbozanlığa gelmez şekilde tesbit ettiği takdirde diğer bütün kanunlar ona dayanarak tâdil ve tanzim olunur; artık hususî bir kanuna lüzum kalmaz. Böyle hususî kanunların bir zararı da kesif bir muhalefet kütlesine karşı rejimin zorla yerleştirilmek istenmesi fikrini uyandırmasında, bizatihi pek demokratik olmamasındadır. Bir miktar sağcı ve solcunun mevcudiyeti umumî efkârın demokratik rejime bağlı olmadığıнын delili sayılamaz ki... Onlar her memlekette vardır.

Hulâsa, demokrasiyi fevkalâde ahvâle işaret gibi yanlış bir telâkkiye yol açacak hususî kanunlardan ziyade kanunların umumî heyeti, bilhassa anayasa tekeffül etmelidir. Normali bu olsa gerektir; hukuk uleması daha âlâsını bilir.

Yeni İstanbul, 8 Ekim 1950

LİSTELER HENGÂMESİ

Abdülhamit devrinde siyasî partiler yoktu; fakat her vilâyette, her liva ve kaza merkezinde memurları tutan ve tutmıyan eşraf teşekkülleri mevcuttu. Bazı defa bu teşekküller birleşir, müstereken harekete geçerdi de... Binaenaleyh idare âmirlerinin ilk işi padişaha hoş görünmek; ikincisi de o şehir veya kasabadaki en nüfuzlu teşekkülle iyi geçinmekti. Yeni vazifesine hareket etmeden önce, tâyin olunduğu yerin partileri hakkında malûmat edinir; meselâ A grupunu mu tutmak, B grupuna mı yanaşmak lâzımdır? Etraflıca sorup soruşturduktan sonra memuriyeti başına ekseriya peşin alınmış kararlarla giderdi.

Zekî bir idare âmiri, iki grupu da bazen oyalyabilirdi. Bazı defa sadece bir tanesine dayanır, onun kuvvetiyle öbürüne âdeta meydan okuyarak, dilediğini yapardı. Zira aleyhinde işlediği B grupu telgrafhaneye koşup Yıldız'a dert yandı, tebdilini istedi mi dayanağı olan A grupu derhal harekete geçer, kendisinden memnun olduklarını bildiren sürü sürü imzalı telgraflarla ötekinin tesirini izaleye çalışırdı. Hulâsa istibdat devrinde de bir nevi mahallî particilik mevcuttu; hedefi, idare âmirini elde edip hususî menfaatlerini kayırmak, hükûmet nüfuzuna dayanarak karşı gruba böbürlenmekti.

Öyle zamanlar olurdu ki bir şehirde kâh A, kâh B grubu hüküm sürerdi. Derken biri iktidardan düşer, diğərinin borusu ötmeye başladır. Bütün bu hallerin az çok siyasî particiliğe benzıyen bir mahıyeti yok değildi. Nihayet Meşrutıyet ilân edilince bidayette grupların hepsi ittihatçı oldu; lâkin partiler belirince kimi iktidara, kimi muhalefete mensup yeni grup türedi. Yine telgraflar çekiliyor, yine mukabil hücumlara geçiliyor; A ve B grupları birbirine dış biliyordu.

Demek istediğımız şudur ki bizde memur ve âmir değıştirme merakı huy mahıyetini almıştır; taşranın göreneğı, belki de geleneğidir. Dar muhitli bölgelerde vali veya kaymakamın değışip yerine başkasının getirilmesi umumî efkârı her hâdiseden fazla meşgul eder; konuşma mevzularının en tatlısı ve doğrudan doğruya alâkadar olunduğı için en heyecanlısı budur; hattâ iktidar partisının değışmesini sadece bu maksatla bekliyenler bile vardır: Topluca bir değışikliğe şahit olmak! O gidiyor, bu geliyor, biri uzaklara atılıyor, başkası uzaklardan getiriliyor... Tükenmez bir lâf, bir dedikodu sermayesi; bir yenilik!

Tek parti devrinde hızını kaybettiğinden ve bir grup elinde kaldığından için için hasreti çekilen “memur değışme ve değıştirme” zevki şimdi yeniden fikirleri sarmış, alevlenmiş, gayretkeşlik tekrar alıp yürümüştür. Bunu tâyin listelerinin bitmez tükenmezliğinden, müracaat sahiplerinin kapı aşındırmasından anlıyoruz. Filvâki memurluğı koyu partizanlık şekline sokmuş şifa bulmazların tasfiyesi memuriyetle politikacılığın birbirlerine uymazlığını anlamak istemiyenler hakkında lüzumlu bir tedbirdir. Lâkin hükûmet idaresini herc-ü-merce değilse de zaafa uğratacak mikyasta

değişikliklere nihayet verilmesi zamanı gelmiştir. Fazla uzadı.

D.P. istişare kongresinde maalesef bazı delegeler yapılan tâyinleri hem beğenmediler hem de kifayetsiz bularak daha zecrî tedbirler alınmasını, esaslı tasfiye yapılmasını istediler. Belki yarın Meclis'te de aynı dilekleri ve serzenişleri dinliyeceğiz. Bildiğimiz şudur ki eski parti zamanında bir memurdan iltifat ve kolaylık görmemesinden müteessir olan her şahıs, günü gelip de eline nüfuz geçince hıncını almak hevesine kapılır, sevmediğini yerinden etmeye kalkışırsa bu işin sonu gelmez; ayrıca memleket çok zararını çeker ve zarar, sadece harcirah faslını kabartmakla kalmaz, umumî randımanı azaltmak, gayri memnunları çoğaltmak suretiyle partiye de dokunur.

Olgun bir hükûmet, yukarıda bahsettiğim eski ananenin yeni şekilde ve daha geniş ölçüde bir devamı olan “memur değiştirme” ihtirasını söndürmek, tebeddüllere bir zaman bir had çizmek hususunda katî kararlar almaktan çekinmez. Roma tarihindeki Marius-Sylla hengâmesini hatırlatırcasına her sabah helecanla liste okumaya hazırlanan vatandaştan hayır ve iş mi beklenir, vaziyette istikrar mı hâsıl olur?

Yeni İstanbul, 22 Ekim 1950

DEĞERİ ARTAN BAYRAM

Bugüne kadar, yıllardır nice Cumhuriyet Bayramları kutladık. Kutlarken Cumhuriyet'ten gördüğümüz faydalar ve elde ettiğimiz başarılar yegân yegân sayılıp döküldü; devlet adamları ağızından söylenmedik methiye ve muharrirler kaleminden yazılmadık kaside bırakılmadı. Hepsi de, az çok şüphesi olan dünyayı ve ahaliyi inandırmak gayesiyle yapılmış birer propagandaya benzer gibiydi; mübalâğalı, tantanalı, hele rejimin nasılsa ölçüsüz nimetlerine ermiş mutlu kulları tarafından girişilenleri aşırı derece coşkundu!

Böyle olmakla beraber tarihimizde kalkınma ve muasırlaşma hareketi bilfiil Cumhuriyet'le başlamıştır. Kimse aksini iddiaya yeltenemez ki icabatına tamamiyle uyamaklığımıza ve pek çok hatalar işlemekliğimize rağmen bu rejim memlekete hiçbir devirle kıyas kabul etmez yenilikler getirmiş, bizi biraz sarsakça da olsa asrın ileri temposuna uygun adımlarla yürümeye alıştırmış, ayrıca Türkiye etrafında ve uzaklarında birtakım siyasî varlıkların Cumhuriyet şeklini seçmelerine yaramıştır; yani mahallî olmaktan çıkmış, cihana yayılıcı bir mahiyet kazanmıştır.

Çekirdeği Tanzimat ve Meşrutiyet inkılâpları olabilir. Lâkin bunlar fiiliyat sahasında kısır kalmışlardı; ancak geleceğe zemin hazırlamışlardı. Cumhuriyet kök saldı, filiz

verdi, dal uzattı; şimdi de o dalın ucunda meyva verecek bir tomurcuk belirdi: Demokrasi. Kök saldı, dedik; zira memleketin kahir ekseriyeti hakikaten Cumhuriyetçidir; başka rejim isteyenler, arada kaynadı gitti. Halbuki Tanzimatı ve Meşrutiyeti milletin çoğunluğu kabul etmemişti; sindirenler bir Islahatçı zümresinden ibaretti; muvaffak olamamışlardı.

Artık Cumhuriyet'i öyle benimsedik ki, tam muhtevası ile tatbikin idiler ve anayasasına aykırı kaçamak yolları havsalamıza sığdıramaz hale geldik. Demokrasi cereyanı, işte Cumhuriyet esasıyla telifi kabil olmıyan tek partiye karşı tahammülsüzlüğün neticesidir ve bu tahammülsüzlük Cumhuriyet mefhumunu anlayıp sevdiğimizizin, sindirdiğimizizin, gittikçe asıl mefhumuna benzetmek istediğimizizin delilidir. Hakikatları gizlemek zamanı geçtiği için evvelce yalnız aramızda konuştuklarımızı şimdi yazabiliriz: Biz, uzun müddet Cumhurreislerinin idaresine Cumhuriyet demiştik. Zaten mânâsının bütün genişliğiyle seçim emniyeti temin edilmedikçe başka türlü olması imkânsızdı. Fakat o idare tarzı, hatalara düşmesine rağmen inkılâbı büsbütün durdurmadı; haricî siyaseti ise bilhakkın mükemmel yürüttü.

Bir cihetten söyle de düşünülebilir: Geçirdiğimiz yıllar, Cumhuriyeti büyük bir ârızaya uğratmadan çoğu ismen, bir kısmı da fiilen muhafaza devresi idi. Serbest Fırka zamanındaki denemenin fena neticesi, bekleme müddetinin uzamasına sebep oldu; bir zümrenin işine yarıyan uzaması da için için olgunlaşmamızı sağladı. Nihayet bir zaman geldi ki hem dünya vaziyeti hem kendi vaziyetimiz denemeleri bırakıp tatbikata girmemizi icap ettirdi. Buna "sahici Cumhuriyet" diyemiyeceğimiz için Cumhuriyet'in dayanağı olan "demokrasi" adını verdik!

Demokrasiyi ne tek bir parti lûtfetti ne tek bir parti alıp bize bağısladı. Önayak olanların hakkını verdikten sonra belirtelim ki demokrasimiz milletin gerçekten göğüs kabartacak medenî olgunluğu ile, ancak o sayede vücut bulmuştur; aksi takdirde yine akamete uğrardı. Partiler dışındakiler az mı çalıştılar, az mı çırpındılar? Hem de mevki, mansab beklemeden, tam feragatle! Binaenaleyh 1950 Cumhuriyet Bayramı'nı bir parti gitti, bir parti geldi diye değil, Cumhuriyetin temelini teşkil eden rey emniyetini sağlamak suretiyle demokrasiyi kurduğumuzdan dolayı muvafık, muhalif, tarafsız, hepimiz vicdan huzuru içinde kutlamaya hak kazandık.

Bugünkü bayram, değeri artan, cidden milli, tadı da, tuzu da hakikaten başka bir bayram oldu.

Yeni İstanbul, 29 Ekim 1950

DAYAK ATILAMAZ

Bazı muhafazakâr memleketlerde ve o meyanda İngiltere’de dayak cezası varmış; İngiltere’den ileri, demokrat, her bakımdan üstün bir diyar bulunur mu? Bizim de dayak cezasını kabul etmemiz, kanunlaştırmamız lâzım gelirmiş; bir sürü küstahlıkları ancak bu cezayı tatbik suretiyle önleyebilirmişiz. Yaşasın dayak! Dayak cezasının edebiyatını da yapıyoruz: Cennetten çıkma imiş! Vaktiyle çocuğumuzu mektebe götürdüğümüz zaman softaya: “Eti senin kemiği benim” dermişiz! Hocanın veya ananın vurduğu yerde gül biter, sözünü unutmamalı imişiz! Mübarek meydan dayağı, neredesin? Nush ile uslanmayanın hakkı kötüktür! Vesaire, vesaire...

Son günlerdeki azgınlıklardan biz de dayak taraftarı muhterem meslekdaşlarımız kadar müteessir olmakla beraber o fikirde değiliz. Şunun için değiliz ki dayak cezasının merî olduğu devre az çok yetişmemize rağmen amelî faydasını görmemişlerdeniz. Rüştîyeler dahil, askerî mekteplerde dayak cezası vardı; yine de adam olamayacak çocuk ıslahı hal edemezdi. Falaka, ne tahsil ne de terbiye itibariyle iyi talebe yetiştirmeğe yaramıştı. Evinde ailesinin dayak tokatla terbiye vermeğe çalıştığı çocuklardan hayır gelmediğine yarım asırlık şahidim! Zaten polis ve jandarma karakolları gayriresmî surette dayakhane vasfını pek yakın zamana ka-

dar muhafaza etmemiş miydi? Dayak şöyle dursun, bir ara siyasî suçlular için her türlü levazımı ihtiva eden işkencehaneler kurulmuştu; suçluyu sadece dövmezlerdi; dövdükten sonra kış gecesi bahçedeki ağaca bağlarlar, başından bir kova soğuk su bile dökerler, sabaha kadar ayazda bırakırlardı. Bütün bunlar o cezaya çarptırılanların tekrar faaliyete geçmesini, suikast teşebbüslerine girişmesini önleyememişti. “Perde bağı”, “domuz topu”, “urnak sökümü” bile!

İngiltere’de ve birkaç memlekette dayak cezası kaldırılmamış olabilir. Fakat o eski çağ terbiye ve ceza sistemini tamamiyle terk eden memleketlerin sayısı o kadar çoktur ki, berikiler artık şaz ve garibe sayılmaktadır. Fransa, kürek mahkûmları hakkında ötedenberi disiplin cezası mahiyetinde tatbikına cevaz verdiği sopayı ve kırbacı menetmek mecburiyetini duymuştu.

Bizim İngiltere’den alacağımız başka usuller olsa gerektir. En mühimi de şudur: Adalette şiddet ve sürat, cezada sebat. Adalette şiddeti ve sürati izaha lüzum yok; cezada sebatan maksadımız mahkûmiyet müddetini behemehal doldurmak ve ölüm cezasından kurtulamamaktır. İkiye bir “Padişah değişti; cülûs günü geldi; harp ilân edildi; sulh oldu; bir parti düştü, öbürü çıktı; hapishaneler doldu,” nevinden çeşitli vesilelerle âdi mücrimler için mütemadiyen umumî ve hususî aflar beklenen bir memlekette ceza müeyyidesi kıymetini kaybeder; politika oyununa döner.

Geliniz de İngiltere veya İsviçre’de af ümidine kapılıңыз! Yine İngiltere’de adam öldüren, yüzde doksan dokuz üç çeyrek yaşama hakkından mahrum edilir. Af salâhiyetine malik bulunan hükümdarın bu salâhiyeti kullanması o kadar karı-

şık, uzun, zor formalitelere tâbidir, şans ihtimali nadirdir ki mahkemenin hükmüne boyun eğmekten başka çare yoktur.

İşte her bakımdan kötü propagandalara yol açıcı tesirsiz dayak cezası yerine öyle bir adalet sistemini kabul etmemiz daha doğru olur. Fakat biliyoruz: Sistem kurmak zahmetli ve güçtür. Halbuki iki maddelik bir kanunla dayak cezasını koyuveririz. Trampetalar çalar, sopalar, iner, yerde bir adam kıvranır, böğürür. “Sadizm”e müptelâ baylar ve bayanlar için zevkli temaşa!

Yeni İstanbul, 12 Kasım 1950

BITARAF BİR MÜŞAHEDE

Millet Meclisi'ndeki küçücük muhalefet grupunun vaziyeti bazı ahvalde gittikçe zorlaşmaktadır. Zorluk, esas dâvalardan ziyade ikide bir tazelenen ufak hesaplardan ve âdî spekülâsyon işlerinden ileri gelmektedir. Meselâ anayasaya ne dereceye kadar uyduğunu henüz tâyin edemediğimiz meseleler karşısında o grup “Bunların mesuliyetinde müşterektik; zira hepimiz aynı partiden, aynı usule göre, mebus olmuş adamlardık; ayırmız gayrımız yoktu. Hemen hemen daima kararlar ittifakla ve alkışlarla kabul ediyordu. Dua, sena, mehdiye ve kaside okumak hususunda birbirimizden geri kalmıyorduk,” diyebilir; nitekim diyor da... Deyince akan sular duruyor!

Nasıl durmasın ki umumî siyasetin idaresinde bugünün muvafıklariyle muhalifleri bakanlıklardan tutunuz parti müfettişliklerine kadar el ele, kol kola yürümüşlerdi. Sonradan ayrıldılar; ayrılmakla da memlekete büyük bir hizmette bulundular. Demokrat Parti'nin kuruluşu, hele kuruluş sırasında temkinli bir faaliyet göstermesi sadece millî değil, milletlerarası bir hayırlı hâdise teşkil etti. Eski iktidar partisinin seçimlerdeki hareket hattı, bilhassa sonuncu kabinenin müsamahalı ve iyi niyetli politikası da övülmeye değer.

Ancak vaktiyle birlikte çalışmışlara, meselâ bazı arsa-

ların satış muamelesinde yapıldığı söylenen münasebet-sizliklerden dolayı siyenen mesuliyet yüklemek mümkün değildir. Zira bu ve emsali işlerde muhatab tutulacaklar şahsî menfaat düşüncesiyle o işleri çevirenleri ve çevirme-ye yardım edenlerdir. Gönül isterdi ki Büyük Millet Meclisi huzuruna öyle bir mesele intikal etmemiş, öyle işler görül-memiş yahut buna mümasil şeyler dönmemiş olsun. Döndü ise, iddialar varitse şimdi Meclis'teki muhalefet grubu ana dâvalarda olduğu gibi iktidardakilere mesuliyetin umuma ait bulunduğunu iddia edebilir mi? Edemediği içindir ki işi gürültüye getirmekten başka çare kalmaz; gürültü ise haki-kati örtmeye yetmez.

İşte bu grubu asıl zor vaziyete sokan o kabîl ferdî ve fer'î yolsuzluklardır; Fransızların “fausse position” tâbir ettikleri bozuk durum ki ona yine Frenkçedeki meşhur söz mucibin-ce “fausse manoeuvre” yani bozuk manevra ve bozuk düzen tâbiye ile değil, ya sükût ve tasdik ile yahut hilâfını ispat ede-cek delillerle mukabelede bulunmak lâzım gelir. Kapak vur-manın, haykırıp bağrıışmanın müessir olması da yine nisbî bir kalabalığa muhtaçtır. Ufacık grup öyle bir kudrete de malik olmadığına göre, başvurduğu tâbiye büsbütün hata-lıdır.

Kaldı ki gündemde hangi gün sual takririne cevap ve-rileceği yazılıdır. Şayet müdafaa ve red imkânları mevcutsa önceden hazırlanmak, böyle imkânlar yoksa susmak yahut celseye girmemek, kısacası hareket hattını evvelce tesbit et-mek daha doğru, daha dürüst bir tâbiye olur. Hele mızrağın çuvala girmeyeceği vaziyetler karşısında yapacak başka şey yoktur.

Vardır: Partinin söz getirecek unsurlardan tasfiyesi! Tasfiye vaktinde başarlarsa idi muhalefet grubu zor durumlardan birçoğuna maruz kalmaktan kurtulurdu. Zaten her parti için istikbali düşünerek tedricen yapılacak iş, budur. Politikanın kendine göre cilveleri vardır: 7 Eylül kararları gibi milyarlık zararlar sîneye çekilir, unutulur; fakat şahsî menfaatle alâkalı birkaç bin liranın hesabı, kitabı, edebiyatı ısıtılıp ısıtılıp meydana konur; şahısları ve partileri yıpratır. Edilen maddî kâr, uğranan mânevi zararla ölçülemez.

Yeni İstanbul, 22 Kasım 1950

NETİCE-İ KELAM

Bir “referandum” yapılsa Türkiye’de dayak cezası tarafları yüzde 99, onda dokuz çıkarmış! Muhterem bir meslekdaşım öyle söylüyor ama bu kanaati –henüz daha bir mahalle halkının, hattâ kahvesinin fikri alınmadan ortaya atıldığı için– beni tatmin etmiyor ve gelişî mahiyetinden ileri gitmiyor. Hayalî istatistiklere dayanan müdafaa usulüne, dayak cezası kadar aleyhtarım. Eskiden beri “Yüzde yüz eminim”, “Yüzde doksan dokuz üç çeyrek bu, böyledir,” deyip dururuz! Şimdi, bol keseden atmalara daha riyazi bir şekil verdik: Küsuratı istatistik ilmine uydurduk. İnsanın âdeta inanacağı geliyor!

Maamafih benim tahminim de Burhan Felek dostumunkine yaklaşmaktadır. Reye müracaat edilse dayakçılar –küsuratını bilmem ama– ekseriyeti kazanırlar. Fakat bu galebe fikrin değil hissin ve hatalı bir göreneğin neticesi olur. Zira bizim esastan dayakla ünsiyetimiz vardır; dayağı suiistimal ederiz ve terbiye metodu sayarız. Usta çırağını, hanım beslemesini, zevc zevcesini, baba çocuğunu, hoca talebesini dayakla, sille tokatla, sopa, baston, falaka, oklava, maşa ile adam etmeye yahut yola getirmeye alışıktır. Kızılıcığın kendinden ve reçelinden ziyade değneğine ağzımızın suyu akar. Bazan talebenin hocaya, kadının, kocaya, oğlun, babaya da-

yak attığını da gazetelerde okuyoruz. Dayakcılız, hulâsa! Asıl bundan kurtulmaya bakalım.

Ewelce de yazdığım gibi dayak cezası resmen mevcuttu da. Askerî mekteplerde meydan dayağı atılması çok eski tarihe ait değildir; dünkü vakadır. Gayri resmi olarak polis ve jandarma şehirlerde dayaktan yeni el çekti; uzak illerde vaziyet ne merkezdedir, henüz haberimiz yok. Resmîleşmekle dayağın ahlâkî düzeltme ve küstahlıkları azaltma bakımından fayda temin edeceği ise şüphelidir. Zira dayak, bilmediğimiz yepyeni bir ceza olmayacaktır; bunu kanıksamışızdır. Benimle aynı fikirde bulunan Enis Tahsin biraderimizin zarafetle dediği gibi, meslekdaşlarımız İngiltere seyahatinden bize başka bir fikir getirebilirlerdi.

Kaldı ki iki arkadaşımızın, ikide bir dayak attırmak için ter ter tepinmeleri, aynı bahsi mütemadiyen tazelemeleri öyle bir cezanın tatbikini sağlamıyacaktır. Bazı ellerden sopayı almak gayretiyle çalışıldığı sırada hangi hükûmet dayak kanununu Meclis'e götürebilir? Ve bugünkü Millet Meclisi'nde hangi mebus dayağı resmîleştirmek teklifinde bulunabilir? Bulunsa da ekseriyeti lehine çevirebilir mi? Hukukçularımızla hâkimlerimiz ve maarifçilerimiz arasında da taraftar temini çok güçtür. Bunlar, ortaçağın, hattâ ilkçağların köhne usulü yerine içinde yaşadığımız asrın ileri anlayışına uygun yeni ceza ve pedagoji metodları tavsiye edeceklerdir.

Ama İngiltere'de dayak atılırmış. O memleketin güllerini bırakıp dikeğini mi alacağız? Ama Mısır hükûmeti, Vâ-Nû evlâdımızın mucip sebepler arasında zikrettiği gibi, dayak cezasını resmîleştirmiş. Bu, bizim aynı usule başvurmamız

için değil, vurmamamıza bir sebep teşkil eder. En iyisi, lehinde ne kadar çırpınsak kanun şekli veremiyeceğimiz bir iddiayı, daha doğrusu inadı bırakmak, bahsi kesmektir. Şunu da ilâve edeyim ki en uzak bir ihtimal olarak kabul olunsa bile dayak cezasının ömrü uzun süremez. Öyle hâdiselerle karşılaşırız ki şimdi taraftarlık eden iyi niyetli dostlarımız teessür duyarlar; dayağı kaldırtmak için bizimle el ele verip mücadelenin en parlağını ve hayırlısını yapmaya can atarlar.

Yeni İstanbul, 6 Aralık 1950

HANGİ TEHLİKE DAHA YAKIN?

Bizim için tehlike bir değil. Bütün dünyayı saran tecavüz ve harb tehlikesi yanında memleketimiz içinde fa istlik ve irtica tehlikesi belirmiştir, gün geçtikçe artıyor. Irkçılık ve taassup hareketi serbest şekilde alabildiğine inki af etmekte, milleti geriye götürmek istidadını göstermektedir. İnkılâbın kurucusu olan Atatürk aleyhinde iğrenç yazılar çıkıyor, kimse ses çıkarmıyor.

Bazı devlet dairelerinde eski harflerle muamele görüldüğünü gazetelerde okuduk. Ankara'da yılba ı pastalarının üzerine eski harflerle "Afiyet Olsun" ibareleri yazıldığı  niversite talebesinin toplantısında söylendi. Memleketin birçok yerlerinden gelen haberler tarikat ıların apaçık i  gördüklerini bildiriyor. Bu bakımdan tam bir l ubalilik içindeyiz.

Bu tehlike, Türkiye için, harb ve tecavüz tehlikesinden daha yakındır, çünkü memleketin t  içindedir. Dışardan gelebilecek düşmandan önce vatana yıkmağı hazırlanıyor. Birçok tezahürlerinde, dış düşmanın propagandası eseri olduğu ve bir kısım saf halkı rejime karşı işbirliğine hazırladığı gizlenemez.

Bu gerilik, demokrasinin de Cumhuriyet'in de doğrudan doğruya varlığına kastettiği, yirmi be  yıldır kazanılanı yıkmağa çalıştığı için dış tehlikeden daha yakın, daha korkunçtur.

Bu hareketin böyle dolu dizgin inkişafı mayıstan sonra başladığı için bir müsamahanın neticesidir. Demokrat Parti iktidarı Atatürk düşmanı olmadığına göre, bu vaziyetten acı ve endişe duyarak harekete geçmesi lâzımdır. Vatandaşlar birbirlerine, ümitsiz, sormaktadırlar: Nereye gidiyoruz?

*** imzasıyla, *Akşam*, 5 Ocak 1951

YAŞAYAN HEYKELLER

Hayattaki insanların heykeli yapılır, isimleri şuraya bu-
raya takılır mı?

Esas itibarile olmamak gerektir.

Fakat yapılırsa, yapan olursa kim ne der? Cenova'da dünyaca meşhur bir mezarlık vardır. Muazzam bir taş ve tunç heykel müzesidir. Çünkü bütün zenginler ölmenden önce en büyük sanatkârlara heykellerini yaptırırlar ve mezarlarına koydururlar.

Meraklı –yarı akıllı– insan çıkar, kendi heykelini yaptırır, bahçesine koyar ve sağlığında karşısına geçip seyrederek. Kanun bu işe karışır mı? Haa!.. Yaşayan bir insanın heykelini millet, cemiyet, hükûmet belediye yaptırır ve umumî meydanlara diker mi? Bu da adamına göre değişir. Her ölen devlet adamının, her âlimin, şairin, filozofun, hayır sahibinin “millet adına” bir heykeli dikilmesi farz olmadığı gibi yaşayan bir büyük adamın heykeli asla dikilmez, ismi stadyoma verilmez diye de bir kaide-i külliye yoktur. Bu iş milletin takdirine kalmıştır.

Heykel, mutlaka dalkavukluk değildir, çünkü cemiyette dalkavuk ve dalkavukluk çoktur, fakat heykeli dikilenler ikiyi geçmez.

Biz, yaşayan insanların heykellerinin dikilmesine taraf-

tar değiliz: Atatürk, İnönü olsa dahi... Fakat bunun için kanun yapılmaz. Böyle bir kanunu Sayın Samet Ağaoğlu “Geçen devrin bütün eserlerini kaldırmak... Geçmişi, hâli tasfiye etmek, istikbali musaffa bir hale koymak...” diye tarif etmiş. Bu ameliye, heykelleri kaldırmakla bitmez. İnkılâplarda yapılan tasfiye daha müessirdir.

Bir milletvekili de “Celâl Bayar, Menderes, Koraltan için biz de heykel dikebilirdik. Fakat istemiyoruz,” demiş. İnşallah bu zevat da heykellerini diktirecek büyük eserler yaratırlar, heykellerimiz çoğalır. Fakat bu istidadı görmüyoruz. Sağlığında dahi heykelleri dikilecek insanlar olabilir. Bunlar, bir vatan kurtarmak, yeni bir devlet kurmak gibi çok müstesna işler görmüş olmalıdırlar. Allah bize bir daha bunları göstermesin!

1942’de, harbin en tehlikeli yıllarında bir arkadaşımın köprüden geçiyorduk. Birdenbire heyecanla: “Eğer şu İsmet Paşa memleketi harbe sokmadan selâmete erıştırirse, ta şuraya altından bir heykelini dikmeli,” dedi ve köprünün tam ortasını gösterdi. Bu arkadaşım İnönü’nün heykellerinin şimdi en şiddetli muarızıdır.

Demokrat milletvekilinin İnönü’ye methiyesi de heykel meselesinden farklı mıdır?

*** imzasıyla, *Akşam*, 28 Ocak 1951

GENERAL EISENHOWER'İN RAPORU VE TÜRKİYE

Atlantik Orduları Başkumandanlığı'na tâyin edilen General Eisenhower Batı Avrupa memleketlerinde kısa bir tetkik seyahatinden döndü ve Amerika Kongresi üyeleri huzurunda müşahedelerini anlattı.

General, Batı Avrupa'dan iyi intibalarla dönmüştür. Şurada burada kötümserlik ve bozgunculuk cereyanları olmakla beraber Batı Avrupa'nın müdafaa azminden emindir ve herkesin tehlikeyi görüp anladığına ve büyük gayretler harcanacağına şüphe etmiyor. Amerika'nın Avrupa'ya yardımını zarurî görüyor, çünkü Avrupa elden giderse Amerika da mahvolur, diyor.

General Eisenhower Türkiye'den ve Yakındoğu'dan, yahut Doğu Akdeniz'den hiç bahsetmemiştir. Çünkü vazifesi Atlantik Paktı sahasına inhisar ediyor. Fakat, gözümüze ilişti, Kongre'deki beyanatında "Petrol kaynakları dolayısıyla Ortadoğu'nun ve Kongo'daki uranium madenleri dolayısıyla de Şimali Afrika'nın müdafaası lüzumundan bahsetmiş. Acaba Türkiye'nin bulunduğu bölge de General'in bir kelimesine liyakat kazanacak ehemmiyette değil midir?

Kore hâdiselerinden sonra Amerika Genelkurmay Başkanı'nın kötü bir yazısı çıkmıştı, Türk basınının isyanı

üzerine tevil ve tavzih edildi. O günden beri Amerika'nın resmi ve salahiyeti ağızlarından Türkiye'nin emniyeti ve müdafaası hakkında yeni bir söz işitmedik. Halbuki Türk milleti ara sıra Vaşington'daki resmi ağızlardan tatlı sözler dinlemek ister. Bu sırada bu bir ihtiyaçtır. Kore'de askerlerimizin kahramanlığı çok takdir ediliyor, anladık amma, Türkiye'nin emniyeti hakkında Amerika ne diyor? Her halde Eisenhower hiçbir şey demiyor.

Belki bir unutkanlıktır, yahut bir bedaheti tekrar ilana lüzum görülmüyor. Biz bu noksanı kısaca hatırlatmağa lüzum gördük, kusura bakılmasın.

*** imzasıyla, *Akşam*, 3 Şubat 1951

AYNI RAPORLAR BUGÜN YAZILMIYOR MU?

Devri-sabık yahut jurnalcılık devri diye ortaya atılan vesikaları gördük. Bir devletin emniyet teşkilâtının “Şu geldi, bu gitti” gibi zırvalarla meşgul olup vakit kaybetmesini ne kadar beğenmedikse, bir hükûmetin bunu mesele yaparak memlekette yeni bir sır keşfetmiş gibi yıllardır herkesin malûmu bir işin ehemmiyetle üstüne düşmesini o derece mânasız bulduk.

Bu bir ahlâk meselesidir, memleket ahlâkı... Demokrat bakanlar işbaşına geldikleri günler, aldıkları imzasız ihbarlardan şikâyet ettiler, gazetelere ilân verdilerdi. Halk imzasız mektup yazdırır da zabıta, Celâl Bayar'ın nereye gittiğini merkeze bildirmez olur mu? Bugün hâlâ bildirmiyor mu? Geçen gün Meclis'te Devlet Bakanı demişti ki: “Hangi vali, hangi vekil muhaliflerle kol kola geziyor, biz hepsini biliriz!..” Nereden biliyor? Aldığı zabıta raporlarından...

Bugün de zabıta, hükumete böyle raporlar gönderiyor. Göndermese, filân memur Demokrat Parti aleyhinde bulundu, falan C.H. Partisi'ni göklere çıkardı diye bütün devlet teşkilâtı hallaç pamuğu gibi atılır, yer değiştirir miydi?

Bu bir ahlâk meselesidir. Bu memlekette daha çoook zaman imzasız mektuplar gibi jurnallar da yazılacak, bunları Demokrat Parti yârânı da seve seve okuyacak, hattâ merakla bekleyecek ve maalesef bazen ona göre amel edecektir.

Jurnal, rapor denilen şey mutlaka yazılı da olmaz “Filân falana demiş ki...” raporu ağızdan da gitse işler tıkırında.
Değil mi Sayın Bay Samed?

*** imzasıyla, *Akşam*, 3 Mart 1951

KARŞILIK BEKLEMİYORUZ

Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti Birleşmiş Milletler kararına uyarak Kore'ye silâhlı kuvvetler göndermeyi kendine vazife bildi. Olabilir. Bu kararı verirken, herhalde, devletçe bir mükellefiyeti sadece yerine getirmek düşüncesine dayandı ve –öyle sanırsınız ki– bundan bir istifade yolu, maddî bir karşılık asla aramadı. Aksi takdirde bu fedakârlığın değeri sıfıra inerdi.

Bu çok mühim noktaya dikkat etmemiz gerektir. Kore'ye asker gönderdiğimizden dolayı, askerlerimiz Kore'de kahramanca savaştıkları için kimseden hiçbir şey istemiyoruz ve beklemiyoruz. Bunun bedeli yoktur ve vatan dışında Türk kanı maddî menfaatler karşılığı dökülmez. Bazan bilmeyerek yanlış şeyler yazıyoruz.

“Kore'ye asker gönderdik, bizi falan pakta alacaklar veya alsınlar...” “Askerlerimiz Kore'de aslanlar gibi dövüşüyor, Amerika bize yardımı arttıracak...”

“Kore'de askerlerimizin kahramanlığı Amerika'da Türkiye için öyle reklam olmuştur ki milyarlar harcasak elde edemezdik...” gibi düşünceleri ve bilhassa bu düşüncelerin açığa vurulmasını hâdisenin ulviyetiyle nispetsiz ve yersiz buluyoruz.

Türkiye'yi Atlantik Paktı'na alsınlar diye Kore'ye asker

gönderilmiş olamaz. Kore’de Türk askeri kahramanca döğüştüğü için faturayı dayayıp fazla yardım isteyen bir millet olamayız. Türkiye’ye reklâm, propaganda olsun diye de Kore’de savaşa katılmaya muhtaç bir millet değiliz. Tarihimiz askerî şan ve şerefle doludur.

Türkiye’nin ihtiyaçları, arzuları, menfaatleri, dilekleri başka, Kore’de görülen iş büsbütün başkadır. Kore’de akan Türk kanının maddî karşılığını beklemeyecek kadar büyük bir milletiz. Bu noktada hassas olduğumuz derecede dikkatli davranalım.

*** imzasıyla, *Akşam*, 5 Mart 1951

SAĞ OLSUN GENÇLİK

Bir cemiyet için en kötü şey mânevi suçlara karşı hassasiyetini kaybetmesi, aksülâmel kudretinden mahrum kalmasıdır. Her yerde suç işlenebilir, bir milletin mukaddesatına dil uzatanlar, hattâ çekiç vuranlar her yerde çıkabilir. Tehlikeli olan, bu gibi hareketler değil, bunların hiçbir tesir ve hareket uyandırmadan olup bitmesidir.

Kırşehir hâdisesi bunun bir örneğidir. Bir mecnun veya bir mürteci, Atatürk'ün heykeline tecavüz etmiş olabilir. Bu adamın, Kırşehir gibi bir kasabada ele geçmemesi hayrete şayan olmakla beraber, şükranla lâayık olan cihet, gençliğin bu münasebetle gösterdiği hassasiyet, giriştiği harekettir.

Gençliğin, Atatürk ve inkılâbı karşısındaki bu hassasiyeti hükûmete örnek olmalıdır. Bu inkılâba aykırı dileklerde bulunanlar milletvekilleri de olsalar, Meclis ve hükûmet, hemen, bu gibi fikirlere karşı şiddetle aksülâmelde bulunmalı, bu gibi şeylerin asla mümkün olamayacağını hükûmet adına, her defasında söylemekte kusur edilmemelidir. Buna dikkat edilmediğini hüznle müşahade etmekteyiz. Meselâ İçişleri Bakanı'nı, Ankara'yı ziyarette gelen C.H. Partili heyetlerin kalabalık olması meselesi Kırşehir hadisesinden, yahut Arap harfleri gizli tedrisatı meselesinden daha çok meşgul eder görünüyor!

*** imzasıyla, *Akşam*, 7 Mart 1951

BAŞBAKAN'IN İNTİBALARI

Politika edebiyatımız fikir kıtlığından muztarip. “Yaşasın devlet, varolsun millet!” avazesi dışına bir türlü çıkamıyoruz.

Dünyada kıyamet kopuyor, mühim hâdiseler oluyor, Türkiye ne düşünür, diye belki merak edenler vardır. Hükûmetimiz acaba ne fikirde, diye biz Türk vatandaşları herhalde çok merak ediyoruz. Başbakan'ın koskoca nutkunu okuduk, sadra şifa bir şeycik yok, hep iç dedikodu. İç politikanın da garip bir anlayış ve anlatışı.

Bir yere geç kalmışlar, halk birikmiş bekliyor. Bu, sadece bir nezaket eseridir. Başbakan bunu şöyle tefsir ediyor: “Hükûmete karşı şuurlu bir itimat beslemeniz çok mânâlı bir vâkıa teşkil eder.”

Başbakan'ın uğradığı yerlerde vatandaşlar iş ve güçleriyle meşgul imişler. Başka ne yapsınlar? Bundan daha tabii bir hâdisе olamaz değil mi? Başbakan'a göre bu hâdisе de, yâni herkesin iş ve gücü ile meşgul olması “yeni iktidarı yadırgamadığının bir delili” imiş.

Başbakan her gittiği yerde huzur ve sükûn bulmuş. Başbakanların her gittikleri yerde huzur ve sükûndan başka bir şey gördükleri hiç olmuş mudur? Bir başbakanın gözle görüp tesbit edebileceği “huzur ve sükûn”, gürültü patırdı,

isyan ve ihtilâl yokluğu demektir. Çok şükür uzun yıllardır memleketimiz böyle şeyler görmedi. Derunî huzur ve sükûn varlığı ve yokluğu ise gözle görülmez.

Sayın Menderes, gittiğı yerlerde irticadan eser görmediğini söylüyor. Bir başbakanın gezdiği yerlerde irticadan eser görmesi için Türkiye Cumhuriyeti'ne veda etmiş olmamız lâzımdır. Çok şükür o hale gelmedik.

Sayın Menderes gene hürriyetlerden ve vicdan hürriyetinden bahsediyor. Bütün bu hürriyetler dört sene öncesine nazaran bir adım ileri değildir. Vicdan hürriyeti ise Türkiye'de yirmi beş yıllıktır. Menderes'in bahsettiğı vicdan hürriyeti herhalde başka bir şeydir.

Fakat Sayın Menderes'in bu memlekete vicdan hürriyeti adını verdiği nesneden başka bir hediyesi olmayacak mı?

*** imzasıyla, *Akşam*, 14 Nisan 1951

NE YAZIK, NE YAZIK!

Sanırız ki Türkiye kadar çok kanun çıkaran başka bir devlet yoktur. Cumhuriyet devrinin kanun sayısı altı bini buldu, belki de geçti. Bizde hükûmet –usullerimiz icabı– bir taşı oradan alıp buraya koymak için kanun çıkarmağa lüzum görür. Bu suretle kanun, bolluk içinde, asıl hukukî ve içtimaî mânâsını kaybetmiş, ufak büyük her türlü hükûmet işinin ifadesi halini almıştır. Herhangi bir mesele oldu mu “İki maddelik bir kanun çıkarıverelim,” deriz ve ciltler dolu biriken kanunların içinden kimse çıkamaz olur. Kanun, nazarî olarak, halk vicdanının bir ifadesi olmak lâzımdır.

Son zamanlarda Atatürk’e hakaret, bulaşık hastalık halini aldı. Halk vicdanı buna karşı isyan etti, suçluların şiddetle cezalandırılmasını istedi. İşte tam kanun mevzuu... Fakat ne gördük? “Böyle şey için kanun çıkar mı?” dediler. Falan adama maaş bağlamak için kanun çıkar da Atatürk’ün hâtırasını korumak için kanun çıkmaz mı? Böyle bir kanuna lüzum görülmesi Türk milleti için acındırıcı bir hâdisedir. Fakat ne çare ki o günlere geldik. Adalet Komisyonu’nda söylenen bazı sözlerden sonra bu kanuna şöyle bir madde ilâvesi bile lâzımdır: “Bu suçlarda milletvekilliği masuniyeti dahi yürürlükten çıkar.”

Bir emekli general olduğu söylenen Salâhaddin Adil

adındaki milletvekili Atatürk'e hakareti reva görürse asker olmayan cahiller ne demez!

Atatürk için kanun lâzım değildi amma o emekli general gibi konuşabilen ve memlekette derin teessür uyandıran insanlar olmasaydı... Ne yazık!

*** imzasıyla, *Akşam*, 20 Nisan 1951

HASAN'IN BÖREĞİ

İktidara geçen her siyasi partinin peşinden menfaatçi bir zümre peyda olur. Bu insanlar “Bugünü bekliyorduk...” diyerek partiye “filânca tarihte, falan yerde, şu bu münasebetle” ettikleri hizmetin mükâfatını isterler. İşadamı iseler vurgun beklerler. İşsiz kimseler devlet kapısında geçim ararlar. Biraz kalburüstü olanlar, kendi işlerine ve geçimlerine zarar vermiyecek şekilde, hiç çalışıp uğraşmadan, suya sabuna dokunmadan, idare meclislerine âza kayrılarak boş yere maaş almayı tercih ederler.

Demokrat Parti'nin iktidara geçmesiyle beraber böyle bir çekirge hücumu olmuştur. Bütün bankaların, şirketlerin idare meclisleri değiştirilmiş, bu yerlere, partinin su veya bu sebeple terfih etmek istediği insanlar yerleştirilmiştir.

Denebilir ki bu kapma ve kapışma olağandır. Zahmet-siz, vazifesiz para alınan bu yerlere her memlekette sinekür adı verilir. Buralara, herhangi bir sebeple taltif edilmesi, susturulması gereken insanlar tâyin edilir. Fakat bir yıl geçmeden memleketin bütün malî, ticarî müesseseleri hesabına, bir partinin bu derece toptan bir tevzi-i-mükâfat resmine girişmesi cihanda görülmüş işlerden değildir.

İş bununla da kalmıyor. Haber aldığımıza göre bankalara, şirketlere tâyin edilen bu yeni âzanın ilk icraatı, ilk top-

lantıda, aylıklarını arttırmak kararı oluyormuş. Meselâ, malî bakımdan çok zor durumda olan Kadıköy tramvay şirketine yeni giren idare meclisi âzaları ilk iş olarak aylıklarını yüz liradan beş yüz liraya çıkarmışlar. Her yerde icraat bu güzel şekilde başlıyormuş.

Demokrat Parti tasarruf zihniyetiyle işe başladı. Muhalefette iken millevekili ödeneklerinin arttırılmasına itiraz edenler, ekseriyeti ele alınca azaltma teklifini reddettiler. İstanbul Belediye Meclisi âzaları, komisyonlarda da huzur hakkı almak kararı vererek İstanbul'un fakir belediyesine yüklediler.

Daha neler, neler... Bu günler hele bir “devri sabık” olsun, millet hayretten donakalacak diyenler çok.

*** imzasıyla, *Akşam*, 25 Mayıs 1951

DERTLİ BAŞBAKAN

Sayın Başbakan'ın nutkunu radyoda dinledik, gazetelerde okuduk. Bizde bıraktığı tesire göre bu uzun nutuk, baştanbaşa bir dert yanmadır. Sayın Menderes hem bir telâşını açığa vurmuş hem de hayli derin bir iç acısını ortaya dökmüştür. Telâşın sebebi, nutuktan anlaşılıyor ki Başbakan'ın İstanbul'a gelirken "Acaba orada da neler olacak?" endişesine kendini kaptırmış olmasıdır. Boşuna telâş... İç acısı da, nutkun yarısını işgal eden "çatlak ses" meselesi, yâni Adana'da kopan gümbürtüdür. Sayın Menderes'in bu ehemmiyetsiz hâdiseye ölçsüz derecede içerlemiş olduğunu esefle görüyoruz. Halbuki bunlar bir parti içinde olağan şeylerdir. Bu ölümlü dünyada bu kadar dert edinilmeye değmez. Bâhusus İstanbul kongresi bu kadar tatlı, kendi tâbiriyle "güleryüzlü" geçtikten sonra...

Yalnız nutkun esasını teşkil eden bir noktayı anlıyamadık. Sayın Başkan diyor ki: Siz, ey sevgili delegeler, İstanbul halkının ekseriyetini teşkil eden Demokrat Parti'nin temsilcileri olarak madem ki yüzünüz gülüyor, demek ki İstanbul halkı bir yıllık idaremizden çok memnundur. Eğer İstanbul, iktidardan hoşnut olmasaydı sizlerin güzel yüzleriniz bana karşı gülümser miydi?

Sayın Menderes'in affına sığınarak söylemek isteriz

ki bu çeşit muhakeme tarzına felsefede Frenkçe “Sofizm,” Arapçası “sofistaîlik”, Türkçesi “safсата” derler. Kongredeki 130 Demokrat Parti delegesinin bir milyonluk İstanbul halkını tam olarak temsil ettiklerine ve onlar güler yüz gösterince İstanbul halkının mesut ve müreffeh olduğuna mı hükmedeceğiz? Amma da yaptın ha, Sayın Menderes!..

Sayın Başbakan, radyonun ısrarla tekrarladığı “Bir saat bir çeyrek” süren nutkunda yalnız kendi dertlerinden değil, biraz memleketin ve bilhassa İstanbul’un dertlerinden bahsetseydi yalnız kongre üyeleri değil, bu sıkıntılı günlerde belki biz de gülerdik. Kös dinleyen İstanbul bir dertli daha dinledi.

*** imzasıyla, *Akşam*, 14 Haziran 1951

KÂSE-İ FAĞFUR

Bu yaz sinek bol. Bedava da olduğu için en zengin sayf-yelerden en fıkara mahallelere kadar her yere doluyor. Hiç olmazsa bir maddede halkın bolluk görüp gözü doysun için sineklere ilişen de yok. Sinek bedavalığına karşılık bu yaz sebze ve meyva çok pahalı. Bol ve pahalı... Geçen sene bu mevsimde 30 kuruşa satılan domates bugün 80 kuruş, 70 kuruşluk kayısı 150, otuz kuruşluk armut 190, diğerleri de buna göre.

Bu pahalılığın sebebi ne? Kimine sorarsınız: Toptancılık ve perakendecilik meselesi. Bir başkası “Mal gelmiyor...” der. Daha ileri giderseniz başka şeyler de geçim şartlarının güçleşmesini sebep gösterir. Fazla ısrar ederseniz dünya ah-valini, Kore harbini öne sürenler karşınıza çıkar. İyisi mi, hiç konuşmadan, dertleşmeden parayı verir, yahut hiçbir şey alamadan uzaktan seyreder gidersiniz. Hele fiat işine politika karıştırmak bile uygun olmuyor. biraz dokununca, muhatabınız, fağfur kâseyi de geçerek üst ve tiz perdeden bin değil, on bin “Ah!” dinletiyor, fasulye fiatinden başlayarak parti kongrelerine kadar lâf açılıyor. Kuru lâf: “Efendim, kongrelere koşmaktan şeftali fiatini düşünmeğe vakitleri yok ki!..” İşiniz yoksa dinleyim: “Hani ucuzluk olacaktı? Dört yıl bağırıp çağırdılar, hükûmete geçince ilk işimiz hayat paha-

lılığını indirmek olacak, dediler. Şimdi koltuklara kuruldu-
lar ya, aldırış eden yok!.. Gelsin yârenlik, ver elini politika...
Nerde kaldı o waitler?”

Adam çok söylendi, sustum olmadı, kafa salladım elver-
medi. Nihayet dayanamadım: “Bırak sen o waitleri, ver şu
domatesleri... Daha ne istiyorsun çok şükür Arapça ezan
okunuyor ya! Daha hangi va'di tutsunlar?” deyiverdim.
Adamcağız, hasyetle yüzüme baktı, galiba beni Ticanî zan-
netti, lâfı kesti, uzaklaştı...

*** imzasıyla, *Akşam*, 30 Haziran 1951

YAKIŞIK ALMAYAN SÖZLER

Gazeteyi okurken gözümüze inanamadık: Cumhurbaşkanı Celâl Bayar’a, son yurt dolaşmasında arkadaşlık eden Millet Meclisi Başkanı Koraltan, Samandağı ilçesinde halka hitab etmiş. Olabilir. Bu hitabı esnasında C. Halk Partisi’ne saldırmış... Cumhurbaşkanı yanında açıkça partizanlık muaşeret ve siyasi ahlâk adabına uygun olmamakla beraber, haydi diyelim ki bu da mümkündür. Fakat Koraltan, ağzını açıp gözünü yummuş. Halk Partisi polis ve jandarmasının, müstevli düşman Fransız polisinden daha menfur olduğunu söylemiş. Kendisini dinliyenler de hep Halk Partili vatandaşlarmış... Bu kadarı olur mu?

Bir defa, Cumhurbaşkanı yanında izin almadıkça, halka “fevrî” olarak, yani coşup boşanarak hitab edilmez. Sonra, Cumhurbaşkanı yanında kaba saba sözler söylenmez. Sayın Celâl Bayar, bizzat bir terbiye ve nezaket örneğidir. Politika yapmaktan çekinir. Onun yanında gezmek şerefine nail olanlar ondan ders almaya mecburdurlar.

Bundan başka, Halk Partisi’nin polisi, jandarması diye bir şey yoktur. Bütün polis ve jandarma –şimdiki gibi eskileri de– hep Türk milletinin evlâtlarıdır. Onlar “müstevli” gibi “menfur” olamazlar. Bilhassa, Refik Koraltan gibi uzun yıllar C. Halk Partisi devrinin İstiklâl Mahkemelerinde adam

asmış, o “menfur” devrin bu pek güzel olmıyan işini de pekâlâ görmüş bir zata bu tarzda konuşmak hiç yakışmaz.

Koraltan, konuşurken Millet Meclisi Başkanı olduğunu hiç unutmamalıdır. Millet Meclisi Başkanı ne demektir, elbette bilir.

Memleket, millet ve Demokrat Parti adına cidden çok üzüldük.

*** imzasıyla, *Akşam*, 12 Ocak 1952

“Fikir Hürriyeti Nereye Gidiyor?” Anketi

FİKİR HÜRRIYETİ DÂVASI DAİMA SÜRÜNCEMEDE KALMAĞA MAHKÛMDUR!

Anketinize doğrudan doğruya cevap vermeden önce kendimde hasıl olan bir ruh hâletinden bahsedeceğim. Mevzuyla alâkası olduğundan özür dilemiyeceğim; zira işin püf noktasını belirtmeğe yarıyacaktır: Ben bir müddettir ne günlük ne de ana meselelerle fazla zihin yormuyorum. Zira artık anladım ki memleketimizde fikir hürriyeti dâvası daima sürüncemede kalmağa mahkûmdur. Tam kırk, kırk iki senedir, yani Meşrutiyet’in ilânından beri bu dâva peşinde koşanların dâvayı halle çalışanların, halledeceğiz diyenlerin oyununu seyrediyorum ve mitolojideki Tantal işkencesi masalında olduğu gibi hedefe tam yaklaşırken onun bizden uzaklaştığını görüyorum.

Küçük bir müddet müstesna, Meşhuriyettenberi gene zihniyeti bakımından istibdattakine benzer çeşitli keyfi idareler hüküm sürdü. Gayretkeşlikle bunları telleyip pulladık veya hafifletici esbap ileri sürerek mazur veya faydalı göstermeğe çalıştık amma hüviyeti itibariyle diktatöryadan hiç kurtulamadık. Ana karnındakiler doğdu, saçları ağardı; hâlâ fikir hürriyeti bekliyorlar.

Esbap ve avamili ne olursa olsun –harb, tecavüz, mağlûbiyet, galebe, sağcılık, solculuk– hepsi bizde hükûmetlerce fikir hürriyetini tahdide vesile ittihaz edilmektedir ki bu, cidden şaşılacak, ürkülecek bir anaflaksi, yani fikir hürriyeti-ne karşı bünyenin acayip bir hazımsızlığıdır.

Eskiden bazı ilâç şişelerinin üzerinde *İstimalden evvel çalkalayınız* ibaresi yazılıydı. İktidar ve fikir hürriyeti birbirleriyle kaynaşması imkânsız iki zıd madde, sanki... Kabineleri ne kadar sallasanız, çalkalasanız faydasız! Tahakküm, şişenin üstünde toplanıyor.

Malûm kanun şayet hazırlanmış şekliyle kabul edilmese dahi teklifi yapanların zihniyetine delil olduğundan yarın, herhangi siyasi bir hâdise vukuunda tek madde ile yürürlükten kalkması, yahut eski hüviyetine sokulması tehlikesine uğramıyacağımızı kimse temin edemez. Zira hakikî mânâsında fikir hürriyeti esasına dayanan kanunların önce kafada mekân tutması şarttır. Biz bu kafayı ancak muhalefette iken âriyet olarak kullanıyoruz; iktidara geçince muhalefete verip onun hükûmette bulunduğu zamanki kafasını kendimiz, keni öz kafamızdan daha memnuniyetle ve koruyarak taşımağa başlıyoruz.

İşbaşına geçince iktidarda kalmak hırsı, bütün iyi niyetleri ve hürriyetçi emelleri sindirip şuurumuzun altına teptikten sonra her şeyin üstünde tek ihtirasımızı teşkil ediyor. İktidar, bizde Mefistofeles gibi meşum bir ruhun sevk ve idaresine geçiş nevinden zararlı bir değişikliğe sebep olmaktadır. Benimki bir müşahededir; sebep ve âmillerini âlimler incelesin.

Görüyorsunuz ki tenkidim muayyen bir hükûmete, partiye, şahsa çevrilmemiştir. Münevverlerin müşterek hüviyetini,

iktidarla fikir hürriyetinin birleşmemesi keyfiyetini umumî bakımdan belirtiyor. Dâvanın esası bence ceza kanununun bir maddesi üzerindeki fena oyun da değildir; cevher-i aslîmizdeki tahakküm sevdasının hürriyet nuruna karşı refrakter, yani ışığı inkisar ettirici kalmasıdır. Fikir hürriyetini, birkaç kanun maddesinden ziyade hükûmete geçince orada kalamamak ihtimalini önliyecek kaçamaklı tedbirleri düşünmeğe koyulmakla işe başlamamız zihniyeti, geleneği tehdit ediyor.

Kafamız ve itiyadımız böyle oldukça ve durdukça ne iktidara çıkmadan ne de iktidardan düşüp hükûmeti yeniden elde etmeden önceki cafcaflı vaitlere bel bağlanamaz. Teferuat üzerinde, bilhassa meselenin adli incelikleri mevzuunda konuşamıyacağım. Son tahdidatın beni alâkadar eden ciyeti, yani sanat üzerindeki tesiri hakkında ise diyeceğim şudur: Kanunların fikir hürriyetini tahdit ve tehdit ettiği rejimler, sanatkâr ruhunu ifsat ederek onu dalkavuk, menfaatperest gayesinde mürted bir hale sokarak kötü nûmuneler vermek suretiyle yeni yetişenleri de soysuzlaştırır; verimsiz eder.

İşte ceza kanununun tâdili karşısında düştüğüm fütur bu sebeplerdendir.

Hulâsa: fikir hürriyetine yer vererek devleti idare evsafına henüz sahip olamamışız. Mevkii iktidar kafasından öyle bir korkuya kapılmışımdır ki bana, fikir hürriyeti için kükreyen Namık Kemal bile mutasarrıflıkta kalmayıp sadrazamlığa geçseydi o kafayı benimser ve o tahakküm sevdasına esir olurdu gibi geliyor!

Akşam, 24 Şubat 1952

PARTİ ANLAYIŞI

Bizde siyasi parti anlayışı henüz tamamen takarrür etmiş değildir; herkes partilerin hikmeti vücudunu başka başka anlamakta ve bu anlayışına göre kongrelerde ve mitinglerde konuşmaktadır. Bunun iyi misalini Beykoz Demokrat Parti kongresindeki münakaşalarda gördük. Gazetelerde çıkan müzakere hulâsasına bir göz atalım:

– “Umduğumuzu bulamadık; partiye kayıtlı olmıyanlar memur yapıyor, biz partililer kahve köşelerinde pinekliyoruz.” Demek ki parti kurmak ve partiye girmek bir yere kayrılmak içindir.

– “(...) muhtarı işten çıkarılmak değil, hâlâ bulunduğu fabrikadan başka bir fabrikaya bile nakledilmedi. Halbuki o bizi 1946 seçimlerinde tahkir etmişti.” Demek ki parti intikam almağa mahsus bir teşekküldür.

– “Biz paralıdan, tahsilliden ziyade vicdanı bütün adam isteriz.” Doğru söz, fakat, hem tahsilli hem vicdanlı olsa ne olur?

– “Ben bugün Demokrat Parti’nin iktidar grubunu tutuyorum; maalesef partimizde hizipler vardır.” İş açığa vuruluyor demek; mamafih bunu kongrede söylemeğe lüzum yoktu. Herkes biliyor.

– “Biz, kundura fabrikasındaki işçilerin zam isteklerini

milletvekillerinin tavsiye mektuplariyle iki saatte kabul ettirdik.” Buna cevap: “Buna da parti katmayın. Hayır, bu işte işçi kendi hakkını almıştır.”

Fakat en parlağı şimdi geliyor:

– “Bir banka müdürünün Beykoz Demokrat Parti teşkilâtuna sorulmadan yapılan tâyininin durdurulması için İşletme Bakanı’na telgraf çekelim.” Demek ki banka müdürlüğü gibi en ciddî ihtisasa taallûk eden tâyinleri partinin ilçe merkezi yapacak! Ne güzel bir tedbirdir bu!

– “Evine belediye tahsisatiyle yol yaptıran, yüz metre taş vermedi diye taş ocağına ruhsat verdirmiyen Şehir Meclisi âzasından filân zat değil midir?” Bu sözleri mütaakıp kongrede müzakere, müşacereye dönmek üzere iken polisler içeri girince perde iner.

Fakat bir de bakarsınız ki birbirini böyle şiddetle tenkid ve hattâ itham eden iki zatın ikisi de Beykoz’un Demokrat Parti yeni idare heyetine seçilmişlerdir. İşte bizde parti anlayışı!

*** imzasıyla, *Akşam*, 26 Şubat 1952

DEMOKRASİ NE DEĞİLDİR?

İki bin yıldır “demokrasi” kelimesi var, demokrasiler var. Fakat demokrasinin ne olduğunda, filozoflar, tam anlaşılamamışlardır. Demokrasi, yirmi asırdan fazladır, zamana ve mekâna göre boyuna değişmiş. Eski Atina’dan bugüne, birbirine benzemiyen türlü rejimlere hep demokrasi adı veriliyor. Şimdi, demir perde arkası memleketlerde de halk demokrasileri kuruldu. Bütün bu çeşitler arasında müşterek noktalar bularak demokrasinin eksiksiz bir tarifine varmak güçtür. Halk idaresi, hürriyet vesaire gibi demokrasinin belli başlı unsurları üzerinde bile anlaşıp birleşmek güç oluyor.

Demokrasinin ne olduğunda birleşemiyen filozoflar, buna karşılık, demokrasinin ne olmadığına tamamiyle anlaşıyorlar.

Meselâ demokrasi, “feodal” yani derebeylik idaresi değildir. Demokrasi ferdî ve şahsî mutlakıyet, fert veya zümre, parti yahut cemiyet tahakkümü değildir. Demokrasi, herkesin her istediğini yapması demek değildir. Demokrasi seçime ve halkın reyine, ekseriyetin kararına dayanmakla beraber, sadece adedin, yâni sayının akla ve bilgiye ve bu suretle geriliğin terakki fikrine galebe çalması değildir. Geriye giden bir demokrasi hiçbir yerde, hiçbir zaman görülmemiştir. Demokrasi irtica değildir. Bunlar malûm. Fakat

bilhassa, demokrasi çokluğun hâkimiyeti vesilesiyle cehlin ilme galebesi değildir. Demokrasi, ahlâk ve fazilet düşmanlarının meydanı boş bularak cüret ve cesaret sahibi olmaları değildir.

Bu listeyi daha da uzatmak mümkündür, yerimiz yok. Esasen bunlar bilinmiyen şeyler değildir. Altı yıldır, demokrasi var mı, yok mu, demokrasi nedir, nasıl olmalıdır suallerinin cevaplarını araştırmak ve hepimizin kabul edeceğimiz bir demokrasi şekli etrafında tartışmakla vakit geçirdik. “Demokrasi nedir?” yerine “Demokrasi ne değildir?” sorununun cevabı aransa iş kolaylaşır sanırız.

*** imzasıyla, *Akşam*, 4 Nisan 1952

HOCA GİBİ

Bir Demokrat dostumuz bize mektup yazmış, kısaca diyor ki: Muhalif hattâ müstakil geçinen gazeteler, yer yer yakılan ormanlar, mevsim dolayısıyla şurada burada zuhur eden su baskınları dolayısıyla ve bu afetlerin yarınki büyük zararları bakımından bugünkü iktidarı mesul tutmak ister görünüyorlar. Hükûmet bunlara karşı ne yapsın?

Dostumuz belki haklıdır. Fakat herkesin bildiği şu fıkrayı hatırlatalım: Nasreddin Hoca komşusundan bir kazan ister. Birkaç gün sonra komşusu, kazanı geri almaya gelince Hoca, kazanla birlikte bir de tencere verir: “Kazan doğurdu, bu da sizin...” der. Komşu, sevinerek kazanı da tencereyi de alır, gider. Bir müddet sonra Hoca kazanı komşudan tekrar ister. Bu defa komşu kazanı almaya geldiği zaman, Hoca: “Kazan öldü!” der. “Aman Hoca kazan ölür mü?” diye hayretle soran komşusuna Hoca şu cevabı verir: “Kazanın doğurduğuna inandın da öldüğüne niçin inanmıyorsun?”

Geçen yıl havalar iyi, yağışlar hesaplı gitti, mahsul çok, bereket bel oldu, müstahsilin yüzü güldü, memlekete para girdi. Başka ülkelerde pamuk mahsulü bozulduğu için pamuğumuz da çok para etti. Demokrat Parti, tabiatın bu ihsanını karşısında –haklı olarak– kendine de pay ayırdı, iktidara geçer geçmez büyük bir zirai kalkınma başarısı elde etmiş

olmakla övündü. Bu sene ormanlar yanıyor, ortalığı su basıyor. Maazallah bir de kuraklık olursa gelecek yıl memleket çok sıkıntı çekebilir. Tabiata güven olmaz.

Şimdi, Nasreddin Hoca misillü, Demokrat dostumuza soruyoruz: O berekete kendi eserin diye inandın da bu afetlerin kendi suçun olduğuna niçin inanmıyorsun?

*** imzasıyla, *Akşam*, 11 Nisan 1952

HEP O DAVA

Başbakan Adnan Menderes muhalefete çatmakta ne derece ateşli, heyecanlı ve sözü uzatıcı ise esaslı memleket meselelerini nutuklarında o kadar sade sudan, hafif geçip kısa kesiyor. Meselâ bütün milletin her gün acısını duyarak çare aradığı şu geçim zorluğu dâvası... Muhalefete sütunlar dolusu hücumlarda bulunan Adnan Menderes, vaktiyle muhalefette iken uzun uzadıya diline doladığı bu dâvayı, şimdi mesul Başbakan sıfatiyle tam iki küçük cümle ile hallediveriyor. Tam iki küçük cümle ki kimi inandırmak için söylendiği bile belli değil: Fiatler yükselmiştir, fakat kazançlar da artmıştır...

Sayın Başbakan acaba kimin kazancından bahsediyor? İşçi, memur, irat sahibi gibi sabit gelirli vatandaşlar geçim zoru içindeler. Karaborsacılarla büyük toprak sahipleri dışında bu yıl, geçen yıl kimin kazancı arttı? Başbakan, kendi söylediğine elbette kendisi de inanmıyor amma bu mevzuda bir şey söylemek lâzımdır diye aklına geleni ortaya atıvermiş.

Belki de hükûmetin fiat, pahalılık gibi işlere karışmadığını haklı göstermek için Başbakan, nutkunda, Demokrat Parti iktidarının “liberal” iktisat politikası güttüğünü açıklıyor. Hangi liberal ekonomi? Serbest rekabete dayanan, herkesin her istediğini, dilediği gibi alıp satmasına, istediğini istediği şekilde ihraç veya ithal etmesine izin veren liberal

ekonomi sistemi bütün dünyada tarihe karışalı en az elli yıl oldu. İhracat ve ithalâtı bin bir formaliteye ve hükûmet müsaadesine bağılı olan, devlet eliyle dışarıya mal satılan, gazetelere verilecek ilânlarda bile serbest rekabete yer vermiyen bir memlekette liberal ekonomi olur mu ve bu asırda, bugünkü şartlar içinde –büyük zenginlerden, memleket servetini kendi ceplerine indirmek istiyen mahdut bir mütaahhit ve tüccar zümresinden gayrı– kim liberal ekonomiden dem vurabilir?

*** imzasıyla, *Akşam*, 16 Nisan 1952

ESKİNİN KÖTÜSÜNE Mİ?

Mesele anlaşıldı. Bakanlar, gazetelerde karikatür mevzuu seçilmekten hoşlanmadıkları için “mânevi şahsiyet” olmak, yani Cumhuriyet, devlet, din, vatan gibi, hiç dil uzatılmaz millî mukaddesat sırasına girmek istiyorlarmış. Meclis, eğer Ceza Kanunu’nda yapılan tâdil teklifini kabul ederse, bakanın çirkin bir karikatürünü yaparak kendisiyle hafifçe alay ettiniz mi altı sene hapis... Samet Ağaoğlu, Türk basınından bir kere daha, intikam almak istiyor!

İktidar ricalimizin çoğu yabancı dil bilmedikleri ve dünya matbuatını takib etmedikleri için Amerika, İngiltere, Fransa ve emsali demokrasilerde en yüksek politika şahsiyetleri hakkında gazetelerde her gün çıkan binlerce tenkid yazısını ve istihza, hattâ tehzil edici karikatürleri bilmezler.

Fakat diyecekler ki bizde halk böyle şeylerden anlamaz, Bakanla alay edilirse nüfuzu kırılır, hükümet otoritesine hâlel gelir, bizde demokrasi ve hürriyet başka türlü olmak gerektir...

Demokrat Parti, beş yıl muhalefette Atatürk ve inkılâplar bekçiliği iddia etti. İktidara geçti, Atatürk’ün heykelleri kırıldı, inkılâptan çok bahsedenler bir nevi muzır softa oldular, hükümet ağzından ayıplanmaya başladılar. İki yıl geçmedi: “Bu inkılâp dedikleri de neymiş?” diye nutuk söylüyoruz.

Demokrat Parti dört yıl muhalefette “Ya hürriyet, ya ölüm!” diye bayrak açtı. İktidara geçti, her ay hürriyete ve demokrasiye aykırı bir söze, bir isteğe, bir harekete şahit oluyoruz. Büyük korkumuz odur ki dört yıl bitmeden: “Canım, bu demokrasi de neymiş, şu demokrasi softaları da ne istiyorlar?” demesinler.

*** imzasıyla, *Akşam*, 19 Nisan 1952

BÖYLE OLUR BİZDE DE

Devletçilik kötü bir yoldu. Bu yolda yürüyen C. Halk Partisi iktidarı memleket iktisadiyatını mahvetti... Derken, başta Sayın Devlet Başkanımız olmak üzere Demokrat Parti ricali, Karabük senin, Nazilli fabrikası benim, devletçiliğin bu muzır eserlerini boyuna ziyaretten kendilerini alamıyorlar ve her defasında hayranlıklarını gizlemiyorlar.

Devletçilik, bu memleketi uçuruma sürükledi, biz liberaliz, diyen Demokrat Parti iktidarı, İstanbul'da bir otel inşa ettirmek için Emekliler Sandığı'ndan on beş milyon vererek bir Amerikalı şirketle anlaşma yaptı. Devletin otel yaptığı hangi liberal ekonomi ülkesinde görülmüştür?

Memlekette, gidilebilecek bir tek kaplıca var: Yalova: Yaz geliyor, Yalova kaplıcalarını kimin tamir ettireceği kimin, nasıl işleteceği henüz belli değil. Son karara göre yalova gene Denizyolları'na verilecekmiş. Vaktiyle Atatürk'ün bu işi ne suretle Denizyolları'na yüklediği malûm. Fakat şimdi, acaba Denizyolları ile Yalova'nın ne münasebeti var ve kaptanlar bu işten ne anlar? Denizyolları, büyük vapurlarını Yalova'ya işletip para mı kazanacak, yoksa denizden kazanmadığı paraların bir kısmını da sıcak sularda mı eritecek?

Devlet fabrikalarını hususi sermayeye devretmek, memlekette hususi teşebbüse yer vermek isteyen bugünün ikti-

darı şu küçücük Yalova kaplıcalarını bile resmi bir daireye havale ederse liberal iktisatçılık nerede kaldı?

Bundan başka, Yalova'yı açıp işletemiyen bir memleket-te turist propagandası kel başa şimşir tarak olmaz mı?

*** imzasıyla, *Akşam*, 27 Nisan 1952

ONLARIN HÜRRİYETİ

Demokrat Parti'nin Balıkesir kongresinde köylü bir delege kalkmış: "Memlekette âsaiş yok, kimse malından, canından emin değil, yobazlık ise eskisinden fazla..." gibi sözler etmiş. Olur a. Her vatandaş, hele bir parti kongresinde, yani her partilinin samimi konuşup içini dilediği gibi dökeceği, derdine deva arıyacağı tek yerde bildiklerini söyler. Hürriyet ve demokrasi bu değil midir? Halbuki Balıkesir kongresinde, bu sözler üzerine bir kıyamettir kopmuş. Vay efendim, sen misin bu lâfları eden!.. "Susturun, indirin şu herifi!.." âvazeleri arasında bîçare delegeye sözlerini geri aldirtmişler, bir de ayrıca Haysiyet Divanı'na vermişler.

Bu delegenin söyledikleri doğru da yanlış da olabilir. Bunları dinlemek, söylemek cesaretini gösterenler dokuz köyden kovuluyor.

Demokrat Parti'nin, memlekette demokrasiyi yerleştirmeden ve muhalefete söz hakkı vermeden önce kendi içinde demokrasiye riayet etmesi lâzım. Yobazlık hakikaten artıyor.

*** imzasıyla, *Akşam*, 30 Nisan 1952

BİRAZ DA BİZ YAŞASAK

“**Y**aşasın hürriyet!” âvazesi memleketimizde yeni değildir. Türkiye tarihinin 1950 Mayıs ortasında başlamış olmasına rağmen “Yaşasın hürriyet!” teranesi bundan hayli eskidir. Aşağı yukarı 44 yıl önceye kadar gider. Ondan sonra da hürriyetin yaşamadığının itiraf edildiği bir devre tanımıyoruz.

Dört yıl Demokrat Parti muhalefeti “Yaşasın hürriyet!” diye yaşadı. Şimdi de C. Halk Partisi muhalefeti “Yaşasın hürriyet!” diye tutunuyor.

C. Halk Partisi iktidarı dört yıl, muhalefeti: “Hürriyet var” iddiasıyla karşıladı. İki senedir Demokrat Parti iktidarı, muhalefeti; “Daha ne hürriyeti istiyorsunuz?” hitabıyla tersliyor.

Başbakan Yardımcısı pazar günü Düzce’deki nutkunda, Demokrat Parti’nin muhalefette iken, millete her şeyden evvel fikir, söz, kalem hürriyeti vaat ettiğini hatırlatmış ve bugün bunların tamamıyla gerçekleştiğini, Türkiye’nin dünyanın en hür memleketi olduğunu söylemiş.

Oldukça garip bir iddia. İşçilerin bir miting yapmaları dünyanın hangi hürriyet diyarında –kanunlara rağmen– yasak edilir? Dünyanın hangi hür memleketinde sağcı, solcu gibi geniş ve müphem, hududu ve mânâsı belirsiz tâbirler altında fikir ve vicdan hürriyeti kısılr? Hangi hürriyet ülkesinde gazeteler tenkidlerinden dolayı askerî mahkemelere

verilir? Bakanların şahıslarını korumak için onlara millî ve mânevî kudsiyet verildiği hangi hür memlekette görülmüştür? Bir hükûmet temsilcisinin Millet Meclisi'nde "Kanunlar müsaade etmese de biz bildiğimizi yapar, sonra gelir sizden kanun isteriz," gibi bir söz söylediği işitilmiştir?

Türkiye'de bir derece hürriyet vardır amma, Türkiye dünyanın en hür memleketlerinden biri değildir. Biraz ciddi konuşmaya alışmalıyız. Devlet adamlarının boş lâf etmeleri hürriyeti, dünyanın en hür memleketlerinde dahi yoktur.

Yaşasın hürriyet, demek güzel şey, fakat Demokrat Parti sadece bu hürriyeti mi vaat etmişti? Öteki vaatler çabuk unutuldu. Hürriyetimiz yaşasın amma, biraz da pahalılık boyuna artmasa, karnımız doysa! Hülâsa biraz da biz yaşasak...

*** imzasıyla, *Akşam*, 13 Mayıs 1952

PARTİLERİMİZDE HİLKAT GARABETİ

Hayat âleminin ilk merhalesinde, doğurma suretiyle değil de, inşikak, yani ikiye ayrılıp bölünme şeklinde bir üreme vardır. Bizde de siyasî hayat âleminde partiler bu şekilde üreyip türediler. Fikirler ve kanaatler yeni partiler doğurmadı, mevcut tek ana parti bölündü, başka partiler meydana çıktı. C Halk Partisi'nden çekilenler Demokrat Parti'yi kurdu, Demokrat Parti'den ayrılanlar Millet Partisi'ni teşkil etti, Demokrat Parti'nin diğer bir inşikak kolu da şimdi Köylü Partisi adını alıyor.

Siyasi partiler tarihinde eşine az rastlanan, belki de başka memleketlerde misline hiç tesadüf edilmeyen bu parti doğuşu ve oluşu, bizdeki partiler hayatında tesirini göstermekten geri kalmıyor. Birinci tesir: Yeni partiler eski partiden ayrılmalar olduğuna göre, on beş yirmi yıl o tek parti içinde yetişmiş olanlar, yeni bir parti sayılsalar da tek parti zihniyetinden kurtulamıyorlar. Yeni iktidar, sonradan aldığı takma adı kaldırsın, Sayın Devlet Başkanı, Hükûmet Reisi veairesiyle, gelip geçmiş birçok eski hükûmetlerden daha halis bir C. Halk Partisi hükûmeti değil midir?

Maziye tenkid ederken kendi kendilerini itham etmiş olmuyorlar mı? Bu hal, siyasî hayatımızda bir hilkat garibesidir.

Tek partiden ayrılma suretiyle teşekkül eden partilerimizin ikinci hususiyeti, münakaşaların fikirler etrafında olmayıp daima şahsiyat vâdisine dökülmesidir. Bu da, doğum şekline göre, tabiidir. Çünkü ayrılışlar hep şahsidir. Yani fikir ve kanaat ihtilâfından değil, geçimsizlik yüzündendir. Ondan dolayı Demokrat Parti İnönü ile uğraşır, Millet Partisi Menderes'i diline dolar, bir "sen, ben" kavgasıdır, gider. Siyasî partilerimiz hep birbirinden ayrılma şeklinde vücut buldukları için parti münasebetlerimiz de hep birbirimize girme şeklindedir. Şairin dediği gibi:

*Birbirine girdiler, dolaplarla âblar
Âblar galip gelince döndüler dolaplar.*

*** imzasıyla, *Akşam*, 20 Mayıs 1952

SİLÂHLANMA MERAKI

Her hâdiseyi, hükûmet, sadece kendi suçu addedilir diye örtbas etmeye, küçümsemeye çalışmamalıdır. Her hâdiseyi muhalefet, mutlaka iktidarın hatası veya kaba-hatidir gibi gösterip onu istismar etmek yolunu tutmamalıdır. Hâdiseler vardır ki sebebi kimsenin malı değildir, bir suç gibi kimseye yükletilemez. Bu hâdiseler bilhassa milli ölçüde tehlikeler arzederse, iktidarla muhalefet ancak işbirliği yapmalıdırlar.

Doğu illeri halkını, her nedense, silâhlı gezmek merakının sarması bu millî hâdiselerde biridir. Doğu illerinde bu silâhlanma bir âsayışsızlık meselesi midir, yoksa daha vahim sebeplerden mi doğuyor; her ne olursa olsun, bu halin, önlenmesi ve dikkatle, hassasiyetle üzerinde durulması gerekir. Hâdisi vardır. O iller milletvekilleri, muhalif veya muvafık, bunu itiraf ediyorlar haber veriyorlar. Bir bakan da bunu itiraf ediyor. Bunu da bir seçim propagandası, karşılıklı “sen, ben” ithamlarına vesile yaparsak günah olur. Unutmamalı ki her büyük tehlike, bu vatana ve bu vatanın hürriyet ve istiklâline, ancak Doğu hudutlarından gelebilir ve bu hudutların yanı ve altı Türkiye aleyhine türlü tertipler hazırlayan fesat ocaklarına yuva olmuştur. “Halk silâhlanıyormuş!” deyip geçmek fazla gaflet olur.

*** imzasıyla, *Akşam*, 1 Haziran 1952

İYİ KONUŞMAYA ALIŞALIM

Partilerarası münakaşaların hakikat, mantık, terbiye çerçevesi içinde cereyan etmesini, karşılıklı tenkid ve hücumlarda şahsiyata, tezvire, iftiraya yer verilmemesini, hulâsa memleketimizde bir Balkanlı partizanlık değil de bir Batılı particilik kurulmasını candan özliyenlerdeniz. Bu örneği iktidar partisi vermek zorundadır. Çünkü iktidarın her sözünün bir neticesi olabilir, ondan mânâ çıkarılır, salâhiyetler iktidarın elindedir, korkusu yoktur, icra kudreti ondadır. Demokrasi hayatına yeni girmiş bir ülkede iktidar, particilik bakımından bir siyasî mektep olmalıdır. Bizim bil-diğimiz budur. Fakat ekseriya bunun tam tersini görüyoruz.

Samet Ağaoğlu Muğla'da zirai kalkınma hakkında bir nutuk söylemiş, demiş ki: "Vatandaşların iman ve din hür-riyetlerine yıllarca zincir takmış insanların bugün Allah'tan bahsetmeleri karşısında gülüp geçmek lâzımdır..."

Ewelâ, zirai kalkınma meselesi arasında dinden, iman-dan bahsetmeye ne lüzum var? Muhalefet diyormuş ki zirai kalkınma, bereketli mahsul yılının neticesidir. Buna karşı verilecek cevap yok değildir, nitekim Bay Samet de zirai kre-dinin arttığını, traktörlerin çoğaldığını anlatmış. Bir sürü rakamlar arasına din ve iman bahsinin sıkıştırılması çok yer-sizdir.

Saniyen, vatandaşların din ve iman hürriyetlerine yıllarca vurulan zincir nedir? Eğer böyle zincirler var idiyse bugün kaldırılmış mıdır ve kaldırılan zincir Türkçe ezandan başka hangisidir? Sayın Samed'in, geçmiş yıllar içinde oruç tutmasına, namaz kılmasına, camiye gidip dua etmesine acaba hangi kanun engel oldu? İslâm'ın şartlarından olan hacı yasak etti diye, bugünkü iktidarın din ve iman hürriyetine zincir vurduğuna mı inanalım?

İnandığımız şudur ki iyi konuşmasının ilk şartı, hele bir başbakan yardımcısı için, demagojiden vazgeçmektir.

*** imzasıyla, *Akşam*, 29 Temmuz 1952

BİNBİR ÇEŞİT

Bir cemiyete, bir partiye adam almak için bazı şartlar olmak lâzımdır. Bir siyasî partiye, o partinin programıyla taban tabana zıt fikirler besliyen insanların alındığı, öyle sanırsınız ki yalnız Türkiye’de görülür. C. Halk Partisi’nde neler yoktu, neler! Lâikle mürteci, köy ağası derebeyi ile içtimai adaletçi sosyalist yan yana otururlar, birbirlerini yiyecek gibi diş bilerlerdi. Şimdi hâlâ öyle mi bilmiyoruz. Fakat işin kötüsü, iktidar partisi bu bakımdan, eskisinden beter. Her gün acayip bir Demokrat Partili zuhur ediyor. Kimi kadınlar kapansın istiyor, biri sinema haramdır diyor. Bazısı İnönü’yü öldürmeli diye haykırıyor. Şimdi de bir milletvekili çıkmış, Çorum kongresindeki delegelerin “İslamî metalibatı”nı hükûmet dinlemediği için kızıyor, Atatürk’ü, Millî Mücadele’yi, inkılâpları, her şeyi inkâr ediyor. Daha acayibi, sayın milletvekili, inkılâpları “dans etmek, güzellik müsabakası tertiplemek” sanıyor. İnkılâp denilen eserlerin bu gibi havailiklerle alâkası olmadığını, Atatürk inkılâplarını millî istiklâl ve hâkimiyet, kadın hakları, Medeni Kanun, din ile devletin ayrılması, yeni alfabe gibi muazzam eserler teşkil ettiğini bilmiyor.

Bir partiye üye alınır, parti programına uygun kafası olduğu için. Şimdi bu Demokrat Partili milletvekilinin yaz-

dığı bu feci, efca makale Demokrat Parti programına ve siyasetine aykırı değil midir? Şu halde bu zat o parti içinde nasıl kalıyor? Ya kendisi partiden çekilmeli, yahut parti onu arasından çıkarmalıdır. Çünkü bir partiye alınmanın şartları olduğu gibi, bir partiden çıkarılma sebepleri de olmak gerektir. Demokrat Parti içinde böyle düşünen, konuşanlar belki birkaç yüzü geçmez. Onlar kaldıkça parti kaybeder, bir ikisi çıkarılsın, partide tecanüs başlar. C. Halk Partisi'ni yıkan zayıflıklardan başlıcası parti içinde samimî inan birliği olmayışı idi. Demokrat Parti'nin, artık alacalı insan kalabalığına değil, adama ihtiyacı vardır.

*** imzasıyla, *Akşam*, 15 Ekim 1952

BİR ÖRNEK

Derdimiz yeni değildir. Bugün lâik bir devlet içinde, her vatandaş dilediği gibi namaz kılar, camiye gider, ibadet eder, isterse oruç tutar, hacca koşarken (yalnız zekât veren yok!) bazı kimselerin din istemekten maksatlarının ne olabileceğini anlamakta güçlük çekiyoruz. Bu, bugün böyle. Fakat bundan altmış yıl önce, devletin başında halife varken, şeyhülislâm diye biri kabinede dururken, şariat ahkâmı hâkim, medreseler açık, kadınlar kapalı iken gene din dersleri ve Arapça öğretimi yeter görülmemiş. 1886 yılında mektep programlarını değiştirtmek için Fetvâne kapısında Şeyhülislâm Esat Efendi'nin başkanlığında toplanan bir komisyonun padişaha verdiği rapordan şu birkaç satırı (eğer anlıyabilerseniz) okuyunuz:

“Mekâtibi İslâmiye’de tedris edilmekte olan ülûm cetvellerinin şakirdanın akaidine hizmet edecek yolda ıslah ve tanzimi hakkında kerametefza’ı sünuh ve sudur olan emri fermanı hikmet beyanı Hazreti Hilafetpenahileri mantuku münifi üzre Babı Fetvada biddet atakdi encümeni müzakerre ve Muarif Nezaretinden celbolunan umura mekâtib ders cetvelleri tetkik ve mütalâ olundu.

Bir millet için umuru itikadiyenin takarrürü mebadî’i neş’etinde bihakkın o yola sevk ve irşade menut olup iptida-

ıye ve rüşdiye mekteplerinde ulûmu diniyeye müteallik okunan dersler ise bu maksadı istihsale kâfi görülmediği gibi, melekâtı itikadiyenin istihracına hâdim ve lisanı Osmaniye rûkmü âzam olan Arabî dersleri dahi pek zayıf ve kasır bulunduğundan etfalın tasarrufatı şer’iyeleri nafız olacak sını ehliyeteye vusûllerine kadar muhaterata müdafaa eylemek üzere...”

Mektebi Sultani (şimdiki Galatasaray) hakkında da şu tavsiye ediliyor:

“Lâtincenin ve felsefe dersinin lâğvı ve Avrupa hükema ve müelliflerinin teracimi ahvaline dair hiçbir şey okutturulmaması.”

Bugün de mektepler hakkında aynı zihniyeti taşıyanlar yok değildir. Belki bu raporun yazılışına imrenenler de vardır. Tam yaşıyan Türkçe... İyi ki Demokrat Parti milletvekilleri bunu daha önce okumadılar. 1925 Teşkilâtı Esasiyesi değil, 1886 Babı Fetva raporu diline dönmek isteyenler çıkardı.

*** imzasıyla, *Akşam*, 27 Aralık 1952

O'NU DÜŞÜNÜRKEN

Atatürk'ün bize verdiği en büyük ders kendi kuvvetimize güvenmemizi öğretmesidir. Bu, maddi ve mânevi mânâlarda kuvvetli olmamızın lüzumuna işarettir. Evet, bugün onun İstiklâl Harbi'ne girdiği zamanki vaziyette değiliz. Sulh cephesinde kudretli müttefiklerimiz ve bağlı bulunduğumuz koca bir teşkilât var. İkisine de lâayık olduğumuzu her vesile ile ispat etmekteyiz; ordumuz mükemmel, askerlik ruhu fevkalâde.

– Fakat sivil bünyemizde acaba aynı salâbete ve mânevi kuvvete sahip miyiz? Sokak terbiyesinde, aile yapısında demokrasiyi anlayış ve üzerimize aldığımız vazifeleri ifa hususlarında aksaklıklarımız yok mu? Ticaret haysiyetine riayetimiz su götürmüyor mu? Kısacası halkın sosyal ahlâkı kuvvetlenmeğe muhtaç değil midir? Büyük Ata'yı hürmetle anarken bu zayıflıklardan kurtulma, mânen de kalkınma yollarını bulmamız, en ziyade O'nun aziz ruhunu memnun edecektir.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 10 Kasım 1954

50 SENE GERİLİK

Memleketimizle alâkalı en kötü istatistik şudur: Türkiye’de ölüm nispeti binde yirmi imiş. Acaba başka memleketlerde ne kadardır? Hayretler içinde kalırsınız: İsrail’de ancak 7,5 imiş. Cezayir Müslümanları arasında 15, Hindistan’da 16. Biz ölüm nisbeti çok fazla olan memleketler içindeyiz. Hastanelerimizdeki yatak sayısı aynı şey: En azı bizde. Çocuk ölümlerine gelince bu da pek kabarık. Vaziyetten iki cepheli üzülmüyoruz: Biri vatandaş kaybından, öbürü sıhhat teşkilatı itibarıyla çok geride kalışımızdan. Sadece üzülmüyoruz; geriliğimizden sıkılıyoruz da!

Üzüldüğümüz ve utandığımız içindir ki 50 sene geride kaldığımız Garb memleketleri seviyesine erişmek maksadıyla 4 milyar liraya mal olacak 10 yıllık bir sağlık programını tatbika karar veren hükûmeti candan destekleriz. Ah, çeşitli şube ve teşkilâtta ki şu yarım asırlık geri kalışlar! Hepsinin sebebi maârifteki geri kalıştır ki bu, galiba bir asırlıktan çok fazladır.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 21 Kasım 1954

DİLENCİ DÂVASI

Diktatörlerin ikbali kadar ömürleri de ne kısa sürüyor, ne çabuk unutuluyorlar! Haniya bir zamanlar bir Mussolini vardı, diktatörlüğe kalkışmayıp da sadece bir belediye reisi olsaydı çok iş görür, ismini herkese hayırla yâdettirirdi. Bu adam dilencilikle mücadeleyi başarmak için pek kestirme bir yol bulmuştu: Sadaka almağı değil, sadaka vermeğı yasak etmişti! Kim ki sadaka verirken yakalanırdı, derhal cezaya çarptırılırdı: Bütün maksadı milleti içinde pek yaygın olan o kötü ve utandırıcı ahlâksızlığı kaldırmaktı. Zira dilenmenin en tembelce bir kâr yolu olduğu, sadaka vermekle bir ahlâksızlığın devamına yardım edilerek suç işlendiğı fikrinde idi.

Ben de aynı fikirdeyim; ayrıca diyorum ki: Beş on kuruş karşılık Tanrı'dan mağfiret ve bir sürü menfaat beklemek için insan pek ucuzcu bir nevi vurguncu olmalıdır. Beş kuruş cennet veya rahmet! Malın değerini vermiyoruz.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 25 Aralık 1954

KURTARICI HAZIRLIKLAR

Dış siyasetimizdeki gelişmeler malûm; o bakımdan bir diyeceğimiz yok. Fakat iç siyasetimizde bizi memnun eden gelişme başlangıçlarına da söz bulamıyoruz. Meselâ Maarif Vekâleti, 4 milyon çocuğumuzu ilköğretim mecburiyetine sokacak olan yeni tasarısıyla en büyük dâvamızı ele almıştır. İlk tahsil mecburiyetini tatbik edemeyen bir memlekette sağlama bir kalkınma, gelişme, ilerleme, hiçbir hareket ve hamle beklenemez. Hepsinin dayanağı ilköğretimdir. Ümitlerimizin en sağlamını bu yeni kanuna bağlıyoruz. Hazırlayan vekile teşekkürlerimizi bildirmekten zevk duyuyoruz.

Öbür taraftan ikinci bir proje ve hazırlığı öveceğiz: Sıhhat Vekâleti'nin 1 milyar 100 milyon kiralık sağlık programı. Bu muhakkak surette tatbik edilmelidir. Geçen gün bir ajans haberi Amerika'da hasta azlığından hastanelerin boş kaldığını bildiriyordu. Hasretle içimizi çekmiştik. Nüfusu-muz dilediğimiz gibi artmıyorsa sebebi çocuk vefiyatının çokluğudur. Eğer umduğumuz kalkınma olmuyor, geciki-yorsa onun sebebi de ilköğretim noksanıdır. Yeni projeler bu iki felâketi önlemeğe yarayacak, nesilleri kurtaracak.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 17 Ocak 1955

SAFRA ATMAK

Bir mebus bütçe müzakereleri sırasında son derece muhafazâkar, belki de biraz daha geri tenkid ve temenilerde bulunmuş; o miyanda, hem şu aralık Ezher Medresesi'ni medhetmiş. Olur, parlâmentolarda böyle mebuslara da rastlanır. Kürsü serbesttir ve kanun dışı ideolojiler müstesna, her çeşit kanaatin açığa vurulması imkânı mevcuttur.

Ancak o mebusun mensup olduğu parti nizamnamesini göz önünde tutarak konuşması lâzım gelir. Eğer bahis mevzuu mebus hiçbir listede yer almadan tam müstakil olarak seçimi kazandıysa, diyeceğimiz yok. Fakat bir DP veya CHP namzedi olarak mebusluğa gelmiş ve partiden alâkasını kesmemiş ise öyle fikirler ortaya atması partisine kafa tutmaktır. Parti disiplini icabı susması, susmıyacaksa partiden çekilmesi, susmadığı ve çekilmediği takdirde partiden atılması icab eder. Kaldı ki bu o parti için bir kayıp da sayılmaz; safra atmak olur.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 22 Şubat 1955

ACABA?

Sabık Maarif Vekili Hasan Âlî Yücel'in şimdiki Maarif Vekilimizden bir temennisini okuduk: Pek salâhiyetli zevatın ilim usulüne uygun şekilde hazırladığı Fuzulî külli-yatı müsveddeleri Maarif Basımevi'nde uzun zamandan beri beklemekte imiş. “Bunların bir an önce basılıp 400'üncü ölüm yılına yetiştirilmesi iyi olur,” deniliyor. Doğrudur ve hiç şüphesiz ki Celâl Yardımcı zaten yerinde olan bu dileğin hatırlatılmasından memnurluk duyarak lüzumlu direktifi vermekte gecikmiyecektir.

Ancak biz şunu isterdik: Koca Maarif teşkilâtı Fuzulî'nin ölüm tarihini ve dört yüzüncü senesinin yaklaştığını kendiliğinden düşünerek külliyyatının matbaada bekliyen müsveddelerini çoktan basılmaya vermiş olsun, yani o muazzam teşekkül içinde bu cihetleri vazife edinmiş umum müdürler, müdürler bulunsun; bir ihtara veya tavsiyeye lüzum kalmadan bu işler benimsenerek yürüsün. İnşallah haber alırız ki o makalenin neşrinden önce salâhiyetli memurlar “basıla” emrini zamanında matbaaya ulaştırmışlardır! Acaba?

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 24 Şubat 1955

BAYRAĞA SELÂM

Çok defa gazeteciler ve bazan da dert dinleme sütunlarında okuyucular tarafından ikide bir “Şu resmî daireye asılan bayrak yırtık pırtık, şu vapurun bayrağı leyme leyme,” nev’inden şikâyetler yükselir. Vaktiyle biz de bir kere Vilâyet Konağı bayrağının pejmürde halinden bahisle bir fıkra yazmıştık. Kulağımıza geldi; zamanın valisi “Bayrağa hürmet dersini ondan mı alacağız?” demiş. Demişti amma ertesi günü bayrağı bir yenisiyle değiştirmişti. Yazınca değiştiriyorlar; zira işin şakası yoktur, bayrağa hürmetsizlikte devamı değme makam sahibi göze alamaz. Şikâyete hem kızar hem de dakika geciktirmeden icabını yapar.

Peki, kendi gözü, âmir ve memurlarının gözü, asanlarla indirenlerin gözü halkın gözleri kadar görmez mi? Bu efendiler hep aşağıya, eteğe mi bakmağa alışmıştır? Değildir elbette! Kendilerine şu emri vermeli: “Her sabah âdet ediniz, kapısından girdiğiniz dairenin veya kumanda köprüsüne çıktığınız teknenin bayrağını selâmlayınız!”

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 9 Mart 1955

CİDDİ ÇALIŞMALAR

Faydalı bir kitap daha kazandık: Hâlâ has isimleri majüs-kül ile yazmamakta inad eden dostumuz hakkı tarık us –baş harfleri majüskülle dizilmediğinden dolayı ibare arasına karışan şu üç tane has isimden eğer Hakkı Tarık Us’u hemen anlayıverdinizse tebrik ederiz sizi!– birinci cilde ilâveten Meclis-i Meb’usân’ın 1293-1877 kısmını kitap şeklinde çıkardı. “Zabıtları kopye edip sıralamıştır; marifet mi bu!” demeyiniz. Zira ortada bir zabıtname yoktur, hepsi de Çırağan Sarayı yangınında kül olmuştur. Us, gerçekten göznuru dökerek bunları o zamanın gazetelerinden ve müzakerelerle alâkalı muamele evrakından çıkarmış, tertiplemiştir. Aynı sabır ve azmi gösterecek babayiğit kaç tane?

Peki fayda neresinde? Evvelâ mühim bir eksikten tarihimizi kurtarmasında, boşluğu doldurmasında. Saniyen, bize tam 78 yıl önceki mebusla bugünkü arasında irfan seviyesi ve görüş zaviyesi hakkında mukayese imkânı vermesinde, ilerleme derecesini belirtmesinde. Merakla okuyor, tam mânâsiyle tenevvür ediyoruz. Himmetiyle varolsun.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 16 Mart 1955

UMUMÎ TASVİP

Matbuat hürriyeti bazı cephelerden tahdide uğrayınca veya böyle bir hava esince onun ilk kurbanı kim olur? İstanbul'da belediye ve belediye reisi! Birinci Dünya Harbinde sansür şiddetli idi, fakat yine de belediyeyi tenkide az çok müsaade vardı. Sonraları da daima aynı şey oldu, gelip geçmiş hükûmetlerden hiçbiri belediyeye karşı matbuat hürriyetini fazla kısmadı; bilâkis her hükûmet o hürriyeti emniyet supapı olarak kullandı, lüzumlu buldu. Enver Paşa bile galiba bu hürriyete kızmamıştı! Böyle olduğu için de belediye ve belediye reisleriyle uğraşmak matbuatın âdet görenek ve şartları içine girdi. Anane devam ediyor.

Ancak kabzımallara karşı Belediye Reisimizin giriştiği mücadele o ananeyi bir tarafa bıraktırdı: Matbuat Belediye Reisi'ni canla, başla destekliyor; azim, irade ve takip fikrini alkışlıyor. Muhterem Gökay seleflerinden hiç kimseye nasip olmıyanı gördü, bir rekor kırdı. Tebrik ederiz.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 27 Haziran 1955

ÇADIR VE ÇARIK

Halk Partisi Umumi Kâtibi propaganda turnesinde çarık giymişti. Pek tabiidir ki ayakkabı yokluğundan veya o muhterem zatın parasızlığından değildir, masallardaki fedakârlık ve kahramanlık vakalarına, güç işleri başarma keyfiyetine işarettir; daha doğrusu Amerikanvari bir acayipliktir, bizim karakterimize uyan mahiyeti yoktur. Fakat aynı partinin bir kasabada damaltı bulamayıp çadırdaki toplanmasını tenkid edemeyiz, zarurettir. Vaktiyle meşhur sahne artisti Sara Bernar, bir Amerika turnesinde tiyatro sahiplelerinin tamakârlığıyla karşılaşmış, işi inada bindirmiş, gayet büyük bir çadır tedarik ederek temsillerini bunun altında vermiş, yılmazlığıyla Amerikalıların hayranlığını kazanmıştı. Geçende ora Cumhurreisi de resmi bir davete laübali bir kıyafetle gelmiş, hoş gitmişti.

Görülüyor ki bizde de Amerikavari fiil ve hareketler aldı yürüdü. Bakalım nerelere kadar vardıracağız? Marifet bu tuhaflıkların zevkine varmakta!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 3 Temmuz 1955

MÂRUF VECİZE

Hakikat şudur ki, umumî bakımdan ihtilal mahkemeleri, normal olanları gibi kılı kırk yarmağa lüzum görmeden hüküm verir. Esasen bu, onların kurulmasından beklenen neticeler arasındadır. Kaldı ki adalet tarihi bildiğimiz mahkemelerin de ne hatalara düştüğünü tafsilatiyle yazar. Bizdeki bir zamanın fevkalâde mahkemeleri de başka memleketlerdeki emsali misillû belki de daima âdil olamamıştır; olamazdı da... Temyiz hakkının mevcut bulunmadığı ekspres ve hattâ a lâ minüt hükümlerden ne beklenir? Yanlış olan, o hükümleri müdafaadır sanırız. Öyle bir işin içinden çıkmak kanaatimizce pek zordur. Evrakı müstakil ve bitaraf bir hukuk heyeti tarafından incelense ne kusurlar bulunur. Yine başka memleketlerde ihtilal mahkemeleri arasına, kendilerini müdafaâ imkânı nasip olmamıştır, zira aynı ihtilâl veya mukabil ihtilal bu azayı ortadan kaldırmıştır.

Bu bahisleri açmamak, kurcalamamak daha iyi olur.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 15 Temmuz 1955

SİNİRLİLİK

Muhtekirlere ölüm cezası verilmesini hedef tutan kanun teklifini müdafaa güçtür. Böyle kanunlar ancak fevkalâde hallerde, meselâ bir harbde ve hem de o harbin bile müstesna vaziyetinde düşünülebilir. Ölüme gelinceye kadar daha birçok ağır hükümler mevcuttur; biz henüz onları talbik etmiş değiliz. Hattâ malûm mevzuat dolayısıyla muhtekirlerin isimlerini yazmaktan alıkonuluyoruz. En kötü terbiye sistemi evlâtlarına aşırı derecede başıboşluk vermek, sonra birdenbire dizginleri çekmek, öncekiyle münasebet almaz bir şiddete başvurmaktır. Çocuk terbiyesiyle vatandaş idaresi benzerlikler gösterir.

Vurgunculara aman verilmemesini isteriz, esnaf terbiyesinin yerleşmesini bekliyoruz. Fakat bunların sağlanması için ölüm cezasını lüzumlu sanmıyoruz. Sinirlerimize hâkim olalım.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 27 Temmuz 1955

KÜSMEKTEN ÇEKİNELİM

Biz şu fikirdeyiz ki faciaya* önayak olanlarla heyecanına kapılan veya menfaat uman bir buçuk milyonda birkaç bin kişi müstesna İstanbul halkı kâmil insan, vicdanlı insan olmak vasfını hiçbir zaman kaybetmemiştir. Kaybetmediğinin en büyük ispatı tahribe uğrayan binalara bakarken hem harabelere hem de sahiplerine karşı duyduğu bâriz teessürdür. Vaka gecesi, henüz işitilmemiş, gazete sayfalarına geçmemiş gayet insani birçok yardım ve teselli sahneleri görüldü. Şahsen biz bunlardan birkaçına şahit olduk, birçoğunu da dinlemekteyiz.

Faciayı önüne geçilememiş semavi bir âfet telâkki ederek hep birden keder içindeyiz; hep birden çalışıp o fena günün hatırasını yalnız şehrin manzarasından değil, gönlümüzden de silmeliyiz. İyi günleri elbirliğiyle çabuk getirmeliyiz. Karşılıklı küsmekten çekinelim.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 9 Eylül 1955

* 6-7 Eylül olayları (hızl.)

ASIL TESELLİ

Tahrip ve yağmacılık hâdisesini bizimle beraber tarih de sonuna kadar bir nevi Patrona Halil vakası gibi esefle anacaktır; ne dehşetini unutacaktır ne de zararını. Ancak bu zarar nihayet maddî ve telâfisi mümkün cinstendir. Muhakkak ki pek kısa zamanda ve âsaiş içinde hepsi yoluna girecektir. Hamdolsun can kaybına uğramadık; büyük bir sanat eserinden, meselâ Süleymaniye ayarında muazzam bir âbideden mahrum kalmadık. Asıl üzüntümüz mânevidir: Camiamız içine yağmacı ve tahripçi küçük bir unsurun karışmış olmasıdır.

Tahribe uğrıyan yerler bir yandan tekrar mâmurluğa kavuşurken tahripçiler de cezalarını görmeğe başlıyor. Yani millet ve devlet elbirliğiyle vazife başındadır, sapasağlamdır, asıl teselli budur.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 13 Eylül 1955

GENÇ İDARECİLER

Bir vakitler idare başına gençlerin getirilmesine karşı çoğumuz dudak bükercesine bir vaziyet alırdık, yaş ve tecrübe lüzumundan dem vururduk. Zira bu kabil yeniliklere alışmamıştık, fi'li semerelerini de bâriz şekilde pek idrak edememiştik. Fakat epey zamandır kanaatimiz değişti; genç elemanlardan hoşlanmağa ve iş görme usullerini takdire başladık. Neden? Zira bu gençler verimli oldular; gençliğin kıymetini yükselttiler. İşte bir örnek: Beyoğlu kaymakamı yıllardır o makamda olgunluğunu ispat ve dinç, faal, münevver idarecilere karşı güvenimizi teyid etti. Vaka gecesi de süratli ve cesur kararlariyle ün aldı. Şimdi Emniyet müdürümüzdür.

Kendisiyle beraber, kendisine benzeyen genç idare âmirlerimize muvaffakiyetler dilemekten memnunuz.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 14 Eylül 1955

CUMHURİYETİMİZ

Demokrasi bazı sebepler altında bazan geriler gibi olsun, bazı zamanlar gelişme istidadı gösterebilir... Ortada bir hakikat var ki kimse aksini iddia edemez: Cumhuriyet idaresi tutmuştur. Hattâ bu halk idaresi değme memlekette bizimki kadar az zamanda kökleşip millî bünyeye uygun bir hâle gelmemiştir.

Ne olursa olsun, ne safhalar geçirirse geçirsün Cumhuriyet bâki kalacaktır; geriye dönmek, idare şeklinde bir değişiklik yapmak fikir ve ümidi bizzat ne eski hânedanın aklından geçmektedir ne de en mürteci kafaların gönlünde esmektedir. Ne yaparsak, hepsini Cumhuriyet içinde yapacağız.

Bir yıldönümü bayramında bu kanaâte varmak, nefsimizde bu güveni duymak ne güzel şey!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 29 Ekim 1955

ATATÜRK'ÜN TALİHİ

Atatürk, ölümünden sonra yalnız eseri değil talihi de devam eden bahtiyarlardandır. Zira bugün Atatürk yalnız bizim için değil herkes için dünkü Atatürk'ten daha büyük, daha şöhretli olmakta devam ediyor. Nerede olursa olsun iyler karışınca ve bir çıkmaza girer gibi olunca içimizden "Atatürk aramızda bulunsaydı her şey daha kolay, daha çabuk düzelirdi," diyoruz. Bize öyle geliyor ki dünyanın şimdiki buhranlı vaziyetini bir türlü ıslah edemeyenlere o hayatta olsaydı göstereceği yollar vardı.

Bizim Atatürk'le başlayan yeni tarihimizin talihi bu noktadadır: Kendisinin dünya çapında bir insan olduğunu git-tikçe daha iyi anlamamızda ve anlaşıldığını görmemizdedir.

"Re.-Ha." imzasıyla, *Akşam*, 10 Kasım 1955

MEDENÎ İDARE

Gazetemizde tefrika edilen siyasi hâtıralarda şu cümleler üzerinde durduk: “Meğerse Müddeiumumî, İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne muhaliftir diye polisler tarafından vurulmuştu.” “Muhalefet gazetelerinde şiddetli yazılarıyla meşhur Ahmet Samim genç yaşında köprü üstünde vuruldu.”

Demokrasi yerleşti mi, yerleşmedi mi? Hukuk devleti olduk mu, olmadık mı? Tüm hürriyet var mı, yok mu? Bunların hepsi de münakaşa, müdafaa ve tenkid edilebilir, edilmelidir. Fakat her türlü şüphe ve zan götürmeyen kat’i muhakkak bir keyfiyet varsa o da şudur: Atatürk’ün kurduğu rejim, yukarıda bahsi geçen Makedonya tarzı tedhiş idaresinden memleketi kurtarmıştır. Aynı rejim titizlikle muhafaza edildikçe bu idareye medenî denir.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 24 Kasım 1955

BİR GÜN HAKKINDA

Bir teşekkül 23 Temmuz gününün milli bayramlar arası-na katılmasını istemiş. Bizler o günü idrak etmişlerden olduğumuz için heyecanını hâlâ duyarız. Fakat Meşrutiyet'in ilânına rashıyan 23 Temmuz, derinine düşünülürse iyi sene-lerin ve tam mânada bir inkılâbın başlangıç tarihi olmamış-tır. Seri halinde milli felâketler ve matemler bu tarihi takib etmiş, fena idareler ve talihsiz harbler yüzünden vatandaş biteviye ıstırap çekmiştir. Yine 23 Temmuz irticâi tenkil ede-memiş, modern zihniyeti kuramamıştır.

Milli bayramları çoğaltmıyalım. Yeni Türkiye'nin bir milli bayramı vardır ki bütün bayramların topuna bedeldir; o da Cumhuriyet Bayramı'dır. Bu bayramı kabul ettiğimiz-den beri vatan hamdolsun milli hiçbir felâkete ve gerile-meğe uğramamıştır; aksine gelişmiştir, hattâ genişlemiştir.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 29 Kasım 1955

BENİMSEME

Bir zamanlar Millet Meclisi müzakereleri gazetelerde pek az yer tutardı, o kadarcığını bile okumadan geçenler çoktu. Şimdi gözler hep bu sütunlara üşüşüyor ve müzakereler merakla, heyecanla okunuyor. Meşrutiyet'ten beri hep böyle olmuştur: Meclis müzakereleri ne zaman rağbetten düşerse hürriyet piyasası da kıymetten düşmüş, itibarını kaybetmiş olurdu. Hürriyet ve demokrasinin en sağlam termometresi, yükselip alçalma grafiği budur. Meclis'i oku, nasıl bir rejimde bulunduğunu anla!

Halk müzakerelerle alâkadar mı? O halde milletin devlet işlerinde murakabesi ve o itibarla da hürriyeti var demektir. Çok şükür, Meclis müzakerelerinin benimsenerek takib edildiği günler yaşıyoruz.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 26 Aralık 1955

HARB VE SULH

Bir bilginin Sorbonne Üniversitesi'nce beğenilen tezin-
de 1950 senesine kadar dünyanın ancak 285 yıl sulh
yüzü gördüğü ispat ediliyormuş. İspata ne hacet? Bizler gö-
zümüzü açtığımız günden beri çeşitli harblere şahit olmuş
bir nesildeniz. Bugün altmış yaşında bulunanlar sadece dev-
letimizin girdiği harbleri şöyle bir düşünseler ürpermekten
kendilerini alamazlar.

Fakat hiç şüphe yok ki bunlardan Birinci Dünya Har-
bi'ne katılmak en büyük siyasi hatamız sayılır. Bereket, ikin-
cisine uzak durmamız en kiyasetli hareketimiz oldu. Zira o
diplomatlığımız İstiklâl Savaşımızın müspet neticelerini ko-
rumuştur.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 12 Ocak 1956

İNSAFSIZLIK

Kasabalardan birinde bir vâiz cami kürsüsüne çıkmış, Kağzını hükûmetinkine uydurarak gazetecilere atmış tutmuş. Geçen gün de bir gazetede bir vatandaşımız aynı şarkıyı okuyor. Vâz sövüyordu, öbürü terbiyeli bir zat. Fakat onun da ileri sürdüğü iddiayı kavrayamadık. Diyor ki: “İkinci Dünya Harbi’nde gözümüzün önünde aklıktan düşüp ölenleri gördük.” Alay da ediyor: “O zaman ucuzluk vardı!”

Tarihin “dün” saydığı vakaları bile çarçabuk unutmak veya tahrif etmek bizim baş marifetimiz. İkinci Dünya Harbi’nde ve Türkiye’de vaziyetin anormalliğine rağmen aklıktan gözümüzün önünde düşüp düşüp ölenler, o facialar oldu mu idi? Böylesini gören varsa beri gelsin! Sıkıntı çekilmedi diyemeyiz ama o da başka memleketlere kıyasla pek fazla değildi; herhalde paranın iştira kuvveti şimdikinden çok yüksekti. Fakat İkinci Dünya Harbi’nde daha mühim bir şey olmuştu: Harbe girmemek ferasetini gösterdiğimizden dolayı bir tek vatandaş bile kaybetmemiştik. Girseydik ya savaşta ya aklıktan o zat da şimdi sağ kalmayabilirdi!

Yeni İstanbul, 7 Mayıs 1956

BİZİ BEKLEYEN

Haydi, hükûmetin ve hükûmet partisinin vergi sistemi-mizde hepimizi, hele yabancı mütehassısları şaşırtan politikasını artık biliyoruz: Büyük çiftçiye vergiden istisna. Ama bunların arasında yıllık bir milyon civarında para dercep eden varmış. Ne kazanırsa kazansın, keyif bizim değil mi? Almayacağız, vesselâm! Öbür partilerin, muhalefetekilerin noktainazarı nedir? Basın hürriyeti, ispat hakkı, hâkimlerin istiklâlini, bir hukuk devleti istiyorlar, bunlar hakkında nutuklar veriyorlar, ateş püskürüyorlar, arslan kesiliyorlar, ilme ve imana dayanan derin fikirler ileri sürüyorlar; O noktaya gelince duruyorlar. Fakat şu, demokrasi eşitliğine hiç uymayan vergi musavatsızlığı bahsinde dut yemiş bülbül gibi acı bir sukût! Ne sözlü soru ne kanun teklifi ne kımıldama. Sınıflardan birine verilen bu imtiyazın sebebi?

Demek oluyor ki, aynı endişe, rey endişesi onlara da hâkim. Demokrasi bir “kül”dür, feragatli bir cesaretle, her şeyi göze alarak korunur ve yerleşir. Bizi daima hayâl sukûtları bekliyor.

Yeni İstanbul, 10 Mayıs 1956

FERAH BAYRAMLAR

Memleketimiz yakın tarihte pek acı bayramlar görmüş-tür: Trablus ve Balkan harplerine, düşman işgaline rastlayan bayramlar. İmparatorluk harplerle parçalanmış, nüfus azalmış, perişanlık artmış, ümitler kırılıp istikbâl karanlığa gömülmüştü: Kan ağlamıştık. Denilebilir ki, yıllarca birbirini kovalayan gamlı bayramları bize ancak Cumhuriyet devrinin istiklâl ve sulh zamanı bayramları unutturdu, Cumhuriyetle beraber, bayramlarımızın da tadı geldi. Zira, Cumhuriyet bize şerefli bir sulh, sağlam bir istiklâl, millî hâkimiyet getirdi. Tam bir hürriyet, ve kunt bir demokrasi de getirecek. Getireceği başka bir nimet de vardır: Ne kadar gecikse, refahı da sağlayacak, refah da rejimin hediyesi olacaktır.

Günün aksaklıkları bayramımızı gölgelendirmesin. Hepimiz eminiz ki, bunlar geçicidir. Sonu behemahal en ileri mânâsiyle umumî bir refahtır. Temellerinin atıldığına inanalım. Bizi daha da ferah bayramlar bekliyor.

Yeni İstanbul, 12 Mayıs 1956

TOPLANTI İSRAFI

Gerek iktidar, gerek muhalefet partilerinin tertipledikleri kasaba toplantıları gitgide yorucu, bezdirici ve aynı şeyleri tekrardan ibaret kaldığı için can sıkıcı olmağa başladı. Asıl mühim mahzur, toplantıdan murad edilen gayenin temin edilemez hale gelmesidir. Mitingler ancak fasılalarla ve kat'i ihtiyaçlar görüldüğü zaman müracaat edilen fevkâlade vasıtalarlardır. Politika ve particilik daima meydanlarda nutuklar verilerek, nümayişler hazırlanarak yapılmaz... Merkez ve şubeler teşkilâtını gürültüsüz patırtısız işletmek, daha rasyonel çalışmak suretiyle seçimlerde faaliyete geçecek mekanizmayı yağlamak da icab eder. İkide bir, her partinin birbiriyle yarışa çıkıp açık hava toplantıları tertip etmesi umumî iş hayatına zarar vermekle de kalmaz, davullu zurnalı çirkinliklere, gayrı medenî gösterilere yol açacağı için bir seviye düşüklüğünün belirmesine de sebep olur.

Bu mahzurları yine partiler düşünerek miting suiistimâlini kendiliklerinden önlemeli, toplantıları kendileri düzenlemelidirler. Vakitli vakitsiz, yerli yersiz miting israfından çekinmelidir ki, gerçekten lüzum hasıl olunca, bu vasıta bir mânâ ifade etsin ve bir işe yarasın.

Yeni İstanbul, 22 Mayıs 1956

PETROL

Beklediğimiz parlak neticeye henüz ulaşamamakla beraber petrol araştırma faaliyetinin devamından dolayı memnunuz. Öğrendiğimize göre şimdi de Gaziantep civarında bir Amerikan şirketi sondaj hazırlığına girişmiş. Memleketimizin muhtelif bölgelerinden buna benzer haberler alıyoruz ve bir gün ana kaynağa el atılacağına güveniyoruz. Görülüyor ki Raman'da iğne ile kuyu kazarak bol petrole kavuşmak, ecnebî teknik ve sermayeye uzak durmak çıkar yol değilmiş. İktidardaki hükûmetin o işi bütün memlekete ve dünya petrolculuğuna teşmil etmesini pek isabetli bir karar olarak kabul zorundayız. Yoksa yıllar geçecek, yerimizde sayacaktık ve etrafımızdaki ülkelerde ecnebi bilgisi ile parası çöllerden, hatta denizlerden petrol fışkırtarak o ülkelere servet ve bereket dağıtırken biz yanlıs bir endişenin mağduru olmuş vaziyette başkalarına gıpta ve yoksullukla bakaduracaktık, kıymetli zamanlar kaybedecektik.

Artık gayrette kusurumuz yok, kimse hükûmeti dar zihniyetiyle itham edemez; bundan ötesi tabiatın cilvesine tâbidir. O, yurdumuza yeraltı hazinesi de ihsan etmişse elbette faydalanacağız. Kusur bizden gitti, müsterihiz.

Yeni İstanbul, 14 Ağustos 1956

ZAFER

Zafer vardır ki büyük, mühîm, şerefli ve mübarek olmakla beraber sadece askeri mahiyet taşır. Zafer vardır ki eski Osmanlı-Yunan harbindeki gibi miskin bir politikaya kurban gider, bir mağlubiyete döner. Zafer vardır ki İskender'inki gibi kısa sürer veya Napolyon'un ki kadar parlak başlayıp millî bir matemle sona erer. Zafer vardır ki üzerinden birkaç yıl geçince neticesizliğine bakıp tarihini hatırlamaktan ürkersiniz. Zafer vardır ki sadece kötü günlerin tesellisi olmaktan ibaret kalır.

Halbuki 30 Ağustos zaferimiz tesiri ve tepkisi devam eden iki vasıflı, iki cepheden muazzam bir zaferdir. Onu destanlara sığmaz bir askerî zaferden daha ötesine çıkaran sebep, yalnız istilâcı düşmanı kahretmekle kalmayıp tam bir uyanış, bir ruh kuvveti, bir kendisine inanış beklediğimiz sırada kurunvustâi pençenin tırnaklarını da kafamızın içinden sökebilmesi, geri zihniyeti tepelemesi, teceddüd inkılâbına yol açmasıdır. Onun içindir ki bugünkü bayramımıza çift cepheli ve çift vasıflı bir zaferi kutluyoruz. Bu zafer evvelâ vatını düşman istilâbından, sonra vatandaşı gerilik kompleksinden kurtardı: Askeri ve inkılâpçı bir zafer oldu.

Yeni İstanbul, 30 Ağustos 1956

KULP

Son günlerin iyi haberleri şimdiye kadar aylara hattâ yıllara sığmamış bir yekûn tutmaktadır. Meselâ bu sene 20 bin ton şeker ihraç edilecekmiş. Kısa bir zaman önce, meselâ 1954'te o haberi gazetede okusaydık bir hicviyecinin insafsız ve zehirli muhayyilesinden çıkmış tarizi, sanırdık. Şu haber de kıymetlidir: Dünya kuru üzüm istihsalinde 91 bin ton ile birinci gelmişiz, istihsal eksikliğini biz tamamlayacakmışız. "Turist döviz" hakkında çıkan kararname ise –henüz ne olduğunu kâfi derecede anlamamış olmakla beraber– galiba denildiği gibi az çok bir ferahlık sağlayacak, tazyiki hafifletecek; herhalde eski devri aratmıyacak. Ege'de yeni tesislerin açılış törenleri yapılacakmış. Batman ve Garzan petrol işletmeleri geliyor. Artık hariçten asfalt almıyacağız. Tecrübe devresinde elde edilen benzin yüksek evsiftadır ve Doğu bölgemizin ihtiyacını karşılamaktadır. Akseki'de bir maden kömürü damarı bulundu. Ayrıca memleketimize mahsus bir nebattan kauçuk temin etmemiz ihtinfalli belirmiş. Gazeteleri biraz daha karıştırırsak listeyi kabartabiliriz.

İmar faaliyetine gelince yapılanlar ve yapılacaklar sütunlar tutar. Bunların hepsine bir kulp takmak mümkündür amma o politikacı kulpları ekseriya biçimli ve uzun ömürlü olamıyor, tutanların elinde kalıyor.

Yeni İstanbul, 9 Ekim 1956

KATMERLİ SEVİNÇ

İstanbul şehri de bugün Cumhuriyet Bayramı'nı ayrı bir sevinçle tes'it ediyor; hem vatanın umumî neş'esine katılıyor hem de büyük çapta bir imar faaliyeti içinde yine o rejimin gecikmekle beraber nihayet tecelli eden eserlerine bizzat şahit oluyor, bunun hususî sevincini duyuyor. Şüphesiz ki mamur olsun olmasın, vatan daima, her halinde ve her haliyle sevilir. Netekim en bitgin günlerinde, düşman ayakları altında çiğnenirken de sevildiği içindir ki bu aşktan bir fedakârlık ve mûcizeler doğuran fedakârlıktan da şu bayram, yeni zihniyet ve inkılâp bayramı kazanılmıştır. Yine onun, kutladığımız bayrama yıl açan rejimin muhtelif nimetlerine son yıllarda bütün memlekete şamil bir mamurluk, medenî bir bezeniş, hiçbir memlekette geri kalmamak, dünya seviyesine ulaşmak gayreti de katıldı. Şehrimizde olduğu gibi, her yerde nereye baksak bu gayretin semereleri şaşkınlık veren bir çalışma uğultusu içinde yollar, fabrikalar, barajlar, silolar, limanlar, ışıklar suretinde tecelli ediyor.

Elbette ki, Cumhuriyet'ten beklediğimiz nimetler arasında bu tecelli de vardı; görmek nasib oldu. Olması itibariyle de sevincimiz dübâlâ, Türkçesi katmerli oldu.

Yeni İstanbul, 29 Ekim 1956

ATATÜRK

Atatürk'ten cesaret alarak, O'nu taklide yeltenerek, kendi vatanlarında gûya daha büyük bir Atatürk olmağa çabalıyanların dünyayı ateşe vermek suretiyle düştükleri acıklı âkıbetlerine baktıkça ürperiyoruz ve kimsenin O'na benzemesine imkân olmadığını daha iyi anlıyoruz. Dünkülerle bugünküler öyle ölçüsüz Atatürk'lerdir ki, idraksiz ihtirasları yüzünden geriye ancak bir yığıntı ve çöküntü bırakmışlar, yahut bırakmaktadırlar. Onlar, kurdukları şuursuz idarelerin daha hayatta bulundukları sırasında çöktüğünü görmüşler veya çökeceğini anlamışlardır. Hiçbir yapma ve özentî Atatürk'e, gerçek Atatürk'ün talihi nasip olabildi mi? Olabilecek mi? Bizim Atatürk'le başlayan yeni tarihimiz sarsıntıya uğramadan, mamurluk ve medeniyet yolunda gelişmeler kaydederek, harblerden, isyanlardan, istilâlardan, kıtallerden baş alamıyan ıstıraplı bir dünya ortasında huzur içinde devam edip gitmektedir.

Türkiye, Atatürk'ün izinden ayrılmamak suretiyle, iman ile, vicdan ile, hedefinden şaşmadan medeniyet dünyasının başta gelen bir huzur âmili olmuştur. Millî menfaatin nereden başlayıp, nerede duracağını sağlam temel ile çürüğünü dâhiyane bir kavrayışla pek iyi kestiren Atatürk'e Garp âlemi o zaman minnettar kalmıştı. Son hâdiseler karşısında O'nu

yine minnetle anması, asrın en faydalı bir inkılâpçısı ve en büyük devlet adamı olduğunu tekrar kavraması lâzımdır.

Bugün Garp ve Şark, bütün dünya, Atatürk'ün muhteşem varlığı önünde saygı ile eğilmelidir. Bu, O'nun hakkı ve onu yapmak insanlığın vazifesidir.

Yeni İstanbul, 10 Kasım 1956

1960 YILININ BİR GÜNÜ TARİHİMİZE BİR BAYRAM DAHA KAZANDIRACAK

Dün gazete haberlerinden şunu öğrendik: Müttehassısların ifadesine göre Türkiye 1960 yılı sonunda kendi petrol istihlâkını karşıladıktan başka, ihraç imkânını da elde edecektir. Haber sevindiricidir; dileriz ki, o neticeye varalım ve petrol ihracına başladığımız ilk günü milli bir bayram sayarak her yıl parlak törenlerle onu kutlayalım. Bizim asıl kalkınma ve refah tarihimizin başlangıcı o gün olacaktır.

İtiraf etmek lâzım ki, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopmuş bölgelerde kurulmuş olan Suudi Arabistan ve Irak gibi hükûmetlerin petrol yüzünden kazandıkları mevkie uzaktan yıllardır gıpta ile bakmakta, yüreklerimizde sızısını duymakta idik; hâlâ bu ızdırap dinmemiştir. Musul unutulabilir mi? Sırf istikbalde İngiltere ile dostluğu perçinlemek ve bu dostluktan dünya sulhû namına faydalanmak ümidiyle üzerinde fazla ısrar etmediğimiz Musul fedakârlığı ne yazık ki beklenen neticeyi vermedi; o devlet bizi hayal sukutuna uğrattı; hattâ başımıza bir dert açtı.

Petrol ümidini artık öz yurdumuza bağlamıştık, “Ah,” diyorduk, “şu Anadolu'nun bir tarafında yahut Trakya'mızda petrol bulabilirsek! Bulsak da Musul acısını az çok unutsak! Hele Araplara gıptadan kurtulsak!” Uzun yıllar maalesef hareketsizlikle, sermayesiz, verimsiz, dar zihniyetli küçük

araştırmalarla geçip gitti. Ancak yedi seneden beridir ki, ciddi mânâda bir petrol siyaseti takibine haşladık, ecnebi, ihtisasından ve sermayesinden ürkmemek dirayetini gösterdik, iğne ile petrol kuyusu kazılamayacağını anladık.

İşte bu politikanın neticesi olarak mütehasşıs lar 1960 yılını müjdelemektedirler. Belki bir Teksas vâdetmiyorlar ama şimdilik kendi petrolümüzün bize yetiyeceğini ve fazlasını da dışarıya satabileceğimizi söylüyorlar. Bizim ömrümüz tâ Abdülhamid devrinden başlayarak daima petrol derdi içinde geçmiştir. İmparatorluğun hudutları üzerinde petrol yerden fışkırırken padişah, siyasî endişelerle petrol lâfını ettirmezdi; Paşabahçe depolarına Rus ve Romanya petroleri doldurur, gaz tenekelerinden mahaller vücade gelirdi. Derken benzin ihtiyacı duyuldu; Meşrutiyet ve Cumhuriyet idareleri benzini de hariçten getirtmek zorunda kaldı. Hari-ce milyonlar aktı!

Gazetenin verdiği haber yepyeni bir devrin açılmak üzere olduğunu bildirmektedir. 1960 yılının bir günü, dileriz, bir bayram günü daha ilâve etsin.

Yeni İstanbul, 6 Temmuz 1958

YENİ EKONOMİ REJİMİ HAKKINDA AKLA GELENLER

Yeni bir ekonomi rejimine girmek üzere bulunduğumuz ve mutlu günleri dileriz ki, tarih büsbütün feyizli bir devrin başlangıcı olarak sayfalarına –meşhur tâbiri kullanalım– altın harflerle yazsın! Gördüğümüz şudur ki, doğrudan doğruya partizanlığa kendisini kaptırmamış olan gazetelerimiz bu yeni rejimi iyi niyetlerle, ümitli yazılarla çoktandır pek rastlamadığımız samimi bir lisanla ve candan dileklerle karşılamaktadırlar. Belki sıra koyu partizan muhaliflere de gelecektir. Bütün mesele içine girdiğimiz uysal havadan iktidarın azamî nisbette faydalanması, gerçekten bıkkınlık duyduğumuz yenişme ve çatışma fırtınasını yatıştırdıktan başka, fırsattan istifade ederek hem kendi sınırlarını hem de muarızlarınınkini teskine muvaffak olmasıdır.

Başarı için bundan daha elverişli bir vaziyet güç bulunur ve böyle vaziyetlere tarihte pek nadir rastlanır. Düzelmesi gereken sadece ekonomik durum değildir; çileden çıkmış ve çirkin bir manzara almış olan particilik de çığına sokulmak ihtiyacındadır. Sanıyoruz ki, ekonomik vaziyetin gitmesi nisbetinde bunun da iyileşmesi mümkündür; bir şartla: Ortada bir muvaffakiyet varsa –ki vardır– onu ne iktidar mu-

halefete meydan okumak için kullanılmalı ne de muhalefet küçültücü sözlerle o başarıyı incitmeğe kalkışmalıdır.

Şu kısa, fakat can ve yürekten gelen temenniden sonra fazla hayalâta kapılmamakla beraber –bazı güzel ümitler beslemekten de kendimi alamadığıma işaret etmek isterim. Birçok münasebetsizlikler arasında benim sinirlerime dokunan işlerden biri mahut altın piyasası ve gazetelerde iri başlıklarla her gün “Altın fırladı –azıcık düştü– yine yükseliyor” haberlerinin yer alması idi. Hele bazı gazetelerin fırlama havadisini ilk sayfalarına harp ilânı imişçesine koymaları, fakat düşme haberini iç sayfaların görünmez bir tarafına minicik puntolarla sıkıştırıvermeleri bir küçüklük nümunesi teşkil ettiğinden bana üzüntü veriyordu.

Umuyorum ki, ekonomik rejimde beklediğimiz gelişme ve istikrar gerçekleşirse fırlamalar ve düşmelerde de bir duraklama olacak, spekülâtörler ne kadar çabalasalar altın piyasasının ruh sistemini bozup deli deli hareketler, zıplamalar ve yuvarlanmalar gibi gayritabiiliğe onu zorlayamayacaklardır. Doğrusunu isterseniz bir türlü önlenemeyen bu şuarsuzluk sahneleri son günlerin en ayıp ve iptidâî oyunbazlıklarından biriydi. Doğrudan doğruya altınla alâkası bulunmayanları da boşuboşuna yorup sinirlendiriyordu.

Yeni İstanbul, 5 Ağustos 1958

HALECANLI BİR YAZ GEÇİRDİĞİMİZE ŞÜPHE YOK

Bu yaz, şimdiye kadar birkaç sebepten dolayı oldukça rahatsız, bilhassa heyecanlı ve halecanlı geçti. Evvelâ vakitsiz sıcaklar bastırdı, arkasından sert rüzgarlar esti; bir bunaldık, bir sersemledik. Meteoroloji sebepleri dışında tam baharlara, kabul resimlerine, yat eğlencelerine ve haftalarca sürececek safalı bir misafirperverliği hazırlanırken gayet aksi bir zamanda Irak pişmiş aşı soğuk su, daha doğrusu siyasi festivale kan ve ateş kattı. Dehşet içinde üçüncü kızılca kıyametin kopmasını bekledik, her işi bırakıp radyo başlarında bildiğimiz ecnebi lisanlarından medet umarak birçok parazit ve biraz da haber kırıntısı dinledik. Lübnan olayları da o sırada kızıışmıştı. Şehirdeki imar hareketleri de tozu dumana katıyordu.

Tam hava bir miktar yatışırken –haftalarca devam eden muazzam mitinglerin yürek çarpıntılarını da unutmayalım– Kıbrıs suikastleri aldı yürüdü. Derken yeni bir heyecan devrine girdik: Ekonomik ıslahat! Artık ötekilere ilâveten aklımız fikrimiz o ıslahattan ne çıkacağını kestirmekte. Paramız istikrar bulacak... Âlâ! Fakat gazetelerin birbirini pek unutmayan, her kafadan bir ses çıkan yazıları o, zaten pusulaları şaşırmış olan aklımızı ve fikrimizi büsbütün karıştırmaya

başladı. Diyorlar ki, mahdut gelirli yani bizim gibi vatandaşların durumu ağırlaşacak, hayat şartları güçleşecek. Neden? İzahlara göre ihracata tanınan kolaylıklar yüzünden nebat mahsulleri ve hammaddeler dış memleketlere akacak, bunların iç fiyatları tabiatıyla artacak; ithalat bollaşmakla beraber o eşyanın gümrüklere giriş fiyatları üç misli yükselecek!

Peki ama daha dün, yeni rejimin ilânından az önce, eski hürriyet göz önünde tutularak yapılan zamlar unutulacak mı? Geliniz de bütün bunları arpacı kumrusu gibi düşünmeyiniz! İşte 1958 yılının yaz mevsimi demindenberi saydığım sebeplerle heder olup gitti; böylece mevsim sonunu bulacağız.

Şu var ki soğukkanlılıkla muhakeme edersek biraz ferahlamak mümkün olur. Zira –sırasıyle yazıyorum– pek güzel bir sonbahar geçirmemiz ihtimali çoktur, tecrübelerimizle biliriz, böyle yazların güzü sakın ve lâtif sürer. Irak ihtilâli de korkulan harbe yol açmamıştır; belki de yeni hükûmetle münasebetlerimiz eskisinden daha sağlam esaslara dayanacaktır. Kıbrıs meselesinin bir hal şekline bağlanacağına dair alâmetler belirtmiştir. Ekonomik rejime gelince: Eskisinin devamı bizleri bir felâkete sürükliyecekti ve o bize mahsus acayip bir şeydi. Artık dünyaca kabul edilmiş normal bir çığıra giriyoruz. Bunun sonu hayırlı olabilir ama ötekinden hiç ümit yoktu. İnşallah fena günleri arkada bırakmışızdır.

Yeni İstanbul, 9 Ağustos 1958

KIRTASIYECİLİĞİ YIKIP İDARE YOLLARINI FERAHLATACAK BİR HERKÜL LÂZIM

Valimiz Yetkiner geçen gün bazı kaymakamlıklarla nahiye müdürlüklerine uğramış ve halk işlerinin geciktirilmeyip acele neticelendirilmesi için alâkalılara talimat vermiş. Demek oluyor ki, artık mesele halledilmiştir, müracaat sahipleri gel-gitten ve kapı önlerinden beklemekten kurtulmuşlardır! Biz, âmirlerin ara sıra daireleri gezip kendilerini göstermelerine taraftar olmakla beraber, meselenin bu kadarcıkla hallolunacağına inanacaklardan değiliz. Vaktiyle hem memurluk hem âmirlik ettiğimiz ve soyca memur bir aile içinde yetiştiğimiz için emir, direktif, talimat, hattâ azarlama, ceza vesaire ile işlerin yürütülemeyeceğini içinden ve pek yakından biliriz. Şu kanaatleyiz ki, yıkılması en güç ve hemen hemen imkânsız bir istibdad ve mutlakiyet idaresi varsa o da kırtasiyecilik saltanatıdır!..

Daha o mücadeleye yeni girmiş olan Türkiye değil, nice müstebidleri devirmiş ve ne büyük devrimler başarmış bir millet diye tanıdığımız Fransızlar bile hâlâ kırtasiye satraplığını ezip rahat nefes almak, boyunduruktan kurtulmak kudretini gösterememişlerdir. O memleketin de ezeli, belki de ebedî dâvası bu dert Fransız edebiyatı kırtasiyecilik ve kırtasiyeci memurluk üzerine yazılmış şaheserlerle doludur. Baş-

ta mizahçıların şahı ve asırlar boyu misli yetişmemiş mizahçılık şehsuvarı Georges Courteline gelir. Bu zatın memurluk ettiği sırada edindiği intibalara dayanarak yazdığı *Messieurs les ronds-de-cuir* romanı, anlaşılıyor ki, ilim ve fen vadisindeki akla durgunluk verecek gelişmelere rağmen kırtasiyecilerde memurlukta bir adım ilerlemediğimizi gösteren bir vesika teşkil etmektedir. Hâlâ Fransa'da ve onun usulüne uymak gafletinde bulunmuş memleketlerde hiçbir değişiklik olmamıştır; olamıyor.

Hususî şirket ve müessesede hizmet gören bir Fransız neden devlet dairelerindeki memura benzemez, işleri çabuk neticelendirir, randımanlı çalışır, dinamiktir? Zira hususîlerde kontrol mekanizması daha iyi işler, memura daha geniş salâhiyet verilmiştir; ayrıca teşkilât öyle kurulmuştur ki, memur her an mesuliyet altında bulunduğunu hisseder. Yine Fransa'da en dinamik, hamleci ve sert tabiatlı Clemenceau bile kırtasiyecilikle başa çıkamamıştır; her gün bu sebepten ateş püskürür, hop oturur, hop kalkardı. Nihayet aczini itiraf etmişti ve galiba sadece kırtasiyeciliği söz geçirememiş, yenilmişti. General de Gaulle de muhakkak aynı ifritten yaka silkiyordu.

Bize imar hamlesine benzeyen bir dinamizm ile köhne kırtasiyeciliği de yıkıp yolları açacak bir Herkül'ü acaba Allah nasip edecek mi?

Yeni İstanbul, 21 Eylül 1958

BÜYÜK ÇANLILIĞI VE DİNAMİKLİĞİ BEĞENİLEN MEMLEKET

Devletimiz hakkında tarih bakımından daha dün sayılan zamanlarda “hasta adam” teşhisi koyup, taksim için o malûl teşekkülün ölümünü bekleyen başka devletler mensupları bugün neler diyorlar? İktisadi zorlukla karşılaştığımızı inkâr etmiyorlar, fakat bu zorluğu muhakkak yeneceğimize inandıklarını da hemen sözlerine eklemekten kendilerini alamıyorlar. Sovyet bloku ve onunla kafadar görünmeği siyaset sanan sıcak iklimin bazı yeni açılmış balkabağı rejiminin kırpıntı teşekkülleri hariç, aklı başında, çoktandır oturmuş devlet ve milletleri biçbir şahsiyeti, hiçbir gazetesi –kendimizinkileri geçelim– daha şimdiye kadar bahis mevzuu buhrandan kurtulamıyacağımız iddiasında bulunmamış, böyle bir ihtimali ileri sürmemiştir. Son günlerde malûm buhranın atlatılmak üzere olduğunu bildirenler de zuhur etmeğe başlamıştır.

Garblılar daha ziyade kalkınma hamlemiz üzerinde durmakta, hamlemize karşı duydukları hayranlığı belirtmekten zevk almaktadırlar. Yeni bir misali de memleketimize gelen İtalya Cumhuriyet Partisi liderinin şehrimizden giderken söylediği demeçte buluyoruz. Bu zat Türkiye’den bahsederken şöyle cümleler kullanıyor: “Büyük canlılığını takdir ettiğim cömert ve dinamik Türk hükûmeti”, “Batı âleminin en müessir ve kudretli müttefiki.” İşte bir zamanın “hasta adam”ı

bugün hastalık, sakatlık, malûllük bir tarafa, artık “büyük canlılığı”, “cömertliği ve dinamikliği”, “en müessir ve kudreti müttefikliği” takdir ve hayranlık uyandıran bir devlettir.

Evet, bu dinamizm ve canlılık pek kolay elde edilmemiş, bize epeyce pahalıya mal olmuş, birçok mahrumiyetlere katlanmamızı icap ettirmiştir. Ancak hangi hamle vardır ki tereyağından kıl çeker gibi kolay başarılı ve güçlük çekirmeden tahakkuk ettirebilir ? Harpten sonra Almanya, İtalya Yunanistan pek rahat mı kalkındılar? Ama diyeceksiniz ki, biz harbe katılmadık; katılmadığımız için de saydığım devletler ayarında bir para değersizliğine uğramadık. Pazara giderken çanta, hattâ el arabası dolusu kâğıt taşımadık.

Zorluk çektiğimizi ve bir müddet daha çekeceğimizi kim inkâr ediyor? Fakat bize o zorluklar bir şey kazandırmamış değildir. “Büyük canlılık-dinamiklik” gibi vasıfları sağlayan odur. Atatürk inkılâbının parlaklığından ve dünyayı şaşırtan başarısından sonra uzunca bir zaman batı âleminde bahsimiz edilmez olmuştu. Milli kalkınmayı şu gördüğümüz sinai gayret ve imar faaliyeti takip edince Türkiye tekrar takdirle anılan bir memleket vaziyetine girdi. Ufak tefek ve belki de yerinde tenkidlere uğramakla beraber –Profesör Gabriel’in beyanatını da dinledik– imar hamlemiz beğeniliyor. Yarın iktisadî inkılâbımız büyük bir ihtimalle muvaffak olunca inşallah dörtbaşı mamur bir memleket haline gireceğiz ve çektiklerimizi unutup neticesiyle övüneceğiz. Milleti çektiklerine ilâveten gönlünü karartmaktan ve midesini bulandırmaktan hoşlanmıyoruz; kanaatimizi belirtirken de –unumuzu elemiş, eleğimizi duvara asmış bir adam olmak sıfatiyle– göze girmek gibi bir maksat gütmüyoruz.

Yeni İstanbul, 7 Ekim 1958

BU YILIN CUMHURİYET BAYRAMI

Bizim neslin bütün gençliği istiklâle ve mâmurluğa tahassür içinde hep hayal sukutları ve ümit kırıkları ile geçmişti. Neler istemezdik ki? Bunlardan bir kısmını gönlümüzde gizlemeğe mecbur olurduk: Cumhuriyet idaresine kavuşmak gibi bir kısmını da canımızı tehlikeye sokarak açığı vurmak cesaretini gösterirdik: Medeniyet dünyasına yaklaşmak, onu benimsemek ve onunla atbaşı bir gitmek gibi. Biz istedikçe istediğimiz gerçekleşmiyor, geri zihniyet yerinden sökülemiyor, eski tas, eski hamam, hiçbir şey değişmiyor, kafamız bağlandığı yerde otlamayıp sahasını bir adım ileri götüremiyordu.

İsterdik ki Babiâli yokuşuna tırmanan silindir şapkalı bir diplomatın araba sesi sadrazamın yüreğini hoplatmasın ve atlarının sırtında şaklayan kamçı, bağrına işliyecek bir zilletin uğursuz habercisi olmasın! İsterdik ki, devşirme konsolosların karşısında aksakallı valilerimiz, redingotlarının düğmelerini ilikleyip iki büklüm selâma durmasın; belinde yatağan taşıyan eski taşocaklı bir kavas sokakta fâtihi edâsiyle dolaşmasın! İsterdik ki, devletimiz dostluğuna güvenilen, düşmanlığından çekinilen, sözü ağır basan bir kuvvet haline gelsin; devletler manzumesinde üstün bir kuvvet olsun!

Daha neler istedik! Haysiyetli bir sulh içinde yaşamak ve yollar, limanlar, fabrikalar, barajlar, elektrik santralleri

motörize ziraat, sulama, hulâsa sınaî bir memleket manzarası almak, mektep sayısını arttırmak, çeşitli üniversiteler kurmak, ticaret filosuna sahip olmak, askerlik gücümüzü birkaç misline çıkarmak, bütün eksiklerden, geriliklerden kurtulmak! Kara taassuptan yaka silkerdik, hamlesiz hükûmet idarelerinden dert yanar, komşularımız kadar bile ilerleyemediğimizin ıztırabını çekerdik.

Ömrümüz dünyaya gıpta ile, imrenerek ve sesimizden ürpererek geçerci. Öyle bir bedbinliğe kapıldığımız zamanlar olmuştu ki, kendimizi birkaç kilometrelik tren yolu, bir küçük demir köprü, bir bankacık, bir ufacık su bendi kurmak kabiliyetinden mahrum, zevale mahkûm bir millet sanmağa başlamış, içimizin sızladığını duymuştuk. Biz öyle bir neslin çocukları, gençleri, genç yaşta gönül tarafından çökmüş bedbaht evlâtları idik. Biz böyle mi olmalıydık? Bu milletin nasibi bu muydu? İztıraplarımızın hangisini sayalım? Her iş aksine gidiyor, harplerde yenilgiler, sulhde gerilemeler gittikçe takatten düşüyor, verimli yurttan bize lâîk olmayan süflî bir hayat sürüyorduk.

İşte artık o hayat, geçmiş zamandan üzüntülü bir hâîradan iharet kaldı. Cumhuriyet bayramını bugün –pek tabîî görülmesi lâîmgelen bazı zorluklara rağmen– mâmurluğu ve medenî manzarası her gün biraz daha artan, dünyayı bu sefer de başardığı kalkınma inkılâbına hayretler içinde bırakan bir mucizeler ülkesinde kutladığımızdan dolayı ne kadar sevinsek azdır. Bu bayramın kıymetini asıl bizler anlıyoruz; ümitsizlik, ıztırab ve hicap devrinden artakalmış, fakat gençliği müddetince hasretini çektiği bir âleme kendi memleketinde kavuşmuş olan yaşlı nesil!

Yeni İstanbul, 29 Ekim 1958

BU İŞ BU KADAR MÜKEMMEL OLUR

Meğerse Türk milleti ne kadar Cumhuriyetçi, özden ve kökten Cumhuriyet taraftarı imiş! Dile kolay... Otuz beş yıl kıpırdamadan, en ufak ârızaya uğramadan, hattâ zıddına hiçbir emel ve arzı gösterilmeden ve en küçük bir halk hareketi kaydedilmeden bu derece umumun tasvibine mazhar olmuş bir sağlamlık, rejimlerini değiştiren hangi milletin tarihinde görülmüştür? Fransa'yı ele alalım: Büyük ihtilâl cumhuriyetinden sonra iki defa krallık ve iki defa da imparatorluk şekillerine dönmedi mi? Yunanistan kaç kere rejim buhranına uğradı? Portekiz ve İspanya aynı istihaleler geçirmede mi? Ve bütün o değişiklikler –araya diktatörler de girerek– memleketlere pek pahaliya mal olmadı, çok kan dökülmesine yol açmadı mı?

Bazı sivri akıllılar ve ukalâ yaradılışlılar bu güzel vakıayı güya tefsire kalkışarak ortaya şu nazariyeyi atıyorlar: “Siyasi olgunluğumuz kemale ermediğinden halk rejimlere kâfi derecede alâkalanamıyor; hangi şekilde bir idare kurulsa ona kayıtsız kalıyor. Bildiği şey sadece devlet otoritesi ve hükümet teşkilâtıdır; ötesine aldırılmaz.” Peki, imparatorluğumuzdan ayrılıp müstakil birtakım devletçikler kuran milletlerin yahut yeni teşekkül eden bazı Şark devletlerindeki ahalinin siyasi terbiyesi bizden daha mı gelişmiş, bize daha mı üstün-

dür? Üstün olduğundan dolayı mı boyuna rejim değişikliklerine uğruyorlar? Krallık iken Cumhuriyet'e, Cumhuriyet derken diktatörlüğe, arkasından tekrar Cumhuriyete veya krallığa dönüyorlar? Hükûmet darbeleri, suikasdler, baskınlar, kanlı hadiseler, skandallar, kararsızlık, döneklık, isyan ve bütün bunlar, rejimlerin bir türlü tutunamamaları ve halkın birbirine saldırmaması, anarşi devrinin kapanmaması, hepsi siyasi rüşet eseri ve tezahürü müdür? O milletler mi bizden daha ileri durumda?

Laf bunlar! Türkler otuz beş yıldan beri –hattâ muharir dostumuzun ileri sürdüğü gibi– B.M. Meclisi Hükûmeti'nin kuruluşundan itibaren Cumhuriyet idaresine can ve gönülden sâdık kalmışlardır. Daha fazlasını da yapmışlardır: Bu idare gerçek Cumhuriyet prensiplerinden bazı tesirler ve sebeplerle inhiraf eder gibi olunca memnuniyetsizliklerini göstermişler, o inhiraflara aleyhtar partileri desteklemişler, hattâ bir defasında beğenmediklerini yırtmağa kalkışmışlar, ikincisinde de seçim yoluyla onu devirmeğe muvaffak olmuşlardır. Cumhuriyet'i daima tutmuşlar, korumuşlar, tehlikeye sokacak her hareketten şiddetle kaçındıkları gibi, esasen böyle bir hareketle de karşı karşıya gelmemişlerdir.

Mühim bir nokta daha: Memleket dışında kalan eski padişahlık partizanları, vatana Cumhuriyetçi olarak dönmüşler, dönemeyen sâbık hanedan âzası bile yeni rejime senpati göstermek yolunu seçmişlerdir. Bu iş bu kadar mükemmel olur; daha ötesi yoktur.

Yeni İstanbul, 30 Ekim 1958

CUMHURİYET BAYRAMIMIZA RASTLAYAN MONDROS

Tam kırk yıl önce bugünlerde ne halde idik? Yaşları mü-
sait olanların bunu unutmalarına, o dertli ve ümitsiz
günlerin kalblerinde bıraktığı yara sızısını tekrar duyar gibi
olmamalarına imkân mı var? Bugünlerde –yani 1918 sene-
sinin 30 Ekimi’nde– Limni Adası’nın Mondros Limanı’nda
bir mütakere imzalanmıştı; Osmanlı İmparatorluğu’nun
harita-i âlemden silinmesi o gün, o mütareke ile kuvveden
fiile çıkmış oluyordu. Tedbirsizce, hattâ bir nevi mecnunun
ve bir avuç izansız politikacının bizi habersizce soktukları
Dünya Harbi’ni müttefiklerimiz kaybetmişti, felâkete bizi de
sürüklemişlerdi.

Sürgün dönüşü içine yine katıldığım İstanbul’un o gün-
lerdeki manzarası hâlâ gözümün önünden gitmez. Bütün
başlar –azınlıklarınki müstesna– yere eğilmişti; bütün göz-
ler ağlamaklı idi, kıtlıktan çıktığımız için esasen solgun olan
yüzlerimiz âdetâ ölüm rengi bağlamış, hepimiz uykusunda
gezen veya melânkoli nöbetine tutulan ruh hastalarına dön-
müştük. Kahramanlığın son derecesine yükselerek müdafaa
ettiğimiz Çanakkale Boğazı’ndan düşman donanmasının
girmesi bekleniyordu. Daha acı bir karabahtlılık mı olurdu?

Hayır, bu yürek parçalayıcı sahneleri birer birer anarak

önünüze sermiyeceğim; söylediklerim yeter. 1918 Ekimi'ni henüz doğmadıkları yahut ibraz edecek yaşa gelmedikleri için yaşamayanlar talihli insanlardır; meş'um sene 1918'dir; bizim nesli kahreden sene! Fakat...

Fakat ne muhteşem bir talih bekliyormuş! Evet, bahtıyarlığın daha parlağını tasavvur etmek mümkün değildir: Zira yine o ekim ayında, hâttâ meş'um mütarekenin imzası gününde millet kendisini tam bir istiklâle kavuşturan yeni Türkiye'nin uğurlu idaresini, Cumhuriyet Bayramı'nı kutlamaktadır; zira bize Mondros Mütarekesi'nin kahrını en büyük bayramımızın neşesi içinde boğmak müyesser olmuştur. 1918 yılında kim diyebilirdi ki, Mondros'u bir Mudanya Mütarekesi, arkasından Lozan musahadesi takip edecektir? Dese de kim inanırdı? Nasıl çökmüş, ezilmiş. erimiş halde idik! bir de 1958 Türkiyesi'ni ve Türk'ünü görünüz.

Bu Türkiye müstakildir, dipdiridir, örnek bir orduya sahiptir, mağmurluk içindedir ve daha mamur, daha mes'ut, daha kudretli olma yolundadır; Avrupa'nın doğu kanadında umumî sulhu koruyan kale ve demokrasi cephesinin bel bağladığı tek istikrarlı devlet yine bu Türkiye'dir. Bize Mondros'u imzalatanlar, çöktürdüklerini sandıkları milletin elini sıkamak için her gün, bir biri arkasına Ankara'ya koşmaktadırlar. Cumhuriyet Bayramımızın neş'esine neş'e katan bir gurur kaynağı da aynı güne rastlayan Mondros'u ayağımızın altında ezmiş olmamızdır.

Yeni İstanbul, 1 Kasım 1958

YAYIMLANMIŞ İÇ POLİTİKA

KİTAP VE YAZILARI

Kirpinin Dedikleri, İnkılâp, 2009 (ilk basım 1336 [1916])

Minelbab İlelmihrab, İnkılâp, 2009 (tefrikası *Akşam*, 1924 ve *Aydede*, 1948, ilk basım 1964)

Bir Ömür Boyunca, İnkılâp, 2009 (tefrikası *Resimli 20. Asır*, 1954-55, *Yeni Tanin*, 1964, ilk basım 1990)

Aziz Feylesofum-Refik Halid'den Rıza Tevfik'e Mektuplar, Haz. A. Uçman, İstanbul: Dergâh, 2014

“Ortada Kabahatli Yok”, *Zaman*, 12.10.1334 (*Sakın Aldanma İnanma Kanma*)

“Sakın Aldanma İnanma Kanma”, *Zaman*, 26.10.1334 (*Sakın Aldanma İnanma Kanma*)

“Efendiler Nereye”, *Zaman*, 6.11.1334 (*Sakın Aldanma İnanma Kanma*)

“Doğrusunu Benden Dinleyin”, *Zaman*, 16.11.1334 (*Sakın Aldanma İnanma Kanma*)

“Asmaya Çardağa Dair”, *Peyâm-ı Sabah*, 22.10.1920, N. 11136 (*Ago Paşa'nın Hatıratı*-Sadece ilk baskıda)

“Bir Muhalifin İtirafı”, *Peyâm-ı Sabah*, 7.1.1921, N. 11182 (*Ago Paşa'nın Hatıratı*)

- “Hülya Bu Ya”, *Peyâm-ı Sabah*, 2.1921, N. 11213 (*Ago Paşa’nın Hatıratı*)
- “Tanındıklarım (İştirakçilerimiz)”, *Peyâm-ı Sabah*, 3.5. 1921, N.11298 (*Tanıdıklarım*)
- “İş Başındakiler”, *Peyâm-ı Sabah*, 24.5.1921, N. 11319 (*Ago Paşa’nın Hatıratı*)
- “Ne Zan Ederdim”, *Peyâm-ı Sabah*, 7.1921, N. 11381 (*Ay Peşinde*)
- “Hürmet Görenler”, *Peyâm-ı Sabah*, 10. 1921 N. 11462 (*Ay Peşinde*)
- “Meslek Bahsi”, *Aydede*, 2.1.1922, sayı: 1 (*Aydede 1922*)
- “İstikbalime Dair”, *Aydede*, 2.1.1922, sayı: 1 (*Aydede 1922 ve Ay Peşinde*)
- “Fikirlerimiz”, *Aydede*, 9.1.1922, sayı: 3 (*Aydede 1922*)
- “Semavi Fırkalar”, *Aydede*, 12.1.1922, sayı: 4 (*Aydede 1922*)
- “Hayatımız”, *Aydede*, 16.1.1922, sayı: 5 (*Aydede 1922*)
- “Politikacılar”, *Aydede*, 16.1. ve 6.2. 1922, sayı: 5 ve 11 (*Aydede 1922*)
- “Bir Kehanet”, *Aydede*, 19.1.1922, sayı: 6 (*Aydede 1922*)
- “Ankara Nezlesi”, *Aydede*, 23.1.1922, sayı: 7 (*Aydede 1922*)
- “İyilik”, *Aydede*, 2.2.1922, sayı: 10 (*Aydede 1922*)
- “Gelip Geçenler”, *Aydede*, 6.3.1922, sayı: 19 (*Aydede 1922*)
- “Bir Nidâ-yi Nedamet”, *Aydede*, 20.3.1922, sayı: 23 (*Aydede 1922*)
- “Olursa Böylesi Olsun”, *Aydede*, 10.4.1922, sayı: 29 (*Aydede 1922*)

- “Tehlikesiz Üç Cephe”, *Aydede*, 17.4.1922, sayı: 31 (*Aydede 1922*)
- “Cenevre’nin Tesiri”, *Aydede*, 17.4.1922, sayı: 31 (*Aydede 1922*)
- “İtilafçılığın Son Saati”, *Aydede*, 24.4.1922, sayı: 33 (*Aydede 1922*)
- “Velinimetim, Sebeb-i Hayatım Bâis-i Ömrüm Cemiyeti-I”, *Aydede*, S. 52, 29.6.1922 ve s. 53, 3.7.1922 (*Ay Peşinde*)
- “Serdar-ı Dilîr”, *Aydede*, 6.7.1922, sayı: 54 (*Aydede 1922*)
- “On Temmuz Hasbıhalleri”, *Aydede*, 27.7.1922, sayı: 60 (*Aydede 1922*)
- “Kaybolan Hürriyet”, *Aydede*, 7.8.1922, sayı: 63 (*Aydede 1922*)
- “Anladım ve Acıdım”, *Aydede*, 14.8.1922, sayı: 65 (*Aydede 1922*)
- “Kandilzadeliğim”, *Aydede*, 28.8.1922, sayı: 69 (*Aydede 1922*)
- “Beyler Bu Taraftan”, *Aydede*, 14.9.1922, sayı: 74 (*Aydede 1922*)
- “Uygun Bir Hikâye”, *Aydede*, 18.9.1922, sayı: 75 (*Aydede 1922*)
- “Ben Değilim O”, *Aydede*, 21.9.1922, sayı: 76 (*Aydede 1922*)
- “Hatt-ı Hareketim”, *Aydede*, 28.9.1922, sayı: 78 (*Aydede 1922*)
- “Politika Seyahatleri”, *Aydede*, 28.9.1922, sayı: 78 (*Aydede 1922*)
- “Gideceklere Tavsiyeler”, *Aydede*, 5.10.1922 , sayı: 80 (*Ay Peşinde*)
- “Cezaların Beteri”, *Aydede*, 12.10.1922, sayı: 82 (*Aydede 1922*)
- “Aklımızdan Geçenler”, *Aydede*, 12.10.1922, sayı: 82 (*Aydede 1922*)
- “Kıymetli Günler”, *Aydede*, 16.10.1922, sayı: 83 (*Aydede 1922*)

- “Mütarekeden Sonra İstanbul”, *Aydede*, 16.10.1922, sayı: 83
(*Aydede* 1922)
- “Rengini Buldu”, *Aydede*, 23.10.1922, sayı: 85 (*Aydede* 1922)
- “İstikbal Tafsilatı”, *Aydede*, 23.10.1922, sayı: 85 (*Aydede* 1922)
- “Avrupa’dan Mektup”, *Aydede*, 26.10.1922, sayı: 86 (*Aydede* 1922)
- “Buhara’dakine Mektup”, *Aydede*, 30.10.1922, sayı: 87 (*Aydede* 1922)
- “Medeniyet Şifresinin Miftahı”, *Vahdet (Türkçenin Tadı ve Ahengi)*
- “Tarih’e İsyan”, *Tan*, 1.11.1940 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Eski Hatıralar, Yeni Hükümler”, *Tan*, 30.3.1941 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Tarih Sayfalarının Şahadeti”, *Tan*, 28.4.1941 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Ne Kadar Öğünseler Yeri Var”, *Tan*, 18.3.1942 (*Türkçenin Tadı ve Ahengi*)
- “Baş Muharrirliğin Yeni Tarzı”, *Tan*, 25.6.1942 (*Bu Gazeteciler*)
- “Köylü ile Şehirli Arasında”, *Tan*, 28.10.1942 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Büyük Hadiseler ve Şairler”, *Tan*, 13.11.1942 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Hayırsız Servetler”, *Tan*, 17.12.1942 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Bektaş Fıkraları Birer Hicivdir”, *Tan*, 3.1.1943 (*Karga Bana Dedi ki*)
- “Dünya Yıkılırken Yaptıklarımız”, *Tan*, 26.7.1943 (*Hep İstanbul*)
- “Boyunduruktan Kurtulan ve Medeniyet Dili Olarak İlerleyen Türkçe”, *Tan*, 29.10.1943 (*Türkçenin Tadı ve Ahengi*)

- “Kötü Alametlerden”, *Tan*, 1.11.1943 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Okuyan Yük Arabacısı”, *Tan*, 11.11.1943 (*Türkçenin Tadı ve Ahengi*)
- “Niyazi Bey’in Geyiği, Ahmet Samim’in Vasiyeti”, *Tan*, 9.1.1944 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “II. Abdülhamid ve Meşrutiyet Tarihi”, *Tan*, 25.6.1944 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Evlatlık ve Ahiretlik Derdi”, *Tan*, 22.10.1944 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Dünün Temmuz Bayramları, Bugünün Teşrin Bayramları”, *Akşam*, 29.10.1944 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Dünkü Yalova ve Devlet”, *Akşam*, 17.12.1944 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Edebiyatı Öldüren Rejim”, *Akşam*, 8.6.1945 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Gençliğimde Politika ve Yatak”, *Akşam*, 24.6.1945 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Mersiyeden Önce”, *Akşam*, 22.8.1945 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Geçmişte Kalem Düelloşu”, *Akşam*, 2.9.1945 (*Bu Gazeteciler*)
- “Pek İyi Hatırlarım”, *Akşam*, 16.9.1945 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “31 Mart Hikâyelerinden”, *Akşam*, 24.3.1946 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Çökmüş Bir Edebiyat”, *Akşam*, 21.4.1946 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Geçmişte Seçimler”, *Akşam*, 5.5.1946 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “II. Abdülhamid ve Sonrakiler”, *Akşam*, 19.5.1946 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Tramvay İşletme İnadı”, *Akşam*, 14.6.1946 (*Hep İstanbul*)

- “Geçmişteki Kabineler”, *Akşam*, 11.8.1946 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Kolay Hazmedilemez”, *Akşam*, 28.12.1946 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Parlamento Muhabirliği”, *Akşam*, 7.1.1947 (*Bu Gazeteciler*)
- “Eski ve Yeni Kabahatler”, *Akşam*, 29.4.1947 (*Hep İstanbul*)
- “Haksız Değiller Ama...”, *Akşam*, 13.7.1947 (*Hep İstanbul*)
- “İntikal Devrini Uzatmalı”, *Akşam*, 12.11.1947 (*Hep İstanbul*)
- “Birkaç Hatura, Birkaç Söz”, *Akşam*, 7.12.1947 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Rejimler ve Sanatkârlar”, *Akşam*, 8.12.1947 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Yer Etmek Lazım”, *Akşam*, 12.12.1947 (*Hep İstanbul*)
- “Yarım Asırlık İstanbul İdareleri”, *Akşam*, 14.12.1947 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Elbette Söylerler”, *Akşam*, 14.1.1948 (*Bu Gazeteciler*)
- “Memur Kalabalığı Hakkında”, *Akşam*, 8.2.1948 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Buna da Şükür”, *Akşam*, 15.2.1948 (*Hep İstanbul*)
- “Haberleri Yok”, *Akşam*, 1.3.1948 (*Bu Gazeteciler*)
- “Parti Gazeteleri”, *Akşam*, 2.3.1948 (*Bu Gazeteciler*)
- “Efendi ve Kul”, *Aydede*, 19.5.1948 (*Aydede 1948*)
- “Kaht-ı Rical! Kaht-ı Rical!”, *Aydede*, 29.5.1948 (*Aydede 1948*)
- “Gel Bakalım Seni Gidi Beni Bilmez”, *Aydede*, 2.6.1948 (*Bu Gazeteciler ve Aydede 1948*)
- “O, Olamadı; Belki Bu Olur!”, *Aydede*, 5.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Vurguncular Cenneti”, *Aydede*, 5.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Yine O Sözler Üzerine”, *Aydede*, 9.6.1948 (*Aydede 1948*)

- “Arpa Yedirenlere Şükran Maaşı”, *Aydede*, 12.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Dünya Biter, Bu İşler Bitmez!”, *Aydede*, 12.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Kolay İdare Gitti; Zor İdare Geldi”, *Aydede*, 19.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Geçmiş Zaman”, *Aydede*, 23.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Hatır Gönül Bakanlığı”, *Aydede*, 14.7.1948 (*Aydede 1948*)
- “Amenna ve İllallah”, *Aydede*, 17.7.1948 (*Aydede 1948*)
- “Bir Hatır, İki Hatır; Üçüncüsünde Vur Yatur!”, *Aydede*, 21.7.1948 (*Aydede 1948*)
- “Armut Piş, Ağzıma Düş!”, *Aydede*, 21.7.1948 (*Aydede 1948*)
- “Matbuat Hürriyeti Bayramı”, *Aydede*, 24.7.1948 (*Bu Gazeteciler ve Aydede 1948*)
- “Laçka ve Yalama”, *Aydede*, 28.7.1948 (*Aydede 1948*)
- “Lodostan Poyraza”, *Aydede*, 28.7.1948 (*Aydede 1948*)
- “İçimizdeki Tatl Ezginlik”, *Aydede*, 7.8.1948 (*Aydede 1948*)
- “Ağızdan Teneffüs”, *Aydede*, 11.8.1948 (*Aydede 1948*)
- “Boş Yere Böbürlenmek”, *Aydede*, 14.8.1948 (*Aydede 1948*)
- “Ak mı Kara mı?”, *Aydede*, 18.8.1948 (*Aydede 1948*)
- “Bu da Başka Bir Gidişti”, *Aydede*, 21.8.1948 (*Aydede 1948*)
- “Delikten Baş Çıkararak Pısırlıklar”, *Aydede*, 15.9.1948 (*Bu Gazeteciler ve Aydede 1948*)
- “Babıâli Baskını”, *Aydede*, 20.8.1949 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Eskilerine Benzetmiyelim”, *Aydede*, 16.10.1948 (*Aydede 1948*)
- “İyi Hükümet İstememizin Sebebi”, *Aydede*, 27.10.1948 (*Aydede 1948*)

- “Harbe Girmemek Demokrasiye Girmek”, *Aydede*, 30.10.1948
(*Aydede 1948*)
- “Affın Hududu”, *Aydede*, 6.11.1948 (*Aydede 1949*)
- “Bazı Sözlere Dair”, *Aydede*, 10.11.1948 (*Aydede 1949*)
- “İktisadi Tehlike Önünde”, *Aydede*, 13.11.1948 (*Aydede 1949*)
- “Yerli Yerine Koymak”, *Aydede*, 17.11.1948 (*Aydede 1949*)
- “Taş Olsa Dayanmaz Yürek”, *Aydede*, 20.11.1948 (*Aydede 1949*)
- “Parlamento Politikacılığında Zaaf”, *Aydede*, 20.11.1948 (*Aydede 1949*)
- “Kaçanın Anası Ağlamış; Uyuşanın Anası ise Gülmüştür”,
Aydede, 24.11.1948 (*Aydede 1949*)
- “Hitler Mukallitleri”, *Aydede*, 8.12.1948 (*Aydede 1949*)
- “Kayırma Politikası”, *Aydede*, 15.12.1948 (*Aydede 1949*)
- “On Senede Bir Misli Memur”, *Aydede*, 18.12.1948 (*Aydede 1949*)
- “Dünkü Kör Aletler”, *Aydede*, 29.12.1948 (*Aydede 1949*)
- “Eşit Kifayetsizlik”, *Aydede*, 5.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “İki Devirde Politikacı”, *Aydede*, 5.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Tarifler Bâbında”, *Aydede*, 8.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Dün–Bugün”, *Aydede*, 12.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Kökleştirme – Köstekleme”, *Aydede*, 26.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Pahalıya Oturan Caba”, *Aydede*, 5.2.1949 (*Aydede 1949*)
- “Bu Balık Başka Balık”, *Aydede*, 9.2.1949 (*Aydede 1949*)
- “Sorgu–Sual”, *Aydede*, 16.2.1949 (*Aydede 1949*)
- “‘Oldu!’ Diyelim”, *Aydede*, 19.2.1949 (*Aydede 1949*)
- “Politika İmtihanları”, *Aydede*, 23.2.1949 (*Aydede 1949*)

- “Matbuat Kanununun Doldurduğu Çile”, *Aydede*, 23.2.1949
(*Aydede 1949*)
- “Bütçede Fark Yok, Zihniyette Fark Var”, *Aydede*, 2.3.1949
(*Aydede 1949*)
- “Bir Meşâlenin Sönüşü”, *Aydede*, 12.3.1949 (*Aydede 1949*)
- “Efendimiz’ Yok, ‘Efendi’ Var!”, *Aydede*, 16.3.1949 (*Aydede 1949*)
- “Dağ Ardındaki Ümit”, *Aydede*, 30.3.1949 (*Aydede 1949*)
- “Karakulak Suyu Değildir”, *Aydede*, 27.4.1949 (*Aydede 1949*)
- “İşin Doğrusu”, *Aydede*, 14.5.1949 (*Aydede 1949*)
- “Bitarafılığın Güçlüğü”, *Aydede*, 28.5.1949 (*Aydede 1949*)
- “Gizli Din Gibi”, *Aydede*, 18.6.1949 (*Aydede 1949*)
- “Daha Tehlikeli Olabilir”, *Aydede*, 25.6.1949 (*Aydede 1949*)
- “İnfial İfadesi”, *Aydede*, 3.9.1949 (*Aydede 1949*)
- “Max Nordau ve Bizimkiler”, *Yeni İstanbul*, 6.2.1950 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Belediyesizliğin İspatı”, *Yeni İstanbul*, 3.12.1950 (*Hep İstanbul*)
- “İstibdat Devri Garabetlerinden”, *Yeni İnci*, 21.3.1953 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Bir Meydanın Hatırlattıkları”, *Zafer*, 2.11.1953 (*Hep İstanbul*)
- “Sözde Olmayanını Deneyelim”, *Zafer*, 21.2.1954 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Otuz Altı Yıl Olmuş”, *Zafer*, 4.4.1954 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Mart Ayının Hatırlattığı”, *Zafer*, 25.4.1954 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “İstanbul: Mahvedilemeyen Sihirli Ülke”, *Panorama*, 5.1954
(*Hep İstanbul*)

- “Geçmişte Matbuat Hürriyetsizliği”, *Zafer*, 19.12.1954 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Yok Olası Bir Bekirağa Bölüğü Vardı”, *Aydabir*, 1.1955 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Gizli Zindanın Hikâyesi”, *Aydabir*, 2.1955 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Utanç”, *Akşam*, 18.2.1956 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Tamamlanan Fetih”, *Yeni İstanbul*, 24.9.1956 (*Hep İstanbul*)
- “Lafı Güzaf”, *Yeni İstanbul*, 10.1.1957 (*Hep İstanbul*)
- “Dilenciler de İmârın Plansız Yapıldığı Fikrindeler”, *Yeni İstanbul*, 5.2.1958 (*Hep İstanbul*)
- “İlk Defadır ki Ankara’ya İçimde Bir Kıskançlık Duymadım”, *Yeni İstanbul*, 14.2.1958 (*Hep İstanbul*)
- “Tarihimiz, Ne Derece İnsafsız Ellerin Oyuncağı Olmuş”, *Yeni İstanbul*, 7.3.1958 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Ne Hayırla Anmaktan Vazgeçelim, Ne Hıncımızı Unutalım”, *Yeni İstanbul*, 4.6.1958 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Eski Bir Hâtıradan Yeni Bir Vak’aya”, *Yeni İstanbul*, 31.7.1958 (*Pek İyi Hatırlarm*)
- “Ne İyi Başlamış, Ne Kötü Bitmişti”, *Yeni İstanbul*, 2.8.1958 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Keşke Fena Başlasa, İyi Devam Etseydi”, *Yeni İstanbul*, 3.8.1958 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Mücadeleye Girişmek, Gençliğin Hakkıdır, Vazifesidir”, *Yeni İstanbul*, 3.9.1958 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “İşte Size Memleketin Üç Devrinden Üç Sahne!”, *Yeni İstanbul*, 14.9.1958 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)